

OLOF HERMELIN

Hecatompolis Svionum

Ruotsalaisten sata kaupunkia: Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan
kaupungit sekä muita runoja Itämeren piiristä

SUOMEKSI TOIMITTANEET

Eerikki Sironen ja Timo Sironen & Teivas Oksala ja H. K. Riikonen

Suomen Tiedeseura 2023

SOCIETAS SCIENTIARUM FENNICA

Finska Vetenskaps-Societeten, grundad 1838, är Finlands äldsta vetenskapsakademi, som publicerar forskning, utdelar stipendier och pris, tar initiativ och håller möten med föredrag. Societeten inledde 1996 ett publiceringssamarbete med syskonakademin Suomalainen Tiedeakatemia.

Vuonna 1838 perustettu Suomen Tiedeseura on Suomen vanhin tiedeakatemia, joka julkaisee tutkimuksia, myöntää tutkimusavustuksia ja palkintoja, tekee aloitteita ja järjestää kokouksia. Seura aloitti 1996 julkaisuyhteistyön sisarjärjestönsä Suomalaisen Tiedeakatemian kanssa.

The Finnish Society of Sciences and Letters, founded in 1838, is the oldest scholarly academy of Finland. It publishes research, awards research grants and prizes, takes initiatives and organizes meetings. In 1996 the Society established cooperation with its sister organization the Finnish Academy of Sciences and Letters.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk

Serien, som grundades år 1857, publicerar undersökningar om Finlands natur, befolkning och samhällsförhållanden. Utkommer med oregelbundna intervaller. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk utges inom ramen för publiceringssamarbetet med Suomalainen Tiedeakatemia.

Vuonna 1857 perustettu sarja julkaisee Suomen luontoa, väestöä ja yhteiskuntaoloja käsitteleviä tutkielmia. Ilmestyy epäsäännöllisin välein. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk julkaistaan osana Suomen Tiedeseuran ja Suomalaisen Tiedeakatemian välistä julkaisuyhteistyötä.

The series, founded in 1857, publishes monographs dealing with the nature, population and social conditions of Finland. Appears at irregular intervals. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk is part of the publishing cooperation between the Finnish Society of Sciences and Letters and the Finnish Academy of Sciences and Letters.

Redaktör – Toimittaja – Editor
Stig-Olof Londen
Institutionen för matematik och systemanalys
Aalto universitetet
PB 11000, FI-00076 Aalto
stig-olof.londen@aalto.fi

Försäljning – Myynti – Dealer
Tiedekirja/Vetenskapsbokhandeln
Snellmaninkatu/Snellmansgatan 13
FI-00170 Helsinki/Helsingfors
tiedekirja@tsv.fi, www.tsv.fi

Graafinen suunnittelu: Minna Etsalo

Kansikuva:
Osa Pohjolan vanhempaa karttaa, ilman
otsikkoja. Pohjatyö Erik Dahlberghin teosta
Suecia antiqua et hodierna varten. Kungliga
biblioteket, Tukholma.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 222

OLOF HERMELIN

Hecatompolis Svionum

Ruotsalaisten sata kaupunkia: Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan
kaupungit sekä muita runoja Itämeren piiristä

SUOMEKSI TOIMITTANEET

Erkki Sironen ja Timo Sironen & Teivas Oksala ja H. K. Riikonen

Helsinki 2023

Hermelin, Olof (author).

Erkki, Sironen, Timo, Sironen, Oksala, Teivas, Riikonen, H. K. Riikonen (editors). 2023.

Hecatopolis Svionum – Ruotsalaisten sata kaupunkia: Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan kaupungit sekä muita runoja Itämeren piiristä.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 222, 268 pp.

ISBN 978-951-653-494-0 (print)

ISBN 978-951-653-495-7 (PDF)

ISSN 0067-8481 (print)

ISSN 2736-9366 (PDF)

DOI: <https://doi.org/10.54572/ssc.571>

© Suomen Tiedeseura – Societas Scientiarum Fennica, Erkki Sironen, Timo Sironen, Teivas Oksala, H. K. Riikonen.

Olof Hermelin, *Hecatopolis Svionum* – Ruotsalaisten sata kaupunkia: Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan kaupungit sekä muita runoja Itämeren piiristä. Toimittaneet Erkki Sironen ja Timo Sironen & Teivas Oksala ja H. K. Riikonen (Olof Hermelin, *Hecatopolis Svionum* – The Hundred Towns of the Swedes: The Towns of Finland, Karelia and Ingria, with Other Poems from the Baltic Sea Area. Edited by Erkki Sironen and Timo Sironen & Teivas Oksala and H. K. Riikonen)

Abstract

Olof Hermelin (1658-1709) was one of those Swedes of relatively humble origin who made a remarkable career in the 17th century when the Kingdom of Sweden also included Finland and the Baltic countries. Born in Filipstad in Värmland, Hermelin went first to the local school and then to gymnasium in Karlstad, after which he studied at the University of Uppsala. As tutor in the noble family Stenbock, he and his pupil Magnus Stenbock, later on a general in the army of King Charles XII, took a long journey to the continent in 1684-1685. For a while he acted as secretary of Count Magnus Gabriel De la Gardie

(1622-1686). Hermelin was appointed Professor of Rhetoric and Poetry (*professor eloquentiae et poëseos*) at the University of Dorpat in 1690 and in 1695 Professor of Law (*professor iuris*) in 1695. He was known as an outstanding Latinist, being called "Our Cicero". As successor to Petrus Lagerlöf (1648-1699), he in 1699 became the state historian (*historiographus Regni*). Soon afterwards he was appointed Latin secretary in the war cabinet of King Charles. His task was to defend and explain the policy of King Charles and, accordingly, to taunt King August II of Poland and Czar Peter I of Russia. Hermelin was ordered to follow King Charles on his campaign during the Great Northern War where he as Secretary of State was the closest colleague of Count Carl Piper (1647-1716) in diplomatic matters; Piper, for his part, was the most important counsellor of King Charles. Olof Hermelin disappeared in the battle of Poltava in Ukraine. It is not clear whether he was killed in the battle or executed by Czar Peter immediately after the battle.

Along with his political pamphlets, such as *Discussio criminationum*, written in prose in 1701, Olof Hermelin was one of the most prominent Neo-Latin poets of his time. Although he wrote typical academic poetry, some of his lyrics reveal a sense for nature, love and friendship, while e.g. in his elegy *De incommodis vitae castrensis* he tells about the hardships which he encountered during the campaign of King Charles. His most important – and interesting – Latin work in verse is the series of elegies of Swedish towns, *Hecatompolis Svionum*, where he tells about the history and typical features of the towns and surrounding areas, emphasizing their positive aspects and achievements. He also pays attention to the invasions of the neighbouring nations and how the towns managed to defeat their enemies. Hermelin's town elegies are a significant contribution to the tradition of eulogies of cities (*laudes urbium*).

The present edition concentrates on the elegies of 14 towns in Finland, Karelia and Ingria. The elegies of Stockholm and Uppsala, which as political and scholarly centres were important to the Eastern part of the Kingdom of Sweden, are also included. Moreover, there are three other poems (*Ite procul curae*, *De continuando bello* and *De incommodis vitae castrensis*), which give interesting information about Hermelin's life and experiences during the war. The Latin texts in this edition are based on original manuscripts, taking into account variant readings and making some corrections to the edition published in Sweden in 2010. There are also both prose and verse translations of the poems as well as an introduction, detailed commentary and background information about Hermelin's Latinity, his sources and the history of town elegies. The town poems are given also in Swedish prose translation. A complete list of Hermelin's writings is included.

Key words: Olof Hermelin, Charles XII, August II, Peter the Great, Great Northern War, town elegy, Latinity, Neo-Latin poetry.

H. K. Riikonen, Erkki Sironen & Timo Sironen

hannu.riikonen@helsinki.fi

erkki.sironen@helsinki.fi

Timo.Sironen@oulu.fi

SISÄLLYS

Esipuhe 10

I

- I.1. Olof Hermelin – Ruotsin suurvalta-ajan professori, runoilija ja valtiomies (HKR) 15**
Vaativattomista lähtökohdista opin tielle 15
Kotiopettajana ja uraa etsimässä 18
Professorina Tartossa 21
Kaarle XII:n sotakansliassa 28
Pultavan katastrofi ja Hermelinin kuolema 33
Kiinnostus runoutta ja kieltä kohtaan 34
Suurvalta-ajan mies 35
- I.2. *Hecatompolis Svionum*; Ruotsin suuruuden ajan taustat ja yleisesittely (TS) 36**
- I.3. Muita Hermelinin runoja Itämeren alueelta: yleisesittely (ES) 43**
- I.4. Julkaisu- ja käännösperiaatteet (ES & TS) 47**
I.4.1. Julkaisuperiaatteet (ES) 47
I.4.2. Daktyylimittan käännösperiaatteet (ES) 48
I.4.3. Proosasuomennosperiaatteet (TS) 50

II

II. 1. Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan kaupungit:

latinankieliset alkutekstit (ES) ja proosasuomennos (TS) 52

- II.1.1. *Tornoe* (XLIII) – Tornio 52
- II.1.2. *Aboa* (LXVI:n jälkeen) – Turku 54
- II.1.2bis. *Aboa* (LXVIII, ennen julkaisematonta versio) 56
- II.1.3. *Vasa* (LXIV) – Vaasa 58
- II.1.4. *Viburgum* (LXVI) – Viipuri 60
- II.1.5. *Nya* (LXVII) – Nevanlinna 62
- II.1.6. *Ulaborg* (LXIX) – Oulu 64
- II.1.7. *Caiana* (LXX) – Kajaaninlinna 66
- II.1.8. *Ekenesia* (LXXIII) – Tammisaari 68
- II.1.9. *Borgo* (LXXXVII) – Porvoo 70
- II.1.10. *Helsingforsia* (LXXXVIII) – Helsinki 72
- II.1.11. *Kexholmia* (XCVI) – Käkisalmi 74
- II.1.12. *Raumo* (XCVIII) – Rauma 76
- II.1.13. *Nystadium* (XCIX) – Uusikaupunki 78
- II.1.14. *Biornoburgum* (C) – Pori 80

II.2. Runomittaiset suomennokset (TO) 82

II.3. Proosaruotsinnokset (ES) 90

- II.3.1. *Torneå* 90
- II.3.2. *Åbo* 90
- II.3.2.bis. *Åbo* (en förut publicerad version) 91
- II.3.3. *Vasa* 91
- II.3.4. *Viborg* 92
- II.3.5. *Nyen* 92
- II.3.6. *Uleåborg* 93
- II.3.7. *Kajaneborg* 93
- II.3.8. *Ekenäs* 93
- II.3.9. *Borgå* 94
- II.3.10. *Helsingfors* 94
- II.3.11. *Kexholm* 95
- II.3.12. *Raumo* 95
- II.3.13. *Nystad* 96
- II.3.14. *Björneborg* 96

III

III.1. Muita Hermelinin runoja Itämeren alueelta: latinankieliset alkutekstit

(ES) ja proosasuomennos (TS) 98

III.1.1. *Upsala* (XXXII, myöhempi versio) – Uppsala 98

III.1.2. *Holmia* (XCVII) – Tukholma 98

III.1.3. *Ite procul curae* – Huolet menkää pois 100

III.1.4. *Elegia de incommotis vitae castrensis* – Sotilaselämän vaivoista 102

III.1.5. *Ad Carolum XII, Svecorum Regem, de continuando adversus foedifragos bello* – Kaarle XII:lle, Ruotsin kuninkaalle, sodan jatkamisesta sopimuksenrikkojia vastaan 106

III.2. Runomittaiset suomennokset (TO) 114

III.3. Ruotsin kahden kaupunkirunon proosaruotsinnos (ES) 122

IV Runojen kommentaarit kirjallisine viittauksineen (TO ja TS) 123

IV.1. Asiaselitykset *Hecatompolis Svionum* -sarjan runoihin (TS) 123

IV.2. Asiaselitykset *Ite procul curae* -runoon (TS) 199

IV.3. Asiaselitykset *Elegia de incommotis vitae castrensis* -runoon (TO, täydentänyt HKR) 203

IV.4. Asiaselitykset *Carmen de continuando bello* -runoon (TO, täydentänyt HKR) 208

IV.5. Kirjalliset viittaukset *Hecatompolis Svionum* -sarjassa (TS) 213

IV.6. Kirjalliset viittaukset *Ite procul curae* -runossa (TS) 217

IV.7. Kirjalliset viittaukset *Elegia de incommotis vitae castrensis* -runossa (TO) 218

IV.8. Kirjalliset viittaukset *Carmen de continuando bello* -runossa (TO) 219

V Erilliskysymyksiä (ES & TS) 220

V.1. Hermelinin runot kirjallisuushistoriallisissa yhteyksissään (ES) 220

V.2. Latinan asema Hermelinin aikana (TS) 224

V.3. Hermelinin latina (ES) 228

V.4. Kirjalliset mallit: kaupunkirunot kirjallisuudenlajina myöhäisantiikista 1600-luvulle (TS) 229

V.5. Maanylistystekstit (ES) 231

V.6. *Hecatompolis Svionum* -runokokoelman kaupunkien järjestys (ES) 233

- VI** **Tekstikriittisen apparaatin asemesta** (ES) 237
- VI.1. Käsikirjoituksista ja editioista: *Hecatompolis Svionum* 237
- VI.2. Käsikirjoituksista ja lukutapavarianteista: muut runot 238
-
- Kirjallisuusluettelo** (HKR & ES) 240
- Olof Hermelinin kirjoitukset (ES) 240
- Lähdekirjallisuus (HKR) 255
-
- Kuvalähteet** (ES) 263
-
- Henkilöhakemisto** (HKR, ES, TS) 264

ESIPUHE

Vuonna 1915 monipuolinen suomalainen filosofi, psykologi ja humanisti Rolf Lagerborg (1874–1959) julkaisi Linköpingissä säilytetyn käsikirjoituskopion mukaan osan Ruotsin suurvalta-ajan merkittävän professorin, valtiomiehen ja runoilijan Olof Hermelinin latinankielisestä runosarjasta *Hecatompolis Svionum* (Ruotsalaisten sata kaupunkia). Runosarjasta Lagerborg oli poiminut julkaisuunsa silloisen Suomen kaupunkeja käsittelevät runot Torniota lukuun ottamatta. Niitä oli 13 ja ne olivat järjestyksessä seuraavat: Vasa (Vaasa), Viburgum (Viipuri), Aboa (Turku), Nya (Nevanlinna), Ulaborg (Oulu), Caiana (Kajaani), Ekenesia (Tammisaari), Helsingforsia (Helsinki), Kexholmia (Käkisalmi), Raumo (Rauma), Nystadium (Uusikaupunki), Biörnaburgum (oik. Biornoburgum; Pori) ja Borgo (Porvoo). Elegiamittaiset runot vaihtelevat pituudeltaan kahdeksasta säkeestä kahteenkymmeneen säkeeseen. Lagerborgin julkaisua seuraavana vuonna (1916) Edwin Flinck (Linkomies) suomensi Raumaa ja Poria kuvaavat runot.

Ruotsissa Hermeliniin on tietenkin kiinnitetty huomiota eri yhteyksissä. Mittavin häntä koskeva tutkimus, Sven Olssonin *Olof Hermelin. En karolinsk kulturpersonlighet och statspan* ilmestyi 1954. Runosarja *Hecatompolis Svionum* puolestaan ilmestyi Tore Wretön ruotsinkielisenä käännöksenä otsikolla *Svenskarnas hundra städer* vuonna 2010. Mukana oli Bengt E. Thomassonin toimittama latinankielinen alkuteksti ja Hans Helanderin

kommentaari. Kun olemme julkaisuumme valinneet Hermelinin runosarjasta Suomeen ja Itämeren alueeseen liittyvät kaupunkirunot sekä eräät muut aihepiiriä ja Kaarle XII:n sotaretkeä käsittelevät runot, ovat mainitut kaksi ruotsalaista teosta olleet korvaamattomana apuna. Tämän kirjan toimittajista on Timo Sironen kirjoittanut useita erillisartikkeleita Hermelinistä ja hänen tuotannostaan. Erkki Sironen on puolestaan Ruotsissa perehtynyt Hermelinin alkuperäisiin käsikirjoituksiin. Hänen löytämänsä uusi aineisto ja hänen tekemänsä tekstikriittiset korjaukset täydentävät ja jonkin verran myös korjaavat varhaisempaa ruotsalaista tutkimusta ja Wretön, Thomassonin ja Helanderin käännösjulkaisua. H. K. Riikonen on aikaisemmin tutkinut Hermelinin oppilaan Georg Havemanin Viipuria käsittelevää puhetta ja ollut sen toisena suomentajana.

Tässä julkaisussamme on Hermelinin latinankielisten tekstien rinnalla mahdollisimman tarkat proosasuomennokset, mutta mukana ovat myös runomittaiset suomennokset, jotka voi lukea omana kokonaisuutenaan. Valituista kaupunkirunoista on esitetty myös ruotsinkielinen käännös, mikä tarjoaa mahdollisuuden tehdä myös vertailuja Ruotsissa tehtyyn käännökseen. Lisäksi mukana on suppea Hermelinin elämäkerta ja hänen runojaan eri kannoilta valaisevaa ja kommentoivaa aineistoa. Julkaisu tarjoaa myös tarkentavaa aineistoa Hermelinin runojen tekstimuodosta; sitä kautta on mahdollista saada kuvaa Hermelinin kirjoitusprosessista. Mukaan on liitetty varsin laaja kirjallisuusluettelo niitä varten, jotka haluavat tarkemmin perehtyä Hermeliniin, hänen toimintaansa ja ajatteluunsa sekä Ruotsin suurvalta-ajan loppuvaiheen latinankieliseen kirjallisuuteen. Luettelon tarkoituksena on myös osoittaa, miten 1500-1700-luvuilla Ruotsin valtakunnassa latinaksi kirjoitettua kirjallisuutta on Ruotsin ohella tutkittu paljon myös Suomessa.

Tämä kirja on tarkoitettu yleensä historiasta kiinnostuneille, Ruotsin suurvalta-ajan historiaa ja tutkimusta harjoittaville sekä uuslatinalaisen runouden harrastajille. Toivomme, että se myös tarkentaa kuvaa Olof Hermelinin toiminnasta erityisesti kaupunkirunouden alalla, samoin sitä, miten ajan runous palveli propagandistisia tarkoituksia. Mukana olevat kaupunkirunojen ruotsinnokset, Hermelinin kirjoitusten luettelo ja eräät varianttimuodot palvelevat toivon mukaan myös ruotsinmaalaisia Hermelinin tutkijoita ja harrastajia.

Kirjamme on ollut työn alla sporadisesti useiden vuosien ajan. Työssä aktiivisesti mukana ollut professori Teivas Oksala kuoli keväällä 2018, eikä ole näkemässä lopputulosta. Hän ehti kuitenkin saada valmiiksi tämän julkaisun sisältämät Hermelinin runojen runomittaiset suomennokset ja alustavat kommentaarit kahteen viimeiseen runoon. Työn jakautuminen eri tekijöiden kesken selviää teoksen sisällysluettelosta. Toivomme, että tämä julkaisu lisää Suomessa sekä Ruotsin suurvalta-ajan loppuvuosien että uuslatinalaisen runouden traditioiden tuntemusta.

Useat henkilöt ovat eri tavoin olleet apuna tätä julkaisua valmistellessa. Professori Stig-Olof Londen on tukenut hanketta mm. sujuvoittamalla ruotsinkielisiä raakakäännöksiä. Kiitämme myös seuraavia: Johanna Akujärvi (Lund), Julia Burman, Matti Enbuske, Hans Helander (Uppsala), Jimmy Jansson (Karlstad), Sakari Katajamäki, Lars-Folke Landgren, Raija Sarasti-Wilenius, Akhilleus Sironen, Peter Sjökvist (Uppsala), Jouko Vahtola, Mathias von Wachenfeldt (Linköping) ja Arne Övrelid (Gävle). Lausumme heille parhaat kiitoksemme.

Helsingissä ja Oulussa helmikuussa 2023

Erkki Sironen Timo Sironen H. K. Riikonen

Professori, kanslianeuvos ja runoilija
Olof Hermelin (1658–1709). Ludwig Weyandtin
maalaus. Nationalmuseum, Tukholma.

I

I.1. Olof Hermelin – Ruotsin suurvalta-ajan professori, runoilija ja valtiomies (HKR)

Vaatimattomista lähtökohdista opin tielle

Amsterdammassa julkaistiin vuonna 1721 ranskalaisen historioitsijan H. P. de Limiers' n teos *Histoire de Suede sous le regne de Charles XII*. Teoksen kuvituksen joukossa oli tuntemattoman taiteilijan kuparipiirros oppineen näköisestä miehestä. Kuvaan liittyvä teksti ilmoittaa, kuka oli kysymyksessä: *Olaus Hermelin. Geheyme Raad des Konigs van Sweden*, Olof Hermelin, Ruotsin kuninkaan salainen neuvos. Allonge-peruukissa olevassa Hermelinissä huomiota kiinnittävät korostetun laaja silmien alue ja kaareva, ikään kuin kulmakarvoista alaspäin jatkuva mutta samalla jotenkin eteenpäin viitoittava nenä, jotka luovat vaikutelman eteenpäin pyrkivästä ja tiedonhaluisesta miehestä. Myöhempien kirjallistenkin kuvausten perusteella Hermelinin kasvot osoittivat huomattavia älynlahjoja.

Vaikuttavimmassa Hermeliniä esittävässä kuvassa, Holstein-Gottorpin herttuan hovimaalarin Ludwig Weyandt'n (n.1655 – n.1720) maalaamassa muotokuvassa kohde esiintyy tyyppillisenä barokin ajan mahtimiehenä: täyteläiset posket, leuka ja huulet, suuret silmät,

allonge-peruukki, kalliista kankaasta valmistettu punertavanruskea takki, olkapään yli kulkeva petrolinsininen liina ja kaulassa valkoinen röyhelö. Hermelinin merkitystä osoittaa myös se, että hallitsijoiden, kuten Kaarle XII:n muotokuvista tunnettu David von Krafft (1655–1724) on maalannut hänestä muotokuvan. Hermelin olikin 1600-luvun lopun ja 1700-luvun ensimmäisten vuosien Ruotsissa tärkeä hahmo niin oppineena henkilönä ja valtiollisena toimijana kuin myös latinankielisenä runoilijana.

Näyttävän virkauran tehneen Olof Hermelinin lähtökohdat olivat kuitenkin varsin vaatimattomat. Vuonna 1658 syntynyt Hermelin oli alkujaan Olof Nilsson, Värmlannissa Filipstadin kaivosalueella raudanvalmistuksessa toimineen, tosin kaupungin pormestarisikin kohonneen Nils Månssonin poika. Kohoaminen vaikutusvaltaiseen asemaan vaatimattomista lähtökohdista ei ollut aivan poikkeuksellista suurvalta-ajan Ruotsissa. Esimerkiksi kreiviksi ja kansleriksi kohonnut Erik Lindschöld (1634–1690) oli sepän, myöhemmin myös raatimiehenä ja pormestarina toimineen Olof Håkanssonin poika. Vaikka Hermelinin perhe isän kuollessa 1673 jäi köyhyteen, koulunkäyntinsä Filipstadissa aloittaneella Olof Nilssonilla oli mahdollisuus siirtyä Karlstadin kouluun, joka hänen kouluaikaanaan sai kinnasina (*gymnasium*) aseman. Sekä synnyinkaupunkiaan Filipstadia että koulukaupunkiaan Karlstadia kuvaavissa runoissaan Hermelin käyttää minä-muotoa korostaen siten, miten ne ovat säilyneet hänen omakohtaisessa muistossaan. Nimenomaan Filipstadia (lat. *Philippistadium*) käsittelevässä runossaan Hermelin saavuttaa suorastaan kauniin lyyris-pastoraalisen sävyn muistellessaan runon alkupuolella kaupungin ympäristön näkymiä:

*Iam mea natalis haerent in imagine terrae
Lumina, cum patriae dulcis imago subit.
Saepe mihi videor silvis reptare jugosis,
Exstruere et parvos, regna beata, lares.
Aut nunc vicini divertere fontis ad undas,
Notaque deductis prata rigare vadis.
Aut modo carpere nunc abiegnis sacchara ramis,
Jam modo populeis roscida mella comis.¹*

(Silmissäni pysyy vielä näky synnyinseudustani, kun isänmaan ihana kuva siihen ilmaantuu. Usein näen itseni kuljeskelevan metsäisillä vuorilla ja rakentavan pieniä taloja, onnellisia alueita, tai poikkeavan läheiselle lähteelle, josta johdettu vesi kastelee tuttuja niittyjä, tai toisinaan poimivan kuusten oksilta mahlaa, milloin taas poppeleiden lehdiltä kosteaa hunajaa.)²

¹ Hermelin 2010, 66-67; runo XXXIV.

² Hermelinin käyttämä sana *patria* (isänmaa) tarkoitti tuona aikana lähinnä kotiseutua.

Kirjoittaututtuaan Uppsalan yliopistoon vuonna 1677 Olof Nilsson otti sukunimen Skragge, mutta vaihtoi sen pian nimeen Hermelin, jota oli käytetty hänestä jo kouluaikana hänen kärppämäisen vilkkautensa takia (ruots. *hermelin* = kärppä). Hienomman nimen omaksuminen yliopistossa oli melko tavallista; esimerkiksi Erik Olofsson otti nimen Lindeman (aateloituna Lindschöld). Kun Hermelin myöhemmin aateloitiin, aatelisvaakunan keskiöön kuvattiin juuri kärppä. Yliopistossa Hermelin omaksui ajalle tyypillisen suurvalta-ajattelun ja näkemyksen Ruotsista suorastaan kulttuurin kehtona, näkemys, joka sai vaikuttavimman ilmentymänsä Olof Rudbeck (Olaus Rudbeckius) vanhemman (1630–1702) suurimittaisessa *Atlantica*-teoksessa (1679–1702). *Atlantica* huipensi ruotsalaisen kirjallisuuden ns. gööttiläisen, Ruotsin muinaista suuruutta korostavan tradition, jota aikaisemmin olivat kehittäneet ja edustaneet Johannes Magnus, Johannes Bureus, Georg Stiernhielm ja Olof Verelius.

Näyttää siltä, että kolmisen vuotta Uppsalassa opiskellessaan Hermelin ei suorittanut mitään tutkintoa eikä puolustanut yhtään väitöskirjaa. Jälkimaailmalle säilynyt maininta siitä, että hän oli Uppsalassa suorittanut opinnäytteitä ja antanut siitä todisteita (*wackra specimina och prof*), jää varsin epämääräiseksi. Joka tapauksessa vaikuttaa siltä, että hänen opintonsa olivat monipuolisia ja tekivät myös vaikutuksen oppineissa piireissä.

Jo Karlstadin kimnaasissa aloitettu runoileminen jatkui yliopistossa. Latinankielisten runojen kirjoittaminen tuohon aikaan ei tapahtunut pelkästään tai ensisijaisesti taiteellisten päämäärien vuoksi. Kyseessä oli oppineisuuden osoittaminen, pyrkimys osoittaa, että hallitsee latinalaisen runoperinteen. Mutta samalla tarkoituksena oli herättää paitsi ystävien myös etenkin vaikutusvaltaisten henkilöiden huomiota. Hermelinistä kehittyikin merkittävä karoliinisen barokin, ”ruotsalaisen latiniteetin kulta-ajan” runoilija.³ Muista voidaan mainita Laurentius Norrmannus, Petrus Lagerlöf, Johan Upmark-Rosenadler ja Johan Arent Bellman. Kurt Johannessonin luonnehdinnan mukaan Hermelinin aluksi noudattama, veljesten Johannes Columbuksen (1640–1684) ja Samuel Columbuksen (1642–1679) edustama tunteellis-lyyrinen tyyli muuttui ”herooiseksi barokkityyliksi, jossa antikisoivalle loistolle ja pateettisuudelle on ominaista moitteeton tyylitaju ja hallinta”.⁴ Keskittymisessään panegyriikkaan, ylistysrunoihin ja -puheisiin Hermelin rinnastuu Lundin yliopiston kaunopuheisuuden ja runouden professoriin Andreas Stobaeukseen (1642–1714), joka Kaarle XI:n täysi-ikäiseksi julistamisen yhteydessä kirjoittamassaan heksametrirunossa ylisti Ruotsia ja eräitä sen kaupunkeja. Hermelin itsekin luonnehti eräässä kirjeessään runoilijankehitystään rakkausrunoudesta vakavampiin aiheisiin. Varsin merkittävä sekä latinan- että ruotsinkielisten runojen kirjoittajana oli myös edellä mainittu Erik Lindschöld.

³ Olsson 1953, 67.

⁴ Johannesson 1968, 53–54.

Yhtenä esimerkkinä Hermelinin varhaisemmasta runoudesta Kurt Johannesson on nostanut esiin häärunon, jossa samalla juhlitaan Petrus Lagerlöfia (1648–1699) tämän astuessa runouden professorin virkaan Johannes Columbuksen seuraajana.⁵ Johannessonin mielestä runossa esitetty kuva runottarien joukosta vaeltamassa pohjoismaisessa lumisessa maisemassa on esimerkki Hermelinin tavoittelemasta ihmettelyä (*admiratio*) herättävästä vaikutelmasta; samalla se osoittaa, miten omavaltaisen vapauden antiikin traditiosta ruotsalainen barokki pystyi saavuttamaan.⁶ Runoa hallitsevat sellaiset Pohjolaan viittaavat sanat kuten *hiems* (talvi), *Boreas* (pohjatuuli, pohjola), *brumalis* (talvinen), *gelidus* (kylmä) ja *nivosus* (luminen). Tavallaan niiden vastakohtana ovat Kreikkaan assosioituvat sanat *Thalia* ja *barbitos* (lyyra).

Kotiopettajana ja uraa etsimässä

Varattomuutensa takia Hermelin joutui hankkimaan, kuten aikoinaan niin monet opilliselle uralle suuntautuneet köyhät opiskelijat, kotiopettajan paikan. Sellainen löytyi tunnetusta Stenboockin kreivillisestä perheestä. Jo Uppsalassa opiskellessaan Hermelin toimi ajoittain kotiopettajana Stenboockien omistamassa Runsan kartanossa Sigtunan lähellä. Kurt Johannesson on kiinnittänyt huomiota tuolta ajalta säilyneeseen kirjeeseen, jonka Hermelin oli osoittanut Gunno Eureliukselle (myöh. Dahlstierna, 1661–1709), josta myös tuli ruotsalaisen myöhäisbarokin merkittävä edustaja. Kirjeessään Hermelin kuvaa maaseudun ihanuuksia (*deliciae*). Mukana on kuitenkin myös melankolisia sävyjä kirjoittajan valitellessa sitä, että hän joutuu olemaan erossa ystävistään. Runossa tuleekin esille 1600-luvun maaseutuaiheisen runouden *la solitude* – teema.⁷

Stenboockin perheestä hänen oppilaakseen tuli Magnus Stenbock (1664/1665–1717), myöhempi Kaarle XII:n aikainen kenraali (sittemmin sotamarsalkka), joka tunnettiin myös vähemmän mairittelevalla nimellä Måns Bock (ruots. *bock* = pukki). Hermelin tutustutti oppilastaan Vergiliuksen *Aeneis*-eepokseen sekä Horatiuksen ja Ovidiuksen tuotantoon. Latinan ja antiikin historian opetuksen merkitys oli myös ja jopa ennen kaikkea moraalinen: niiden kautta valaistiin sellaisia hyveitä kuten *fortitudo* (urhoollisuus, miehuullisuus), *temperantia* (maltillisuus, kohtuullisuus) ja *prudentia* (harkitsevuus). Etenkin viimeksi mainittu oli usein aiheena myös Turun akatemian väitöskirjoissa.

Latinan ohella Hermelinin opettamia kieliaineita olivat saksa ja ranska. Hän ohjasi opetettavaansa myös maantieteen, valtio-opin ja juridiikan tuntemukseen, viimeksi mainittuun

⁵ Johannesson 1968, 86.

⁶ Johannesson 1968, 67.

⁷ Johannesson 1968, 244.

etenkin ruotsalaisen laki- ja oikeusjärjestelmän historian osalta. Myöskään matematiikkaa ja fysiikkaa ei unohdettu.

Oppilaansa kanssa Hermelin teki kevästä 1684 syksyyn 1685 kestäneen ulkomaanmatkan. Tällainen opintomatka, *grand tour*, kuului tuolloiseen aatelinuorukaisten kasvatukseen. Tarkoituksena oli kehittää ajan sivistysihanteen mukainen ns. *honnête homme*.⁸ Esimerkiksi jo mainittu Petrus Lagerlöf, myöhempi Hermelinin suosija ja aikansa johtava ruotsalainen latinisti, oli tehnyt vastaavan matkan valtaneuvos Claes Flemingin pojan kotiopettajana. Hermelinin ja Stenbockin matka suuntautui Saksan kautta Alankomaihin, Ranskaan ja Englantiin. Nämä maat olivat muutenkin skandinaavisten kulttuurien henkilöiden opintomatkojen kohteina. Suomesta Michael Wexionius-Gyldenstolpen (1608–1670) poika Nils Gyldenstolpe (1642–1709) oli töissä Ruotsin ulkomaanlähetyksissä vuosina 1669–1675 ja Johannes Gezelius nuorempi (1647–1718) teki vuosina 1670–1674 laajan Euroopan kiertueen.⁹ 1600-luvun puhdasoppisuuden merkittävimpiin edustajiin kuuluneen Turun akatemian professorin Enevaldus Svenoniuksen (1617–1688) keskeisinä kohteina vuosina 1651–1654 olivat Saksa ja Alankomaat. Juuri protestanttisen puhdasoppisuuden kannalta nämä maat olivat skandinaaveille tärkeitä.

Olof Hermelinin Keski-Euroopan matka olisi ilmeisesti kestänyt pitempäänkin, mutta Magnus Stenbockin saatua mahdollisuuden hankkia sotilaskoulutuksen Alankomaissa Hermelin joutui palaamaan Ruotsiin. Oppilaansa kanssa Hermelin oli uudestaan tekemisissä Kaarle XII:n sotaretken aikana, jolloin Stenbock oli kohonnut kenraaliksi. Stenbock suhtautui tuolloinkin kunnioittavasti opettajaansa, joka myös tarjosi neuvojaan ja apuaan eri asioissa.

Hermelin jatkoi jo aikaisemmin aloittamaansa latinankielisten runojen kirjoittamista. Hän tulikin tunnetuksi tilannerunojen ja perhejuhlien sekä akateemisten väitöstilaisuuksien runoilijana, mutta tuotantoon kuului myös rakkausrunoja.¹⁰ Hermelinin nuoruudenkauden runoutta on myös *Hecatompolis Suionum*, jota hän myöhemmin kylläkin korjaili. Runosarja liittyy suosittuun kaupunkija luonnehtivaan ja ylistävään runouteen (*laudes urbium*), jolla on perinteitä Gallian roomalaisesta Ausoniuksesta (300-luku) alkaen. Ruotsissa oli Johannes Messenius (1579–1636) kirjoittanut teoksen *Sveopentaprotopolis*, Ruotsin viisi ensimmäistä kaupunkia. Taustana olevasta retorisesta perinteestä huolimatta Hermelinin kaupunkirunoilla oli tärkeä tausta myös reaalityodellisuudessa. 1600-luku oli Ruotsin valtakunnassa ja etenkin Per Brahen toimesta myös Suomessa juuri kaupunkisuunnittelun ja kaupunkien perustamisen aikaa.¹¹ Suurvalta-ajan Ruotsissa tunnettiin myös suoranaista

⁸ Marklund 2008, 29–32.

⁹ Ks. lähemmin Laasonen 2009, 46–82.

¹⁰ Hermelinin runotuotannosta ks. lähemmin tässä kirjassa luku V.1.

¹¹ Kaupunkipolitiikasta Ruotsin valtakunnassa 1600-luvulla ks. esim. Karonen 2014, 141–145, 170–177.

Antiquitates de 1580 in hinc legibus et rep. scriptis Voss
ant. hist. p. 42.

HECATOMPOLIS SVIONUM

Sad. y. de verbis David
Eyking 100 verbis Belgii ligate scriptis
Bomich. d. y. s.

Lindenbergij. idem d. y. s.

Barlady. Antiquitates

Scaliger

Vesthovi

Ansonij

Cub. plures nomina / verb.

Neuhusij ad Parnass. Nonnisi in

jongh. de verb. Brit.

iter Nechan.

Heracles Cretenis Regis Tur in E. ad. Rodam
script. k. p. Apollonio discipulo. Voss. d. hist. ant. p. 40.

Stephani

Hecatompolis Svionum --runosarjan nimiölehti.
Hermelinin alkuperäinen käsikirjoitus. Uppsalan yliopiston kirjasto.

ylpeyttä kotiseudusta, mikä johti runsaaseen kotiseutukirjallisuuteen (puheita, tutkielmia, runoja). Kuten Dick Harrison on Ruotsin suurvalta-ajan yleisesityksessään sattuvasti todennut, 1600-luku todisti Ruotsissa patriotismin aaltoa ja tunsii ylpeyttä kansakunnasta ja kotiseudusta.¹² Tämä ilmeni erityisesti kirjallisuudessa. Varhaiseksi portaalihahmoksi on Harrison nostanut Gunno Blutheruksen, jonka *Oratio Encomiastica de Dalia* (Ylistyspuhe Taalainmaasta) esitettiin Uppsalassa 1632.¹³ Eräänlaisen äärimmäisen ilmentymänsä kotiseutukuvaukset saivat kuuluisan Olof Rudbeckin veljenpojan, ruukinpatruuna Petter Rudebeckin teoksessa *Smäländske Antiquiteter*. Kuten Dick Harrison on sattuvasti todennut, Rudebeckin mukaan ”periaatteessa kaikki tärkeä maailmanhistoriassa, mukaan lukien Troijan sota, oli tapahtunut Smoolannissa, ennen kaikkea Väredissä”.¹⁴ Kotiseudun ylistykset saivat jatkokseen antikviteettien kuvaukset yhdistyneenä monenlaisen paikallistietouteen. Klassinen esimerkki siitä on rovasti Johan Oedmanin *Chorographia Bahusiensis* (1746), joka seuraavalla vuosisadalla sai jatkokseen rovasti A. E. Holmbergin teoksen *Bobusläns historia och beskrifning* (2. p. 1867).¹⁵

Ruotsiin palattuaan Hermelin pääsi valtakunnan drotsin, kirjallisuuden ja taiteen suosijan Magnus Gabriel de la Gardien (1622–1686) sihteeriksi. Erik Lindschöld puolestaan oli ollut tämän luottomies. Hermelinin pääsy Magnus de la Gardien piiriin tapahtui professori Petrus Lagerlöfin suosituksesta. Valitettavasti drotsi kuitenkin pian kuoli, joten Hermelin oli jälleen hankalassa tilanteessa. Anomukset vaikutusvaltaiselle kuninkaalliselle neuvokselle Erik Lindschöldille eivät tuottaneet tulosta. Uusi mahdollisuus avautui, kun runouden professorina toiminut Lagerlöf nimitettiin kaunopuheisuuden (*eloquentia*) professoriksi. Runouden professuuriin nimitettiin kuitenkin toinen, koska Hermelinin akateeminen kokemus katsottiin riittämättömäksi.

Professorina Tartossa

Hermelinistä oli kuitenkin tullut jo Ruotsin suurvalta-ajan merkittävin latinan kielen käyttäjä hieman vanhemman aikalaisensa Petrus Lagerlöfin ohella. Uppsalan viran jäätyä saamatta Hermelinille avautui akateeminen ura Ruotsin hallitsemassa Baltiassa. Hän toimi vuodesta 1690 kaunopuheisuuden ja runouden (*eloquentiae et poëseos*) professorina Kustaa II Aadolfin vuonna 1632 perustamassa Tarton yliopistossa (alun perin Academia Gustaviana, sittemmin Academia Carolo-Gustaviana). Hermelinin astuttua virkaansa Tartossa ja mentyä samoihin aikoihin naimisiin Helena Brehmsköldin kanssa kirjoitti edellä mainittu

¹² Harrison 2021, 249.

¹³ Harrison 2021, 250.

¹⁴ Harrison 2021, 248. Kotiseudun ja kaupunkien ylistyksistä ks. myös tässä teoksessa luvut I.2. ja V.4.

¹⁵ Ks. Berthelius 1988, 61-65, 95-104 ja passim.

myöhäisbarokin edustaja Gunno Eurelius (Dahlstierna) onnittelurunon, jossa Hermelinää juhlitaan jumalallisena laulajana ja hänen vaimoaan kauneimpana naisena.¹⁶ Dahlstierna juhli runolla myös Turun akatemian runouden professoriksi tullutta Torsten Rudeenia (1661–1729, myöhemmin Linköpingin piispa).¹⁷ Gunno Dahlstierna oli edellä mainitun Gunno Blutheruksen tyttärenpoika ja liittyi jo virkansakin puolesta – hän oli maanmittauksen tarkastaja (*lantmäteriinspektör*) – ajan kotiseutuinnostukseen.¹⁸

Tuolloisen käytännön mukaan oli mahdollista, että professorit saattoivat siirtyä oppituolista toiseen. Vuonna 1695 Hermelinistä tuli lainopin professori. Kahteen otteeseen hän toimi myös yliopiston rehtorina. Hermelin oli Kaarle XI:n yksinvallan aikana lojaali virkamies. Hän edusti varovaisuutta sisäpoliittisissa kysymyksissä. Hänen suhtautumisensa kaikkeen ulkomaiseen oli pidättyvää ja varoittavaa. Johdonmukaista tähän nähden oli, että hän kannatti ajankohdalle tyypillistä merkantilismia. Tämä tulee esille *Hecatompolis*-runosarjan Boråsin kuvauksessa, jonka alkusäkeissä Hermelin toteaa: ”*Lingue peregrinos aliis, Borasia, luxus, / Queis sordent patrii munera culta soli*” (”Jätä, Borås, ulkomaiset ylellisyustuotteet muille – niille, joista kotimaan maaperän lahjat näyttävät vähäarvoisilta”). Boråsin asukkaat olivat myös Michael Wexionius-Gyldenstolpen *Epitome descriptionis Sueciae* (Suppea Ruotsin kuvaus) -teoksessaan antaman kuvauksen mukaan erityisen ahkeria kauppamiehiä.¹⁹

Kaarle XI:n aikana toteutettiin valtion talouden kohentamiseksi ns. iso reduktio, jossa aatelissuvut menettivät alun perin ikuisiksi ajoiksi myönnettyjä läänityksiään.²⁰ Reduktion mielenkiintoisin kaunokirjallinen kuvaus sisältyy Topeliuksen *Välskärin kertomuksiin*. Ruotsin rikkaimpiin maanomistajiin kuulunut kreivi Per Brahe ehti kuolla vuonna 1680, juuri ennen reduktion huomattavinta toteuttamista.²¹

Toimiessaan kaunopuheisuuden professorina Tartossa Hermelin keskittyi erityisesti Ciceroon, josta hän piti luentoja. Cicerohan oli keskeinen roomalainen kirjailija myöhemmin 1700-luvulla myös hänen turkulaisten kollegojensa Henrik Hasselin (1700–1776) ja Henrik Gabriel Porthanin (1739–1804) opetuksessa. Hermelin antoi puheiden aiheita ja dispositioita oppilailleen, joskus myös kirjoittaen harjoituspuheen itse. Hermelin oli joka tapauksessa myös itse merkittävä puhuja, ja häntä kutsuttiin suorastaan ”ruotsalaiseksi Ciceroksemme” (*vår svenske Cicero*). Opetusta koskevissa kysymyksissä Hermelin oli samoilla linjoilla kuin

¹⁶ Johannesson 1968, 258.

¹⁷ Johannesson 1968, 295.

¹⁸ Harrison 2021, 251.

¹⁹ Hermelin 2010, 50-51, 158; runo XI.

²⁰ Reduktiosta ks. esim. Harrison 2021, 273-281; Karonen 2014, 200-206. Mainio kaunokirjallinen kuvaus reduktiosta sisältyy Topeliuksen *Välskärin kertomuksiin*, Topelius 2018, 396-403.

²¹ Harrison 2021, 276.

Erik Lindschöld teoksessaan *Methodus studiorum brevior* (Lyhyempi opintojen metodi), jonka Hermelin oli kopioinut käyttöönsä.²²

Oppihistorian tutkimuksessa on hyvin tunnettua, että useiden 1600- ja 1700-lukujen akateemisten oppinnäytteiden osalta on hankala sanoa, milloin ne olivat professorin, milloin taas ylioppilaiden kirjoittamia. Eräiden säilyneiden tietojen ja muistiinpanojen perusteella voidaan kuitenkin tehdä joitain johtopäätöksiä tekijäkysymyksestä. Sitä paitsi, vaikka työ olisikin ollut ylioppilaan kirjoittama, se kuitenkin tavallisesti heijasteli professorin ajatuksia. Tässä on syytä kiinnittää huomiota kolmeen Hermelinin johdolla tehtyyn väitöskirjaan, jotka Sven Olsson on nostanut esille tämän Tarton-ajan toiminnasta ja joiden sisältöä hän on esitellyt.²³ Aiheet itsessään olivat sellaisia, että niitä viljeltiin paljon myös Turun akatemiassa. Väitöskirjassa *De clementia principis erga cives* (Ruhtinaan lempeydestä kansalaisia kohtaan, 1694), jossa respondenttina oli Arvid Rörling, ei ainoastaan puhuta otsikon ilmaistemasta aiheesta vaan käsitellään myös julkista opetusta. Opetuksen tehtävänä on osoittaa opiskelijalle valtion alkuperä ja välttämättömyys. Kun ihmiset tietävät, että turvallisesti ei voi elää valtion rajamerkkien ulkopuolella, he ovat valmiimpia valtion alamaisiksi. Samoin pitäisi selvittää ja perustella korkeimman valtiomahdin toimivaltuudet ja kansalaisten velvollisuudet. ”Erityisesti pitäisi kuitenkin asettaa valta ylhäälle, niin että ne määräykset, jotka johdetaan ylivallan ja alamaisten suhteesta, sovelletaan oman maan valtiomuodon mukaan,” referoi Olsson väitöskirjassa esitettyä näkemystä, joka aivan ilmeisesti on Hermelinin oma. Lisäksi väitöskirjassa esitetään, että opetuksen täytyisi pitää päämääränään käytännöllistä hyötyä ja hyvien tapojen edistämistä. Mainittakoon myös, että väitöskirjassa viitataan tunnetun *Ruhtinas*-kirjan kirjoittajaan Machiavelliin, käyttäen tästä ilmausta *solertissimus Machiavellus*, kelpo Machiavelli.

Kiinnostava 1600-luvun valtiollisen keskustelun kannalta on väitöskirja *De jure acquisitionis originariae* (Oikeus alkuperäiseen saantoon, 1694), joka ilmeisestikään ei ole Hermelinin kirjoittama, vaan on respondentin, Tarton yliopiston varakirjastonhoitajan Gilius Dreilickin käsialaa; kuitenkin se perustuu Hermelinin ajatuksiin. Väitöskirjassa käsitellään kysymystä omistusoikeuden synnystä. Aihetta oli tutkinut etenkin merkittävä saksalaissyntyinen, mutta Ruotsissa toiminut valtio-oppinut Samuel Pufendorf (1632–1694) teoksessaan *De jure naturae et gentium* (Luonnon ja kansain oikeudesta). Pufendorf oli puolestaan saanut vaikutteita sekä Hugo Grotiukselta että Thomas Hobbesilta. Hermelinin kiinnostusta oikeudellisiin kysymyksiin osoittaa se, että hän käänsi ruotsiksi lakiteoksen *Das liffländische Ritterrecht*, jossa käsitellään Liivinmaan aateliston oikeutta, perintöoikeutta ja erioikeuksia.²⁴

²² Olsson 1953, 103-105.

²³ Olsson 1953, 111-112.

²⁴ Olsson 1953, 114.

Kolmas huomionarvoinen väitöskirja on *De fato literarum* (Kirjallisuuden kohtalosta, 1693, resp. Gunnar Follenius). Siinä Hermelin suomii oppineelta kalskahtavaa mutta tyhjänpäiväistä oppineisuutta ja pedanteriaa. Esimerkkinä hän mainitsee oppineet, jotka taistelevat yhden ainoan kirjaimen ääntämisestä kiivaammin kuin roomalaiset maailmanvallasta. Hermelinin väitöskirja liittyi niihin lukuisiin satiirisiin kirjoituksiin, joita on laadittu pedanttiisuudesta ja oppineiden erilaisista paheista.²⁵ Väitöskirjalla on kuitenkin myös syvempi sanoma: valtiollisen kukoistuksen perustana on kansalaisten hyve. Lisäksi on aiheellista mainita, että Hermelinin toimiessa praeseksenä Andreas Westerman (1672–1739) puolusti 1694 väitöskirjaa *Dissertatio politica de adiaphoria in bello vulgo neutralitate* (Valtio-opillinen väitöskirja adiaforiasta, kansanomaisesti sanottuna puolueettomuudesta, sodassa).²⁶ Hermelinin ja Westermanin tiet kohtasivat myöhemmin Kaarle XII:n sotaretkellä, sillä Westerman toimi vuodesta 1705 kenttäpappina. Tehtävä oli tärkeä, sillä, kuten Peter Englund on tunnetun *Poltava*-kirjansa alussa maininnut, Kaarlen armeijassa noudatettiin ankaraa kirkkokuria. Englund on myös muistuttanut siitä, että Pultavan taistelun aattona, kesäkuun 27. päivänä, joukoille saarnasi juuri Andreas Westerman.²⁷

Väitöskirjojen ohella Hermelinin Tarton aikaan kuuluivat puheet. Ne olivat opiskelijoiden tyyli- ja retoriikkaharjoituksia, joissa aihe saattoi olla mikä tahansa. Joissakin tapauksissa niiden sisältö oli kuitenkin kiinnostava ja siinä näkyi myös professorin oma kynänjälki ja omat ajatukset. Sellaisiksi on Sven Olsson katsonut Otto Reinhold Strömfeltin (1679–1744) heinäkuussa 1693 pitämän puheen *De encomio gentis Livonicae* (Liivinmaan kansan ylistyksestä), Carl Undénin (1663–1696) puheen *De ordine academico* (Akateemisesta järjestyksestä) joulukuussa 1691 ja edellä mainitun Andreas Westermanin puheen kartesianismista maaliskuussa 1691.²⁸

Suomen kannalta mielenkiintoinen on Georg Havemanin (k. 1717) puhe *De celeberrima Carelorum civitate Wiburgo* (Karjalaisten kuuluisasta kaupungista Viipurista) huhtikuussa 1694. On selvinnyt, että Hermelin oli antanut disposition puheelle, mutta sisältö voi hyvin olla täysin Havemanilta, sillä tämä oli itse Viipurista kotoisin. Hermelin oli itse kirjoittanut kutsun saapua puhetta kuuntelemaan. Havemanin puhe on siihen liitettyine kehysteksteineen ilmestynyt myös suomeksi.²⁹

Yliopiston kaunopuheisuuden professorin ominaisuudessa Hermelin piti itse eräitä merkittäviä puheita, jotka kuuluivat lähinnä juhlapuheen kategoriaan. Sven Olsson on nostanut

²⁵ Oppineisuuteen kohdistuvasta satiirista ks. Kivistö 2014 ja Kivistö 2019.

²⁶ Olsson 1953, 112.

²⁷ Englund 1989, 15–18.

²⁸ Olsson 1953, 110.

²⁹ Riikonen 2002; suomennos on ilmestynyt Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita n:o 14:ssa.

niistä esiin kolme. Puheessaan *De felicitate Livoniae sub imperio Sveonum* (Liivinmaan onnellisuudesta ruotsalaisten vallan alaisuudessa) elokuussa 1690 Hermelin korosti kaikkea sitä hyvää, mitä Ruotsin valta oli Liivinmaalle tuonut. Ruotsalaisten jalomielisyys muodosti puhujan mukaan vastakohdan muiden naapurikansojen halulle hallita ja sortaa.³⁰ Toisaalta Hermelin korosti valloitetun maakunnan ansioita ja merkitystä, asia, joka tuli esille myös edellä mainitussa Otto Reinhold Strömfeltin puheessa ja Hermelinin väitöskirjassa *De origine Livonorum* (Liivinmaalaisten alkuperästä, 1693, resp. Gustav Adolf Humble), jossa tuotiin esiin maakunnan asukkaiden alkuperä: näiden väitettiin tulleen Daakiasta keisari Aurelianusen aikana. Liivinmaan alkuperää ja yhteyttä antiikin myytteihin on käsitelty myös Gunno Eurelius (Dahlstierna).³¹

Kaksi muuta Olssonin esille ottamaa Hermelinin puhetta ovat ylistyspuheita kuningas Kaarle XI:lle. Virkaanastujaispuheessaan vuonna 1690 Hermelin suuntasi ylistystä uhkuvat sanansa poissaolevalle kuninkaalle mainiten esimerkiksi, miten antiikin aikana pystytettiin patsaita urotöitä tehneille; kuinka paljon enemmän Kaarle niitä olisikaan ansainnut. Ilmeisesti Hermelin itsekin tajusi menneensä ylistyksessä liian pitkälle, sillä Olsson on havainnut hänen merkinneen puheen käsikirjoituksen marginaaliin sanat ”nimis forte” (liian voimakasta [ylistystä]). Kuitenkin vielä pitemmälle Hermelin meni seuraavan vuoden marraskuussa pitämässään puheessa. Vertailu Kaarle XI:n ja keisari Augustuksen välillä koi-tuu edellisen eduksi. Kaarlen sotilaalliset saavutukset puhuja nostaa Aleksanteri Suuren ja Caesarin edelle. Hermelin perustelee myös reduktion oikeutusta ja tuo esille, miten valtion hankkimia tuloja oli hyödynnetty valtion parhaaksi. Puheen lopussa korostetaan, miten katoamattoman kunnian kuningas oli hankkinut tukemalla uskontoa, oikeudenkäyttöä ja koululaitosta. Vaikka puheista riisuisikin kaiken retorisen kaunistelun ja liioittelun, niistä ilmeisesti kuitenkin paljastuu Hermelinin lojaalisuus kuningasta kohtaan, reduktion merkityksen ymmärtäminen ja yksinvaltaisen hallitusmuodon kannattaminen. Ajatusta tukevat myös hänen kirjoittamansa tai hänen johdollaan kirjoitetut väitöskirjat.³²

Hermelinin kirjallisen maun ja samalla hänen poliittisen ajattelunsa kannalta kiinnostava on se suositeltavien kirjojen lista, jonka hän lähetti entiselle oppilaalleen Otto Reinhold Strömfeltille (1679–1744) tämän lähtiessä Alankomaihin kreivi Carl Bonden (1648–1699) lähetystön mukana (Strömfelt, joka teki merkittävän virkauran päätyen Svean hovioikeuden presidentiksi, oli solmimassa Uudenkaupungin rauhaa 1721). Sven Olsson on osoittanut, miten Hermelinin listassa oli useita samoja teoksia kuin Erik Lindschöldin *Methodus*-teoksessa (yksinvallan kannattaja Lindschöld oli keskeinen hahmo ns. reduktion toimeenpanossa). Hermelin nosti esille etenkin John Barclayn (1582–1621) latinankielisen,

³⁰ Olsson 1953, 129-130.

³¹ Olsson 1953, 130; Eurelius-Dahlstiernasta ks. myös Johannesson 1968, 253-300.

³² Olsson 1953, 130-131.

eri kielille käännetyn poliittisen ritariromaanin *Argeniksen* (1621) ja flaamilaisen humanistin Justus Lipsiuksen (1547–1606) teokset. Aristoteleen *Politiikka* (suom.) sen sijaan vaikutti jo vanhentuneelta. Mutta näiden ohella Hermelin mainitsi myös Lipsiuksen arvostaman Tacituksen. Etenkin tämän *Germaniaa* (suom.) Hermelin usein siteerasi.³³

Hermelin ei ollut kovinkaan tyytyväinen oloihinsa Tartossa. Vaikka hän kirjallisessa tuotannossaan oli – osin *laudes urbium / laudes patriae* -tyyppisen kirjallisuuden topoksiin nojautuen – sanonut kaikenlaista hyvää Liivinmaasta, se oli kuitenkin hänestä valtakunnan kaukainen provinssi, josta sopi käyttää ilmausta *barbaria nostra* (meidän barbaarimaamme). Tähän käsitykseen vaikutti se, että hän joutui kannauksiin niin baltiansaksalaisten kuin ylioppilaidenkin kanssa. Hermelin koki myös henkilökohtaisia menetyksiä. Helena Brehmsköldin kanssa solmitusta avioliitosta syntyi vuosina 1691-1698 seitsemän lasta, joista useimmat kuitenkin kuolivat aivan nuorina. Kolmen ja puolen vuoden ikäisenä kuollutta esikoispoikaansa Hermelin muisti pienellä elegialla:

*Donec eras vivus, mea non simulacra, sed ipsum
Me potui in vultu, Nate, videre, tuo:
Jam postquam fueras mihi funere raptus acerbo,
Cernar ut effigie pinguis ipse prior.*³⁴

(Niin kauan kuin olit elossa, en voinut kasvoissasi, poikani, nähdä vain kuvia itsestäni, vaan itseni. Nyt, sen jälkeen kun katkera kuolema oli riistänyt sinut minulta, näytän siltä, että itse olit ensin piirtänyt hahmossasi minut).

Yliopistokaupunkina tuolloisen Tarton elämä oli usein varsin levotonta. Kun Hermelinin puoliso Helena oli joutunut ylioppilaiden päällekkarkauksen kohteeksi ja vain vaivoin selvinnyt siitä, Hermelin päätti lähettää hänet Tukholmaan. Kuitenkin pian Tukholmaan saavuttuaan Helena Brehmsköld kuoli syyskuussa 1698 Hermelinin ollessa silloin Tartossa. Vainajaa muisti latinankielisellä elegialla suomalaissyntyisen taidemaalarin ja Ruotsin numismatiikan historian merkkihahmon Elias Brennerin (1647–1717) puoliso Sophia Brenner (1659-1730), ensimmäinen ruotsalainen julkisesti runoilijana esiintynyt nainen:

*Penelope absentem quatuor per lustra maritum
Lacrymat; at vitam sustinet illa tamen.
Majoris Bremsciolda rapit praeconia laudis:
Maluit ipsa mori, quam procul esse virum.*³⁵

³³ Olsson 1953, 120-121.

³⁴ Olsson 1953, 149.

³⁵ Olsson 1953, 150.

(Penelope itkee poissa olevaa aviomiestään neljä viisivuotiskautta, mutta säilyttää kuitenkin henkensä. Brehmsköld vaatii suuremman kunnian kuulutuksen: hän tahtoi mieluummin kuolla kuin että mies olisi kaukana.)

Kaarle XI kuoli 1697. Gunno Dahlstierna kirjoitti tapahtuman johdosta runon ”Kunga-Skald”, jota on pidetty yhtenä hänen päätöistään ja jossa ruotsalainen barokki saa suorastaan italialaisen marinismin luonnetta (siinä onkin ilmeisiä lainoja Marinon *Adone*-eepoksesta).³⁶ Kaarle XI:n seuraajan Kaarle XII:n aikana Olof Hermelin siirtyi vuonna 1699 Tukholmaan, jossa hänestä tuli Petrus (Per) Lagerlöfin seuraajana valtakunnan virallinen historioitsija (*historiographus regni*). Tässä virassa hänen keskeiseksi toimekseen Johannes Locceniuksen (1598–1677) ja Lagerlöfin työn jatkajana muodostui tekstiosuuden laatiminen Erik Dahlberghin (1625–1703) mittavaan kuvateokseen *Suecia antiqua et hodierna*, mutta tekstien osalta teos jäi monien vaiheiden ja hankaluuksien jälkeen lopultakin torsoksi. Historiografin työn ohella Hermelin joutui hoitamaan monenlaisia muita, tilapäisluonteisempia tehtäviä, kuten saattamaan loppuun suurvalta-ajan merkittävimpiin diplomaatteihin kuuluneen Peter Julius Coyetin (1618–1667) suuren kirjaston luetteloinnin ja arvioinnin.³⁷ Hermelin piti myös yhteyttä Sophia Brennerin ympärille kokoontuneeseen runoilijapiiriin.

Vuonna 1700 tuolloin 42-vuotias Hermelin solmi uuden avioliiton 23-vuotiaan leskirouva Margareta Obrecht–Åkerhielmin kanssa. Uusi puoliso oli valtiosihtööri Samuel Åkerhielmin (1639–1702) vanhin tytär; hänen veljestään Samuel Åkerhielm nuoremasta (1684–1768) tuli Turun hovioikeuden presidentti ja hänet tunnettiin myös suomalaissyntyisen, vaikutusvaltaisen kansliapresidentti Arvid Bernhard Hornin (1664–1742) poliittisena vastustajana. Olof Hermelinin suhdetta puolisoonsa Margaretaan on luonnehdittu lämpimäksi. Tämä välittyä myös heidän eloisia ajankuvauksia sisältävästä kirjeenvaihdostaan Hermelinin ollessa Kaarle XII:n sotaretkellä. Olof ja Margareta Hermelinin uusperheeseen kuuluivat Hermelinin pojat Olof ja Nils sekä uuden aviovaimon tytär Maria Magdalena ja poika Elias. Avioparille syntyivät ensin tyttäret Catharina ja Helena ja sitten pojat Samuel ja Carl. Lapsista Carl Hermelin (1707–1789) teki merkittävän virkauran: hän eteni valtakunnanneuvoston jäseneksi ja Turun Akatemian kansleriksi ja hänet myös korotettiin vapaaherraksi (hänen Olof-isänsä oli aateloitu vuoden 1702 lopulla). Turun Akatemian kanslerina hän toimi 1767–1769. Hänen kautensa kanslerina jäi kuitenkin lyhyeksi ns. myssypuolueen kukistumisen takia. Akatemialle hän lahjoitti eräitä käsikirjoituksia ja latinalaisten klassikoiden teoksia. Edelleenkin olemassa olevan Hermelinin suvun muista edustajista voidaan mainita kartografi ja teollisuudenharjoittaja Samuel Gustaf Hermelin (1744–1820) ja taidemaalari Olof Hermelin (1827–1913). Kansansivistystyössä ja naisasialiikkeessä ansioitunut Honorine Hermelin (1886–1977) perusti Fogelstadin naisille

³⁶ Johannesson 1968, 254; Harrison 2021, 251.

³⁷ Olsson 1953, 156.

tarkoitettun kansankorkeakoulun ja toimi pitkään sen rehtorina. Fogelstadin kurseihin on osallistunut myös suomalaisia. Sven Olsson on omistanut suuren Olof Hermelin -biografiansa Hermelinin suvulle.

Kaarle XII:n sotakanliassa

Olof Hermelinin ura sai uuden käänteen, kun hänestä vuonna 1701 tuli Kaarle XII:n sotakanlian sihteeri, valtios sihteeri ja kanslianeuvos, kreivi Carl Piperin (1647–1716) alaisuudessa. Piperin tultua vuonna 1705 nimitetyksi ylihovimarsalkaksi (*överstemarskalk*) Hermelin peri hänen virkansa valtiosihteerinä. Vaikka Piperista ei tullut kansliapresidenttiä (eli nykyaikaisittain pääministeriä) virkaa pitkään hoitaneen Bengt Oxenstiernan jälkeen, hän oli kenttäkansliassa kuninkaan tärkein virkamies ja käytännössä ensimmäinen ministeri. Uuden asemansa johdosta Hermelin sai onnittelukirjeitä niin kenraali Adam Lewenhauptilta kuin Uppsalan aikaisilta ystäviltaan. Eräässä ruotsinkielisessä onnittelurunossa nimityspäivää pidettiin isänmaalle onnellisena, kun ”Pallaksen [Pallas Athene] omasta pojasta on tullut Marsin neuvosmies”. Virkaan oli tosin ollut halukas Piperin lanko, Johan Lillienstedt. Ilmeisesti Piper ei halunnut olla riippuvainen sukulaisistaan tai sitten hän ei pitänyt Lillienstedtiä tarpeeksi kyvykkäänä tehtävään. Johan Paulinus-Lillienstedt tunnetaan Suomessa erityisesti kreikankielisestä runopuheestaan *Magnus principatus Finlandia* (suom.).

Hallitsijan ollessa sotaretkellä sotakanlia oli käytännössä Ruotsin politiikan keskipiste. Näin oli ollut aikaisemmin myös Kaarle X Kustaan aikana.³⁸ Toimessaan sotakanliassa Hermelin joutui läheisesti tekemisiin ajankohdan merkittävimpien ruotsalaisten poliitikkojen ja sotilaiden kanssa, mutta hän tapasi myös monia ulkovaltojen edustajia. Kanslianeuvokseksi ja valtiosihteeriksi nimitetyn Hermelinin tehtävänä oli kirjoittaa latinankielisiä pamfletteja, jotka selvittivät Ruotsin harjoittamaa politiikkaa; samoin hänen tehtäviinsä kuului yhteydenpito ulkomaisiin diplomaatteihin. Näin ollen hän kuului niihin ”latinasihteeireihin”, joita muidenkin maiden hallituksilla oli käytössään propagandan harjoittamiseksi. 1600-luvun nimekkäimpiä hahmoja tässä suhteessa olivat englantilainen runoilija John Milton (1608–1674) ja ranskalainen Claudius Salmasius (Claude Saumaise, 1588–1653), jotka kävivät polemiikkia keskenään lähtökohtana Englannin kuninkaan Kaarle I:n mestaus.

Työssään sotapropagandistina Hermelin kirjoitti useita pamfletteja ajan politiikkaan liittyen ja tsaari Pietari I:tä (Pietari Suurta) ja Puolan kuningasta August II:ta (August Väkevää) vastaan. Jo vuonna 1700, ollessaan vielä historiografian virassa, Hermelin oli julkaissut kiis-takirjoituksen *Examen causarum, quas copiarum Saxonicarum, uti vocantur, dux improvisae*

³⁸ Karonen 2014, 203.

et subdolaē in Livoniam irruptioni praetexere, literisque suis divulgare voluit (Tutkimus niistä syistä, joilla niin sanottujen saksilaisten joukkojen päällikkö on halunnut puolustella äkillistä ja petollista tunkeutumista Liivinmaalle ja joita hän on halunnut julkisesti levittää). Jotta kiistakirjoitus olisi tullut laajemmin tunnetuksi, se käännettiin ruotsiksi, saksaksi ja hollanniksi.³⁹

Merkittävin tulos Hermelinin työstä latinasihteerinä oli vuonna 1701 painettu laajahko pamfletti *Discussio criminationum, quibus usus est Moscorum czarus, cum bello Svecis, contra jusjurandum, et nuperrime datam fidem, illato praetextum quaereret* (Vastaväite solvauksille, joita Moskovan tsaari on esittänyt kaunistellakseen Ruotsia vastaan ilman oikeutta ja vastoin vähän aikaisemmin vannomaansa valaa aloittamaansa sotaa). Pamfletista on säilynyt joukko painatevariantteja, jotka osoittavat, miten huolellisesti Hermelin asiaan paneutui: hän paranteli tekstiään tyyllillisesti ja lisäsi argumentteja. Pamfletti, joka käsitti 87 kvarttokokoista tiheään painettua sivua, käännettiin myös ruotsiksi ja saksaksi. Hermelinin esittämiä syytöksiä oli ennen kaikkea venäläisten epäluotettavuus: heidän kanssaan tehtyihin sopimuksiin ei ollut luottamista. Venäläisillä oli myös kaikenlaisia kohtuuttomia vaatimuksia ja he esittivät lapsellisia syytöksiä asioissa, jotka olisi voitu ratkaista tuomioistuimessa. Venäjä myös halusi vallata Karjalan ja Inkerinmaan sekä perustaa sataman Itämeren rannalle. Tähän kaikkeen Venäjällä ei ollut mitään oikeutta. Venäläiset eivät myöskään olleet mitenkään kiitollisia siitä, mitä hyvää ruotsalaiset olivat heille tehneet. Pamflettinsa lopuksi Hermelin esittää uhkakuvan siitä, mitä voisi tapahtua. Kari Tarkiainen, joka teoksessaan *Se vanha vainooja* (1986) on tutkinut käsityksiä venäläisistä Iivana Julmasta Pietari Suureen ja antanut Hermelinin pamfletille paljon tilaa, on referoinut tämän antamaa uhkakuvaa seuraavasti:

Kun Ruotsin pystyttämät suojamuurit saataisiin hajotetuksi, venäläiset levittäytyisivät Eurooppaan ”kuin uudet Attilat ja Timur Lenkit, maailman vitsaukset”. Laajoilta idän tasangoilta olisi helppo koota hirvittävä lauma viljejä heimoja, kuin ukkospilvi, jota ei mikään inhimillinen mahti pystyisi pysäyttämään. Kaikki Itämeren rantojen asukkaat olisivat vaarassa. Venäjän rosvolaivat täyttäisivät tämän meren ja hallitsisivat sitä. Kukoistavia kaupunkeja hävitettäisiin, viljavia maita autioitettaisiin, vilkas kauppa lakkaisi ja ihmisiä tapettaisiin, jollei heitä sitten vietäisi pakkotyöhön. Eipä edes niitä henkilöitä armahdettaisi, jotka nyt panevat parastaan kaunistellakseen tsaari Pietarin aikomuksia.⁴⁰

Myöhemmin, vuonna 1704, Hermelin julkaisi pamfletin *Nobilis Poloni epistola ad amicum Varsaviae commorantem, qua literis czari Moscoviae ad foederatos reipublicae ordines respondetur*

³⁹ Olsson 1953, 168-170.

⁴⁰ Tarkiainen 1986, 236.

(Ylhäisen puolalaisen Varsovassa oleskelevalle ystävälle osoittama kirje, jolla vastataan Moskovan tsaarin tasavallan liittoutuneille säädylle osoittamaan kirjeeseen). Sven Olsson pitää tekstiä, joka on esitetty puolalaisen aatelismiehen kirjoittamana, yhtenä Hermelinin kiinnostavimmista kiistakirjoituksista.⁴¹ Sävy on vieläkin voimakkaampi kuin aikaisemmin, koska siinä korostetaan venäläisten barbaarisuutta ja tsaarin elämellisyyttä. Sarkasmeja myöten siinä käytetään kaikkia retoriikan keinoja. Vaikka ruotsalaiset olivat aiheuttaneet kärsimyksiä puolalaisille, paljon pahempaa olisi, jos venäläiset olisivat maassa, antaa tekstin puolalainen puhuja ymmärtää. Tarkoituksena oli saada puolalaiset toimimaan yhdessä ruotsalaisten kanssa. Kirjemuotoiset pamfletit kuuluivat ajan propagandan keinoihin. Jo ennen Hermelinin mainittua pamflettikirjettä oli ilmestynyt kaksi puolalaisille suunnattua vastaavanlaista tekstiä, joista ainakin toista on pidetty sotilaana ja diplomaattina toimineen Mauritz Vellingkin (1651-1727) kirjoittamana.⁴²

Sotapropagandaa Hermelin harjoitti myös eräissä latinankielisissä runoissaan, jotka kuuluivat olennaisena osana ajan poliittiseen kirjoitteluun. Esimerkiksi venäläisistä hän käyttää ilmauksia *barbara faex* (barbaarinen pohjasakka) ja *foedifragus* (sopimuksenriikkoja). Hermeliniä pidettiin latinankielisenä runoilijana hyvin taitavana. Hänen runojensa ihailijoihin kuuluivat Hannoverin hovissa toiminut ”*abbas Hortensius Mauro felicissimus ille et ingeniosissimus poeta*” (tuo mitä menestyksekkään ja älykkään runoilija, apotti Hortensio Mauro [1634–1725]) ja jopa ”*aetatis nostrae ornamentum magnus Leibnitzius*” (meidän aikamme kaunistus, suuri Leibniz), kuten Sven Olssonin löytämässä Pommerin kenraaliperintendentin ja virsirunoilijan Johann Friedrich Mayerin (1650–1712) vuonna 1705 kirjoittamassa kirjeessä todetaan. Mayer kertoo myös juoneensa Hermelinin maljan.⁴³

Hermelinin sotapropagandaa ja politiikkaa edustavia runoja on myös *In coronationem Sere-nissimi Regis Stanislai Primi* (Loisteliaan kuningas Stanislaus Ensimmäisen kruunajaisiin). Runossa puolalainen patriootti puhuu kehottaen maanmiehiään lopettamaan keskinäiset kiistansa ja asettumaan itäistä perivihollista vastaan Ruotsin kuninkaan rinnalle. Hermelinin runoon vastattiin saksilaiselta taholta runolla *Ad Carolum dethronisantem* (Vallasta syökseväälle Kaarlelle). Otsikko viittaa siihen, että Kaarle halusi syöstä August II:n vallasta ja saada Stanislaus Leszczyńskin Puolan valtaistuimelle. Tähän runoon Hermelin puolestaan vastasi laajahkolla elegiamittaisella runolla *Ad Carolum XII, Svecorum regem, de continuando adversus foedifragos bello* (Kaarle XII:lle, Ruotsin kuninkaalle, sodan jatkamisesta pettureita vastaan). Runossa kuvataan voimakassävyysesti venäläisten barbariaa. Moskovan (*Moscua*) ohella mainitaan Siperia (*Siberia*) ja jopa samojedien laajat tantereet (*vasta Samojedum arva*).

⁴¹ Olsson 1953, 296.

⁴² Olsson 1953, 171-172.

⁴³ Olsson 1953, 309.

Ajankohdan tapahtumiin liittyy myös satiirinen runo *Memoriae equitis Poloni sacrum, cujus scriptum contra pontificem Romanum, instinctu sacrificulorum jussu regis Augusti exustum Varsaviae MDCCVI mense Feb.* (Pyhitetty sen puolalaisen ritarin muistolle, jonka kirjoitus Rooman paavia vastaan poltettiin pappien kiihotuksesta ja kuningas Augustin käskystä Varsovassa helmikuussa 1706). Runon taustana on se, että kuningas August oli järjestänyt *Equitis Poloni epistola* (Puolalaisen ritarin kirje) –nimisen kirjoituksen julkiset polttajaiset. August oli tilaisuudessa julistanut rankaisevansa kuolemalla niitä, jotka vastaisuudessa kirjoittaisivat sellaisia tekstejä.

Sotakansliassa toimiessaan Hermelin epäilemättä koki runoilijantyön vastakkaisena sotilaan työlle. Eräissä runokirjeessään vuodelta 1703 hän on tiivistänyt tämän heksametrisäkeeseen: ”*Carmen amat pacem: nos inter vivimus arma*” (Runo rakastaa rauhaa: me elämme aseiden keskellä).

Sotapropagandistin työn ohella Hermelin joutui seuraavina vuosina yhä enemmän paneutumaan ulkopoliittisiin ja sodankäyntiin liittyviin kysymyksiin. Sven Olsson on Hermelin-elämäkerrassaan tuonut esille sen, että vaikka Hermelin sotakansliaan tullessaan oli vailla poliittista kokemusta, hän oli jo paljon aikaisemmin omaksunut joitain ulkopoliittisia näkemyksiä. Olsson on maininnut tästä todisteena vuodelta 1688 olevan elegiamittaisen runon *In Gallum* (Ranskalaista vastaan), jossa Hermelin tuo esille epäluottamuksensa Ranskaa kohtaan sen laajentumispyrkimysten takia.⁴⁴ Ranskan vastaisuudessa Hermelin noudatti samaa linjaa kuin kansliapresidentti Bengt Oxenstierna (1623–1702, Turun akatemian kansleri 1681–1686) ja tämän avustaja, edellä mainittu Samuel Åkerhielm vanhempi, joka tunsu hyvin Englannin politiikkaa. Luultavasti myös kokemukset Liivinmaalta olivat lisänneet Hermelinin ulkopoliittista tietämystä ja ymmärtämystä.

Sotakansliassa Hermelin toimi kreivi Carl Piperin alaisena. Sven Olssonin luonnehdinnan mukaan Hermelinistä tuli kreivi Piperin oikea käsi. Tätä osoittaa Olssonin mukaan se, että kun Piper taivutteli kuningasta eräissä poliittisissa ratkaisuisissa, se tapahtui yhdessä Hermelinin kanssa. Piper käytti hyväkseen Hermelinin, entisen retoriikan professorin, argumentointikykyä taivutteluyrityksissään. Vielä kesäkuussa 1709 Piper ja Hermelin yrittivät yhdessä taivuttaa kuningasta luopumaan Pultavan piirityksestä siinä kuitenkaan onnistumatta.⁴⁵ Olsson kertoo myös, miten ranskalainen diplomaatti Jean-Victor de Besenval oli käynnillään kuninkaan päämajassa aikaisin aamulla kesäkuussa 1707 nähnyt, miten Hermelin oli ”deja enfermé avec m:r le comte Piper” (”sulkeutunut jo sisään yhdessä herra kreivi Piperin kanssa”).⁴⁶ Etenkin ns. Altranstädtin rauhan aikana, joka merkitsi

⁴⁴ Olsson 1953, 72-73.

⁴⁵ Olsson 1953, 398-399.

⁴⁶ Olsson 1953, 399.

Ruotsin suurvalta-ajan Kaarle XII:n poliittisen ja sotilasuran huipentumaa⁴⁷ ja aikana, jolloin ”Puolan kruunu hetkeksi putosi nöyryytetyn Augustin päästä”, kuten Topelius asian ilmaisee *Välskärin kertomuksissa*⁴⁸, Hermelin joutui vilkkaaseen kanssakäymiseen ulkomaisten diplomaattien kanssa. Kuten Dick Harrison on todennut, Kaarlen päämaja Altranstädtissa vuosina 1706–1707 kuului Euroopan valtapoliittisiin keskuksiin, jonne saapui joukoittain diplomaatteja ja korkeita sotilashenkilöitä ottamaan selvää kuninkaan tarkoituksista ja houkuttelemaan häntä puolelleen.⁴⁹ Sotakanslian rutiininomaisemmista asioista, hoidettiinpa niitä sitten kirjallisesti tai suullisesti, Hermelin vastasi yksin. Tärkeämmistä kysymyksistä hän neuvotteli Piperin kanssa ja valmisti sitten esityksen kuninkaalle. Kuten jo Voltaire pani merkille *Kaarle XII:n historiassa*, Piperin majapaikka oli ulkonaisesti näyttävämpi kuin vaatimattomasti majoittuneen kuninkaan, jolla oli tapana sanoa, että hänen palatsinsa sijaitsi Piperin asunnossa.⁵⁰

Hermelinin toimintaan sekä varhemmin että sotakanslian aikana kuului olennaisena osana kommunikointi muiden kanssa kirjeiden välityksellä. Hermelinin näkemysten ja persoonallisuuden ymmärtämiseksi olennaisia ovatkin hänen kirjeensä. ”Ruotsalaiselle Cicerolle” tämä sopikin hyvin – onhan Cicero kirjeenkirjoituksen klassikko. Toisaalta juuri 1600-luvulla kirjeenkirjoituskulttuuri kehittyi ja kirje muodostui paitsi tärkeäksi kommunikoinnin muodoksi myös taiteellisesti merkittäväksi kirjallisen ilmaisun lajiksi, jolla etenkin Ranskassa oli etevä edustajia, kuten Guez de Balzac, Vincent Voiture ja Madame de Sévigné. Edellä on jo mainittu Hermelinin lämminhenkisistä kirjeistä puolisolleen. Merkittävää oli myös Hermelinin kirjeenvaihto esimerkiksi ulkoasiaintoimituskunnan (*utrikesexpeditionen*) reistraattorin Samuel Barckin (1662–1743) kanssa. Hermelinin kirjeenvaihto valaisee monipuolisesti ajan poliittisia tapahtumia mutta se antaa myös kuvan tuollekin ajalle tyypillisestä kilpailusta virkamiesten välillä ja virkapaikkojen tavoittelusta. Barckille osoitetut kirjeet ovat mielenkiintoisia senkin takia, että niissä Hermelin saattoi – päinvastoin kuin propagandistisissa teksteissään – vapaammin sanoa, mitä hän esimerkiksi Kaarle XII:n toimista ajatteli. Hermelin mainitsi muun muassa kuninkaan välinpitämättömyydestä joukkojen turvallisuuden suhteen; samalla hän tiivistä mielipiteensä yleispätevään latinalaiseen lauseeseen *Contemptus hostis saepe initium cladis* (Vihollisen halveksunta on usein tappion alku), joka perustuu erääseen Liviuksen historiateoksen XXI kirjan kohtaan. Samoin Hermelin mainitsi siitä, ettei kuningas halua noudattaa mitään neuvoja.⁵¹

⁴⁷ Harrison 2021, 365-366.

⁴⁸ Topelius 2018, 534.

⁴⁹ Harrison 2021, 366.

⁵⁰ Voltaire 1731/1970, 129.

⁵¹ Hermelin – Helander 1985, 53.

Hermelinin kirjeistä on Frans G. Bengtsson esittänyt seuraavan sattuvan luonnehdinnan: ”Harvat karoliiniset dokumentit ovat niin lukukelpoisia kuin nämä kirjeet; välistä ne ovat kaikessa kiirehtivässä vauhdissaan muodostuneet kirkkaan intellektuaalisuuden ja maalaillevan ytimekkyuden mestarinäytteiksi.”⁵² Hermelinin kirjeet Samuel Barckille julkaisi Carl von Rosen 1910-luvulla, mutta toistaiseksi ei ole mitään ajanmukaista yhtenäistä editiota; kirjeet ovat hajallaan Ruotsin eri arkistoissa.

Pultavan katastrofi ja Hermelinin kuolema

Osallistuminen Kaarle XII:n sotatoimiin ulkomailla ei ollut mitenkään onnellista aikaa Hermelinille. Hän kirjoittikin jo 1703 latinankielisen runon *Elegia de incommodis vitae castrensis* (Elegia leirielämän epämukavuuksista). Lopputulos sotimisesta on ruotsalaisten kannalta tunnetusti katastrofaalinen. Pultavan taistelussa 1709 venäläisten vangiksi joutuivat sotamarsalkka Carl Gustaf Rehnskiöld, kenraalit Schlippenbach, Stackelberg ja Roos sekä sotakanslian johtaja kreivi Carl Piper. Kaarle XII itse onnistui armeijansa rippeiden kanssa pakenemaan ottomaanien hallitsemaan Turkkiin. Olof Hermelin katosi Pultavan taistelussa, eikä hänen kohtalostaan sen jälkeen ole varmuutta. Eräiden tietojen mukaan hän joutui vihollisten vangiksi ja pian vangitsemisensä jälkeen teloitetuksi. Erään tiedon mukaan hänet olisi heti taistelun jälkeen teloitettu Pietari Suuren teltan markiisin alla. Se ei olisikaan ollut mikään ihme, kun toisaalta tietää Pietari Suuren luonteen ja toisaalta muistaa, että Hermelin oli pamfleteissaan kutsunut venäläisiä Attilan ja Tamerlanin (Timur Lenkin) joukoiksi. On kuitenkin esitetty arveluja, että hän olisi elänyt vankeudessa vuoteen 1712 saakka.

Venäläisten ja tietenkin itsensä Pietari Suuren kannalta Hermelin oli luonnollisesti vihattu hahmo hänen heitä vastaan suuntaamiensa kirjoitusten takia. Erään epävarman tiedon mukaan Hermelin olisi viety Astrakaniin, jossa hänet oli nähty vielä vuosia myöhemmin. Asiaan on viitattu Verner von Heidenstamin *Karoliinit*-kokoelman kertomuksessa ”Tobolskin vangit”. Siinä yksi Pultavan jälkeen Tobolskiin viedyistä ruotsalaisista rukoilee maanmiestensä puolesta. Hermelinistä hän toteaa: ”Vapauta kuoleman kautta Hermelin, jos on totta, että hän, kätkeytynä ja yksinäisenä, vielä kituu Astrakanin luostarissa”.⁵³ Pultavasta kirjan (1988) kirjoittanut tunnettu ruotsalainen historioitsija Peter Englund pitää kuitenkin todennäköisimpänä, että Hermelin olisi saanut surmansa jo itse taistelun kuluessa.⁵⁴ Hermelinin esimies, kreivi Piper sen sijaan säilytti henkensä, mutta ei päässyt palaamaan Ruotsiin. Hän vietti vuosia vankeudessa Venäjällä, viimeksi Pähkinälinnassa,

⁵² Bengtsson 1989, 53.

⁵³ v. Heidenstam 1961, 293.

⁵⁴ Englund 1988, 209-210. Hermelinin kohtalosta ks. myös Bengtsson 1936, 246.

jossa hän myös kuoli. Vastaavanlainen kohtalo oli Hermelinin oppilaalla Magnus Stenbockilla: hän kuoli tanskalaisten vankina Kööpenhaminassa.⁵⁵ Edellä mainittu kenttäpappi Andreas Westerman joutui olemaan toistakymmentä vuotta venäläisten vankina. Hän pääsi kuitenkin palaamaan Tukholmaan Turun kautta. Häneltä on säilynyt mielenkiintoinen omaelämäkerrallinen esitys.⁵⁶

Kiinnostus runoutta ja kieltä kohtaan

Edellä on jo käynyt ilmi, että Hermelin oli etevä Ruotsin suurvalta-ajan barokkirunoutta edustava latinankielinen runoilija. Hermelin itse luonnehti runoilijankehitystään eräässä runomittaisessa kirjeessä todeten, miten hän oli siirtynyt rakkausrunoudesta vakavampiin aiheisiin. *Hecatompolis Svionum* -runosarjan ja erinäisten tilapäisrunojen ohella hän käsiteli myöhemmässä tuotannossaan muun muassa eräitä Kaarle XII:n sotaretkeen liittyviä kaupunkeja, kirjoittaen esimerkiksi runot *In Mitoam* (aiheena Mitaun kaupunki) ja *In Thoruniam captam* (aiheena Thornin / Torunin kaupungin valloittaminen). Mainitsemisen arvoinen on myös laajahko, 78-säkeinen elegia *De incommodis vitae castrensis* (Leirielämän epämukavuuksista). Hermelinin runous liittyy klassiseen latinalaiseen oppineisuuteen latinan kielen ja elegiamitan ohella myös sisältämiensä mytologisten viittausten osalta.

On kuitenkin huomionarvoista, että Hermelin oli kiinnostunut myös ruotsin kielestä, mitä osoittavat hänen ruotsinkieliset runonsa. Pyrkimys ruotsin kielen kehittämiseksi tulee esille myös Hermelinin käännöksessä (1683) ranskalaisen apteekkarin ja keräilijän sekä uuden nautintoaineen, kahvin, puolestapuhujan Philippe Sylvester Du Fourin (1622–1687) teoksesta *Instruction morale d'un père à son fils qui part pour un voyage ou Manière aisée de former un jeune homme à toutes sortes de vertus* (1678, Isän moraalinen opetus pojalleen, joka lähtee matkalle eli Helppo tapa ohjata nuori mies kaikenlaisiin hyveisiin). Hermelin toi ruotsin kielen merkityksen esille myös eräässä Tarton-kauden akateemisessa ohjelmatekstissä. Siinä hän korosti ruotsin kielen ominaisuuksia ja hyviä puolia. Samalla hän omaksui puristisen asenteen. Sven Olssonin mielestä Hermelin oli täynnä suuttumusta sen johdosta, että hänen maanmiehensä olivat tahranneet kielen ulkomaisilla lainasanoilla. Hermelinin äidinkielen kohdistama mielenkiinto on suhteutettavissa hänen suurvalta-ajan ideologiaansa, joka korosti ruotsalaisuuden merkitystä.⁵⁷ Vaikka Hermelin hallitsi tuolloin yhä tärkeämmäksi kulttuurin ja diplomatian kieleksi muodostunutta ranskaa ja osoitti kiinnostusta ranskalaista kulttuuria kohtaan, hän arvosteli Ranskan laajentumispolitiikkaa; tämä arvostelu tulee esille hänen runossaan *In Gallum* (Gallialaista vastaan).

⁵⁵ Ks. lähemmin Marklund 2008, 297-338.

⁵⁶ Ruotsalaisten kohtalosta Venäjällä Pultavan taistelun jälkeen ks. Åberg 1958 ja Åberg 1991.

⁵⁷ Olsson 1953, 66, 128-129.

Hermelinin suunnitelma kirjoittaa Kaarle XII:n elämäkerta jäi toteutumatta. Aikeestaan hän oli maininnut jo 1703 edellä mainitulle, Hannoverin hovissa toimineelle italialaissyntyiselle runoilijalle Hortensio Mauroille osoittamassaan runossa. Suunnitelma oli joitakin vuosia myöhemmin Hermelinin lähipiirin tiedossa.⁵⁸ Ruotsissa aiheeseen palattiin vasta kuninkaan kuoleman jälkeen 1720-luvulla. Tunnetuimmaksi 1700-luvulla kirjoitetuista Kaarlen elämäkerroista muodostui Voltaire'n *Histoire de Charles XII, roi de Suède* (1731, suom.).

Suurvalta-ajan mies

Olof Hermelin oli monessa suhteessa tyyppillinen Ruotsin suurvalta-ajan oppinut ja virkamies, joka oli myös sisäistänyt ne aatteet, jotka tulivat esille esimerkiksi Rudbeckin *Atlanticassa* ja Pufendorfin teoksessa *De jure naturae et gentium*. Erik Lindschöldin tapaan melko vaatimattomista lähtökohdista hän kyvykkyydellään kohosi merkittävään asemaan, professoriksi, valtakunnan historiografiksi ja valtiosihteeriksi, kahden avioliittonsa kautta hänen henkilökohtainen suhdeverkostonsa laajeni ja hän seurusteli ajan keskeisissä piireissä. Mielenkiintoiseksi hän tulee myös toimintansa monipuolisuuden takia. Hän oli yhtä lailla oppinut professori, joka koulutti monia Ruotsin historiassa keskeisiksi muodostuneita vaikuttajia, ja pystyvä virkamies kuin myös taitava prosaisti ja runoilija. Hän oli myös aikansa etevimpiä latinan käyttäjiä. Kirjailijana hän kuuluu ruotsalaiseen barokkiin yhtenä sen kiinnostavimmista edustajista. Hänen *Hecatompolis Svionum* -kokoelmallaan ja eräillä muilla runoillaan on merkittävä asema pohjoismaisessa latinankielisessä runoudessa.

Hermelin on mielenkiintoinen suurvalta-ajan hahmo myös sikäli, että hän vietti huomattavan osan elämästään Ruotsin nykyisen alueen ulkopuolella, Tartossa ja Liivinmaalla, ensin akateemisena opettajana ja sitten politiikan palveluksessa. Vuodesta 1701 hän oli ajan keskeisen poliittisen vaikuttajan Carl Piperin tärkeä avustaja ja osallistui Kaarle XII:n sotaretkeen.

Hermelinin toiminnalle ja ajattelulle oli tyyppillistä varovaisuus ja eräänlainen keskitien kulkeminen, vaikka hän muuten oli ajattelultaan tyyppillinen ja lojaali yksinvaltaisen hallinnon kannattaja. Keskitien noudattaminen ei kuitenkaan koskenut hänen kiistakirjoituksiaan, joissa hän viljeli ajankohdalle tyyppillistä terävää satiiria ja sarkasmeja. Keskitien ajatus ei hänen kohdallaan ulottunut myöskään uskontoon, jossa hän edusti 1600-luvun ortodoksiaa. Vastapainona on syytä muistaa myös Hermelinin eräänlainen tunneherkkyys, joka tulee esille eräissä hänen runoissaan ja puolisolle osoitetuissa kirjeissä.

⁵⁸ Olsson 1953, 576.

1.2. *Hecatompolis Svionum*; Ruotsin suuruuden ajan taustat ja yleisesittely (TS)

Kunnianhimoisena nuorena latinistina ja Ruotsin suuruuden ajan hengen mukaisesti isänmaallisena Hermelin lienee suunnitellut *Hecatompolis Svionum* -kaupunkielegiakokoluomaansa jo Stenbockeilla kotiopettajana ollessaan, 1680-luvun alkupuoliskolla eli vain 22–27-vuotiaana. Ruotsin kaupunkien lukumäärä kaksinkertaistui 1600-luvulla ja sadan kaupungin rajapyykki saavutettiin suuruuden ajalla, mikä varmaankin nostatti ruotsalaisten itsetuntoa. Stolbovan rauha 1617 kasvatti Ruotsin valtakuntaa kaakon suunnassa mm. Käkisalmen ja Inkerinmaan myötä (Nevanlinna). Itsetuntoa kohotti osaltaan toki menestys myös 30-vuotisessa sodassa (1618–1648) ja useissa Venäjää vastaan käydyissä sodissa. Ruotsin suuruudenajan myyttiset juuret ja ensimmäiset mielikuvat oli tosin luotu jo 1500-luvulla, sata vuotta aiemmin.

1600-luvulla Ruotsissa harjoitettujen gööttalaisen ja hyperborealaisen historiantutkimuksen perinteiden ja niiden mukaisen kansallisen historiankirjoituksen voidaan katsoa syntyneen viimeistään 1500-luvun puolivälissä, jolloin ilmestyivät Johannes Magnuksen (1488-1554) Roomassa postuumisti vuonna 1554 painettu laaja teos *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* ("Kaikkien gööttalaisten ja ruotsalaisten kuninkaiden historia", ruots. 2018), ja nuoremman veljen Olaus Magnus Gothuksen (1490-1557) vuonna 1555 Roomassa julkaisema teos *Historia de gentibus septentrionalibus* ("Pohjoisten kansojen historia: Suomea koskevat kuvaukset", suom. Kaarle Hirvonen 1973, ja Kimmo Linnilä, Meri Utrio, Kaari Utrio ja Kai Linnilä, Olaus Magnus, "Suomalaiset pohjoisten kansojen historiassa" I-II, 2002). Olaus Magnuksen teos oli laadittu saman tekijän vuosina 1527-1539 työstämän kuvitetun kartan, *Carta marina et descriptio septemtrionalium terrarum ac mirabilium rerum in eis contentarum diligentissime elaborata anno D(omi)ni 1539* ("Merikartta ja kuvaus pohjoisista maista sekä niissä olevista ihmeellisistä seikoista, mitä huolellisimmin valmistettu Herran vuonna 1539") laajaksi selitykseksi. Olaus itse kutsui karttaansa nimellä *Carta Gothica* ("Gööttien alueen kartta"). Näiden teosten, varsinkin ensinmainitun, mukaan Raamatun vedenpaisumuksesta tutun Nooan pojan Jaafetin poika Maagog oli skyyttejä hallittuaan purjehtinut joukkoineen Itämeren yli ja perustanut Ruotsin valtakunnan sen ensimmäisenä kuninkaana gööttilaiseen Skandinaviaan. Annettiin ymmärtää, että Ruotsi ulottui lähes pohjoisnavan leveysasteille asti ja Viipuri oli äärettömän kaukana idän pituusasteilla – liioitellen kuningaskunnan laajuutta tanskalaisten ja venäläisten kustannuksella. *Maagog* esitettiin sotaisten gööttien ja ruotsalaisten, joskus myös skyyttalaisten kantaisänä. Saamelaisten kerrottiin tulleen Pohjois-Ruotsiin (laupeina) samarialaisina aina Palestiinasta asti, mm. etymologisista todistein. Koko 1600-luvun ajan ruotsalaiset oppineet, kuten Johannes Bureus (1568-1652), Johannes Messenius (1579-1636), Georg Stiernhielm (1598-1672), Olaus Verelius (1618-1682) ja tämän vävy, *Atlantica*-teossarjastaan kuuluisa ja sen kautta 1670-1680 -luvulla vaikutusvaltaiseksi tullut Olof Rudbeck vanhempi (1630-1702), painottivat kotimaisten gööttien olleen sivistyneitä ja hurskaita hyperborealaisia,

antiikin Kreikan ja Rooman kirjallisuudessa useaan otteeseen mainittuja ”Pohjoistuulen tuolla puolen asuvia”. Ruotsin suuruudenajalle tyyppilliseen tapaan argumenteiksi otettiin käyttöön mielikuvituksellisesti sekä Raamatun hahmoja ja kansoja että antiikin kirjallisuuden mainintoja sotakuntoisista gooteista.⁵⁹

Vuonna 1666 annetun kuninkaallisen julistuksen mukaan kaikkialla Ruotsissa piti suojella vanhoja monumentteja ”Kuningaskuntamme ikuisiksi maineeksi”. Viesti kuului aina Pohjois-Ruotsia myöten, ja 1687 ”löydettiin” Pajalan pohjoispuolelta Käymäjärveltä riimukivi, jossa oli muun muassa kolme kruunua ja riimukirjoituksen tekstiä. Vaikka kyse oli selvästä väärennöksestä, eikä siis mistään sattumalta löydetystä aidosta kohteesta, Olof Rudbeck ei kyseenalaistanut kiven aitoutta. Myös kuningas Kaarle XI saatiin houkutelua mukaan kesäkuussa 1694 matkalle Tornioon ihailemaan keskiyön aurinkoa ja tieteellinen retkikunta kävi tutkimusmatkalla kesällä 1695.⁶⁰

Kaiken perimmäisenä tarkoituksena oli viimeistään 1600-luvun alusta lähtien vahvistaa Ruotsin vaikutusvaltaa etelässä, koillisessa, idässä ja kaakossa Tanskan, Saksan ja Venäjän suuntaan. Tätä todistaa tuolloin julkaistu runsas proosakirjallisuus, joka liittyi lähinnä historiaan ja maantieteeseen: Stolbovan rauhan uusien rajojen kartoittajan, kartografi Anders Buren (1571-1646) *Orbis Arctoi imprimisque Regni Sueciae (nova & accurata) descriptio* 1626 (”Pohjoismaiden kuvaus”, suomennos, johdanto ja selitykset Tuomo Pekkanen 1985), Laurentius Paulinus Gothuksen (1565-1646) *Historia Arctoa I-III* 1636 (”Pohjoismaiden historia”), Michael Wexionius-Gyldenstolpen (1608/1609-1670) väitöskirjasarjasta koottu laaja *Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum* 1650 (”Ruotsin, Göötanmaan, Suomen ja alistettujen maakuntien kuvauksen lyhennelmä”) ja Johannes Locceniuksen (1598-1677) *Antiquitatum Sveo-Gothicarum libri tres* (3. laitos 1670, ”Kolme kirjaa Svean- ja Göötanmaan entisajan tapahtumista”) sekä Johannes Schefferuksen *Lapponia, id est regionis Lapponum et gentis nova et verissima descriptio* 1673 (”Lappi, eli lappalaisten alueen ja kansanheimon uusi ja todenperäinen kuvaus”, suom. Tuomo Itkonen 1962). Hermelin ammensi tietoja Ruotsin valtakunnan kaupunkien historiasta ennen kaikkea Olaus Magnuksen, Anders Buren ja Michael Wexionius-Gyldenstolpen teoksista sekä lisäpiirteitä Olaus Magnuksen karttakirjasta. Mutta tuolloin, 1600-luvun jälkipuoliskon suuruudenajalla, oli aika saada Ruotsin valtakunnan koko hieno urbanistinen kasvukertomus eri alueilla kuvalliseen ja kirjalliseen muotoon: Erik Dahlbergh (1625-1703) ryhtyi vuonna 1660 kokoamaan kattavaa kuvateosta *Suecia antiqua et hodierna* (”Muinainen ja nykyinen Ruotsi”) ja Johannes Loccenius valjastettiin vuonna 1661 laatimaan siihen latinankieliset taustatekstit, jota työtä jatkoi 1690-1695 Claes Arrhenius Örnhielm ja myöhemmin kaunopuheisuuden eli latinan professori (1687)

⁵⁹ Ks. lähemmin Anttila 2014; T. Oksala 2010; Olaus Magnus 1951/1976; T. Sironen 2012a

⁶⁰ Ks. lähemmin Lindroth 1997; Malm 1996; Messenius 1988.

ja valtakunnanhistorioitsija (1695) Per Lagerlöf; hänen työnsä keskeytti kuolema vuonna 1699. Tätä taustaa vasten on varsin helppo ymmärtää nuoren kunnianhimoisen Olof Hermelinin halu laatia Dahlberghin — vielä tekeillä olleen — kuvateoksen tueksi elegantit runomuotoiset kaupunkielegiansa, malleinaan vastaavanlaiset 1500- ja 1600-luvuilla julkaistut kaupunkielegiat Keski-Euroopassa.

Uutena kirjallisuudenlajina latinankielisiä kaupunkirunoja alettiin julkaista Rooman valtakunnassa 300-luvulla, roomalaistuneen gallialaisen runoilijan Ausoniuksen teoksessa *Ordo nobilium urbium* ("Kuuluisien kaupunkien sarja"), jossa kuvataan tuon ajan 20 suurkaupunkia. Kaupunkirunojen kirjoittamista jatkoivat 1400- ja 1500-lukujen renessanssihumanistit sekä sittemmin 1600-luvun oppineet. Tällaiselle runoudelle oli kysyntää myös Ruotsissa. Kaupunkirunojen perinnettä käsitellään tarkemmin luvussa V.4. Tässä yhteydessä voidaan mainita, että 1500-luvun eurooppalaisista kaupunkielegiakokoelmista Hermelin käytti temaattisina malleinaan hollantilaisen Daniel Heinsiuksen (1580–1655) sekä varsinkin saksalaisten Georgius Sabinuksen (1508–1560) ja Petrus Lotichius Secunduksen (1528–1560) kaupunkirunoja, mutta hän hyödynsi monia muitakin kaupunkielegioita roomalaisesta Ausoniuksesta lähtien *Hecatompolis*-kokoelmaansa laatiessaan. Niihin liittyviä merkintöjä ja vaihtoehtoisia lainauksia Hermelin on tehnyt omakätisen käsikirjoituksensa marginaaleihin. Tuoreimmat merkinnöistä ovat 1690-luvun jälkipuoliskolta. Jo yli 10 vuotta aiemmin, ennen pitkää ulkomaanmatkaansa vuonna 1684, Hermelin oli lähettänyt ensimmäisen version, pienen vihkon, *Hecatompolis*-kokoelmastaan opiskelutoverilleen Gabriel Hasselbomille saadakseen tältä palautetta. Vuonna 1685 Lontoosta lähettämässään runokirjeessä hän esitti toiveen, että hänen runokokoelmansa tulisi tunnetuksi ja luetuksi. Oli kuitenkin aika valita ura joko valtionhallinnossa tai yliopistomaailmassa. Pienimuotoisessa ystävälleen Daniel Sarcoviukselle omistetussa omaelämäkerrassaan (1685) Hermelin arvioi tuolloista tilannettaan elegiamittaan:

*Mox urbes cecini monumentaque tecta tenebris,
Quae forsani veniens eruet hora situ
[— —]
Successit tempus non mollibus utile Musis
Ambitioque aliam suasit inire viam,*

”Kohta sen jälkeen runoilin kaupungeista ja hämärän peittämästä lähteistöstä, jonka kenties tuleva aika penkoo esiin unholasta. [— —] Seurasi aika, joka ei ollut otollista hempeille muusille, ja kunnianhimoni taivutti minut lähtemään toiselle tielle.” (suom. T. Sironen)

Joka tapauksessa Hermelinin lukuisten käsikirjoituksen marginaaleihin tekemien merkintöjen pohjalta näyttää siltä, että hän olisi pyrkinyt viimeistelemään *Hecatompolis*-kokoelmansa 1690-luvun lopulla Tartossa. Mukana on temaattisia laajennuksia ja valmiiksi formuloitujen

kohtien täydennyksiä; samoin on nähtävissä viittauksia 1500- ja 1600-lukujen eurooppalaisten kaupunkielegikkojen teoksiin. Joukossa on myös viittauksia tärkeisiin tuoreisiin tapahtumiin sekä maantieteeseen liittyviä historiallisia tietoja. Mielenkiintoisin niistä on Tornion elegiaan merkitty lisäys ‘*vidit Carolus*’, ”Kaarle [XI] näki (sen)”, joka viittaa kuninkaan merkittävään matkaan pohjoiseen, ihaillemaan keskiyön aurinkoa kesäkuussa 1694.

Vielä vuonna 1699, tultuaan nimitetyksi valtakunnanhistorioitsijaksi ja palattuaan siis Tukholmaan, Hermelinillä oli suunnitelmia muotoilla teosta ja julkaista se. Tästä on selvä todiste aikakauslehden *Nova literaria maris Balthici et Septentrionis* (”Itämeren alueen ja Pohjoisen kirjallisuus uutisia”) marraskuun 1699 numerossa. Siinä todetaan, että Olof Hermelin, aiemmin *professor eloquentiae et poeseos* sekä *juris* Tartossa, on nyttemmin *historiographus regni* ja pitää tehtävänänsä jatkaa tekstin laatimista Erik Dahlberghin *Svecia antiqua et hodierna* -teoksen kuvapiirroksiin; työn aloittajaksi mainitaan Petrus Lagerlöf, joka oli kuollut kyseisenä vuonna. Sitten seuraa Hermelinin painettujen ja painamattomien teosten luettelo, mm. latinankielisiä väitöskirjoja, joita hän oli professorina ohjannut, erilaisia latinankielisiä tilapäisrunoja ja puheita. Loppupuolella mainitaan vielä: *Inter inedita ad umbilicum fere perducta sunt: Hecatompolis Svecorum, sive centum urbes Sveciae, carmine elegiaco consignatae*, ”Julkaisemattomien teosten joukossa on lähes valmiiksi saatettu *Hecatompolis Svecorum*, eli ‘Ruotsin sata kaupunkia’, toimitettuna elegiseen runomittaan.” Näiden *Nova literarian* tietojen takana on ilmeisesti Hermelin itse. Mikään ei olisikaan ollut luonnollisempaa vastanimitetylle valtakunnanhistorioitsijalle kuin samanaikaisesti *Suecia*-tekstin työstämisen ohella täydentää ja toimittaa loppuun kaupunkirunonsa. Tosin mikään tästä ei toteutunut. Suuri Pohjan sota alkoi 12.2.1700, ja Hermelinin kynä siirrettiin välittömästi kuninkaan ja valtakunnan palvelukseen. Edessä oli kiistakirjoitusten kiivastahtinen laatiminen valtakunnan vihollisia vastaan ja sen jälkeen vastuullinen virka kenttäkansliassa.⁶¹

Meille säilyneessä *Hecatompolis*-käsikirjoituksessa ja Bengt E. Thomassonin sen pohjalta julkaisemassa tekstieditiossa (2010) on 91 kaupunkielegiaa ja niissä yhteensä 1082 säettä, jos Hermelinin lisäämiä variantteja ei lasketa mukaan. Hermelin on jättänyt käyttämättä numeron 53, nro 72 (Söderhamn) ei ole saanut osakseen yhtään säettä ja säilyneen käsikirjoituksen nrot 77–88 ovat teillä tietymättömillä. Laskennallisesti yksi kaupunkielegia *Hecatompolis*-teoksessa sisältää keskimäärin hieman alle 12 säettä — kokonaisen elegian säemäärä on aina parillinen, sillä se koostuu vuorotellen laaditusta daktyylisestä heksametristä ja pentametristä. Lyhyimmät Hermelinin kaupunkielegiat ovat saaneet osakseen Söderköping ja Kungsbacka, kumpikin vain neljä säettä, laajimmat taas Visby (26 säettä), Mariefred/Gripsholm (22 säettä) sekä Turku, Kungälv ja Kristianopel (kukin 20 säettä). Pohjanlahden itäpuolelle perustetut kaupungit ovat ansainneet keskimääräistä useampia

⁶¹ Ks. lähemmin Wretö 2010, 13-14, 26-29 ja Helander 2010, 128-135 (ks. Hermelin 2010); Auhagen – Schäfer 2001; Bäckstedt 2005; Möller 2011; Pekonen 2011.

säkeitä: Tornio (16 säettä), Turku (20 säettä), Viipuri (18 säettä), Helsinki, Käkisalmi, Uusikaupunki ja Pori (kukin 16 säettä) sekä Vaasa ja Rauma (kumpikin 14 säettä). Äärimmäisen koillisen periferian eksoottiset Oulu ja Kajaaninlinna ovat saaneet kumpikin sentään keskiarvomäärän eli 12 säettä.

Kaupungeista ja muista paikoista oli tehty runoudessa ja renessanssin estetiikassa ylistyksen kohteita, josta syntyi *laudes urbium* -kirjallisuudenlaji ("kaupunkien ylistykset"). Hermelin puhuttelee joitakin kaupunkeja sinä-muodossa (1-2, 11-12, 15, 38, 58, 87, 88, 93), antaa niiden puhua minä-muodossa (3-10, 21-22, 47, 52, 61, 64, 66, 67, 71, 74, 75, 76, 101) tai kertoo niistä yksikön 3. persoonassa (13-14, 16-20, 23-32, 34-37, 39-46, 49-51, 55-57, 59-60, 63, 65, 69, 89-92, 94-100, 102) tai monikon toisessa persoonassa (68), lähinnä variaation vuoksi ja klassisen runouden retoriikan perinteiden mukaan. Humanistirunoilijana Hermelin on sitoutunut klassisen runouden ilmaisumuotoihin ja elää johdonmukaisesti sen maailmankuvan mukaisesti: Pohjolan taivaan tähtikuviot vievät hänen ajatuksensa luontevasti antiikin myytteihin. Auringonjumala *Foibos* ajaa vaunuissaan taivaanlaella (43 Tornio), *Pluton* piilottaa aarteensa maan alle (28 Falun). Kesä ja talvi ovat jumaluuksia ja muut myyttiset olennot liikkuvat ja toimivat kaupunkirunokokoelman kaupungeissa ja niiden ympäristössä. Antiikin maisemat antavat pontta Pohjoisen luonnon kauneudelle ja paremmuudelle. Antiikin myyttiset hahmot ovat Hermelinille enemmän kuin pelkkä tenhokas ja koristeellinen kulissi. Hän käyttää niitä vaikuttavina ja itsestään selvinä kuteina, kun on kyse ympäristöjen ja maisemien kuvaamisesta — tosin on huomattavia poikkeuksia. Antiikin kirjallisuudesta tuttu piirre on *locus amoenus* -topos luonnonkauniista paikasta.

Kokonaiskuva on Ruotsin suurvallan aikaan nähden myös poliittisesti korrekki: kauneuden harmonia rikkoutuu korkeintaan tulipaloissa kärsineiden kaupunkien kohdalla. Ruotsin valtakunta esittäytyy maatalousmaana, jota suosii viljavuuden ja hedelmällisyyden itaalis-roomalainen jumalatar *Ceres*, ja sillä on hyvät merelliset yhteydet runsassaaliisine kalastus- ja kauppapaikkoineen — niistä pitävät huolen kreikkalainen tyynen meren jumala *Nereus* ja tämän tytär *Thetis*. Myös maanalaisia rikkauksia löytyy esimerkiksi Falunin alta kuparikaivoksissa, tietysti niiden haltijan, kreikkalaisen *Plutonin* suojeluksessa. Hermelin pyrki korostamaan kaupunkien ja niiden lähitienoiden etuja: ankeaa arkea on *Hecatompolis*-kokoelmassa hyvin vähän, köyhyys piilotetaan usein mytologisiin verhoiluihin tai unohdetaan kokonaan: vanhan, mutta pienen ja taantuvan Torshällan (57) osalta apuun haetaan mytologiasta *Ceres*, ja niin luonnonkaunis maalaisidylli kirkkaine lähteineen ja siitä mutkitellen lähtevine hiljaisine jokineen vie mukanaan huolet huomisesta, ja katse seestyy: kuka kaipaisi isoon kaupunkiin, kun maaseudun viehkeys ilahduttaa meitä?

Hermelinin kaupunkieleegiat eivät ole kovinkaan tarkkoja kaupunkikuvauksia, vaan pikemminkin ympäristön ylistelyä. Esimerkiksi Enköpingiä Hermelin ei kuvaa sanallakaan, vaan sijoittaa sen paratiisillisiin kauneuskehyyksiin, missä itaalisroomalainen kukkien,

kasvillisuuden ja sadonkorjuun jumalatar *Flora* hyörii lehdoissa, nymfit eli vedenneidot leikkivät lähteissä, ja *Ceres* tanssii siroasti viljelysmailla.

Usein Hermelin käyttää ilmauksia ja äänensävyjä, jotka ovat lähellä antiikin roomalaisia runoilijoita, Vergiliusta, Tibullusta ja Ovidiusta. Monet kirjalliset viittaukset olivat 1600-luvun aikalaisille tunnistettavissa, mutta ei suinkaan kaikille. Tämä edellytti runoilijalta laajaa oppineisuutta ja lukeneisuutta, samoin lukijoilta. Hermelin oli aikansa oppineista latinisteista oppineimpia; hänen runojaan on lähes mahdotonta kääntää ymmärrettävään asuun sanasta sanaan, etenkin usein esiintyvien antiikin mytologiaan liittyvien nimien ja metaforien vuoksi. Mutkikkaan kielensä ja mytologisten viittausten vuoksi latinankielinen runous aukeaa ilman käsikirjoja, sanakirjoja ja muita apuneuvoja vain harvoille filologiaan perehtyneille asiantuntijoille. Silmiinpistävää on, kuinka kreikkalaisten ja roomalaisten jumaluuksien välityksellä voitiin ilmaista väestön töitä ja elinkeinoja, jopa synonyyminomaisesti: *Ceres* edustaa maanviljelyä, *Pales* karjanhoitoa, *Tethys/Thetis* ja *Nereus* merikalastusta, *Diana* metsästystä. Näin saadaan lueteltua oppineen tiiviisti nämä Oulun (69) elinkeinoalat muutamassa säkeessä: *Jugera non frugum serit, ingeniosa futur<o>:! Aequior at Tethis ridet et alma Pales. / Nec tantum indagat virides Dictynna recessus, / Ipsa sed humentes gaudet inire vias.* ”Se ei kylvä viljapeltomaata tulevalle ajalle, vaan otollisemmin sen mieleen on Tethys (= kalastus) ja ravitseva Pales (= karjanhoito). Eikä Diana/Diktyinna (= metsästys) jäljitä saalista vain vihannissa notkelmissa, vaan jopa aivan huvikseen hän käy matkaan myös jokivesiä pitkin.” (suom. T. Sironen)

Myös oma Pohjolanamme voi tuoda esiin arkadialaisia kuvia. Samalla runoilija korostaa, että hänen maataan voidaan toki verrata etelän maiden maisemiin, jos ei ota lukuun ankaraa talvea. Joissakin kesäisissä kaupunkielegioissaan Hermelin on riisunut mytologisen apparaatin kokonaan, kuten Eskilstunan (89) kuvauksessa – syy on luultavasti kontekstuaalinen: kyseisen elegian alkuosan säkeet 1–6 sekä lopun distikhon, säkeet 15–16, liittyvät pakanalliselle seudulle jo 1100-luvulle tulleen englantilaislähtöisen piispa Eskilin marttyyrikuolemaan, mistä kaupunki sai sitten nimensäkin.

Joissakin kaupungeissa muusat ovat läsnä tieteiden ja taiteiden suojelijoina, joko Apollon kanssa tai ilman tätä, luonnollisesti yliopistokaupungeissa eli Uppsalassa, Lundissa ja Turussa. Apollo, taiteiden ja kulttuurin suojelija, oli muusien johtaja ja toisaalta myös valon ja auringon jumala sekä runollisen innoituksen lähde; hän esiintyy tavallisesti nimimuodossa Foibos (lat. *Phoebus*).⁶²

⁶² Wretö 2010, 16-20 (ks. Hermelin 2010); Lindberg 1997, 62-64; T. Sironen 2007.

Hermelin oli yksinvaltaisesti hallinneen Kaarle XI:n lojaali alamainen. Hänen kannanottonsa Lutherin puolesta ja Rooman paavia vastaan, niinkuin se on muotoiltu Strängnäs-elegiassa (20) kertoo sen mitä tuona ankaran oikeaoppisuuden aikana odotettiin. Kun Pohjola ja Erelä asetetaan vastakkain, oma vastaan vieras, kotimainen vastaan ulkomaalainen, tulevat kyseeseen ulkomailta tuotavat ylellisyystavarat, katoava käsityöperinne sekä uhka perittyjä käytäntöjä ja ajatustapoja kohtaan. Sisämaan kaupungit, kuten Skövde (8) ja Köping (26), ovat onnekkaita sijaitessaan riittävän kaukana merenrannikolta jäädäkseen vieraiden tapojen vaikutuksen ulkopuolelle. Merkantilistisessa hengessä esitettyjä lausuntoja löytyy tekstiiliteollisuuteen liittyen etenkin Borås- (11) ja Hjo-elegiassa (62).

Vastaavia esimerkkejä löytyy myös Suomen kaupunkien kuvauksista. Vaasa-elegiassa kaupunki kehuu laivanrakennustoimintaansa, säkeet 9–13: “mäntyä kaadetaan laivoja varten – sopivaksi matkamaan meriteitä. Veistämömme työstävät lukemattomia laivoja, joita sekä hollantilaiset että kaukaiset espanjalaiset pyrkivät hankkimaan itselleen. Ostohaluinen Tukholma kehuu seutumme kauppayhteyksiä.” Uudenmaan kauppatavarat — lähinnä kai vilja — lähtevät maailmalle Helsingin satamasta, Helsinki, säe 13: ”Sieltä viljava Uusimaa lähettää maailmalle kauppatavaransa”. Uusikaupunki laivaa karjalaumoja; tosin ei ole tietoa, minne saakka — lähisaarille kesälaitumille vai Selkämeren yli Ruotsiin asti, säkeet 9–10: ”Ei missään muualla ole useampien laivojen lastina karjalaumoja, joita on ravinnut viljava maa kukkuloiden huipuilla.” Porvoo saa kehuja meren kauppatavaroistaan sekä joki- ja merisimpukoista saatavista helmistä: ne ovat parempia kuin kaukaiset tuontihelmet, säkeet 7–12: ”Meren kauppatavarat, ravitsevan maaseudun runsaus ja jokivesissä syntyneet simpukat rikastuttavat sinua; simpukka tarjonnee Kytheran jumalattaren kaulalle kauniita keräämisen arvoisia helminauhoja Itämerestä. Monissa runoissa mainitut Punaisen meren syvyyksien helmet ovat pian jo huonompia: isänmaa voittaa ulkomaiset rikkaudet.” (Suomennokset edellä T. Sironen).

Epigrammirunouden ja laajennetun elegiarunouden rakenteeksi soveltuu usein erinomaisesti teesi — antiteesi — synteesi -kaava. Esimerkeiksi tästä käyvät Pohjois-Ruotsin kaupunkielegioista synteessinä karujen olosuhteiden (Sundsvall, 47) karkaiseman väestön pitkäikäisyys, virkeämielisyys ja fyysinen vahvuus — alun teesissä todetaan, ettei hesperidien puutarhaa eikä viininjumala *Bacchusta* löydy pohjoisen ilmansuunnan lumisilta vuorilta, mutta antiteesissä metsät tarjoavat maukasta riistaa ja joet tuoretta kalaa, ja tukeva ruoka ravitsee hyvin. Luulaja-elegian (44) alkuosa (säkeet 1-6) antaa pessimistisen kuvan kylmistä elinoloista ja Erelä-Ruotsiin verrattuna heikosti kannattavasta viljelystä ja kalastuksesta, mutta loppuosa (säkeet 7-14) on täynnä optimismia rehuheinän nopean kasvun ja varsinkin merikalastuksen tarjoamien runsaiden saaliiden ansiosta. Tosin retorinen loppuponsi puuttuu, mutta reipas ponsi löytyy Tornio-elegiassa (43). Kaupunki puhuu omissa intresseissään: huhu on maalaillut Tornion talvipimeyksineen ja -pakkasineen kammottavaksi asuinpaikaksi. Alussa on siis lähes samantapaista pessimismiiä, jota tavataan Luulaja-elegian alussa. Strategiaksi tulee sama vasta-argumenttien ottaminen: talven pimeys ei ole täydellistä kimaltelevan

lumen ansiosta, ja talven jälkeen aurinko palaa takaisin, kesällä se paistaa vuorokauden ympäri; maa antaa asukkaille kaiken mitä he tarvitsevat, terveys on hyvä ja ihmisten kesken vallitsee sopuisa mieliala. Mikä on tämän puolesta ja vastaan -puntaroinnin lopputulema? ”Kukapa siis ei voisi pitää näitä seutuja siunattuina? Kukapa ei haluaisi elää kimmeriläisten yössä?” (Tornio, säkeet 15–16) Sydäntalven pimeys johdattaa runon alkuun ja päättää sen; matkallaan alusta loppuun pimeys on saanut uuden merkityksen — se ei ole enää pelottava, kun sitä tarkastellaan veräjänä vuoden kulussa napapiirin äärellä.

Hermelinin runotyylillä on joissain kohdin niin oppinutta, että sananmukaisesta käännöksestä, jos se olisi edes mahdollinen, tulisi tarpeettoman vaikeaselkoinen: ”Naaraskarhu säkenöi seitsenkertaisen soihdun kera verrattoman Tukholman yläpuolella” (säkeet 3–4) olisi sananmukainen osin tiivistetty käänнос pääkaupunkia ylistävän elegian neljästä ensimmäisestä säkeestä. Ruotsalaisen barokin makuun ja odotuksiin liittyvä mielikuva välittynee kuitenkin seuraavasta suomennoksesta: ”Sille ei mikään näy vetävän vertaa, kun katsoo jäiseltä pohjoisnavalta, jossa Otava vilkkuu laajalti seitsemän soihduin.”⁶³

I.3. Muita Hermelinin runoja Itämeren alueelta: yleisesittely (ES)

Hermelinin Itämeren alueen runoina pidetään 1690-luvun yksilöille omistettua ns. tilannerunoutta, kun hän oli Tartossa professorina. Lisäksi tulevat 1700-luvun alkuvuosien enimmäkseen Suureen Pohjan sotaan ja valtaosin ulkopoliittikkaan liittyvät runot, jotka hän kirjoitti Kaarle XII:n sotakansliassa eri puolilla Baltiaa ja osin jopa melko itäistä Eurooppaa. Vuosisadan vaihteen vuodet 1699–1701 Tukholmassa olivat niin uudenlaisten velvollisuuksien raskauttamia, että runotuotannon voi otaksua tilapäisesti kärsineen.

Hermelinin kirjallisista teksteistä – yhteensä yli 200 nimekettä – yksittäisiä runopainatteita ennen runoilijan kuolemaa on vain 36 kappaletta, enimmäkseen tilannerunoja; väitöskirjoihin painettuja onnittelurunoja lukuun ei sisälly. Suuren Pohjan sodan ja Hermelinin runoilijanmaineen kasvun myötä painatteiden määrä kasvaa huomattavasti 1700-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä: suunnilleen puolet on peräisin 1680–1690-luvuilta. Julkaisemattomia runoja on moninkertainen määrä, noin 90. Tästä voinee tehdä sen johtopäätöksen, että varhaisina vuosinaan Hermelin on saattanut kirjoittaa enemmän pöytälaatikkoon: 1670–1680-luvuilla painettiin vain 12 runoa, piiloon jäi kolmisen kertaa enemmän; 1690-luvulla suhdeluku oli entistäkin huonompi: seitsemän painettua ja noin 40 pöytälaatikkoon jäänyttä runoa. Vihdoin Hermelinin viimeisen vuosikymmenen aikana tilanne muuttui selvästi: runoja painettiin 17, mutta vakan alle jäi vain 15. Muutosta voi

⁶³ Ks. Wretö 2010, 26-30 (ks. Hermelin 2010); T. Sironen 2010.

selittää sillä, että 1700-luvun alussa Hermelinillä ei ehkä enää ollut niinkään aikaa runoilla vain huvikseen, koska kenttäkanslian sihteerinä ja eräänlaisena propagandaministerinä hänellä oli halu vaikuttaa iskevillä runoilla ulkopolitiikkaan. Sitä paitsi vaikuttava runo syntyi oletettavasti sodan pitkittyessä tilanteiden mukaan vaivattomammin – sodan alun pitkät proosapamfletit eivät liene olleet yhtä suosittua lukemista. Ainakin lukijakunnan profiili oli varmaan toisenlainen.

Profililtaan Hermelinin 1690-luvun Tarton runot ovat enimmäkseen akateemisia: alkuvuosina – ennen lakitieteen professuuria – harjoitelmia runouden oppituoliin kuuluvasta roomalaisesta runoudesta (Ovidius ja Horatius), satunnaisia promootiorunoja, onnittelu- tai hautarunoja oppilaille, kollegoille tai heidän puolisoilleen, joka tapauksessa harvemmin korkealle virkamiehelle kuin kirkonmiehelle. Tästä linjasta poikkeuksena on koskettava hautarunopari Jonas-pojalle. Nuoruuden humoristiset harjoittelurunot ovat jäämässä syrjään – vuosina 1698–1699 tuli lisää suru-uutisia: peräkkäin Elias Obrecht, kreivi Carolus Gustavus Dahlberg, Johan Lillienstedtin vaimo Brigitta Cronhielm ja ennen kaikkea Värmlannista Hermelinin tavoin kotoisin ollut vahva tukija, valtakunnanhistorioitsija Per Lagerlöf. Kuitenkin jo joulukuussa 1697 Hermelinin korkeimmaksi runon kohteeksi oli ehtinyt tulla juuri kuninkaaksi noussut Kaarle XII (*In Sceptrum Caroli XII*, 12 säettä distikhoneja), josta oli tuleva hänelle kohtalokas ponnahduslauta virkahierarkian huipulle. Tarton yliopiston uudelleenkäynnistämiseksi marraskuussa 1691 kirjoitettu ja heti julkaistu painate on valittu tähän antologiaan hengeltään ja sisällöltään poikkeuksellisenä.

Viimeisen kymmenvuotisensa kuluessa Hermelin nousi hyvin korkealle virkahierarkiassa päästyään vuonna 1702 kenttäkansliaan. Runoilijan näkökulmasta oli jätettävä pelkät tilannekohtaiset henkilörunot sikseen ja keskittyttävä laajempaa valtakunnallista painoarvoa omaaviin runoihin. Esimerkiksi vuosina 1700–1704 noin kymmenen painetun runon otsikoissa hehkuvat loistavat voitot Narvassa, Dünassa, Mitaussa, Dorfsinickissa, Thornissa, Pultuskissa ja Lembergissä. Vain parin runon otsikossa on mukana Kaarle XII – eihän tais- telutahtoa pidä nostaa pelkästään kuningasta ylistellen. Sotaisasta runolinjasta poikkeavat runoparit Puolan kardinaaliprimas Radziejowskille (1702) ja Puolassa kuolleelle kenttälääkäri Johannes Gruviukselle (1703) sekä virkistävän pasifistinen Hortensio Maurolle kirjoitettu, aikanaan julkaisematta jäänyt runoelma (1703). Viiden viimeiseksi jääneen elinvuotensa aikana Hermelin kirjoitti runot Puolan kuninkaaksi kruunatulle Stanislaus I:lle (1705) ja Kaarle XII:lle (1706); loput puolisen tusinaa runoa ovat sotapropagandistisia ja ruotsalaisten voittoja juhlivia: Höchstädtissa ja Fraustadtissa (maaliskuussa 1706), Holowczynin lähellä (heinäkuussa 1708) ja Veprikissä (tammikuussa 1709). Muutamaa kuukautta myöhemmin Pultava oli mullistava kaiken perusteellisesti. Sitä harva osasi aavistaa.

Esimerkkinä Suuren Pohjan sodan runoista voidaan mainita julkaisematta jäänyt sarkastinen epigrammi moskovalaisten joukkoa johtaneelle ”päällikkö de Croylle, joka muistetaan

toistuvista tappioista hänen joutuessaan moskovaalaisten leiristä ruotsalaisten vangiksi” kuuluisan Narvan taistelun jälkeen marraskuussa 1700. Runosta on säilynyt Hermelinin autografi Uppsalan yliopiston kirjastossa ja variantti Linköpingin kirjastossa.

In duces Crojum continuis cladibus memorabilem, cum in castris Moscorum a Suecis caperetur.

*Croje, tibi nemo Svionum succenseat unquam,
Moscica quod nuper castra secutus eras.
Quos contra arma geres, illis victoria certa es:
Et clades certa es, pro quibus arma geres.*
5 *Non te igitur captum custodia longa fatiget:
Ad Moscum, felix hostibus omen, abi.*

”Crojus, koskaan ei sua kieroön katsone Ruotsi,
Moskovan armeijaa kun sinä seurata sait.
Joiden kimppuun käyt, olet heille voitto jo varma,
vaan jota puolustat, hälle sä tappion tuot.
5 Vankina et nyt kauaakaan ole turhana täällä —
pois mene: enteen taas niin hyvän saa vihamies.”
(suom. Teivas Oksala)

De Croy kuoli ruotsalaisten vankina Tallinnassa jo vuonna 1703, mutta sai odotella haudattamistaan vielä 194 vuotta Pyhän Nikolaoksen kirkossa.

Myös Hermelinille itselleen omistettiin runoja. Vaikka harvat rohkenivat kirjoittaa säkeitä latinaksi taitavalle runoilijalle, silti rohkeutta todistavat Gunno Eureliuksen ja Sophia Elisabeth Brennerin yhteisesti laatima hääruno Tukholmassa (1689), samoin onnittelet rehtoriksi nimityksen johdosta Andreas Westermanilta ja Gustaf Adolph Humblelta (1692), Martinus Bertleffiuksen onnittelu Olaus Mobergille ja Hermelinille (1692), R. J. Böismanin ja Gabriel Hinnel nuoremman rehtorionnittelu (1698) Tartossa sekä Johan Braunerin onnittelu valtiosihteerinimityksestä (1705), Johan Hermanssonin ja Fredrik Christian Springerin onnittelet kanslianeuvokselle (1706) ynnä Nicolaus Boeriuksen onnittelet valtiosihteerille (1707). Kielivalinta oli kahdessa Tarton akateemisessa runossa poikkeuksellisesti saksa: Arvid Molleruksen professorionnittelu (1692) sekä Gustav Adam ja Otto Christophorus Richterin rehtorionnittelu (1698). Kaikkein poikkeavin kielivalinta oli humanistikreikka: alkutalvesta 2018 Johanna Akujärvi (Lundin yliopisto)⁶⁴ löysi Linköpingin kirjastosta Hermelinin aikalaisen, Strängnäsin kimnaasin kreikan lehtori

⁶⁴ Johanna Akujärven suullinen tiedonanto E. Sirosele.

Josephus Tuhnin (1661–1721) toistaiseksi julkaisemattomien kreikankielisten runojen käsikirjoituksen, johon sisältyy hautaepigrammi Hermelinin muistoksi:

Cenotaphium OLAVI HERMELINI, Consiliarii Regii, Historiographi et Poëtae eximii a Cosaccis et Calmuccis ad Pultavam caesi.

Ἑρμέλινον (τῷ μὲν Μοῦσαι κλέος εὐρὸν τέλεσσαν
Μορφὴν δ' Ἑρμείης ἔστυφε τῶν ἐπέων)
Πιερίην σάλπιγγα κατέκλασε θυὰς Ἐνυῶ
Ὀχθῶων Σκυθικοῦ ἄγχι Βορυσθένεος·
Οἴμοι ἐγὼ Θρηῆσσαι τίνυ τίκτετε πῆματα Μοῦσαις
Εἰσέτι; οὐκ ἀρκεῖ Ὀρφέος ἕμι μῆρος;
Νῦν Κλειῶ τριτάλαινα φίλον τέκος ἄλμυρὰ κλαύσει
Ἴδ' Ἑρμῆς (τί δὲ που ἱερόν;) Ἑρμέλινον.

”Kenotafi kuninkaalliselle neuvokselle, historioitsijalle ja erinomaiselle runoilijalle, Olof Hermelinille, jonka kasakat ja kalmukit Pultavassa surmasivat.

Hermelin – hänle Muusat tuottivat mahtavan maineen,
Hermes muodon loi laulujen seppelien –
Muusain soittimen hältä nyt rikkoi raivo Enyon;
Dneprin rantojen luo Skyytian retki se vei.
Traakian naisten syy oli Muusain kärsimys ammoin.
Eikö tuo Orfeuksen kohtalo riittänyt jo?
Onneton Kleio nyt karut äidin kyynelet itkee,
itkee myös Hermes: Hermelin surmattu on.”

Proosaksi:

Hermeliniltä – jolle Muusat tuottivat laajan maineen,
mutta laulujen muodon puki seppeleeksi Hermes –
Pierian äänitorven mursi raivokas Enyo
lähellä Skyytian Dneprin rantapenkereitä.
Voi minua, miksi te Traakian naiset synnyttätte kärsimyksiä Muusille
vieläkin? Eikö Orfeuksen kohtalo riitä teille?
Tyystin onneton Kleio itkee nyt katkeria kyyneleitä rakkaasta lapsestaan,
myös Hermes – niin kuuluukin – Hermelinää.⁶⁵

⁶⁵ Luvun I.3. tiedoista ks. Jaanson 2000; Korhonen 2004; T. Sironen 2012b; Tammi 1997.

I.4. Julkaisu- ja käännösperiaatteet (ES & TS)

I.4.1. Julkaisuperiaatteet (ES)

Uuslatinalaisen tekstin julkaisijan on kunnioitettava parhaimmaksi oletettavan käsikirjoituksen lukutapoja, elleivät ne ole ilmeisesti virheellisiä. Joitakin pieniä muutoksia nykyään on tapana sallia, esimerkiksi aiemmasta tavasta kirjoittaa *ae* ja *oe* yhteen (siis *a* ja *æ*) on pääosin luovuttu. Sen sijaan puolivokaalinen *i* on tapana yhä editoida *j*-kirjaimella (esim. *cujus*, ei *cuius*), joskus jopa puolivokaalinen *u* korvataan *v*-kirjaimella (esim. *quae*, ei *quæ*). Viimeksi mainittu ilmiö pysyy *Hecatompolis Svionum* -autografin alkupuolella klassisistisena, mutta runosta LXIIIb lähtien uuslatinalainen käytäntö muuttuu editoriin kannalta hankalasti lähestulkoon säännölliseksi. Hermelinin aikalaisen Andreas Stobaeuksen kaksi ylistysrunoa vuonna 1994 julkaiseen Maria Berggrenin ratkaisu tällaiseen ongelmaan on ottaa normiksi enemmistössä oleva muoto. Muutoin barokkiajan ortografian muuttamista klassisen normin mukaiseksi ei yleensä suositella. Koska kirjainyhdytymät *ae*, *oe* ja *e* äännettiin tuolloin samalla tavalla, tekstin ortografia horjuu toistuvasti: esimerkiksi tavataan *seculum* muodon *saeculum* asemesta tai *foecundus* muodon *fecundus* sijaan. Sama koskee vaihtelua *i - y*. Berggrenin päätös poistaa myös aksenttimerkit ja avata lyhenteet on kannatettava. Sen sijaan välimerkkien käytön muuttamista nykyaikaiseksi on vaikea toteuttaa; ainakin suomen kielessä on toisistaan poikkeavia punktuaatioita, osin sukupolvesta ja purismin asteesta riippuen.

Vähemmän tärkeänä pidetty perinnäistapa barokkirunouden editoinnissa, josta on silloin tällöin pyritty pois, koskee kunkin säkeen alkukirjaimen säilyttämistä isona. Ei kuitenkaan ole syytä hävittää barokkirunouden erityispiirteitä jäljittelemällä mekaanisesti klassisten auktoireiden moderneja editioita. Vaikka Johan Paulinuksen kreikankielisen *Magnus principatus Finlandia* -edition (2000) teksti olisi erään lausunnonantajan mielestä pitänyt modernisoida läpikotaisin, ei yksioikoinen mekaaninen transponointi tee oikeutta humanistikreikalle. Myös Berggren on päättänyt säilyttää Andreas Stobaeuksen isot kirjaimet, jollei välimerkkeihin ole tehty muutosta. Hänen mukaansa jopa keskellä säettä esiintyvien nominien isot alkukirjaimet todistavat kirjailijan antamaa painoarvoa asioille ja ovat barokille tyypillisiä. Tässä Hermelin-antologiassa isoja alkukirjaimia on vähemmän, koska varsinaisia panegyrisiä runoja on vain yksi. Perusteellisimmin editioperiaatteita ovat pohtineet IJsewijn ja Sacré (1998). Tuoreiden julkaisujen joukossa jopa Berggreniä konservatiivisempaa linjaa noudattaa Valborg Lindgärde *Poetiske dikter 1713* -editiossaan (2009), jossa on julkaistu Sophia Elisabeth Brennerin monikieliset runot.

Periaatteena tässä editiossa on nojautua mahdollisimman pitkälle autografien lukutapoihin (kaupunkirunot ja *De incommodis vitae castrensis*); erityisesti *Hecatompolis Svionum*

-runokokoelmassa on käytetty Hermelinin viimeisiä korjauksia, menemällä pidemmälle kuin Thomasson epätasaisessa ensieditiossaan – lisäksi noudatetaan autografin kaupunkirunojen numerointia, joka poikkeaa runoelman loppupuolella Setrasta eteenpäin: Thomasson jatkaa numerosta XCII, tässä siihen on asetettu XCI<bis>. Näin ollen Nortelga on Thomassonilla XCIII ja tässä XCII — Thomassonilla runosarjan viimeinen numero on CII, tässä CI, ei kuitenkaan tässä teoksessa mukana.

Autografin puuttuessa (*Ite procul curae* sekä *De continuando bello*) seurataan aikalaispainatteen (*Ite procul curae*) lukutapoja, jotka harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta ovat kelvollisia — tosin vuodelta 1679 peräisin olevan Andreas Kenzelille omistetun hautarunon foliopainatteen Linköpingin kirjaston kappaleeseen on käsin korjattu kaiken kaikkiaan 28 painovirhettä. Yhdessä tapauksessa ei ole käytettävissä autografia eikä painatetta (*De continuando bello*), jolloin tukeudutaan Gävlen kirjaston kopion sijaan Linköpingin kirjaston niteessä W 25:8 olevaan kopioon, jonka Samuel Älf oli tehnyt tai teettänyt 1700-luvun loppupuolella. Karlstadilaisen aikalaisen Erland Fryxellin kopiot ovat yleensä ottaen luotettavampia kuin esimerkiksi Jonas Apelbladın.⁶⁶

1.4.2. Daktyylimitan käänösperiaatteet (ES)

Teivas Oksalan käänösperiaatteita on poimittavissa useista daktyylirunouden käänöksistä: Vergiliuksen *Aeneis*-eepoksen (suom. 1999) ja Ovidiuksen *Metamorfooseja*-valikoiman (suom. 2000) suomennoksia perusteellisemmin Johan Paulinuksen *Magnus principatus Finlandia*-runopuheen (suom. 2000) käänöksen yhteydessä.

Daktyylinen heksametriseä koostuu kuudesta daktyylimetronista (yksi pitkä + kaksi lyhyttä tavua, alla olevassa kaaviossa metronit erotettu pilkulla). Daktyyleistä neljä ensimmäistä voi aina korvata spondeella (kaksi pitkää tavua), mutta kuudes metron on spondee tai se lyhennetään pelkäksi trokeen puolikkaaksi (pitkä + lyhyt tavu):

— UU, — / UU, — / U / U, — / UU, / — UU, — U.

Tämä yhdistettynä viiteen vaihtoehtoiseen taukopaikkaan (yllä merkitty poikkiviivalla) estävät yksitoikkoisuuden vaikutelman. Suomen kielessä on oivallisenä tukena kreikan ja latinan kaltainen pitkän ja lyhyen tavun selvä ero, mutta toisaalta on vältettävä sanapainon ja tahti-iskun ristiin menemistä. Noin sadan vuoden takaista Otto Mannisen tiukkaa heksametriä Päivö ja Teivas Oksala kehittivät 1900-luvun jälkipuoliskolla luopumalla

⁶⁶ Ks. myös E. Sironen 2010.

sanakatkoista (vrt. Homeroksen *Ilias* 6, 544–545, jossa Mannisella on neljä sanakatkoa kahdessa säkeessä: ”Salli sit’ ei oma luontonikaan, sill’ ain’ olen miesnä/ oppinut taistelemaan eturinnass’ iliolaisten ...”). Esimerkiksi Paulinuksen *Finlandian* kymmenessä ensimmäisessä säkeessä Kaarlo Koskimiehen käännöksessä (1910) on yhdeksän sanakatkoa, Toivo Lyyin suomennoksessa (1931) enää vain neljä. Päivö Oksala käänsi (1963) saman jakson ilman sanakatkoja, samoin hänen poikansa Teivas (2000), jonka teksti on vielä soljuvampaa.

Käsillä oleva 486 säettä kattava *corpus* on suppea tutkittava. Todettakoon ensiksi, että persoonapronominien lyhennemuodot (”mä”, ”sä”, ”mun”, ”sun”; ”ken” = ”kuka”) kelpuutetaan, mutta rajoittaen ja vaimentaen. Sama koskee puhutun kielen tai murteen muotoja ”ees” = ”edes”, ”veet” = ”vedet”, ”tää” = ”tämä”, ”näät” = ”näet” sekä ”eessä” = ”edessä”. Suomen kielen suljettu lyhytvokaalinen tavu kelpaa pitkäksi tai lyhyeksi, mutta tiettyjen sääntöjen puitteissa, esimerkkinä Uudenkaupungin elegian alku:

Missäpä raivoavan meren Suomen kaartuva ranta
murtaa, pauhaavan pois kohinan asettaa.

Daktyyliin ja spondeiden vuorottelu säkeenylitystä myöten vastaa tarkasti alkutekstiä. Viimeisen sanan puolipitkä keskimmäinen tavu saa vastata alkutekstin lyhyttä tavua.

Vanhahtavilta vaikuttavia muotoja ja sanoja tulee tämän niteen suomennoksissa hyvin harvoin vastaan. Esiintymisjärjestyksessä ”Foiboon” = ”Foiboksen”, ”palajaa” = ”palaa”, ”Eleusiin” = ”Eleusiksen”, ”Nereun” = ”Nereuksen”, ”koki” = ”koetti”, ”kuolemataan” sekä ”huotran”. Samaa linjaa noudattaen Teivas Oksala ei pyri yllittämään Otto Mannista sanaseppyydessä, vaan hän pysyy kohtuudessa: esim. Nykysuomen sanakirjassa ei ole sanoja ”voittajaheimo”, ”tasaliitto”, ”sotahurja”, ”Sankarineitsyt”, ”alunalku”, ”valtikankantaja”, ”valarikkuri”, ”Karhunvartija”, ”vesiväylä”, ”marmorijää”, ”ikikunnia”, ”siniaavoja”, ”ikikylmyys”, ”teräkeihäs” ja ”verenlämmin”. Otto Mannisen Homeros-suomennoksien kieltä jotkut lukijat ovat pitäneet vaikeaselkoisena; kiistellyn *Aeneis*-suomennoksensa loppuun Alpo Rönty keräsi varmuuden vuoksi yli 600 sanaa sisältävän sanaston, jossa on ”antiikin erikoistermejä, vanhaan elämänmuotoon liittyviä, muuten harvinaisia tai tavanomaisesta poikkeavassa merkityksessä käytettyjä sanoja ja joitakin mitan vaatimia ns. runollisia vapauksia, joiden merkitys ei välttämättä ole jokaiselle selvä”. Teivas Oksalan suomennoksien kohdalla vastaaviin selityksiin ei ole tarvetta.

Äännemaalailua on käytetty kautta aikain runosuomennoksissa, niin myös Hermelinin kaupunkirunojen suomennoksessa, kuten seuraavasta esimerkistä ilmenee: Turku, säkeet 2-3 sekä 19: ”... viljava vie vesitie./ Kun kodit kaupungin tuli ahnas, armoton ahmi, ...” ja ”Tyyssijan turvaisan Themis, Hurskaus löysivät täältä, ...”; Viipuri, säe 4: ”lehtevät lehdotkin löytävät tien satamiin”; Helsinki, säe 10: ”...kun sijan sait sopivan, sait talot,

maan muhevan”, Uusikaupunki, säe 11: ”Kun sotalaivoillaan soturit siniaavoja kyntää, ...” sekä Tukholma, säe 8: ”... pohjaan poukamien vie makean yden yuo.”⁶⁷

I.4.3. Proosasuomennosperiaatteet (TS)

Proosasuomennos pyrkii olemaan mahdollisimman tarkka, ei kuitenkaan sanatarkka – pienimmätkin sanat on pyritty tunnollisesti kääntämään. Teivas Oksalan laatimat runomittaiset suomennokset ovat esteettisesti runollisuuttaan miellyttävämpiä, muutenkin kuin vain (vaihtelevan daktyyilisen ja spondeisen) rytmensä ansiosta. Molempi suomennos parempi, on valinnanvaraa – myös proosamuotoiset ruotsinnokset ovat tarjolla (ES), ja jos kaipaa mitallista ruotsinnosta, ovat Tore Wretön runomittaiset käännökset saatavilla vuoden 2010 editiossa. Koska Hermelinin runotuotannossa varsinkin kaupunkielegiat ovat useimmiten äärimmäisen oppineita, sanatarkka käännös tekisi niistä vaikeasti ymmärrettäviä, mistä oli ylempänä tarjolla esimerkki I.2. -kappaleen lopussa, Tukholma-elegian alusta. Suomenokset ovat siten osittain avattuja, mutta kommentaariosiossa on paikka paikoin esitetty myös sanatarkka suomennos. Toisaalta kommentaarin keskeisin tehtävä on avata nykyajan lukijalle runon vaikeasti ymmärrettävät kohdat.

Proosasuomennoksissa on pyritty selvyYTEEN, yleisymmärrettävyyteen ja johdonmukaisuuteen. Alkutekstien kansannimet *Suiones* ja *Gothi* tarkoittavat yleensä ruotsalaisia, mutta tarkemmin ottaen svealaisia ja vastaavasti, tosin kontekstista riippuen, gootteja tai gööttejä (tai götanmaalaisia). Olaus Magnus (Gothus) Pohjoisista kansoista kertovassa teoksessaan (1555) kirjoittaa (2,25, suom. Kaarle Hirvonen 1973): ”Eerik Pyhä, göötiläisten ja svealaisten kuningas”. Sama koskee kansannimeä *Fennus*, joka viittaa yleensä suomalaiseen, mutta voi viitata joissain konteksteissa myös saamelaiseen. Näin ollen johdonmukaisuutta näiden historiallisten kansannimien osalta voi noudattaa, ellei konteksti toisin vaadi, mikä löytyy kommentaarissa selitettynä. On toki selvää, että Hermelin ja/tai hänen kirjalliset lähteensä eivät olleet suinkaan tieteellisen tarkasti perillä Lapin alueen etnososiologiasta, toisin kuin nykylukijat, joilla on käytettävissään historian, arkeologian, kulttuuriantropologian ja saamelaisen kulttuurin tutkimusten tieteelliset tulokset.

⁶⁷ Ks. myös Korhonen – Oksala – Sironen 2000; Manninen 1948; P. Oksala - T. Oksala 1999. Rönty 1999; E. Sironen 2007.

II

II.1. Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan kaupungit: latinankieliset alkutekstit (ES) ja proosasuomennos (TS)

II.1.1. *Tornoe* (XLIII) – Tornio

- Parce meam gentem gelidis damnare tenebris
Parrhasio pressam sidere, fama, licet.
Nam quia brumali Phoebum non adspicit hora,
Ire tamen nitidos tunc sine sole dies.*
- 5 *Qui postquam rediens aestivos vertit ad ortus,
Laetus innociduo sidere lustrat humum.
Et velut hyberno veritus se credere ponto
Supremi pernox excubat arce poli.*
- 10 *Tunc Zephyri mulcent placido spiramine terram,
Hisque neges Borean ante habitasse jugis.
Tunc natura parens humanos provida in usus
Effundit larg<o> dona beata sinu.*
- Corpora non morbi laedunt, non corda voluptas,
Quaque regat iudex, rara querela foro est.*
- 15 *Has igitur terras quis non putet esse beatas,
Quis non Cimmeria vivere nocte velit?*

II.1.1. Tornio

- Huhu, ole kiroamatta väkeäni jäätävään pimeyteen,
vaikka Pohjantähti sitä hätyyttää.
Sillä vaikka talvisaikaan Tornio ei havaitse Foibosta,
se huomaa silti päivien kuluvan tuolloin kirkkaina ilman aurinkoa.
- 5 Mutta kun aurinko palaa ja kiertyy kesäajan nousuihin,
se valaisee auliisti maan, mailleen menemättä.
Ja ikään kuin se arastelisi uskaltautua hyisen meren huomaan,
se on läpi yön vahdissa, ylimmän taivaanlaen linnassa.
Tuolloin Länsituulet hyväilevät maata leppein henkäyksin,
10 ja voisi väittää, ettei Pohjatuuli ole näillä vuorenharjoilla aiemmin asustellut.
Tuolloin luontoäiti huolehtii ihmisten tarpeista
ja avosylin haaskaa siunattuja antimiaan.
Taudit eivät iske kehoihin eikä halu sydämiin;
ja harvassa ovat kanteet oikeudessa tuomarin puntaroitaviksi.
- 15 Kukapa siis ei voisi pitää näitä seutuja siunattuina?
Kukapa ei haluaisi elää kimmeriläisten yössä?

II.1.2. Aboa (LXVI:n jälkeen) – Turku

- Martia primigenam me jactat Fennia natam,
Foeta salebroso quam tenet unda sinu.
Flammaque cum nostros depasceret atra penates,
Visa fuit damnis ingemuisse meis.*
- 5 *Illam etenim docui leni mansvescere cultu,
Barbarie vindex asseruique rudi.
Scribe tuis fastis niveas, mea terra, Calendas,
Cum tetigit nostrum Sueda carina litus.
Sacra tibi vexit mitisque oracula coeli:*
- 10 *Hoc de se spoliū victor habere cupit.
Sed quo coeca ruis Martem stimulasque cruentum?
Inferior pugna, si sapiis, esse velis.
Jam pia victricem colis aequo foedere gentem:
Utque magis vincas, vinceris ipsa prior.*
- 15 *Neu tantum emineas studiis acerrima belli,
En pando ingeniis atria docta tuis.
Atria Pierio quae Poean praeferat antro,
Praeferat et Grajis turba novena jugis.
Hic Themis, hic Pietas placidos legere recessus,*
- 20 *Phoebeosque foves Martis alumna lares.*

II.1.2. Turku

- Sotakuntoinen Suomi kehuskelee minun syntyneen esikoisenaan;
sitä suojaa ravinteikas aallokko rosoisessa lahdessa.
Kun kauhea liekki söi suihinsa rakkaat kotini,
se näytti voihkaisseensa menetykseni vuoksi.
- 5 Minähän opetin sen tottumaan leppeään lempeyteen,
ja suojelijana vapautin sen raa'asta sivistymättömyydestä.
Oi maani, kirjaapa historiankirjojesi sivuille onnelliseksi se päivä,
jolloin ruotsalaislaiva saapui rannallemme.
Se toi sinulle lempeän taivaan pyhän sanoman:
- 10 tämän haluaa voittaja saada palkinnokseen.
Mutta minne olet ryntäämässä sokeana, veristä sotaa kannustaen?
Jos olet viisas, varmaankin haluat olla taistelussa alakynnessä.
Kohta jo sävyisänä kunnioitat voittajaheimoa tasapuolisessa liitossa:
ja jotta voittaisit enemmän, sinut itsesi voitetaan aiemmin.
- 15 Ja jotta et kunnostautuisi tarmokkaasti vain sodan pyrinnöissä,
kas tuohon avaan oppineet salit lahjakkuuksillesi,
salit, joita Apollo pitääköön parempina kuin Pierian luolaa,
samoin myös yhdeksän muusan joukko pitääköön niitä parempina kuin
Kreikan vuorenharjanteita.
Täällä Oikeus, täällä Hurskaus ovat valinneet turvatut suojapaikkansa.
- 20 Ja Marsin kasvattina olet suojaamassa oppineita koteja.

II.1.2bis. *Aboa* (XLVIII, ennen julkaisematon versio) – Turku

*Qui rapido tantum Fennos Mavorte valere
Credat, et haud doctis artibus esse pares,
Nobilis aut fertur juratus in odia gentis
Aut non ingenio sat valet ille suo.*

5 *Praesidet armatis galea praecincta virago,
Consilioque probat maxima bella geri.
Gens ignara fugit campo vel vincet aperto
Aut super hostili strage cruenta cadet.
Ut pugnax hostes iratis devoret armis:*

10 *Sic violare datam nescit amica fidem.
Cumque foris laudem devicto quaerit ab orbe,
Incolit Aboicas docta Thalia fores.*

[*Neu tantum emineat etc.* (loppu: ks. edeltä runo 2., säkeestä 15)].

II.1.2bis. Turku (ennen julkaisematon versio)

Se, joka uskoo suomalaisten olevan pystyviä vain rajussa sodankäynnissä
ja opin taidoissa taas harjaantumattomia
ja joka noin vannoo, hän joutuu joko oivallisen heimon vihoihin
tai hän ei ole tarpeeksi älykäs.

- 5 Sankarineitsyenä kypärä päässään Turku johtaa aseistettuja miehiä
ja neuvokkuudellaan ottaa ankarimmat sodat käydäkseen.
Kokematon kansakunta pelastuu, voittaa jopa avoimella kentällä
tai sitten sortuu verissään vihollisen verilöylyssä.
Kuten se taistelunhaluisena raivokkain asein tuhoaa viholliset,
- 10 siten se hyvänsuopana ei osaa rikkoa sille osoitettua luottamusta.
Ja vaikka se tavoittelee ulkomailla mainetta perin pohjin voittamaltaan
maanpiiriltä,
Turun porteilla asustelee oppinut Thalia.
Ja jotta se ei kunnostautuisi tarmokkaasti vain sodan pyrinnöissä ...

II.1.3. *Vasa* (LXIV) – Vaasa

*Si celebres primus commendet conditor urbes,
Principiis meritis gloriatur ipsa meis.
Nomina sceptrigeris atque ortus debeo Vasis,
 Queis nihil aequandum Svionis ora tulit.*

5 *Illis auspiciis crevi, crescoque per omne
 Tempus; et his votis terra fretumque favet.
Proxima Parrhasii specto vada spumea ponti:
 Proxima foecundis surgit Eleusis agris.*

10 *In silvis pecora alta vigent; et nautica pinus
 Caeditur, aequoreas apta meare vias.
Innumeras cudunt navalia nostra triremes,
 Quas Batavus redimat, quasque remotus Iber.
Holmia laudat emax nostrae commercia terrae,
 Multaque in ignotas mittit itura plagas.*

15 *O! sinat*

II.1.3. Vaasa

- Jos perustaja suosittelee kuuluisia kaupunkejaan,
kerskunpa itse syystä alkuperälläni.
Nimeni ja syntyperäni olen velkaa valtikankantajille, Vaasoille,
mitään heidän vertaista Ruotsin maa ei ole tuottanut.
- 5 Noiden johdolla olen kasvanut, ja kasvan kaiken
aikaa; ja näille toiveille maa sekä merensalmi ovat suosiollisia.
Katselen läheltä Pohjoisen kuohuvia vesiä:
lähiseutu kasvaa Eleusiksen tavoin satoisine peltoineen.
Metsiköissä on virkeää ja ylvästä karjaa; mäntyä
- 10 kaadetaan laivoja varten — sopivaksi matkaamaan meriteitä.
Veistämömme työstävät lukemattomia laivoja,
joita sekä hollantilaiset että kaukaiset espanjalaiset pyrkivät hankkimaan
itselleen.
- Ostohaluinen Tukholma kehuu seutumme kauppayhteyksiä
ja lähettää paljon kauppatavaroita menemään tuntemattomille seuduille.
- 15 Voi! Sallikoon se...

II.1.4. Viburgum (LXVI) – Viipuri

*Fennica Venedi late colo litora ponti,
Qua bibit aequoreas Voxa palustris aquas.
Pascua me tellus, uberque liquentibus undis
Ditat, et in portus it nemus omne meos.*

5 *Hic habitant Sueones communia moenia Fennis,
Et vitiat Gothicum patria lingua sonum.
Par utrisque fides, par est concordia cunctis:
Nam regem studio certat uterque pari.
Hauserat hic primum sanctas Carelia leges,*

10 *Barbaries jussa est tunc dare terga fero<x>.
Cum gravis incubuit victis Mars Suedicus oris,
Edomitis froenum praesidiumque fui.
Praedantes retudi crebris discursibus arva,
Et tenui vigiles in statione rates.*

15 *Ruthenique ducis cum barbara terga fugassem,
Fabula tunc ausis nascitur apta meis.
Mugit horribili non heic cava terra mugitu:
Credite, foedifragos perculit ipse Deus.*

II.1.4. Viipuri

Viljelen laajalti Suomenlahden suomalaista rannikkoa,
siellä, missä sisämaan suoperäinen Vuoksi siemailee merivettä.
Maa rikastaa laitumeni tuottavaksi kirkkailla vesillään;
jokainen lehto vie satamiini.

- 5 Tällä ruotsalaiset asuvat suomalaisten kanssa yhteisten muurien sisällä
ja isiltä peritty kieli tarvelee gööttalaista sointia.
Molemmat ovat yhtä luotettavia ja kaikki yhtä yksimielisiä:
molemmat kilvoittelevat ollakseen yhtä myötämielisiä kuningasta kohtaan.
Tällä oli Karjala ensin omaksunut pyhät lait
- 10 ja silloin käskettiin villien barbaarien lähteä pakoon.
Silloin kun Ruotsin sotaväki ankarasti vartioi voittamaansa rannikkoa,
minusta tuli täysin kesytetyille suitsi ja turvapaikka.
Vainioita taajoin ryntäyksen rosvoavat sain lyötyä takaisin
ja sain pidettyä laivat valppaina valkamassaan.
- 15 Ja kun olin saanut ajettua venäläisen ruhtinaan barbaaripelkurit pakoon,
silloin sai alkunsa urotekojeni mukainen tarina.
Kauhistuttavalla jyrähdyksellä täällä mylvähti — ei maaonkalo:
uskokaa pois, sopimuksenrikkomia säikäytti itse Jumala.

II.1.5. *Nya* (LXVII) – Nevanlinna

*Venetici servo custos lata ostia ponti,
Et resero geminos janua prima sinus.*

*Niva paludosis me lenis obambulat undis,
Aggeris et validi fossa tuetur ope.*

- 5 *Ipse suam sensit frenari hoc objice fraudem
Sarmata, finitimis maxima pestis agris,
Inque cavas per me tandem repraessa paludes
Barbara faex didicit foedera certa pati.*
- 10 *Abnuit infandae substernere terga carinae
Et famulis Tethys praetulit ire vadis.*

II.1.5. Nevanlinna

- Palvelen vahtina Suomenlahden laajaa meren salmea
ja päästän ensimmäisenä porttina kahdet lahdet kohtaamaan toisensa.
Suovesineen Neva kiertelee minua verkkaisesti,
ja vankan jokipenkereen avulla vallihauta suo turvaa.
- 5 Juuri venäläinen — ankarin vitsaus rajaseuduilla — sai huomata tämän
vallituksen hillitsevän kavaluuttaan.
Kun sain vihdoin tungettua tuon barbaarisen pohjasakan suonsilmäkkeisiin,
se on oppinut sietämään pettämättömiä sopimuksia.
- 10 Merenjupalatar Tethys kieltäytyi tarjoamasta selkäänsä kauheille laivoille
ja päätti kulkea mieluummin itseään palvelevia vesireittejä pitkin.

II.1.6. *Ulaborg* (LXIX) – Oulu

*Ula, Lycaoniae tellus subjecta Booti,
Olim Sueoniae meta suprema meae:
Flamine quam Boreas, polari crudus ab axe,
Personat, et longa nocte fatigat hyems:
5 Quamlibet hirsutum propiori limite Fennum
Adspicit, a Gothis plus tamen oris habet.
Jugera non frugum serit, ingeniosa futur<o>:
Aequior at Tethis ridet et alma Pales.
Nec tantum indagat virides Dictynna recessus,
10 Ipsa sed humentes gaudet inire vias.
Et pigras pecudes concreta per aequora phocas
Percutit, et certa cuspide figet humi.*

II.1.6. Oulu

Lykaonin tyttären, Karhunvartijan alainen Oulu,
muinoin Ruotsinmaani ylimmäinen rajamerkki:
puuskatuulella sitä soittaa Pohjoistuuli, joka tulee raakana napa-
alueelta;

talvi rasittaa Oulua myös pitkillä öillään.

- 5 Vaikka se lähirajallaan havaitseekin pörröisen saamelaisen,
silti sillä on enemmän kasvopiiirrettä gööteiltä.
Nerokkaana se ei kylvä viljapeltomaata tulevalle ajalle,
vaan otollisemmin sen mieleen on kalastus ja ravitseva karjanhoito.
Eikä Verkonvirittäjätär jäljitä saalista vain vihannissa notkelmissa,
10 vaan jopa aivan huvikseen käy matkaan myös kosteikkoja pitkin.
Hän lyö jäälakeuksilla myös kömpelöitä elukoita, hylkeitä,
iskee ne tantereeseen hengiltä varmasti osuvalla keihäänkärjellä.

II.1.7. *Caiana* (LXX) – Kajaaninlinna

*Hic quoque Suedorum non parva colonia sedi
Inter inaccessas axe rigente nives.*

*Lappionum fera gens, intonso Sarmata vultu,
Meque, veneficii culpa, Biarmus adit.*

5 *Irritare cave; qui quamlibet orbe remoto
Mittet in infestum lurida tela caput.*

*Solvat et Aeolios invito carcere fratres
Crimen Hyperboreae, tela trinodis aquae.*

10 *Incola rarus agris: sed devia lustra pererrans
Montanas praefert sternere caede feras.
Cum tamen has inter vigeant commercia terras,
Est potius lucrum conditione loci.*

II.1.7. Kajaaninlinna

- Tännekin olen asettunut ruotsalaisten suurehkona siirtokuntana,
talvisaikaan luoksepääsemättömien nietosten keskelle.
Lappalaisten villiä heimoa, ruokkoamattomia venäläisiä
ja taikakeinojen syypäitä, bjarmeja, käy luonani.
- 5 Varo ärsyttämästä heitä! Vaikka he asuvat kaukana maailman laidalla,
he heittävät kalmankalpeita keihäitä vihamielisten päitä kohti.
Kolmisolmuinen kangaspala, Pohjolan vesistöjen moitteen aihe,
vapauttaneen vastentahtoisesta vankilastaan jopa Aioloksen veljekset.
Harva asukas on tullut maata viljelemään; mutta syrjäisissä erämaissa
samoillessaan
- 10 hän mieluummin kaataa vaarojen riistaa teuraiksi.
Vaikka näiden seutujen välillä kukoistaa kaupankäynti,
voitto on tavallista arvokkaampi, kun ottaa huomioon paikan elinehdot.

II.1.8. Ekenesia (LXXIII) – Tammissaari

*Has postquam Suionum terras tenuere coloni,
Aequoreo ponor urbs satis apta sinu.
Quod multo vixit vicinum <ro>bore litus,
Nominis haec prisci fertur origo mei.
5 Ast procul Aestyonum pelagus me dividit arvis,
Atque meos portus verberat unda sali.
Eloquio sum Sveda: loco sed Fennica dicor.
Exulat et patrio lingua vetusta solo.*

II.1.8. Tammisaari

- Sen jälkeen, kun ruotsalaisten uudisasukkaat olivat saaneet haltuunsa
nämä seudut,
minut asetettiin oikein sopivaksi kaupungiksi merenlahdelle.
Koska lähellä oleva merenranta kasvoi kovasti tammea,
tämä ikivanhan nimeni alkuperä sen ilmaisee.
- 5 Mutta kauas meri erottaa minut virolaisten peltomailta,
ja satamapaikkojani pieksävät meren ulapan aallot.
Puheenparreltani olen ruotsitar, mutta sijainnin perusteella minua sanotaan
suomalaiseksi:
myös ikivanha kieli on paossa isänmaansa kamaralta.

II.1.9. *Borgo* (LXXXVII) – Porvoo

*Te quoque falcati cingentem litora ponti,
Borgo, decet numeris nomen habere meis.
Ut fremit infestum saevis aquilonibus aequor,
Occurrit portus gratior ora tui.*

5 *Non tu Riphaeas mutes tellure pruinas,
Quem trahit ex sicco torridus Afer humo.
Te pelagi merces, te pinguis copia ruris
Ditat flumineis nataque concha vadis.*

10 *Concha Cytheriaco quae pulcra monilia collo
Praebeat, Eoo gurgite digna legi.
Cedet Erythreo jam decantata profundo
Bacca, peregrinas patria vincit opes.*

II.1.9. Porvoo

Sinunkin, Porvoo, joka suojaat sirpinmuotoisen meren rantoja,
sopii saada mainetta säkeistäni.

Missä ulappa pauhaa uhkaavana myrskyisissä pohjoistuulissa,
siellä ilmestyy satamasi laita hyvin tervetulleena.

5 Et sinä vaihtane pois Pohjoisen talvea maahan,
jota raastaa kuiva lounaistuuli kuivuneesta maaperästä.

Meren kauppatavarat, ravitsevan maaseudun runsaus
ja jokivesissä syntyneet simpukat rikastuttavat sinua;
simpukka tarjonnee Kytheran jumalattaren kaulalle kauniita

10 keräämisen arvoisia helminauhoja Itämerestä.

Monissa runoissa mainitut Punaisen meren syvyyksien helmet ovat
pian jo huonompia:

isänmaa voittaa ulkomaiset rikkaudet.

II.1.10. *Helsingforsia* (LXXXVIII) – Helsinki

*Cernis, ut Helsingae se pandat gloria gentis;
Negligit angusto limite clausa teri.
Testantur victa Cimbrorum gente tropaea,
Qua geminum tenuis dividit unda mare.*
5 *Hic quoque diverso cernis monumenta sub axe,
Nescia virtutis ne foret ora suae.
Fregit ut indomitos felici Marte Carelos,
Moenia subjecto condidit alta solo.
Salve gentis honos, tot opimis dotibus aucta:*
10 *Apta situ, tectis pulcra, beata solo.
En tibi piscosas adfundit Nereus undas,
Atque peregrinas gurgite vectat opes.
Inde suas mittit fecunda Nylandia merces,
Cultaque quae ferox arva Tavastus arat.*
15 *Saeva fuit quondam, veterique horrenda colono,
Moribus at facta est mitior ora tuis.*

II.1.10. Helsinki

- Huomaat, kuinka hälsingeläisten heimon kunnia leviää,
eikä se kulu ahtaiden rajojen sisälle suljettuna
— siitä todistavat voitonmerkit, kun kimbrien heimo voitettiin
siellä, missä kapea salmi jakaa kaksi merta.
- 5 Täälläkin, eri ilmansuunnalla, havaitset muistomerkkejä,
jotta syrjäseutu saisi tietää urheudestaan.
Hetimit kun se voitokkaalla sodalla oli musertanut kukistamattomat
karjalaiset,
se rakensi alistettuun maaperään korkeat muurit.
Terve sinä heimon maine, joka olet niin monin runsain lahjoin kasvanut!
- 10 Sijaintisi on otollinen, talosi kauniit ja maaperäsi hedelmällinen.
Kas siinä Nereus lähettää liukkaasti luoksesi kalaisia aaltoja
ja kuljettaa meritse ulkomaisia rikkauksia.
Sieltä viljava Uusimaa lähettää maailmalle kauppatavaransa;
sen viljavainioita kyntää huima hämäläinen.
- 15 Tämä muinoin villi ja muinaisille uudisasukkaille kauhea kolkka
tuli kuitenkin tapojesi ansiosta sivistyneemmäksi.

II.1.11. *Kexholmia* (XCVI) – Käkisalmi

*Proxima Sarmaticis surgit Kekisalmia terris,
Ambiguum positu fortior, anne manu.
Quam celer ambiguo praecingit gurgite Voxa,
Inviaque objectis moenia reddit aquis.*
5 *Non haec imposito committes flumina ponte,
Quam non marmoreo ponte revincit hyems.
Bellonae sedes, et diri regia Caci,
Intulerat Fenno plurima damna solo.
Mutata rerum facie, queis gentibus olim*
10 *Terror erat, multa fida tuetur ope.
Solverat innocuas timida formidine gentes,
Martigenis postquam cesserat illa Gothis.
Et tenet extremos segura in pace Carelos,
Et tutum saevo praestat ab hoste latus.*
15 *Sarmata siste gradum: seges hic est nulla triumphis,
Aptior in Scythi<ci>s illa legenda jugis.*

II.1.11. Käkisalmi

- Lähimpänä venäläisten maita kohoaa Käkisalmi
— vaikea sanoa, onko se lujempi sijaintinsa vai sotaväkinsä vuoksi.
Sitä ympäröi vuolas, muuttuvapyörteinen Vuoksi,
joka vesimassoillaan tekee muurit luoksepääsemättömiksi.
- 5 Et näitä virtoja yhdistä laittamalla sillan,
ei niitä talvi kukista hohtavalla jääsillalla.
Bellonan tyyssijana ja kamalan Cacuksen palatsina
se oli tuonut varsin usein tappioita Suomen maaperällä.
Asiaintilan muututtua
- 10 se varjeele suurella väellä ja luotettavana niitä heimoja, joille se
muinoin oli kauhu.
Se oli päästänyt viattomat heimot pelokkaasta arkuudesta
sen jouduttua gööttalaisille satureille.
Se pitää turvatussa rauhassa kaukaisimmat karjalaiset
ja takaa sivustan julmalta viholliselta vaarattomaksi.
- 15 Venäläinen, pysäytä askeleesi: täällä ei ole odotettavissa mitään
voittokulkueiden satoa;
otollisemmin satoa on korjattava Skyytian vuoriseuduilla.

II.1.12. Raumo (XCVIII) – Rauma

*Clara vetustatis se Raumo tuetur honore,
Nec faciunt dubiam tot monumenta fidem.
Marmora templorum tristi collapsa ruina
Cernis, et exesas igne dieque domos.*

5 *Quae prius aequorea prope pulsabatur ab unda,
Gramineo tegitur cespite sicca latus.
Concessit Cereri Neptunus: et arida motum
Arcuit a prisco margine Vesta salum.*

10 *Jam seges est, ubi portus erat: terit ungula campum,
Qua pridem innantes nauta secabat aquas.
Jam lubet e tectis refugum spectare profundum,
Et procul amoto carbasa tensa sinu.
Se Thetis angustis quondam subduxit agellis,
Cum parvas urbis crescere vellet opes.*

II.1.12. Rauma

Pitkän iän kunniasijastaan kuuluisana Rauma pitää huolta itsestään,
eivätkä niin monet monumentit tee uskottavuutta epäilyksenalaiseksi.
Voit nähdä kirkkojen marmorien sortuneen kolkoksi raunioksi
sekä tulen ja ajan nakertaneen taloja.

- 5 Mitä läheiset merenaallot pieksivät aiemmin,
sitä peittää ruohoa kasvava nurmi, sivustan suhteen kuivana.
Neptunus on antanut sijaa Cerekselle: myös kuiva
Vesta on torjunut liikkuneen meren muinaiselta reunaltaan.
Viljapeltoa on jo siinä missä oli satama, ja kaviot tallovat rikki ketoa,
10 millä kohdin aiemmin merimies viilteli rantavesiä.
Jo huvittaa kodeista katsella väistyvää meren syvyyttä
ja etäällä olevia pulleita purjeita kaukaisella lahdella.
Thetis peräytyi aikoinaan vaivihkaa niukoilta peltotilkuiltaan,
koska halusi kaupungin vähäisen varallisuuden kasvavan.

II.1.13. *Nystadium* (XCIX) – Uusikaupunki

*Fennia qua tumidum lunatis cornibus aequor
Frangit, et hybernae murmura condit aquae;
Moenia felici Gustavus condidit astro,
Sarmatico quondam victor ab orbe redux.*

5 *Surgunt evectis circumdata litora tectis
Surgunt, et vasto munda platea foro.
Portus in Eoa non est formosior ora,
Baltica quam liquidis verberat unda vadis.*

10 *Non alibi plures onerant armenta carinas,
Quae pavit summis terra benigna jugis.
Dum rate turrigera per coerulea regna vagantur,
Nereus audaces obstupet ipse viros.*

*Invida sed nimium sors incrementa repraesit:
Quas peperit pelagus, flamma voravit opes.*

15 *Nunc ut restinguat fumantes unda penates
Nereidum, cives, vota dicite patri.*

II.1.13. Uusikaupunki

- Sinne, missä Suomi kuunsarven muotoisine lahtineen murtaa kuohuvan
aallokon
ja peittää talvimyrskyn kohinan,
sinne Kustaa perusti muurit onnekkaiden tähtien alla,
palattuaan kerran voittajana venäläisten maasta.
- 5 Nousseiden rakennusten ympäröimät rannat kohoavat
ja laajalta torilta lähtevät hienot kadut.
Itämeren rannalla ei ole soreampaa satamaa:
rantaa pieksävät Itämeren kirkkaat aallot.
- 10 Ei missään muualla ole useampien laivojen lastina karjalaumojia,
joita on ravinnut viljava maa kukkuloiden huipuilla.
Kun ne tornilla varustetuilla aluksilla luovivat pitkin meren sinertäviä
valtakuntia,
jopa Nereus hämmästelee rohkeita merimiehiä.
Mutta kohtuuttoman kateellinen kohtalo tukahdutti kasvun
— liekit nielaisivat sen varallisuuden, jonka meri oli tuottanut.
- 15 Kansalaiset, osoittakaa rukouksenne nyt nereidien isälle,
jotta meri sammuttaisi tupruavat kotinne!

II.1.14. *Biornoburgum* (C) – Pori

*Proxima me pulsat glacialis stella Bootis,
Causaque perpetui Maenalis ursa gelu.
Aut haec aut nostros quae carpit bellua saltus,
Nomina vicino prisca dedere loco.*

5 *Ne noceant, caveo; ferro configitur ista:
Pellitur instructo largius illa foco.
Cum fueram quondam ventoso dissita ponto,
Moenia transposito muto vetusta lare.*

10 *Nunc maris undisonum prospectu metior aestum:
Portum subductis sed fugit aestus aquis.
Et simul aggestas contorquens amnis arenas
Oblimat suetum gurgite flexus iter.*

*Sic ego, quae pelagi dicebar nuper alumna,
Culto plura solo debeo, pauca mari.*

15 *Atque iterum medio si mota locarer in alto,
Destituet medium Nereus ipse salum.*

II.1.14. Pori

- Jäisen Karhunvartijan tähti, joka on aivan lähellä, kiusaa minua,
ja alituisen pakkasen syy on Kallisto.
Joko tämä tähti tai se peto, joka kulkee metsämaillamme,
on antanut muinoin nimensä läheiselle paikkakunnalle.
- 5 Takaan, etteivät ne tee pahaa. Toisen lävistää keihäs
ja tuo toinen karkotetaan panemalla runsaammin puita tulisijaan.
Sijaittuani muinoin syrjässä tuuliselta mereltä
vaihdoin vanhat muurit pois ja siirsin asuntoni.
Nyt silmäilen meren aalloilla pauhaavia tyrskyjä:
- 10 aallokko tosin vesien peräydyttyä kaikkoaa satamasta;
samalla myös joki levittää kasautunutta hiekkaa
ja peittää virran voimasta tutun reitin mudalla.
Niin minä, jota äskettäin kutsuttiin ulapan kasvatiksi,
olen enemmän velkaa viljellylle maalle ja vain vähän merelle.
- 15 Ja jos minut jälleen muuton jälkeen sijoitettaisiin keskelle aavaa merta,
jopa Nereus tulisi jättämään meren selän.

II.2. Runomittaiset suomennokset (TO)

II.2.1 Tornio

- Kylmäävän pimeän älä tähden heimoa soimaa,
oi Huhu, vaikkakin tuo painama on Otavan.
Foiboon kehrää ei näe, kun kova talvi on täällä,
päivät kimmeltää, saa lumen kuultoa maa.
5 Foibos kun palajaa sekä nousee taas kesän myötä,
maahan luo valoaan, laskea muista hän ei.
Kuin ei tahtoiskaankaan sukeltaa meren hyytävän pintaan,
taivaan linnassaan luo valoaan läpi yön.
Läntiset tuulet leyhyttäin taas hellivät maata:
10 täällä ken talven vois uskoa ees asuneen?
Maamo valmistaa monet antimet ihmisen käyttöön,
vuodattaa satoaan, suo käden anteliaan.
Puuttuvat sairaudet, sydän ei himon tautia tunne,
harvoja riitoja vain tuomari ratkoa saa.
15 Seutua näin ihanaa kuka ei sano myös ihanaksi?
Yössä ken Kimmerian tohtisi ei vaeltaa?

II.2.2. Turku

- Kiittää saa esikoistaan nyt sodan tunteva Suomi,
luokseni mutkainen viljava vie vesitie.
Kun kodit kaupungin tuli ahnas, armoton ahmi,
niin valituksiin myös puhkesi maa kokonaan.
5 Maan kesytin, opetin elämään tavan lempeän lailla,
kaiken juurrutin pois karkean julkeuden.
Liitä historiaas sivut nuo lumivalkeat, maani,
Ruotsin laivat kun laskivat sun satamaas.
Toivat uskonnon, lupaukset lempeän taivaan:
10 tahtoi saaliikseen vain tämän voittaja tuo.
Miksipä riehua siis tai yllyttää Sodan Herraa?
Järkevää taipua nyt voittajan on komentoon.
Voittajaheimoa palvoa saat tasaliittosi myötä:
voittaakses enemmän taistelun sen hävisit.
15 Vaan älä kunnostaudu vain sotahurjana maana:

kun salit nuo avataan, niin kyvyt oppia saa.
 Foiboskin korottaa salit nuo yli Pieriansa,
 yhdeksät sisaret niin tämän myös tekevät.
 Tyyssijan turvaisan Themis, Hurskaus löysivät täältä,
 20 Foiboksen kotien turvana Marsin on maa.

II.2.2bis. Turku (ennen julkaisematon versio)

Marsin töihin uskoo ken vain pystyvän Suomen,
 kun sivistyksellään ei vedä vertoja tuo,
 hän siten vannoessaan ylimyssuvun jää vihan alle,
 tai älynkään terävyys riittävä ei ole tuon.
 5 Johtaa armeijaa kypärässään Sankarineitsyt,
 järjellään hyväksyy riehuvat taistelut nuo.
 Kansahan tietämätön pakenee, avo-ottelun voittoa,
 hakkaa päälle, vaan kaatua voi verissään,
 jotta se sitten taas vihamiehet peitota voisi:
 10 luottamus koskaan ei sortua saa häpeään.
 Kautta kun voitetun maailman saa kunnian Turku,
 vahtii portteja sen oppinut Thalia nyt.
 [Siis älä kunnostaudu jne. (loppu: ks. 2., säkeestä 15)].

II.2.3. Vaasa

Suositus kaupungin jos on mies, joka sen pani alkuun,
 kai minä kerskua voin tuon alunalkuni vuoks.
 Syy nimen, syntynikin on valtikankantaja Vaasa,
 heidän vertaistaan ei ole tuottanut maa.
 5 Kasvoin enteин sellaisin, yhä vieläkin kasvan:
 onnea enteiden maa, meri suosiva on.
 Täältäpä pohjoiseen tähyän meren hyökyjen vimmaa,
 täällä Eleusiin on vehreä maaperä myös.
 Karjan laidunmaana on metsät, laivojen hongat
 10 kaatuvat, kohta jo nuo kulkevat taa merien.
 Laivat tehdään myös lukemattomat maan telakoilla:
 myydään Hollantiin, Hispanian satamiin.
 Vilkas on Tukholmaan tämän seudun kauppojen kulku,
 taa merien edemmäs tuo välittää tavarat.

II.2.4. Viipuri

- Suomenlahden pohjukkaa asutan minä täällä,
Vuoksi kun siemaisee maan sisäjärvien veet.
Laitumet mun rikastaa, meren runsaan läikkyvät aallot
lehtevät lehdotkin löytävät tien satamiin.
- 5 Ruotsin, Suomen myös väen turvana on sama muuri,
ruotsi se kärsii niin suomea kun puhutaan.
Luottamus kummankin, sopu valttina on molemmilla:
yhteinen kuningas kaikkien suosima on.
- 10 Ensin Karjalan maa oli saanut lait pyhät Herran,
raakuudet tapojen niin tuli väistyä pois.
Voittajan oikeudella kun maahan hyökkäsi Ruotsi,
niin olin voitetun maan suitsina, suojanakin.
Peltojen ryöstelijät minä taltutin myös asevoimin,
järjestin aseisiin vartiolaivojakin.
- 15 Kun Venäjän ylipäällikön joukot löin pakosalle,
ansaitun tarinan mahtava sai urotyö.
Päästänyt mylvintää ei maa, ei maanjäristystä,
vaan valarikkurit nuo suuttunut löi Jumaluus.

II.2.5. Nevanlinna

- Suomen lahden pohjukkaa avaraa minä vahdin,
kaksinkertaisten porttina poukamien.
Niin Neva soinen hiljalleen ohi, ympäri virtaa,
kaivetut kaivannot vallia turvata saa.
- 5 Tällaisen lukon sarmaatit tehon tuntea saivat,
ruttona mantuja kun jäystivät naapurien,
Barbaarein sakat nuo sai kauttani sortua suohon,
oppivat vihdoinkin niin valan myös pitämään.
Valtavan laivaston nujertaa ei toisia suonut
- 10 Tethys aukaisten vain omilleen vesitien.

II.2.6. Oulu

- Oulu, Lykaionin kun olet Karhunvirtijan alla,
 muinoin Ruotsini maan ääri ja sen raja myös.
 Pohjoinen puhaltaa, Boreaan käy raakana viima,
 viuhuu, talvi kun maan peittävä on pimeään,
 5 Fennin parrakkaan hyvinkin voi kohdata Oulu,
 gööttien kuitenkin kasvoja on enemmän.
 Siemenin peltojakaan ei kylvää kannata siellä,
 suo-
 pea Tethys on, karjojen äiti Pales.
 Metsästää Diktyinna ei tahdo vain salomailla,
 10 mielellään samoaa hän vesiväyliä myös.
 Laiskoja karjoja hylkeiden tähyää meren jäällä,
 taiten keihäällään hän otuksen lävistää.

II.2.7. Kajaaninlinna

- Näin olen Ruotsin maan tukikohta ja en ihan pieni,
 kun läpi hankien vie luokseni talvinen tie.
 Luonani käy Lapin noita ja ryssän parrakas naama,
 bjarmikin taikuuden juomien tuoja ja syy.
 5 Vaan älä ärsytä häntä: jos onkin kaukana meistä,
 silti hän ampua voi kuoleman nuolia myös.
 Kolmen solmun köysi se päästää Aiolos-tuulet
 maille Hyperborean myrskynä raivoamaan.
 Ei moni viljele maata, vaan harhaillen salomaita
 10 riistaa mieluummin vuorien syö erämies.
 Moisten kansojen kesken käy hyvin virkeä kauppa,
 paikan ehtojen vuoks voittokin on parempaa.

II.2.8. Tammisaari

- Ruotsinmaalaiset nämä seudut ottivat haltuun,
paikkani parhaimman tää meren poukama suo.
Naapurirannan kaunistus olivat monet tammet:
varhain aikoinaan kai nimen siitä mä sain.
- 5 Kun minut kauas tuo meri pois päin eestien maasta,
aallot suolaiset ruoskivat mun satamaa.
Ruotsi mun on puheparteni, vaan kotikontuni Suomi:
vieraan maan asukas kieleni vanha on nyt.

II.2.9. Porvoo

- Kun sinä reunustat merenlahtia kaarevan rannan,
Porvoo, paikallaan myös sua on ylistää.
Niin kuin hurjana käy meri pohjanpuuskien myötä,
mieluisampaa on laskea sun satamaas.
- 5 Vaihtaa et etelään sinä tahtone Pohjolan kuuraa:
Auringon hevosten läähätys paahtava on.
Rikkautes meren antimet on, maan viljavan tuotto,
syntyvät kätköissään simpukat myös jokien.
Helmet nauhan tarjota vois Venuksen jopa kaulaan:
- 10 pyytäjät myös Itämaan niitä jo poimisivat,
Niiden tieltä jo väistyä saa Idän aaltojen helmi:
vieraat kalleudet voittava on oma maa.

II.2.10. Helsinki

- Laajemmin levitköön tämän Helsingin sotamaine,
ei sitä estää voi — ei rajakaan oman maan.
Voitonmerkit sen todistaa: koki tappion Tanska,
vain vähä salmi se veet nuo molemmat erottaa.
- 5 Toisen taivaan allakin näät monumentteja täällä,
jottapa myös kotimaa tuntea saa urotyöt.
Kansa se maahan löi jopa villit Karjalan miehet:
valloitetuna maa linnoja, muureja sai.
Terve, ylpeys maan, kokenut olet mahtavan kasvun,
- 10 kun sijan sait sopivan, sait talot, maan muhevan.

- Rikkaat nuo kalaveet sinun luoksesi Nereus merten,
 kuljettaa tavaraa ulkoapäin satamiis.
 Uusmaa puolestaan vie taas ulos minkä se tuottaa,
 niin hämäläiset myös, uutterat viljelijät.
 15 Maa, joka ennen niin oli kauhuna viljelijälle,
 lempeän leiman sai: sun tapas oppinut on.

II.2.11. Käkisalmi

- Sarmatian rajanaapuri tuo kohoaa Käkisalmi,
 vahva on paikka jo, vaan vahva sen muurikin on.
 Paikan kun ympäri käy joki, vyöryy kuohuva koski,
 sen vesi saartaa, ei muuria voi ylittää.
 5 Ei yli virran voi rakentaa edes taattua siltaa,
 virran pintaan ei jähmety marmorijää.
 Tyyssija Bellonan, tylyn Cacuksen kotilinna
 tuottanut Suomelle niin monet tappiot on.
 Vaan olot muuttuivat: kenen kauhuna linna se muinoin
 10 näyttäytyi, se on nyt suojana, turvanakin.
 Arkuus, pelkokin hälvenivät heti kansojen kesken,
 eessä kun gööttien maan linna se nöyrtyä sai.
 Kautta se Karjalan maan nyt varmistaa ikirauhan,
 vastaan hyökkääjää kylkiä suojata voi.
 15 Seis, mies Sarmatian, sato triumfien ei ole täällä,
 Skyytian harjanteet tarjoavat paremman!

II.2.12. Rauma

- Turvaa itselleen ikikunnian vanhana Rauma,
 pakko on uskoa tuo, kun monumentteja on.
 Marmoritemppelien monien voit rauniot nähdä,
 myös talot runtelemat niin tulen kuin ajankin.
 5 Tuo, jota aiemmin meren piiskasivat rajut tyrskyt,
 kuivaa rantaa on, nurmea kasvava maa.
 Väistyi tieltä Cereen Neptunus: niin tuli Vestan
 taapäin käännättää myös meren pois rajaltaan.
 Laiho on tunkenut nyt satamaan, kaviot sitä tallaa,
 10 kun oli aiemmin kyntäjä sen merimies.

Nyt haluttaa pikemmin meren aavaa kattojen alta
katsoa, purjeet kun paisuvat kaukana on.
Antoi itsestään Thetis peltojen tilkkuja maalle:
tahtoi kasvattaa pieniä tuottoja sen.

II.2.13. Uusikaupunki

Missäpä raivoavan meren Suomen kaartuva ranta
murtaa, pauhaavan pois kohinan asettaa,
kaupungin perustaa — hyvän tähden noustua — Kustaa,
käski, kun saapui hän, voittaja Sarmatian.
5 Nousevat korkeuteen talot ympäri rantoja täällä,
nousevat, siistinä niin on toriaukio myös.
Kauniimpaa satamaa ei olla voi Itämailla,
kun tämä Baltian on välkkyvien vesien.
Missään laivat ei useammat kuljeta karjaa,
10 karjan kasvattaa maaperä suoepa tuo.
Kun sotalaivoillaan soturit siniaavoja kyntää,
Nereuskin mykistyy urhoja katsoessaan.
Sallinut ei enempää kade Kohtalotar menestystä:
sen mitä toi meri sen polttava nyt tuli vei.
15 Jottapa sammuttaa kodit Nereun tyttäret voisi,
ihmiset, veisatkaa nyt rukous isälleen.

II.2.14. Pori

Vallan puistattaa mua jäätävä tähti Bootes,
vaan ikikylmyyden syy Iso Karhukin on.
Tähti se kai nimen antanut on tai korprien karhu,
aika kun muinainen mun koki noin nimittää.
5 Kumpaakin kavahdan: teräkeihäs suurpedon surmaa,
pakkanen karkotetaan, tulta kun vain lisätään.
Kerran kun olin joutunut pois meren tuulisen luota,
muurit muutettiin, myös koti siirtyä sai.
Nyt lähempää minä nään meren aavan vaahtiset tyrskyt,
10 vaan meri aavoineen nyt pakenee satamaa.
Virta kun kuljettaa kinostain joen hienoa hietaa,
kulkua muuttaissaan tukkia voi tutun tien.

- Niin minä, kun olin äskettäin merien tytär vielä,
maasta jo saan enemmän kuin meri tarjota voi.
- 15 Jos minä muutan uudestaan meren aavojen ääreen,
Nereus luovuttaa saa ulapan kokonaan.

II.3. Proosaruotsinnokset (ES)

Torneå

Rykte, nedkalla ej isande mörker över mitt folk,
även om det hårt hetsats av Polstjärnan.
Också om folket under vintertid inte kan observera Apollon,
förmärker det dock hur de klara dagarna då avlöper utan sol.
Men då solen återvänt och vrider sig till sommarens uppgångar
belyser den givmilt marken utan att lägga sig.
Och som om den skulle skygga för att våga överlämna sig till det isande vattnet
så är den genom natten på vakt, på det högsta himlakrönets berg.
Då smeker västanvindar jorden med sina milda fläktar,
och man kunde påstå att Nordanvinden inte tidigare vistats på dessa bergsryggar.
Då har moder natur hand om mänskans behov och
slösar med öppna armar sina välsignade gåvor.
Sjukdomar hugger inte tag i kroppar, inte heller lust i hjärtan;
och det är ont om tvister i ting för domaren att begrunda.
Vem skulle alltså inte anse dessa trakter välsignade?
Vem skulle inte önska leva i kimmeriernas mörka natt.

Åbo

Det krigiska Finland skryter med att jag blev den förstfödde,
som skyddas av näringsrika böljor och en hinderlig vik.
Då flamman förtärde mitt kära hus och hem
såg det ut som om landet skulle ha jämrat sig över mina förluster.
Jag lärde ju landet att vänja sig vid mild blidhet
och som dess beskyddare befriade jag det från rå obildning.
O mitt land, skriv i dina annaler att lycklig var den dag
då ett svenskt skepp kom till vår strand.
Skeppet bragte dig den milda himlens heliga budskap: detta vill segraren få som belö-
ning.
Men vart rusar du fram - som blind - sporrande till ett blodigt krig?
Om du är klok, vill du väl vara i underläge i striden.
Snart ska du fogligt ära den segrande stammen i ett jämlikt förbund.
Och för att vinna mera ska du själv först besegras.
Och för att du skulle utmärka dig för energi, inte bara i krigets strävanden,

se där öppnar jag de lärda salarna för dina talanger.
 Må Apollo föredra dessa salar framom den Pieriska grottan,
 liksom de nio muserna må föredra salarna framom grekiska berg.
 Här har Rätten, här har Fromheten valt ut sina tryggaste ställen,
 och som fosterbarn till Mars värnar du om de lärda boningarna.

Åbo, bis.

Den som tror att finnarna är duktiga endast i våldsamt krig
 och ovana vid lärdomens färdigheter, den som så svär råkar ut för den förträffliga stam-
 mens vrede,
 eller så är han inte tillräckligt klok.
 Som en hjälmförsedd jungfru ska Åbo leda beväpnade män
 och med sin rådighet ska staden åta sig att föra de häftigaste krigen.
 Den oerfarna nationen räddas, ska segra tillochmed på ett öppet fält
 eller så ska den gå under i sitt blod i ett blodbad anstaltat av fienden.
 På samma sätt som staden stridslystet förgör fienden med rasande vapen
 så kan den välvilliga nationen inte bryta den tillit den fått.
 Och fastän den utomlands eftersträvar ett rykte som spritt sig över hela den besegrade
 jordkretsen, så bebos Åbos portar av den lärda Thalia.

Vasa

Om den förste grundaren rekommenderar sina berömda städer
 så ska jag själv med skäl skryta med min härstamning.
 Mitt namn och ursprung är jag skyldig spirbärande Vasor.
 Svealandet har inte frambragt något jämförbart med dessa.
 Under Vasornas ledning har jag vuxit och växer hela tiden -
 för dessa förhoppningar är både landet och sundet gynnsamma.
 Jag betraktar på nära håll Nordens skummande vatten: närområdet blir synligt som
 Eleusis med sina fruktbara åkrar.
 I skogsdungarna går livaktig och ståtlig boskap; tallar för båtar hugges ner
 - tjänliga för sjöledes resor.
 Våra varv producerar otaliga skepp
 som både holländare och avlägsna spanjorer försöker förvärva.
 Det köplystna Stockholm berömmar vår regions handelsförbindelser
 och vidarebefordrar många handelsvaror till främmande trakter.

Viborg

Över stora sträckor odlar jag finnarnas kust vid Finska viken
i det område där inlandets sanku Vuoksen läppjar havsvatten.
Landet med sina klara vatten förbättrar mina betesmarkers produktivitet, varje lund
leder till mina hamnar.
Här bor svenskar tillsammans med finnar innanför gemensamma murar,
och det ärvda finska språket fördärvar den götiska klangen.
Båda är lika pålitliga och alla är lika samstämmiga; båda tävlar om att vara lika tillmö-
tesgående gentemot kungen.
Här hade Karelen först omfattat de heliga lagarna
och då befalldes de vilda barbarerna att fly.
Då den svenska armén strängt vaktade kusten den vunnit,
blev jag betsel och tillflyktsort för de helt tämjda.
Jag lyckades slå tillbaka de vilka med trägna stormningar plundrade fälten och hålla
båtarna vaksamma i hamnen.
Och när jag hade drivit de ryska barbariska ynkryggarna på flykt, då fick sägnen om
mina bragder sin början.
Ett skrämmande vrål tjöts här - inte ur en jordhåla;
tro mig, avtalsbrytarna skrämde självaste Gud.

Nyen

Finska vikens vida botten vaktar jag, genom dubbla portar.
Då Nyen med sina sumpmarker långsamt strömmat förbi så skänker skansen med hjälp
av den tjocka flodbrinken trygghet.
Själv fick ryssen upptäcka att denna forskansning tyglar hans lömskhet; ryssen, den
svåraste pesten vid gränstrakten.
När jag äntligen hade lyckats klämma in slöddret av barbarer i kärnhålor så lärde slödd-
ret sig att hålla edsvurna avtal.
Havsguden Tethys vägrade erbjuda sin rygg åt de mäktiga båtarna och föredrog att
färdas längs vattenleder som tjänar henne.

Uleåborg

Uleåborg, som ligger nedanför Lykaons dotter, Stora Björn, förr i tiden det översta gränsröset i mitt Sverige.

I byig vind undfågnas det av Nordan, som blåser råkallt från polarområdet.

Vintern plågar Uleåborg också med sina långa nätter.

Även om staden nära vid sin gräns beskådar de lurviga samerna

så har folket mera av ansiktsdrag från göterna.

Folket sår inte sädesfältsmarker för framtiden,

Tethys är gynnsammare, likaså boskapens moder Pales.

Diana spårar byte inte endast i grönskande sänkor,

utan rentav för sitt nöjes skull reser hon också längs älvar.

På isslätter slår hon makliga djur, sälar,

slår ihjäl dem på slätten med sin pålitligt träffande spjutspets.

Kajaneborg

Också här har jag slagit mig ned med en rätt stor koloni av svenskar;

under vintrarna för en väg genom djupa snödrivor till mig.

Lapparnas vilda folk, skäggiga ryssar och bjarmer - skyldiga till trollkonster - besöker mig.

Låt bli att reta dem! Trots att de bor långt borta vid världens rand kan de skjuta dödsbleka spjut mot fiendernas huvud.

Till och med Eolus bröder kan befrias från sitt ofrivilliga fängelse -

för att som stormen Hyperborea härja i landet.

Få invånare odlar jord, men strövande omkring i avlägsna ödemarker

fäller de hellre bergens villebråd för att slaktas.

Handeln blomstrar mellan dessa trakter, med beaktande av ortens levnadsvillkor är också vinsten värdefullare än den vanligen är.

Ekenäs

Sedan svenskarnas nybyggare hade lagt beslag på dessa trakter placerades jag som en mycket lämplig stad vid denna havsvik. Eftersom havsstranden i grannskapet förskönades av många ekar fick jag mit urgamla namn av detta.

Men havet separerar mig långt från esternas åkermarker,

och mina hamnar slås av det öppna havets salta vågor.

Mitt språk är svenska men på grund av läget kallas jag finsk.

Också det urgamla språket är på flykt från fäderneslandets jord.

Borgå

Det är på sin plats att även du Borgå, som värnar det skärformiga havets stränder
hyllas i mina verser.

Då det öppna havet dånar hotande i stormiga nordanvindar, då är det mycket angenämt
att kasta ankar i din hamn.

Du byter väl inte Nordens vinter mot ett land som rivs av den torra sydvästan .
Din rikedom är havets gåvor, den bördiga jordens produkter från den uttorkade
jordmånen.

Havets handelsvaror, den närande landsbygdens överflöd
och musslorna som fötts i älvens vattens gömmor.

Musslan kunde erbjuda Kytheras gudinnas sköna pärlband värda att samlas också
ur Röda havet. De i många dikter nämnda pärlorna i Svarta havets djup får vika för
dem, fäderneslandet besegrar de främmande rikedomarna.

Helsingfors

Må hälsingestammens ära spridas; den kan ej hindras
och inte begränsas till det egna landet.

Detta bevisas av troféerna; den kimbriska stammen besegrades
där det smala sundet delar två hav.

Också här, i olika väderstreck, ser du monument för att hembygden ska få veta om
stammens tapperhet.

Strax efter att ha krossat de oslagbara karelarna i ett segerrikt krig, byggde staden höga
murar och slott på den underkuvade marken.

Jag hälsar dig, landets stolthet, den har genomgått en storartad tillväxt, efter att den fick
ett gynnsamt läge,

du fick hus och en bördig jordmån.

Nereus bringar dig fiskrika vågor, fraktar sjöledes utländska rikedomar till dina hamnar.

Nyland å sin sida skickar sina varor ut i världen,

likaså sädesfälten som plöjs av den vilde tavastlänningen.

Denna landsända, vild och ohygglig för de forntida nybyggarna,
fick en mildare prägel tack vare dina seder.

Kexholm

Närmast ryssarnas land höjer sig Kexholm;
svårt att säga om den är starkare på grund av sitt läge eller sin armé.
Staden omges av den strida Vuoksen, präglad av varierande virvlar.
Med sina vattenmassor gör Vuoksen murarna oåtkomliga.
Över strömmen kan ej byggas en säker bro,
den kan inte besegras av vinterns glittrande isbro.
Som Bellonas näste och den ryslige Cacus palats
hade den bragt Finland många förluster.
Förhållandena förändrades, men nu skyddar staden pålitligt med kraft
de stammar för vilka Vuoksen förr i tiden var en förfäran.
Skyggheten, också rädslan försvann genast mellan folken då götarnas borg
förödmjukade dem.
Nu håller den hela Karelen i trygg fred och borgar
för att flanken kan skyddas emot den grymma fienden.
Du ryss, här är ingen skörd av triumftåg att förvänta;
mer lämpligt är att skörden tas i Skythiens bergstrakt.

Raumo

Berömd för sin äreplats av hög ålder tar Raumo hand om sig själv,
och så många monument misstänkliggör inte trovärdigheten.
Du kan se hur kyrkornas marmor har rasat till en dyster ruin
och hur elden och tidsåldern gnagt på husen.
Det som tidigare piskades av de närbelägna havsvågorna,
det täcks nu av gräset som alstrar gräsmattan, torr vid flanken.
Neptunus har givit utrymme för Ceres; också den torra
Vesta har på ryggsidan slagit tillbaka havet från dess forntida rand.
Redan finns sädesfält där hamnen var, och hovarna trampar på fältet,
där tidigare en sjöman plogade strandvattnet.
Redan roar det att titta på de öppna havsvidderna
och de svällande seglen i den avlägsna viken.
En gång i tiden backade Thetis i smyg från sina torftiga jordlappar,
därför att hon ville att stadens ringa tillgångar skulle öka.

Nystad

Där Finland med sina månskärsformiga bukter bryter de skummande vågorna
och döljer bruset av vinterstormen,
där grundade Gustav murarna under framgångsrika stjärnor,
när han fordom återvände från ryssarnas land som segrare.
Stränderna stiger upp omgärdade av byggnader,
och fina gator utgår från det vida torget.
Vid Östersjöns strand finns det ingen vackrare hamn:
stranden piskas av Östersjöns glänsande vågor.
Ingen annanstans finns det flera båtar lastade med boskapshjordar,
närda av en bördig jord på kullarnas toppar.
Då de kryssar längs havets blånande riken,
förvånar sig till och med Nereus över de tappra sjömännen.
Men det måttlöst avundsjuka ödet kvävde tillväxten;
vågorna svalde tillgångarna givna av havet,
Medborgare, visa nu era böner för Nereidernas fader,
för att havet ska släcka era bolmande hem!

Björneborg

Den isiga Björnvaktens stjärna, som är alldeles nära, retar mig,
och Kallisto är skyldig till den ständiga kylan.
Antingen har denna stjärna eller denna best som vandrar i våra skogsmarker
för länge sedan givit sitt namn åt den närbelägna orten.
Jag försäkrar att de inte ska göra någon illa. Den ena genomborras av ett spjut
och den andra förvisas genom att man lägger mera ved i spisen.
Efter att fordom ha varit belägen vid sidan av det blåsiga havet,
bytte jag ut de gamla murarna och förflyttade min gamla bostad.
Nu tar jag en titt på det dånande svallet i havets vågor,
visserligen försvinner sjögången från hamnen när vattnet backar,
samtidigt sprider också älven den hopade sanden
och täcker den bekanta linjen med slam med kraft av strömmen.
Således är jag, som nyligen kallades det öppna havets barn
numera bara lite skyldig till den odlade jorden och till havet.
Om jag skulle placeras igen efter flyttningen mitt på det öppna havet,
skulle till och med Nereus lämna havets fjärd.

III

III.1. Muita Hermelinin runoja Itämeren alueelta: latinankieliset alkutekstit (ES) ja proosasuomennos (TS)

III.1.1. Upsala (XXXII, myöhempi versio)

*Martia gens semperque novis devota triumphis
Tollitur ingeniis nunc super astra suis.
Tota cruentatis se Suedia jactet in armis:
Haec habeat pacis mite sed ora decus.*
5 *Posthabito numen colit haec delubra Sione,
Delius his Pimplen posthabuitque jugis.
Hic quoque Pierides migrantia sacra secutae
Mirantur latices atque Heliconam novum.
Scilicet Elysiis vicinia culta viretis*
10 *Jam pridem advectas captat amore Deas;
Quaeque assueta fuit divinis sortibus, ut jam
Desierant fuis rura natare vadis.
Omnis adoravit regales terra penates,
Suppositam gelido quam videt ursa polo.*

III.1.2. Holmia (XCVII)

*Holmia, quae populis dat jura colentibus Arcton,
Maxima Parrhasii fama decusque soli,
Cui nihil aequandum gelido prospectat ab axe,
Septena late qua micat ursa face;*
5 *Ingenio munita loci, non indiget arte,
Tot numerans arces, quot juga montis habet.
Urbs hominum numero, scopulis munitur et unda,
Qua subit aequoreos dulcior unda sinus.
Heroum domibus, templis portuque superba,*
10 *In se convectas suspicit orbis opes.
Privati censum jactant: longinqua tropaea,
Et lauros numerat regia celsa suas.
Regia marmoreis aularum molibus alta
Provocat Ausonias Hesperiasque domos.*
15 *Legibus indomitos haec temperat una Triones:
Inde graves terris incubuere minae.*

III.1.1. Uppsala

- Sodanjumalan sukua ja aina uusiin voittokulkueisiin vihkiytyneenä
 sitä ollaan nyt kohottamassa kykyjensä ansiosta tähtien yläpuolelle.
 Ylpeilköön koko Ruotsi verisissä taisteluissa,
 mutta tällä seudulla olkoon osanaan rauhan lempeä urotyö.
- 5 Jumala jätti Siionin sikseen ja asuu näissä pyhäköissä,
 Apollo arvioi Pimple-vuoren näitä harjuja halvemmaksiksi.
 Tänne myös runottaret ovat seuranneet muuttavia pyhiä hahmoja —
 he katselevat ihailien vesiä ja uutta Helikon-vuorta.
 Elysiönin nurmikenttien hieno läheisyys näet
- 10 hamuaa jo muinoin tänne saapuneita Jumalattaria halulla.
 Tämä Uppsala on tuttu jumalaisista vaiheistaan, kuten jo silloin,
 kun maa oli lakannut kellumasta avovedessä.
 Täällä jokainen maakunta on kumartanut kuninkaiden koteja;
 tämän näkee Otava, se kun on asetettu jäätävän taivaan alle.

III.1.2. Tukholma

- Tukholma, joka suo oikeuskäytännöt Pohjolaa asuttaville kansoille,
 Pohjolan maan ylevä maine ja kunnia;
 sille ei mikään näy vetävän vertaa, kun katsoo jäiseltä pohjoisnavalta,
 jossa Otava vilkkuu laajalti seitsemän soihduin.
- 5 Paikallisen luonnon varustamana se ei tarvitse ihmiskäden jälkiä,
 koska sillä on yhtä monta linnavuorta kuin vuorenharjoja.
 Kaupunkia suojelevat ihmisten lukumäärä, karikot ja vedet,
 joiden kautta makeampi vesi pääsee merenlahtiin.
 Sankareiden palatseista, kirkoista ja satamasta ylpeänä
- 10 se katselee sinne kaukomailta tuotuja rikkauksia (epäillen).
 Yksityishenkilöt kehuskelevat omaisuuttaan, kaukaisten voittojen monumentteja
 ja laakereita luetellaan ylhäisessä kuninkaanlinnassa.
 Hallien marmorirakenteista korkea kuninkaanpalatsi
 haastaa kisaan Etelän ja Lännen asumukset.
- 15 Laeilla se yksinään hallitsee lannistumatonta Pohjolan väkeä;
 sieltä ovat lähtöisin muille maille tulleet raskaat uhat.

*Ut Boreas Austrum bellis, ut robore vincit,
Holmia in Arctoo sic erit orbe caput.*

III.1.3. Ite procul curae

*Ite procul curae, duri procul ite labores,
Cras ubi fraternis Cynthia cedit equis.
Det veniam pietas; sint nulla negocia tanti,
Ne dicenda bono sint bona verba die.*

5 *Namque dedit CAROLO quae sacrae exordia vitae,
Lux eadem patriae vita salusque fuit.
Tunc praesaga pios caepit numerare triumphos
Parrhasis, et mitis facta stupenda togae.*

10 *Tuncque novum sidus gelidi videre Triones,
Atque tenebrosa surgere nocte diem.
Fausta dies, propera per amicos ordine soles,
Et semper lauro cincta virente redi.
Te certet plausu festaque lacessere voce,
Quisquis amat patriam, qui patriaeque Patrem.*

15 *Compita tunc resonent votis animata secundis,
Et cum piniferis rura nivosa jugis.
Non dolor occulto tentet praecordia morsu,
Nec temeret blandos tetra querela sonos.
Hac clamosa fori rumpantur jurgia luce,
20 Crescat et adposito rixa jocosa mero.
Thura focis crepitent, laetis micet ignibus aether,
Et rutilum spargat multa lucerna jubar.
Quique olim tanti miratus luminis ortum,
In medio poteras incaluisse gelu,*

25 *Pone minas, Borea, cruda nec frigidus aura
Ure celebrantes annua festa choros.
Vos precor, o Cives, quos extulit ardua virtus,
Quos et Hyanteis lavit Apollo vadis,
Docta frequentetis jam noti tecta Lycei,
30 Nona renascentem cum regit hora facem,
Justaque per magni praeconia Regis eunti<s>
Dematis pavidos aure favente metus.*

Kuten Pohjoinen voittaa Etelän sodissa ja vahvuudessa,
siten Tukholma tulee olemaan Pohjolassa pääkaupunki.

III.1.3. Huolet menkää pois

- Menkää kauas pois, huolet ja kauas menkää, rasittavat vaivat,
kun huomenna Diana on väistymässä veljensä hevosten tieltä!
Velvollisuudentunto antakoon luvan: älköön olko yhtään niin merkittävää
seikkaa,
ettei onnea tuottavana päivänä tarvitse lausua hyväenteisiä sanoja.
- 5 Sillä se, joka antoi KAARLELLE pyhän elämän alun,
sama päivänkoitto on ollut isänmaalle elämä ja pelastus.
Tuolloin ennustava Kallisto alkoi luetella oikeutettuja voitonjuhlia
ja lempeän rauhan togan hämmästyttäviä saavutuksia.
Ja silloin jäätävät Otavan härät saivat nähdä uuden tähden
- 10 sekä uuden päivän koittavan synkstä yöstä.
Onnea tuottava päivä, riennä toistuvien suopeiden päivien läpi
ja palaa aina viheriöivä laakeriseppelä kruununasi!
Suosionosoituksin ja juhlallisella puheella sinua pyrkiköön haastamaan
jokainen, joka rakastaa isänmaata ja isänmaan Isää!
- 15 Tuolloin suopeamieliset tienhaarat kajahtakoot suotuisin lupauksin
sekä lumina maaseutu mäntyä kasvavine harjuineen!
Kätketyn pureman kipu ei kiusanne rintaa
eikä katala valitus saastuttane mairittelevia äänensävyjä.
Tänä päivänä keskeytykööt kaupungin kirskuvat sanaharkat
- 20 ja syntyköön hilpeää sananvaihtoa pöytään tuodun viinin ansiosta!
Suitsutukset suhiskoot liesillä, yläilma välähdelköön ihanin ilotulituksin
ja moni lamppu levittäköön kullankeltaista sädeloistoaan!
Ja sinä, Pohjoistuuli, joka muinoin ihailen katselit niin suuren valon syntymistä
ja saatoit tulla hehkuvaksi keskellä pakkasta,
- 25 luovu uhkauksistasi äläkä kärvennä jäätävänä raa'alla tuulahduksella
jokavuotisia juhlia viettäviä kuoroja!
Teitä rukoilen, yliopistolaiset, jotka jalo hyveellisyys on kohottanut ylös
ja jotka Apollo on kostuttanut Kastalian lähteen vedellä:
käykää jatkuvasti ja suurin joukoin jo nyt kuuluisan Lykeionin oppineessa
tyyssijassa,
- 30 kun yhdeksäs tunti on kannattelemassa uudelleensyntyvää soihdun,
ja jättäkää marssivan suuren Kuninkaan oikeutettujen ylistysten vuoksi
arat pelkonne sikseen — hänellä on suopeat korvat.

III.1.4. Elegia de incommodis vitae castrensis

- Maure, procul vulgo placidum qui transigis aevum,
 Ausoniaeque moves aemula plectra lyrae:
 Seu canis aethereas laudato in Principe dotes,
 Ocia qui cupido fecit amica seni,
 5 Seu modo mordaci perstringis secula dicto,
 Aut misces docto verba jocosa sale:
 Candidus applaudo vati tam scita canenti,
 Osculor et venae flumina pura tuae.
 At mihi nunc acies Arctoaeque castra sequenti
 10 Conqueror ignavos saepe perire dies.
 Quid juvat horrendis fera praelia cernere campis,
 Ossaque caesorum semisepulta virum,
 Aspera militiae si semper munia fugi,
 Et damno tepida tela cruenta nece?
 15 Est aliquid, fateor, summos spectare triumphos,
 Regis et invicta fixa tropaea manu.
 At satius fuerat victuris tradere fastis
 Bella Lycaonii non imitanda ducis.
 Sic poteram domini justam defendere causam:
 20 Non tamen ingenio lis stetit ulla meo.
 Ad tranquilla feror: discinctaque in ocia nato
 Non haec, quam duco, vita probanda venit.
 Sed miser interea lentis circumsonor armis,
 Qua rapidus crassas Vistula torquet aquas.
 25 Saxo quidem terna jam pridem clade repressus
 Martigenam refugit, cum videt, usque Gothum,
 Sarmata sed latis implet discursibus arva
 Cumque Scythia propriam depopulatur humum.
 Semiferumque genus comitantur Dacus et Hunnus,
 30 Cuncta pharetratis horrida turba viris.
 Pulsa redit semper, victorem victaque carpit,
 Nec pudet effusae terga dedisse fugae.
 Aptior est pugnam latronum more ciere,
 Qui tenet occultum callidus hostis iter.
 35 Hos inter strepitus, crudaeque pericula mortis,
 Si quis amor studii pectora nostra subit;
 Stridula mox rumpit, quem coepi, buccina versum,
 Atque imperfectum linquere cogit opus:*

III.1.4. Sotilaselämän vaivoista (TS)

- Maurus, sinä, joka vietät rauhallista elämää kaukana rahvaasta
ja näppäilet italialaisen lyyran kilpailevaa plektraa:
laulat joko taivaallisista avuista ylistetyssä ruhtinaassa,
joka on tehnyt mieluisat joutoajat rakastuneelle vanhukselle,
5 tai toisinaan moitiskelet aikakautta purevalla puheella
tai yhdistät leikkisiä sanoja oppineeseen huumoriin:
vilpittömänä osoitan suosiota runoilijalle, joka laulaa niin järkevästä asioista
ja suutelen runosuonesi puhtaita virtoja.
Mutta minä, joka nyt seurailen rintamia ja Pohjolan sotaleiriä,
10 valittelen päivien menevän hukkaan saamattomina.
Mitä auttaa nähdä hurjia taisteluita kauhistuttavilla tantereilla
ja surmattujen miesten puoliksi haudattuja maallisia jäännöksiä,
jos olen aina paennut sotapalveluksen tärkeitä toimia
ja tuomitsen veren tahrinat keihäät leppeällä surmalla?
15 Onhan se tosiaan jotain, kun katselen suurta voittokulkuetta
ja kuninkaan voittamattoman käden pystyttämiä voitonmerkkejä.
Mutta parempi olisi ollut kirjata voittoisiin vuosikirjoihin
Pohjolan päällikön sodat, joita ei voi jäljitellä.
Niin pystyin puolustamaan valtiaan oikeutettua asiaa:
20 ymmärtääkseni ei kuitenkaan ollut valmiina mitään riidan aihetta.
Siirryn tyveneen: vyöstä vapaaseen joutenoloon syntyneelle
tulee elämä tutkittavaksi — ei tämä, jota vietän.
Mutta silti kylmäkiskoiset aseet kaikuvat minun kurjan ympärillä,
siellä missä vuolas Veiksel ohjaa sameat vetensä.
25 Saksilainen tosin jo aikoja sitten kolminkertaisen tappion lannistamana
pakenee yhä Marsin jälkeläistä, goottia aina sen nähdessään,
mutta venäläinen kattaa tantereet laajoilla partioretkillään
ja tekee skyyttalaisen kanssa autioksi oman maaperänsä.
Saattomiehinä häärää daakialainen ja hunni, puolivillia heimoa,
30 sivistymätöntä väkeä kaikki, rivimiehillä nuolikotelot.
Pakosalle ajettuna se palaa aina, häytyttelee voittajaa ja voittosaalista
eikä häpeä kääntyä hillittömään pakoon.
Hanakampi se on aloittamaan taistelun rosvojen tapaan,
viekkään vihollisen tavoin pitää kulkunsa salattuna.
35 Näiden melskeiden ja julman kuoleman vaarojen keskellä,
jos jokin halu ryhtyä toimeen juolahtaa mieliimme,
heti kirkuva satorvi katkaisee aloittamani runosäkeen
ja pakottaa jättämään sikseen teoksen kesken;

- Protinus invehitur, Borea pernicioso ipso,*
40 *Hunnus, anhelanti castraque lustrat equo,*
Hunnus equo pollens, hastaque timendus et arcu,
Doctus et obliqua spargere tela manu.
Ergo cum subito signum dat buccina cantu,
Excitus indicio miles ad arma coit.
- 45 *Induor ense latus, bellatorisque caballi*
Arduus insilio terga, sequorque ducem.
Hostis abit, sequimur (metus est velocior ira),
Ille fugax latebras intrat, ut ante, suas.
Ludimur; aestivas sic sueti fallimus horas:
50 *Haec damus Odrysio debita sacra Deo.*
Tangimus obsessi si moenia clausa Toruni,
Quae fretus valida Saxo tuetur ope:
Intonat ignivomo statim cava machina collo,
Projicit et rauco pondera torta sono:
- 55 *Pondera sulphureis quae longius ignibus acta,*
Verbere prosternunt obvia quaeque gravi.
Haud secus ac rupto cum Jupiter aethere flammis
Spargit, et irato fulmine quassat humum:
Sic fremit, et rutilo volitans glans ferrea tractu,
60 *Aereas terret vasta fragore domos.*
Dignus erat, quisquis feralem protulit artem,
Ipsae Perillei praemia ferre viri.
Non igitur mirum, si vena exaruit omnis,
Territaque invisam Musa reliquit humum.
- 65 *Tu tamen ignoti laudasti scripta poetae:*
Stat mea iudicio pagina fulta tuo.
Carmen amat pacem (nos inter vivimus arma),
Nos dubii Martis triste fatigat opus.
Fortunate senex, placida qui lentus in umbra
70 *Instruis alterno verba ligata pede,*
Jucundam peragas, ut dignus es ipse, senectam:
Sintque, precor, vitae candida fila tuae.
O, si trans Scythicas fugiat Bellona paludes,
Caucaseique colat devia saxa jugi;
- 75 *Laetus ego tandem consueta ad sacra revertar,*
Atque traham faciles in mea vota Deos.
Hanc mihi, Sarmatica dum jactor languidus aura,
Adportet celeri Lucifer axe diem.

- oikopäätä hyökkää hunni, jopa Pohjoistuulta rivakammin,
 40 katsastaa hevosensa huohottaessa sotaleirin —
 hevosen vuoksi pollea hunni, keihään ja jousen vuoksi pelottava,
 koska on oppinut kylvämään keihäitä myös syrjäkädellä.
 Niinpä heti kun sotatorvi antaa äänimerkin,
 ilmoituksen herättämä sotilas rientää aseisiin.
- 45 Puen miekan kylkeen ja hyppään sotaratsun
 selän korkeuksiin ja seuraan päällikköä.
 Vihollinen on poistumassa; seuraamme (pelko on kiukkua vikkelämpi);
 alttiina pakenemaan se hiipii piilopaikkoihinsa, kuten ennen.
 Meitä pidetään pilkkana; totutusti juksaamme näin kesäisiä hetkiä;
 50 annamme tämän asianmukaisina uhrilahjoina traakialaiselle jumalalle.
 Jos piiritettyinä saamme kosketuksen Torunin suljettuihin muureihin,
 joita suojelee saksilainen, luottaen vahvaan sotavoimaansa;
 heti jyrähtää ontto piirityskone tulta sylkevällä rungollaan
 ja sinkoaa eteen pyöritettyjä kuulia kumeasti äännähtäen:
 55 kuulia, jotka rikkitulien avulla singotaan tavallista pidemmälle,
 rajulla pieksännällä ne nujertavat kaiken vastassa olevan.
 Aivan niin kuin Juppiter räiskyttää revenneestä taivaasta salamoita
 ja järjittää maaperää äkäisellä salamalla:
 niin se pauhaa, ja rautakuula lentelee kullankeltaisella kaarella
 60 ja säikäyttää ryskeellään tavattomasti korkealle kohoavia taloja.
 Se joka onkaan tuonut esiin kuolemaa tuottavan taidon,
 hän olisi itse arvoinen kantamaan Perilloksen miehen palkintoa.
 Eipä siis ihme, jos koko runosuoni on aivan ehtynyt
 ja Muusa on säikähtäneenä jättänyt vihatun mannun.
- 65 Sinä kuitenkin olet ylistänyt tuntemattoman runoilijan kirjoituksia:
 sivuni seisoo pystyssä sinun mielipiteesi tukemana.
 Runo rakastaa rauhaa (me elämme sodan keskellä),
 meitä rasittaa kolkko epävarman sotaonnen työsarja.
 Oi sinä onnekas vanhus, joka levollisesti lempeässä varjossa
 70 järjestelet vuorottaisella runojalalla yhteen liitettyjä sanoja,
 vietä miellyttävä vanhuus — juuri sinä olet sen arvoinen:
 rukoilen, olkoot elämäsi langat hohtavan valkoiset.
 Kunpa sodan jumalatar pakenisi Skyytian soiden toiselle puolen
 ja asuisi Kaukasos-vuoriharjanteen syrjäisillä kallioilla;
 75 iloisena minä lopulta palaisin tuttuihin pyhiin lauluihin
 sekä kohdistaisin rukoukseni hyväntahtoisiin jumaliin.
 Sen päivän, niin kauan kuin Venäjän tuuli minua uupunutta heittelee,
 Kointähti tuokoon minulle nopeilla vaunuilla.

III.1.5. Ad Carolum XII, Svecorum Regem, de continuando adversus foedifragos bello

- Carole, perge viam, qua te jam mascula virtus
 Ducit: inoffensam perge meare viam.
 Lenta quid addubitas inferre paventibus arma?
 Dum labat, impulsum jam preme Marte gregem.*
- 5 *Cum venator aprum telo bene fixit acuto,
 Altius impresso, dum jacet, ense fodit.
 Contigit aequa tuo nondum vindicta dolori:
 Suppliciiive satis perfida turba luit.*
- 10 *Placari cupiunt perjuro sanguine manes
 Crudelem questi, qua periere, necem.
 Et delenda novis veniunt incendia flammis,
 Quae tulit in Gothicos barbara dextra lares.
 Est decus immanes prostrasse viriliter hostes,
 Fallere qui pactam sustinuerunt fidem,*
- 15 *Sarmatiamque simul nexu solvisse superbo,
 Cum durum famulo vertice ferret onus.
 Sic fera terribilis ceciderunt agmina Mosci:
 Senserat ultricem sic quoque Saxo manum.
 Marcet uterque quidem non vulnere saucius uno,*
- 20 *Ultima sed fractas colligit ira minas.
 Perge renascentem ferro conscindere pestem:
 Secta, nisi radix torpeat, herba viret.
 Cum repararet humi vires Antaeus ademptas,
 Herculeae raptum comminuere manus.*
- 25 *Si nequeas animum, vires his deme nocendi:
 Ante tuos jaceat stratus uterque pedes.
 Quos socios turpi conjunxit foedere crimen,
 Ambo ferant dorso verbera juncta suo.
 Non hos divellas: quamvis male fidus uterque,*
- 30 *Causa tamen similes nectit amica viros.
 Non te decipiat simulatae ramus olivae:
 Tetra sub obducto melle venena latent.
 Non petit is pacem, tempus sed bella novandi,
 Qui pacem nullo ductus amore petit.*
- 35 *Traxit in invitam qui te furibundus arenam,
 Ponere, cum luctae taedeat, arma jubet.
 Qui pacem nequiere pati, jam Marte sinistro*

III.1.5. Kaarle XII:lle, Ruotsin kuninkaalle, sodan jatkamisesta sopimuksenrikkooja vastaan

- Kaarle, jatka matkaa, minne sinua jo miehinen urheutesi
on viemässä: jatka häiriitymättömän matkan kulkemista.
Mitä arvelet hitaan aseellisen väliintulon aiheuttavan hätäilijöille?
Painosta sodalla pakotettua joukkoa väistymään silloin kun se horjuu.
- 5 Kun metsästäjä on hyvin saanut pistettyä villisikaa terävällä keihäällä,
hän lävistää sen painamalla sitä ylempää miekalla, kun se makaa.
Oikeamielinen kosto ei vielä osunut kipukohtaan
tai kavala väkijoukko hyvitti rangaistuksen.
- 10 Vainajien sielut haluavat tulla lepytyiksi valapattoisella verellä,
valittamalla julmasta surmasta, jonka kautta ovat menettäneet henkensä.
Ja uusilla liekeillä tulevat pois pyyhittäviksi ne tulipalot,
jotka barbaarien tuhoisa oikea käsi on tuonut göötiläisiin koteihin.
On urotyö saada mieskohtaisesti nujerrettua hirvittävät viholliset,
saada petettyä ne, jotka ovat ylläpitäneet sovittua kunniasanaa.
- 15 ja samalla saada päästettyä Venäjä pöyhkeästä liitoksesta,
kun se kantoi ankaraa taakkaa palvelijan pääläella.
Näin kaatuivat hirvittävän moskovalaisen julmat joukot:
niin myös saksilainen oli saanut tuta kostavaa joukko-osastoa.
Kumpikin on voimaton, tosin eivät yhdestä haavasta haavoittunut,
- 20 mutta äärimmäinen kiukku kokoaa rikkonaisia raukeita uhkauksia.
Jatka jälleen kasvavan ruton niittämistä miekalla:
jollei juuri ole turta, leikattu ruoho on virkeää.
Kun Antaios oli hankkimassa menettämiään voimia maassa,
Herakleen kädet sieppasivat ja lamaannuttivat hänet.
- 25 Jos et pysty riistämään näiltä henkeä, poista heiltä voimat vahingoittamiseen,
maatkoon kumpikin pitkällään jalkojesi edessä.
Nämä liittolaiset on liittänyt yhteen häpeällisellä sopimuksella tekosyy,
kumpikin kärsiköön selässään yhteisen selkäsaunan.
Älä näitä ota erilleen: vaikka kumpikin on epäluotettava,
- 30 niin silti hyväntahtoinen vaikutin liittää yhteen samanlaiset miehet.
Älköön sinua pettääkö keinotekoisen oliivipuun oksa:
peitetyn hunajan alla piilee katalia myrkkyyjä.
Ei sellainen mies hae rauhaa, vaan aikaa ryhtyä uusiin sotiin,
joka pyrkii rauhaan minkään rakkauden opastamatta.
- 35 Hän, joka sai vedettyä raivoissaan sinut vastoin tahtoasi taisteluareenalle, käskee
laskea aseet nyt, kun on kyllästynyt kamppailuun.
Ne, jotka eivät kyenneet sietämään rauhaa, sotaonnen kääntynyt,

- Exempto doleant praelia fine geri.*
Adde, quod est bello pax ista nocentior omni,
 40 *Quae pariet gravius mox violanda malum.*
Quis neget esse pium veniam concedere victis?
Sed, data si posset laedere, stulta foret.
Qui semel infando rupisset foedera more,
Quare iterum rumpat foedera, caussa subest.
 45 *Mobilis ingenio pelago ventosior omni est,*
Et levior sicca, quam rapit aura, coma.
Non hunc officiis, non hunc placaveris arte,
Aestuat occulto sed dolor usque sinu.
Qui fas esse putat juratos fallere Divos,
 50 *Pignore quo verbis adstruet ille fidem?*
Mille vocet quamvis dicta ad vadimonia testes,
Mille idem testes fallere dulce putat.
Nemo timet, campo ne non sis victor aperto;
Ne capiare dolis, Rex generose, timet.
 55 *Saepe fuit placidae delusus imagine pacis,*
Quem non armatae perdomuere manus.
Cernis, ut occultas jam se male fortis ad artes
Vertat, ab insidiis et sibi quaerat opem.
Fortius adducto mutantem Protea vultus
 60 *Adstringas nodo versaue membra domes.*
Finge, sed o possis, eductum condere ferrum,
Et te vindictae ponere velle modum.
Non tua res agitur tantum, fortissime regum,
Humani generis tradita caussa tibi est.
 65 *Hanc tibi mandavit temerati Numinis ira,*
Et Nemesis, laesa relligione, suam.
Perge Dei caussam defendere, perge tueri
Jura hominum, turpi pactaque rupta modo.
Te Deus insolita virtute armavit, et ipsa
 70 *Sors toties coeptis adfuit aequa tuis.*
Tollere quid cessas damnosi semina belli,
Et Dis invisum perdere velle genus?
Quo duce foedifragum vicisti saepius hostem,
Ille dabit vires in pia bella novas.
 75 *Evomat innumeram, mactanda sed agmina, turbam*
Moscua, et intactas carcere solvat opes:
Mittat et infamem damnata Siberia pubem

- murehtikoot sitä, että taisteluja käydään loputtomasti.
 Lisäksi se, että kaikkea sotaa vahingollisempi on mokoma rauha,
 40 joka kohta tullaan rikkomaan, mikä tuottaa ankaramman katastrofin.
 Kuka voi sanoa, ettei ole kohtuullista myöntää hävinneille anteeksiantoa?
 Mutta jos se voisi loukata, se olisi typerää.
 On olemassa aihetta uskoa, että hän, joka on kerran inhottavalla tavalla
 rikkonut sopimuksia, taaskin rikkoo niitä.
- 45 Taipumukseltaan häilyväisenä hän on oikullisempi kuin mikään meri
 ja kevyempi kuin tuulahduksen sieppaamat kuivat hiukset.
 Häntä et voi saada lepytetyksi hyväntahtoisin palveluksin etkä oveluusin:
 hän on kuohuksissa peiteltysti, mutta harmitus on rinnassa alati.
 Se joka pitää oikeana pettää jumalia, joiden kautta on vannonut,
 50 millä vakuudella hän saa liitettyä sanoihinsa uskottavuutta?
 Vaikka hän kuinka kutsuu tuhat todistajaa määrättyyn oikeudenistuntoon,
 hän pitää silti miellyttävänä pettää samat tuhat todistajaa.
 Kukaan ei pelkää, että et voittaisi avoimella kentällä,
 mutta väki pelkää, oi jalo kuningas, että sinut voitetaan petoksella.
- 55 Usein häntä on pettänyt mielikuva levollisesta rauhasta,
 häntä, jota aseistetut joukot eivät ole saaneet kukistettua.
 Huomaat, kuinka hän heikkouttaan on nyt kääntymässä vehkeilyyn,
 ja on tavoittelemassa itselleen apua salajuonista.
 Tiukenna lujemmin ja kiristä tämän ulkomuotoaan muuntelevan Proteuksen
 60 siteitä ja kukista sen muuntuneet raajat.
 Kuvittele panevasi ulos vetämäsi miekka tuppeen — oi jospa voisit!
 — ja haluvasi asettaa raja kostollesi.
 Ei ole kyse vain sinun edustasi, oi sinä kuninkaista urhoollisin:
 ihmiskunnan asema on uskottu huostaasi.
- 65 Tämän on sinulle antanut toimeksi häväistyn jumaluuden viha,
 ja myös Nemesis omansa, koska uskonnollisuutta on loukattu.
 Jatka jumalan asian puolustamista, suojaa edelleen
 ihmisten oikeuksia, joista tehtiin sopimus ja sitten se rikottiin yhtä häpeällisellä
 tavalla.
 Jumala on varustanut sinut tavattomalla urhoollisuudella, ja itse
 70 kohtalo on ollut toistuvasti suopeana mukana hankkeissasi.
 Miksi viivyttelet turmiollisen sodan aloittajien hävittämisessä
 ja halussasi tuhota jumalille vastenmielinen heimo?
 Hän, jonka johdolla hyvin usein sait voitettua sopimuksen rikkoneet viholliset, hän
 antaa uutta voimaa hurskaksiin sotiin.
- 75 Moskova syösköön sisältään suunnattoman ihmisjoukon, mutta silti laumoina ne
 ovat teurastettavia!

- Sectantem pavidas per juga summa feras,
 Diraque barbaries ignotis exeat antris,
 80 Quique Borystheneas accola potat aquas,
 Excutiatque suos infausta Thuringia saltus,
 Et conjuratum cogat in arma chaos:
 Ipse triumphatos calcabis victor acervos,
 Impositoque premes perfida colla pede.
 85 Fallor (an hinnitus jam nunc auditur equorum)
 Pulverea liquidum nube tegente diem.
 Concrepuere poli, vasto tonat aether ab igne,
 Ante ea sed raucae signa dedere tubae.
 Quae jam lucta viris: qui quassis sudor in armis!
 90 Qui fremitus totos dissonus implet agros?
 Quos video fuso pinguescere sanguine campos,
 Tabida quot putri membra jacere solo!
 Quo ruitis, funesta cohors? Pugnamne cietis?
 Perfidiae poenas exigit illa graves!
 95 Cum timeat quemvis pravi mens conscia casum,
 Inprimis acies huic metuenda venit.
 Occurrent pavido falsae perjuria linguae,
 Impia cum jussas aptat ad arma manus.
 Hunc agitat furiis et, tortis nexa colubris,
 100 Tisiphone ardentem portat in ora faces.
 Adspicis, ut segnes veniant ad praelia dextrae,
 Quae telum, causa deficiente, gerunt.
 Irruit in strictos enses, ignesque micantes,
 Certus adoratos miles adesse Deos.
 105 Quam juvat imbellem gladiis invadere turbam,
 Atque vacillantes lata per arva greges!
 Parcus ab ignavo veniat licet hoste triumphus,
 Sit tamen hac dextra jam cecidisse decus.
 Laus fuit Alcidi diros pepulisse tyrannos,
 110 Et populis leges restituisse suas.
 Par tua venturo virtus celebrabitur aevo,
 Justa quod in sontes corripis arma duces.
 Extulit electum te vindice Sarmata regem,
 Jactat et excusso libera colla jugo.
 115 Quae meruit, patitur regno spoliatus et armis
 Augustus, tanti fax et origo mali.
 Moscus adhuc restat, felici victima Marti,

- Ja päästäköön Moskova vankiloistaan irti koskemattomia sotavoimia! Toimittakoon myös paheksuttu Siperia pahamaineiset nuorukaisensa, jotka ajavat pitkin vuorenharjanteita takaa pelokkaita petoja!
 Ja tulkoot hirveät barbaarilaumat ulos tuntemattomista luulistaan,
 80 myös Dneprin varrella asuvat, jotka juovat sen jokivettä!
 Tutkikoon myös onneton Thüringen metsälaaksonsa ja pakottakoon valallisesti liittoutuneen kaaoksen aseisiin!
 Itse saat viettää triumfin näistä laumoista, jotka voittajana saat talloa jalkoihisi ja asettaa jalkasi petollisiin niskoihin ja painaa ne alas.
- 85 Erehdynkö? Vai joko nyt kuuluu hevosten hirnuntaa, kun pölypilvi peittää kirkkaan päivänpaisteen?
 Taivaannavat kajahtivat, taivas jylisee valtavan salaman valaisemana, mutta niitä ennen rämeä-ääniset sotatrumpetit töräyttivät merkkinsä.
 Mikä kamppailu onkaan jo käynnissä miesten kesken!
 Mikä rasitus murskaantuneissa haarniskoissa!
- 90 Mikä epäsointuinen pauhu täyttääkään koko alueen!
 Mitkä kentät näenkään rehevöityvän vuodatetusta verestä!
 Kuinka monet sohjoiset ruumiit makaavat mädässä maassa!
 Minne olette ryntäämässä, tuhoisan joukon sotilaat? Oletteko panemassa taistelurintamaa käyntiin?
 Se vaatii petollisuudesta ankaraa kosto!
- 95 Vaikka kieroista teoista tietoinen mieli pelkää mitä tahansa tapausta, niin tälle tulee pelättäväksi ennen muuta taistelurintama.
 Hänen valheellisen kielensä väärät valat tulevat hättääntyneen mieleen, kun hän sovittaa käskettyjä käsiään tarttumaan jumalattomiin aseisiin.
 Tätä ahdistaa raivollaan kiemurtelevien käärmeiden verhoamana
- 100 Tisifone, joka kantaa palavia soihtuja kohti hänen kasvojaan.
 Huomaat, kuinka veltoina oikeat kädet tulevat taisteluun kantaessaan asetta syyttä suotta.
 Esiin vedettyjä miekkoja päin hän käy kimppuun, myös leimahtelevaa vihollistulta päin
 päättäväisenä sotilaana, joka tietää palvomiensa jumalten pitävän puolta.
- 105 Kuinka ilahduttavaa onkaan käydä miekoin raukkamaisen joukon sekä pitkin laveita vainioita huojuvien laumojen kimppuun!
 Vaikka saamattomasta vihollisesta tuleekin vähäinen triumfi, olkoon silti kunnia kaatua tähän uljaaseen oikeaan käteen.
 Alkideelle oli kunnia karkottaa hirveät tyrannit
 110 ja palauttaa ihmisille omat lakinsa.
 Samoin sinun uljuuttasi ylistävät tulevat aikakaudet,
 koska tartuit oikeutettuihin aseisiin rikollisia päälliköitä vastaan.

- Maxima finitimis pestis et horror agris.
Expiet immanem densata caede suorum*
- 120 *Saevitiam gentis damnaque facta tuae.
Vasta Samojedum procul amoveatur in arva,
Ingenii vincet quem feritate locum.
Di melius! Moscus quam Baltida navigat undam
Barbarus, et Geticum cymba Cosacca fretum!*
- 125 *Adspice, cura Deum, secli lux unica nostri,
Quam pateat factis area vasta novis!
Longa satis dederas peregrino tempora regno,
Jam tua dilatam Svecia poscit opem.
Perge bonis avibus coeptam pertexere laurum:*
- 130 *Uberior nullo est illa petenda loco.
Gratior haud populis gelidam spectantibus Arcton,
Gratior hoc superis nec labor ullus erit.*

- Sarmatia on häätänyt valitun kuninkaan pois, sinä olit vapauttajana;
nyt se heiluttaa vapaata niskaansa, kun ies on ravistettu pois.
- 115 Augustus saa kärsiä sen, mitä on ansainnut, häneltä on riistetty valtakunta ja
asevoima,
Augustus, niin paljon pahan alkuunpanija ja syy.
Moskovalainen on yhä vielä jäljellä menestyksellisen sodan teurasuhrina,
julkein rutto ja kauhu naapurimaille.
Hän sovittakoon suunnattoman julmuuden tiheään toistuvina maanmiehiinsä
kohdistuvina verilöylyinä
- 120 sekä sinun kansallesi tehdyt vahingot.
Ajettakoon hänet kauas samojedien autioille vainioille,
jonka seudun julmuuden hän voittaa luonteensa julmuudella.
Jumalat varjelkoot, ettei moskovalainen barbaari purjehdi Itämerellä,
eivätkä kasakoiden purret gööttien salmella!
- 125 Katso, jumalten lemmikki, aikakautemme verraton valo,
kuinka uusille urotöille aukeaa laaja kenttä!
Tarpeeksi pitkän aikaa olit antanut vieraalle valtakunnalle,
nyt Ruotsisi pyytää viipynyttä apua.
Jatka hyvien enteiden alla aloittamasi laakeriseppeleen kutomista valmiiksi!
- 130 Missään muussa paikassa et voi hakea rehevämpää laakeripuuta.
Mikään urotyö ei voi olla mieluisampi kansakunnille, jotka ovat jääkylmän
Karhun tähtikuvion suunnalla;
tätä mieluisampaa urotekoa ei jumalille voi olla.

III.2. Runomittaiset suomennokset (TO)

III.2.1. Uppsala

Marsin heimona Ruotsi on valmis voittajajuhliin,
tähtiin nyt kohoaa maana se myös nerojen.
Ylpeikköön koko maa veristen asevoimien vuoksi,
Uppsala olkoon taas tyyssija lempeyden.
5 Siionin jättäen suosii myös jumaluus tätä paikkaa,
Pimplen Deloksen valtias jättänyt on.
Neitokset Pierian omat alttarit siirsivät tänne:
niin Fyris hurmasi nuo, niin tämä uus Helikon.
Elysion puutarhoineen niin Muusia kiehtoi,
10 kohta kun saapuivat, vehreyden näkivät.
Paikka se tuntee sai moniaat jumalalliset seikat,
haihtui vihdoinkin tuo vedenpaisumus pois,
silloin palvoi myös koko maa ominaan kuninkaitaan,
Karhun tähdistön alla se kun leviää.

III.2.2. Tukholma

Holmia, määrääät lait sinä Pohjoisen asukkaille,
kunnia, kaunistus arktisen maan kamaran:
ei näe vertaistas edes Pohjan akselin alta
seitsemät soihdutkaan leimuavat Otavan;
5 Holmian ei sija turvainen varustuksia kaipaa,
niin on linnoja kuin vuoria, kumpujakin.
Taajaan on asukkaita, on luotoja, salmia kyllin,
pohjaan poukamien vie makean veden vuo.
Ylpeä on palatseista ja kirkoistaan, satamista,
10 sinne kun kulkeutuu niin monet kalleudet.
Vauras on väki kaupungin: kuninkaallinen linna,
saaliit kaukaiset niin monet laskea saa.
Linna se korkea on, sen marmoriset salit hohtaa,
haastaa voi palatsit Lännen ja myös Etelän.
15 Korskeat heimot pohjoisen alistaa lain voimin,
maihin, kansoihin ankara näin uho lyö.
Niin kuin voittaa Pohjoinen Etelän sodan karskiudessa,
Niin on Holmia myös pää koko Pohjolan muun.

III.2.3. Huolet menkää pois

- Huolet menkää pois, pois menkää ankarat vaivat,
Auringon hevosten tieltä on väistyvä Kuu.
Hurskaus nyt puhukoon, muut toimet raueta saavat:
enteiden hyvien aika ja hetki on nyt.
- 5 Päivä se, jolloin sai elämän alun valtias KAARLE,
niin isänmaan elo on kuin koko maan menestys.
Silloin Kallisto luetella jo triumfeja alkoi,
mainita tiesi hän myös lempeän nuo togan työt.
- 10 Silloin myös näkivät Härät jäätävät syttyvän tähden,
nousevan auringon, häätävän yön pimeään.
Päivän kierron myötä jo ennätä autuas päivä,
kulmasi verhotkoon vihreä laakeri myös!
- Nyt sua saa ylistää taputuksin ja juhlatin äänin,
ken on ystävä maan, ystävä maan isänkin.
- 15 Silloin peittyä saa tienhaarat suosion pauhuun,
kukkulat maan lumisen mäntyjä kasvavat nuo.
Ei kavalin puremin saa tuskia tuntea rinta,
ei sumentaa valitus saa sulosoitujakaan.
- Nyt tänä päivänä rautkoot torien sanaharkat:
20 viiniä juoden vain leikkisä kiistely käy.
Suitsukkeet suhiskoot, välähdelköön etteri liekeihin,
lyhdyt singotkoot lieskoja korkeuteen!
- Nyt sinäkin, joka aikoinas ihastuit valon tulvaan,
vieläpä rakkauteen jäisenä syttyä voit,
- 25 pois pane uhkasi, Pohjoinen, älä hyisenä polta
kuoroa, vuosittain kun tämä juhliä saa.
Pyydän, Civikset, hyve kun on nostanut teitä,
myös vesi Foiboksen kastanut Kastalian:
- 30 taajana joukkona rynnätkää jo Lykeionin suojiin,
tunti kun yhdeksäs taas tulen syttyä suo,
mahtava on Kuningas ylistyksen oikea aihe,
pankaa pois pelot nyt, korva kun suopea on.

III.2.4. Sotilaselämän vaivoista

Mauro, ken viettää saat levon hetkiä karttaen kansaa,
lyyraa näppäillen, haastaen Ausonian,
tai jalon herrttuas tuon ylen suuria lahjoja kiität,
vanhukselle kun hän kaivatun nyt levon soi,
5 tai purevan ivan kirjoitat ajan surkeudesta,
liität vitsailuun henkevän viisauden:
vilpitiön mies, ylistän runoniekkaa noin nerokasta,
palvonnan osakseen sun runosuonesi saa.
Mutta kun pohjoisen sotalleiriä täällä mä seuraan,
10 hukkaan päivien nyt näin menevän valitan.
Vaan mikä on ilo, jos näen taistelutanteren kauhut,
hautaamattomat luut sankarivainajien?
Väistellyt olenhan sodan synkkiä toimia aina,
siedä en miekkaakaan, jos verenlämmin se on.
15 Sittenkin jotakin ovat voitot nuo kuninkaamme,
voitonmerkit myös pystytetyt kädellään.
Mieluummin olisin minä vienyt historiaamme
ainutkertaiset nuo urotyöt kuninkaan.
Puolustaa olisin minä voinut herrani kantaa:
20 saattanut ei lopettaa riitoja taitonikaan.
Kulkeudun lepoetkiä päin, olen syntynyt niihin:
ei tämä tällainen voi elo hurmata mua.
Vaan nyt ympäri pään vain kuuluu miekkojen kalske,
Veiksel kun vyöryttää taltumaton vesiään.
25 Saksi kun aikoinaan kukistettiin kertoja kolme,
tuon Mars-syntyisen jos näki, pois pakeni.
Laumat Sarmatian nyt kansoittaa lakeutta,
skyytteineen hävittää peltoja myös omiaan.
Villejä heimoja puolittain ovat daakit ja hunnit,
30 laumat hirmuiset nuolia sinkoavat.
Lyötynä aina ne myös palajaa, käy voittajan kimppuun,
voitettuinakin: siis ei pakokaan hävetä.
Sellaisen sopivampi on käydä rosvojen lailla
taistelu, ken valitsee hyökätessään salatien.
35 Kun sota ympäri soi ja kun raakana kuolema uhkaa,
jos runon innoitus laulajan käy sydämeen,
kirskuen katkaisee runon tunnelman sotatorvi,
raukeamaan pakottaa taas aletun koko työn.

- Ratsastaa nopeampana kuin Boreas läpi leirin
40 hunni ja kannustaa ratsua vaahtoavaa.
Hunni on mahtava ratsuineen, kun on peitsi ja jousi,
keihään sinkauttaa myös sivummalle hän voi.
Merkin äkkiä kun törähyttää nyt sotatorvi,
oitis miekkoihin tarttuvat muut sotilaat.
- 45 Miekoin vyöttäydyn minäkin, heti ratsuni selkään
hyppään, sen satulaan, herrani jälkiä käyn.
Pois pakenee vihamies avuton (vihan pelko jo voittoa),
niin lymypaikkoihin tuo paeten sukeltaa.
Pilkkana kun pidetään, kesän tunteja tuhlata täytyy,
50 Odrysian jumalaa palvoa saamme me taas.
Thornin piiritetyn niin muureja myös sivuamme,
saksi sen turvana on voimiakin uhoten:
laite kun jyrähtää, ja sen liekkejä syöksevä kaula
karheakurkkuinen liekkejä singota voi.
- 55 Rikkiset liekit sinkoavat heti kuulia kauas:
minkä ne kohtaavat, kaiken ne murskata voi.
Eetterin halkaisten siten Juppiter lieskoja syöksee
taivaastaan, salamoi: maa järisee täristen.
Rautainen jylisee tulijuovana lentävä kuula,
60 kauhun valtaan niin ilmojen kartanot lyö.
Helvetin laitteen sen kuka onkin keksinyt kerran,
itse Perilloksen palkkion kärsiä sais.
Ei ole ihmekään, runosuoni jos multa jo ehtyi,
Muusa kun kauhuissaan jätti jo maan vihatun.
- 65 Kumminkin ylistät vähän tunnetun laulajan töitä:
arvostukseski vuoks niin tuen lauluni saa.
Rauhaa vain rakastaa runo, vaan olen taistojen teillä,
Marsin työ väsyttää nyt epävarmana mua.
Autuas vanhus, ken nyt varjoa nauttien laadit
70 lauluja poljennon askelin vaihtelevin!
Näin minä vanhuuden hyvän päiviä toivotan sulle,
langat olkoot myös valkeat sun elämäs.
Menköön nyt Bellona jo taakse Skyyytian soiden,
yksikseen asukoon huippuja Kaukasian!
- 75 Riemuiten palajan minä tuttujen Muusien turviin,
töitäni taas tukemaan taivutan nuo jumalat.
Velttona Sarmatian puhureiden alla kun riudun,
tuokoon vihdoinkin päivän sen koittava Koi!

III.2.5. Kaarle XII:lle, Ruotsin kuninkaalle, sodan jatkamisesta sopimuksenrikkooja vastaan

- Jatka tietäsi vain, mihin vie sua miehinen kunto,
Kaarle: sun taistelujes kulku on voittamaton.
Suunnata miks epäröit asevoimasi pelkurin kimppuun?
Nyt kun horjuu tuo, niin heti lyötyä lyö.
- 5 Karjuun jos asemies on iskenyt pistävän peitsen,
pistää miekallaan maassa kun on peto tuo.
Vielä et haavojas vastaavaa ole kosta saanut,
kyllin kärsinyt ei petturijoukkio tuo.
Henget vainajien lepyttävä on verilöylyin:
- 10 raakaa kuolemataan nyt yhä nuo valittaa.
Uusin liekein on mitätöitävä myös tuhotoimet,
gööttien kun asunnot polttivat vainoajat.
Kunnia on kukistaa jumalattomat nuo vihamiehet,
rauhan kun sovitun rikkoo julkesivat,
- 15 Puolan kahleistaan siten voi saman tien vapauttaa,
taakkaa orjuuden kun oli kantanut tuo.
Joukot kaatuivat katalan, pahan Moskovalaisen:
Saksinkin kuningas tappion niin tuta sai.
Riutuvat kummatkin useamman tappion tähden,
- 20 yhteen raivo se kai nuo molemmat kokoaa.
Lyö sinä miekallas tuo elpyvä hirviö maahan:
ruohokin kasvaa taas, juurta jos kitketä ei.
Maasta kun Antaios sai uusia voimia, jättiin
tarrasi Herakles, niin käsin murskasi tuon.
- 25 Jos et tahtoa riistää voi, ota pois tuhovoima:
maatkoot rähmällään eessäsi nuo molemmat!
Koskapa nuo välilleen häpeällisen solmivat liiton,
saakoot yhteisen kärsiä pieksemisen!
Toisistaan erottaa — jos on kumpikin mies valapatto —
- 30 ei pidä heitä, kun syy on sama petturien.
Älköön pettäkö vain petoksellinen oksa oliivin,
myrkkyä alla kun sen tarjotun on hunajan.
Ei hae rauhaa hän, sodan alkamishetkeä etsii,
rauhaa ehdottaa rakkaudetta ken niin.
- 35 Raivoissaan sai ottelemaan sinut tahtois vastaan,
miekat käskee nyt laskea, kun väsyttää.
Ken ei rauhaa kestää voi, sotaonnea vailla

saakoon myös valittaa, kun sota on loputon.
Rauhan saat sinä kehnomman kuin on sota koskaan,
40 rauha se jos pahemman tappion tuo mukanaan.
Myönnän: voitettut armahtaa toki on teko hurskas,
vaan se on tyhmää, jos loukkaus sen tulos on.
Kerran ken liiton rikkonut on tosi öykkärin lailla,
saattaa sen hyvinkin rikkoo toistamiseen.
45 Häilyvä luonteeltaan, epävarma on kuin merituuli,
köykäisempi on hän kuin tukan liehuva hius.
Ei hyvin töin lepyttää voi häntä, et taitoa käyttäin,
kalvaa kun sisintään viiltävä tuska ja lyö.
Kautta ken niin jumalten valan pettävän vanna saattaa,
50 millä hän vahvistaa voi sanan vannoessaan?
Vaikka hän kutsuu oikeuteen tuhat miestä,
nauttii siitä, kun hän nuo tuhat pettävä on.
Kenkään pelkää ei, avotaistoa että et voita,
juonia pelkää vain, oi kuningas jalo, hän.
55 Niin moni pettyä sai kuvitelmaan kestävän rauhan,
kun tätä lyömään ei nuo sotilaat kyenneet.
Huomaat: turvautuu hän heikkona nyt salakähmään,
etsii puolelleen väijytysjuonia vain.
Tiukempaan kiristä sinä muotoa muuttuvan Proteun
60 otteellas, kuri tuo vaihteleviin jäseniin.
Sitten toivoisin sinun pistävän miekkasi huotraan,
saattavan päätökseen kostosi tuon urotyön.
Mahtavin oi kuningas, kyse ei ole työstäsi yksin:
ihmiskunnan myös kohtalo on käsissä.
65 Tehtävän sulle tään viha loukatun toi Jumaluuden,
soi Nemesis sen vuoks hurskauden rivotun.
Jaksa puolustaa Jumalaa sekä säilytä täällä
ihmisoikeudet, joita jo taas rikottiin.
Saithan urheuden Jumalalta, ja kohtalo itse
70 kertoo monta jo on suosinut toimiasi.
Miks epäröit hävittää sodan inhan siemenet kaikki,
murskata heimon myös niin vihamielisen tuon?
Ken oli johtaja, kun valapattoiset vihämiehet
löit, sama johtaa voi nyt sodan hurskauden.
75 Moskova syyttää saa lukemattomat taas sotavoimat
tuoreet tyrmistään: nuo tapetaan, tuhotaan.
Tuokoon tänne Siperia nyt oman nuorison kurjan,

- tuon, joka saalistaa säikkyjä vain petojaan.
Tulkoot barbaarit ulos luulistaan ihan kaikki,
80 Dneprin myös asukkaat, maistelijat jokiveen.
Onneton Thüringen kerätköön takametsien miehet
kaikenkarvaiset taistelualmiuteen.
Itse maan kamaraan saat polkea voitettut laumat,
petturin niskaan niin jalkasi myös asettaa.
85 Vai erehdynkö? Jo nyt erotan minä hirnuvat ratsut,
päivän kirkkaan kun peittänyt on tomu vain.
Taivaat pauhaavat, salamoin koko eetteri räiskyy.
Merkin antoivat trumpetit räikkyessään.
Miehet ottelevat, ja kun iskevät, niin hiki virtaa,
90 tienoon täyttää nyt korskuna, karjuminen.
Nään veren virranneen jopa höystävän taistelukenttää,
ruumiit liukenevat peittävät maan kokonaan.
Taistelu alkaa: ryntää siis, tuhon tuottava joukko!
Kostoa vaatii tuo nyt jykevää petoksen.
95 Kaikkea säikkyä saa omatunto, kun on pahan tehnyt,
vaan nyt varsinkin rintama kauhua tuo.
Mieltään painostaa valapattoinen oma kieli,
miekkaan väärän synn käsky kun tarttua on.
Raivollansa ja käärmeillään tähän kiihkoa sylkee
100 Tisifone sekä lyö soihtuja kasvoja päin.
Huomaathan, miten veltona on käsi oikea noilla
kantaissaan asettaan, poissa kun on sodan syy.
Syöksy miekkoja päin, vihollisten myös tulitusta
urho, kun puolellaan palvotut on jumalat.
105 Ei ole hullumpaa vetelään näin hyökätä laumaan,
pitkin peltoja kun hoippuvat nuo hajallaan.
Triumfikin on tosin vaatimaton, jos vastus on heikko,
miekkaan tällaiseen kaatua kunnia on.
Kunnia Alkideen oli suistaa maasta tyrannit,
110 lait palauttaa myös entiset maan asujain.
Niin myös mainettas tulevaisuus palvoen juhlii,
kun sinä miekallas syylliset lyöt kuninkaas.
Kun sinä autoit, pois kuninkaan valitun pani Puola:
niska on kahleeton, poissa on ies koko maan.
115 Kärsii sen, mitä ansaitsee, on kruunua vailla
Augustus, joka on sen pahan alku ja syy.
Moskoyalainen jää — tosin teurasuhrina Marsin —

- hän jää naapurien ruttona, kauhuna myös.
Julmuuden sovittaa oman kansan saa verilöyly,
120 niin monet myös vahingot kansasi kärsimät nuo.
Menköön kauas hän samojedien viljelysmaille:
luonteen julmuus vaan sen ylikin kohoaa.
Moinen raakimus kyntää ei saa Baltian merta,
ei venekään kasakan lahtia gööttien maan.
125 Suosima taivaisten, valo myös tämän vuossadan yksin,
sun urotöillesi nyt aukea kenttä jo on!
Vuosia uhrannut olet vieraaseen kuninkuuteen,
vihdoin tarvitsee Ruotsikin sun apuas.
Entein suotuisin sinä laakeriseppelä solmi:
130 mistään näin rehevää laakeripuuta et saa.
Muu enempää ei viehättää voi Pohjolan kansaa,
muukaan taivaisiin vaikuta ei enemmän.

III.3. Ruotsin kahden kaupunkirunon proosaruotsinnos (ES)

III.2.1. Uppsala

- Det krigiska folket — alltid invigd till nya triumfer —
upplyftes nu ovanför stjärnorna på grund av dess skicklighet.
Må hela Sverige vara stolt över sina blodiga strider,
men må denna trakt ha fredens milda värv.
- 5 Gud lät Sion vara; nu bebor Han dessa tempel,
och Apollo föredrog dessa åsar istället för Pimple.
Också Muserna följde dessa heliga invandrare
och är förtjusta i vattendrag liksom det nya Helikon.
Nämligen den fina närheten av de elysiska grässlätterna
- 10 fångslar med kärlek gudinnor som kommit hit förr i tiden.
Denna stad var känd för sina gudomliga öden redan då,
när jorden hade upphört att vaggas i flödvatten.
Här har hela landet dyrkat de kungliga husen;
Stora Björnen ser på detta land, som står under det kyliga himlavalvet.

III.2.3. Stockholm

- Stockholm som ger ut lagar för folken som bebor Norden —
en stor frejd och heder för det nordliga landet!
Inget likartat som detta finns när man tittar från den isiga polen,
där Karlavagnen strålar det breda ljuset med sina sju facklor.
- 5 Utrustad av den lokala naturen behöver staden inga rustningar,
därför att den har lika många borgar som bergshöjder.
Staden skyddas av det talrika folket, klippor och vattendrag,
genom vilka sötare vatten strömmar in i havsbukter.
Stolt över hjältars palats, kyrkor och hamnen
- 10 tittar hon på rikedomar som lossats från världen runt.
Privatpersoner skryter om sin förmögenhet; krigsbyten från fjärran
liksom lagrar numreras i det ädla kungliga slottet.
Det höga kungliga slottet — med sina byggnadsmassor av marmor
utmanar palats i syd och i väst till tävlan.
- 15 Ensam behärskar hon med lagar det obetvingade nordliga folket;
därifrån har de hårda hotelserna uppkommit inom folkslag.
Liksom Norden besestrar Södern i krig och i styrka,
så skall också Stockholm vara huvudstaden i Norden.

IV

IV Runojen kommentaarit kirjallisine viittauksineen (TO ja TS)

IV.1. Asiaselitykset *Hecatompolis Svionum* -sarjan runoihin (TS)

RUOTSALAISTEN SATA KAUPUNKIA

Asiaselitysten ensisijainen tarkoitus on auttaa nykyajan lukijaa ymmärtämään runoissa esiintyvien vaikeaselkoisten mytologisten ja historiallisten viittausten, metaforien ja muiden retoristen ainesten merkitykset. Uuslatinalaisessa runoudessa, kuten myös antiikin ajan runoudessa, lukijalta edellytettiin laajaa yleissivistystä ja lukeneisuutta. Toisaalta asiaselityksissä selvitetään Hermelinin (todennäköisesti) käyttämiä lähteitä Ruotsin valtakunnan eri alueiden historiasta ja maantieteestä, 1100-luvun keskiajalta 1600-luvun lopun varhaiselle uudelle ajalle asti. Tällöin on hyödynnetty Hans Helanderin mainiota kommentaaria, ss. 179–182, 194–199, 203–205, 221–238 ja 252–262; samalla analysoidaan monitieteisesti muun muassa löydettyä uutta materiaalia.

Joitakin Hermelinin runoja (Oulun ja Turun kaupunkielegiat sekä ”*Ite procul curae*”, ”Huolet menkää pois” [viimeksi mainittu tosin englanniksi]) on julkaistu jo aiemmin (2007,

2011 ja vastaavasti 2009) laajoin kommentein. Tässä kokoelmassa pyritään pysymään tasapuolisessa kohtuudessa, vaikka jotkin runot vaativat enemmän selityksiä kuin toiset tullakseen ymmärrettäviksi, varsinkin koillisen periferian ”eksotisoidut” Tornio, Oulu ja Kajaaninlinna, mutta toisaalta myös merkittävät Turku ja Viipuri sekä Helsinki ynnä koonsa nähden tavallista dramaattisemmin esitetyt Käkisalmi ja Nevanlinna valtakunnan levottomalla itärajalla. Tämä kommentaari tarjoaa nimenomaan Suomen historiaan painotettuja monitieteisiä näkökulmia hiukan tarkemmin kuin Hans Helanderin ruotsinkielinen kommentaari vuoden 2010 *Hecatompolis Svionum* -editiossa.

Erkki Sirosen laatimassa kaupunkielegiaeditiossa on 178 erilaista lukutapaa – mukaan lukien muutama korjattu huolimattomuusvirhe – verrattuna Bengt E. Thomassonin vastaavaan *Hecatompolis Svionum* -tekstieditioon, joten tämän edition käännökset ja kommentitkin lähtevät käytännössä osittain erilaiselta tekstipohjalta. Molempi (editiot ja kommentaarit) parempi — *bättre att ha båda editioner (och kommentarer) till förfogande*. Ne täydentävät toisiaan, samoin kuin tätä editiota varten Erkki Sirosen ruotsinkieliseen proosamuotoon laatimien kaupunkielegioiden käännösten muodossa — aiemman edition ruotsinnokset ovat runomittaan, elegiseen distikhoniin, tehtyjä. (Ks. myös T. Sirosen 2016)

TORNIO (lat. *Tornea, Tornoë, Tornia*)

Torniossa, joka keskiajalla kuului Uppsalan arkkihiippakuntaan, oli kirkko jo 1340-luvulla: Uppsalan arkkipiispa pyrki 1340-luvulla ulottamaan hiippakuntansa Helsinglandin maakunnan tavoin Oulujoelle. Uppsalan ja Turun piispat tapasivat toisensa 1346 Torniossa rajaneuvotteluissa. Kerrotaan, että Uppsalan arkkipiispa kasti Tornion kirkossa lappalaisia ja Oulussa, Kemissä ja Simossa asuvia karjalaisia, pyrkien näin osoittamaan valtapiirinsä ulottuvan Oulujoelle.

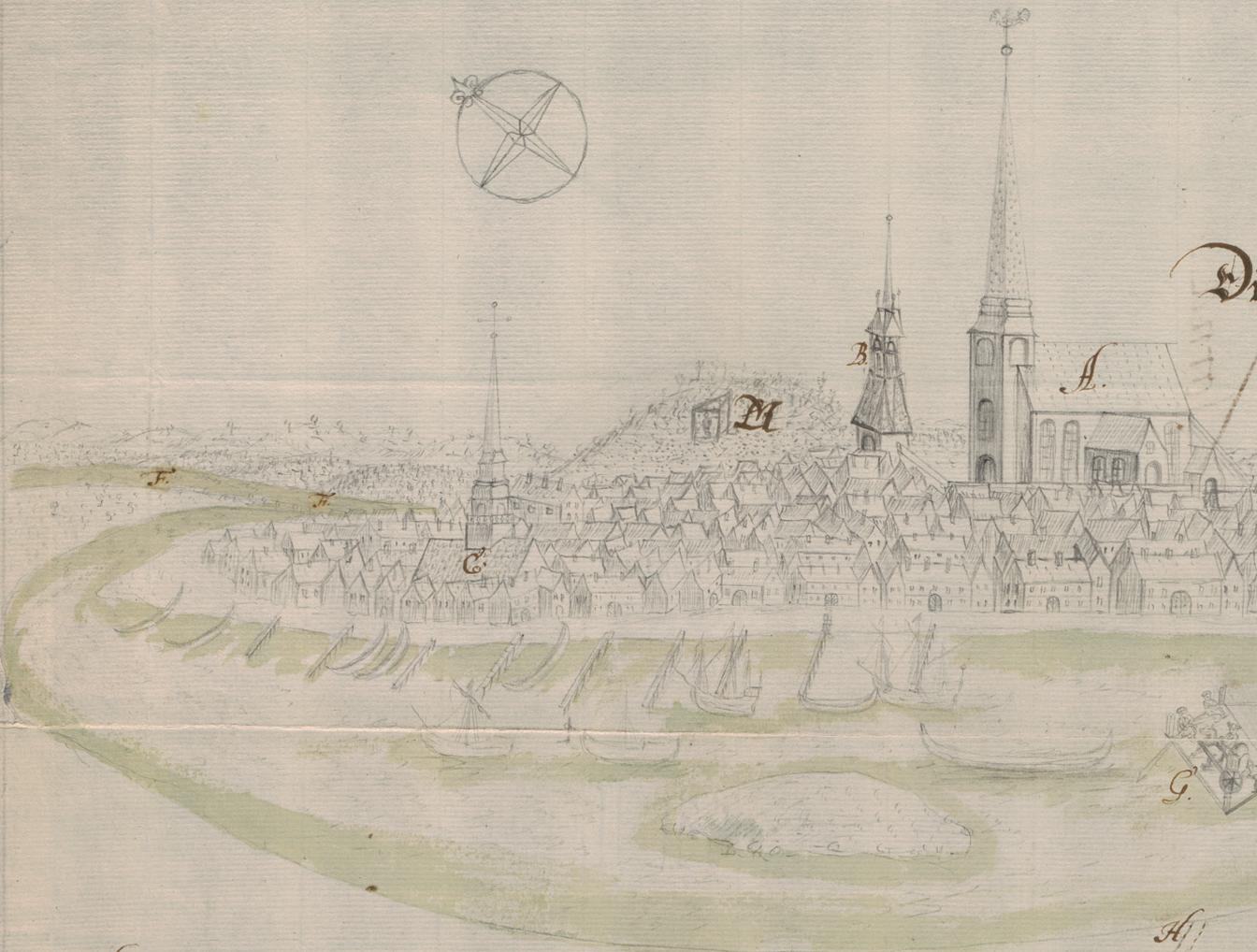
Vaikka Olaus Magnus mainitseekin teoksensa *Historia de gentibus septentrionalibus* (1555) kappaleessa XX, 1, (”Pohjoisten kansojen historia. Suomea koskevat kuvaukset”, suom. Kaarle Hirvonen 1973), että Tornion kaupunki olisi perustettu jo 1500-luvun alussa – hän kävi itse siellä, ja jopa Pellossa asti, nuorena miehenä 1518–1519 – se sai kaupunginoikeudet vasta vuosisata myöhemmin, 12.5.1621. Tornio oli Ruotsin kuningaskunnassa 1600-luvulla erityisen arvokas, koska se tunnettiin tuon ajan maailman pohjoisimpana kaupunkina. Tornion varakkuus oli perustunut jo varhain tuottoisaan lohi- ja turkiskauppaan: kauppatiet kohtasivat Lapista Perämerelle laskevan Tornion joen vuolaan väylän suulla jo myöhäiskeskiajalla. Olaus Magnus julkaisi Italiassa 1539 *Carta Marinarum* (Merikartan), jossa Tornion länsipuolelle on kirjoitettu latinaksi *Emporium Maxim(um)*, ”erittäin suuri kauppapaikka”, ja itäpuolella on kuvattu narulla yhteen sidottuja lohinippuja. Tornio oli kaupan ansiosta lyhyen aikaa Ruotsin kuningaskunnan varakkain kaupunki — asukkaita oli tosin pitkään vain hieman yli 500. Olaus Magnus kertoo edellä mainitussa teoksessaan (kpl XX,1, vrt. myös ko. kappaleen yläpuolella

oleva puupiiirros lukuisine lohinippuineen), että lähialueiden kansoja, valkovenäläisiä, lappalaisia (= saamelaisia), bjarmeja, pohjalaisia, suomalaisia, ruotsalaisia, hämäläisiä ja hälsinglantilaisia hakeutui Tornioon kaupantekoon. Olaus Magnuksen teokseen sisältyi versio Pohjolan kartasta, *Regnorum Aquilonarium descriptio*, ”Pohjoisten valtakuntien kuvaus”, jossa ovat niminä maat ja heimopohjaiset maakunnat. Vienanmeren (*Lacus Albus*) ja Länsi-Lapin (*Lappia*) välissä on suuri alue nimeltään *Tornia*, jonka voisi suomentaa anakronistisesti ”Tornion (tai vielä anakronistisemmin) Meri-Lapin talousalue”. Olaus Magnus liioitteli ilmeisen tahallisesti, propagandatarkoituksessa, sijoittaessaan Tornion 82. leveysasteelle, siis käytännössä lähelle pohjoisnapaa, mikä herätti hilpeyttä jo aikalaisissa. Olauksen vanhempi veli Johannes Magnus oli teoksessaan *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* (1554, ”Göötiläisten ja ruotsalaisten kaikista kuninkaista”, esipuhe, kpl. 1) sitä mieltä, että Ruotsin kuningaskunta ylettyi 90. leveysasteelle eli pohjoisnavalle asti, ja Viipurikin on sijoitettu hyvin kauas itään, tosin hankalammin mitattaville pituusasteille. Samanaikaisilla kartografeilla, kuten Jacob Zieglerillä, jonka kartta on vuodelta 1532, Tornio sijaitsee oikeammalla kohdallaan, noin 67. leveysasteella, tarkasti ilmaistuna leveysaste on 65°50'55"N.

Hermelinin (ja itsevaltiaiden, kuten Kaarle XI:n) aikoihin, 1600-luvun lopulla, tiedettiin Tornion sijainti sekä leveys- että pituusasteissa toki paremmin: kesäkuussa 1694 kuningas Kaarle XI, jota jo aiemmin runoilijat ja kaunopuhujat olivat verranneet aurinkoon, kävi Torniossa ihailemassa keskiyön aurinkoa leskikuningatar Hedvig Eleonoran nimiin vuonna 1686 käyttöön vihityn kirkon tornista. Käynnin kunniaksi teetettiin mitali, jossa oli runomittainen latinankielinen teksti: *SOLI INOCCIDUO SOL OBVIUS ALTER* (”Laskematta jäävän auringon tapaa toinen suopea aurinko”), joka tulee lähelle tämän elegian säkeitä 5–6 ja 8: ”kun se ... kiertyy kesäajan nousuihin, se valaisee auliisti maan, mailleen menemättä. Se on läpi yön vahdissa, ylimmän taivaanlaen linnassa”. Seuraavana vuonna lähetettiin matemaatikot Anders Spole ja Johan Bilberg tekemään tieteellisen tarkat mittaukset, joiden tulokset Bilberg julkaisi sekä latinaksi että ruotsiksi 1695. Ranskan Akatemiasta tuli 1736–1737 Pierre Louis Moreau de Maupertuis apulaisineen tekemään kolmiomittauksia Tornion joen varrelle, ja onnistui todistamaan, että Maa on navoiltaan litistynyt pallo.

Useimmissa kaupunkielegioissaan Hermelin esittää alkusäkeissä negatiivissävyisen paikkansapitämättömän väitteen eli teesin, joka sitten erilaisin argumentein eli antiteesein kumotaan ja loppusäkeissä päästään varsin positiiviseen loppusointuun ja johtopäätökseen, synteesiin. Tässä elegiassa Hermelin antaa puolustuspuheenvuoron itselleen Torniolle, jonka yleinen huhupuhe on väittänyt turhan päiten olevan ”jäättävä ja pimeä”.

1. *Huhu, ole kiroamatta väkeäni jäätävään pimeyteen*], lat. *Parce meam gentem gelidis damnare tenebris*: Johannes Magnus mainitsee teoksensa *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* (Rooma 1554, ruots. *Goternas och svearnas historia i översättning av Kurt Johannesson och Hans Helander*, Tukholma 2018) esipuheen kappaleessa 4, että ”Sveanmaa

- A. Die Kirche oben die Pöschelische Kirche, welche von Goltz.
 B. Das Pöschel'sche Haus.
 C. Das Rathshaus.
 D. Die Pöschel'sche Kirche, welche von Wein
 E. Das Pöschel'sche Haus.
 F. Horn. Horn, oder Horn. ää, welche oben auf Capmarden
 von diesem Hofe gebilgete sind, und so sehr die Pöschel,
 als auch die Pöschel'sche Kirche auf beiden Seiten
 und in der See stehen.
 G. Die Pöschel'sche Kirche, welche man die von Pöschel'sche Kirche
 bestehende, gebilgete sind,
 H. Das Pöschel'sche Haus, welche von der Pöschel'schen Kirche
 F. Eine Pöschel'sche Kirche, welche man die Pöschel'sche Kirche
 mit Pöschel'schen,
 K. Das Pöschel'sche Haus, oder die man die Pöschel'sche Kirche
 L. Das Pöschel'sche Haus.
 M. Das Pöschel'sche Haus.

N. Inß Majore

L.

Stadt TORNEÅ

Sitz.

yltää 64. aina 90. leveysasteelle saakka, valtava alue, jossa on paljon väkeä; kreikkalaiset ja roomalaiset filosofit kirjoituksissaan näistä maista ovat rohjenneet kirotta niiden kolkkkouden ja ankan kylmyyden kohtuuttomissa tuumailuissaan.”(suom. T. Sironen). Edelleen 8. kirjan luvussa 34 *Thulen* kuvauksessa hän kertoo (tietolähteenään *Procopius Latinus*), että kaamoksen pimeys siellä kestää 40 vuorokautta ja kesän yötön yö myös 40 vuorokautta; kaamoksen lopulla pelättiin, että aurinko ei palaisi ja jouduttaisiin elämään pimeydessä. Hänen veljensä Olaus Magnus kertoo teoksessaan *Historia de gentibus septentrionalibus* (Rooma 1555), ”Pohjoisten kansojen historia” (suom. Kaarle Hirvonen 1973, 3. kirja, luku 2 ”Napaseudun asukkaiden epäjumalien palveluksesta”): ”Myöskään Pohjolan äärimmäiset osat (joita monet luulevat asumattomiksi ankan kylmyyden vuoksi) eivät ole säästyneet jumalattomilta menoilta ja paholaisten palvonnalta niille säädettyinä ajankohtina. --- Niinpä he palvovat heille koko kesän ajan paistavaa aurinkoa tarjoten kiitosuhreja, koska se on tuonut valon heidän kärsimänsä pimeyden ja lämmön tavattomien pakkasten sijaan. Mutta vaikka ne tuntuisivat kuinkakin sietämättömiltä, eivät he kuitenkaan koskaan kiroa niitä sopimattomin sanoin eräiden intialaisten tapaan, vaan sanovat korkeintaan: ”Tämä on totisesti typerä ja tyhmä pakkane ja aivan kohtuuton pimeys”, ja muuta sellaista.” Talvipäivän seisauksen aikaan 21.12. Torniossa aurinko nousee klo 10:54 ja laskee klo 13:49, ja päivän pituus on kaksi tuntia 55 minuuttia.

2. *Pohjantähden hätyyttämänä*], lat. *Parrhasio pressam sidere*: Kallisto oli arkadialainen nymfi (lat. kirjallisuudessa *Parrhasia virgo*), joka synnytti Zeukselle Arkaksen, arkadialaisten kantaisän. Mustasukkaisuudessaan Hera muutti Kalliston karhuksi (kr. ἄρκτος), mutta Zeus sijoitti hänet pohjoisimpien tähtien joukkoon, siis kaikkein kylmimpään ilmanalaan, ‘Isoksi Karhuksi’ (lat. ‘*Ursa maior*’), Otavan tähtikuvioon. Vrt. Olaus Magnus 1. kirja, luku 19 ‘Ankarista pakkasista’: ”Nämä maat sijaitsevat Ison Karhun ja Pienen Karhun eli Otavan – kylmimpien tähtikuvioiden – alla”.

3. *ei havaitse Foibosta*], lat. *Phoebum non adspicit*: Foibos on Apollo auringonjumalana, metonymisesti ‘aurinko’. Deloksen saarella syntyneenä Apollolla on myös epiteetti ‘*Delius*’, vrt. Uppsala-elegia, säe 6. Kaamospimeyden pelosta *Thules*sa sekä auringon paluusta vrt. ylempänä kommentti säkeeseen 1. – Säkeen toista sanaa, *quia*, käytetään latinassa aina kausaalisisessa merkityksessä ‘koska’. Tässä kontekstissa, siis säkeen 4 päälauseessa, seuraa konsessiivilauseeseen jälkilauseessa adverbi *tamen*, ‘kuitenkin’, joten on syytä suomentaa *quia*-sana konsessiivisella konjunktiolla ‘vaikka’.

4. *silti päivien kuluvan tuolloin kirkkaina ilman aurinkoa*], lat. *ire tamen nitidos tunc sine sole dies*: vrt. yllä kommentti säkeeseen 1, ja Olaus Magnusen teoksen jatkoa samasta kohdasta: ”Samasta syystä palvovat he myös kuuta, koska he talvella auringon ollessa poissa käyttävät jatkuvasti hyväkseen sen valoa, paitsi sen puuttuessa uuden kuun aikaan. Silloin he suorittavat askarensa päiväsaikaankin kirkkaimpien tähtien valossa, jota hohtavan valkoinen

lumi heijastuksellaan lisää.” Kuun, tähtien ja vähäistäkin valoa heijastavan lumen lisäksi ei pidä unohtaa revontulia (lat. *aurora borealis*), joita esiintyy öisin erityisesti napapiirin molemmin puolin lokakuusta huhtikuuhun. Universaalioppinut Olof Rudbeck alkoi julkaista Hermelinin opiskeluvuosina *Atlantica*-teostaan, jonka ensimmäisessä kirjassa vuodelta 1679, luvussa IV:8 hän huomauttaa: ”Mitä tulee luonnonvaloon ja sen suloisuuteen, ei ole totta, mitä antiikin kirjailijat ovat arvelleet, että Pohjolassa olisi loppumaton pimeys. Pohjolassa on itse asiassa keskimäärin ympäri vuoden enemmän valoa kuin päiväntasaajalla, koska talvella Pohjolassa lumi, joka peittää täällä kaiken maan, vuoret, metsät ja laaksot, antaa niin paljon kirkkautta, että voi matkustaa yötä päivää, toisin kuin muissa maissa, joissa yö on niin pimeä, ettei löydä tietä, koska taivas ei ole tähtikirkas tai kuun valaisema. Sen sijaan Pohjolassa, kun on kuunvaloa, eli vaikka olisi pilviä taivaalla, ja olisi täysikuu, voi sen lumen pinnalta heijastamalla valolla lukea käsin kirjoitettua tai painettua tekstiä. Pohjolassa voi matkustaa yötä päivää hyödyllisesti ja mukavasti maan, järvien ja jokien yli; sen sijaan muissa maissa, kuten Saksassa, Ranskassa, Espanjassa ja Italiassa jne. on matkustettava mitä suurimmassa pimeydessä, hevosen mahan alla olevassa saastassa, ja haitallisessa usvassa ja hajussa.” (suom. T. Sironen)

5–6 ja 8, ks. hieman ylempänä.

7. *hyisen meren huomaan*], lat. *hyberno ... ponto*: Kesäpäivän seisauksen aikoihin Torniossa auringon laskusuunta on luoteen ja pohjoisen välillä, siis Jäämeren länsipuolella sijaitsevalla Norjanmerellä, ei suinkaan Perämerellä, joka on Tornion etelä- ja lounaispuolella. Luonnontieteellisen tarkasti ottaen yötön yö kestää Torniossa puolitoista viikkoa, 15.–25.6., pohjoisessa Utsjoella 72 vuorokautta (16.5.–27.7.). Kreikan sana πόντος tarkoittaa aavaa, syvää merta, siis myös latinaan lainautuneessa muodossaan *pontus*. Vergiliuksella *pontus* esiintyy hyvin usein nimenomaan säkeen viimeisenä sanana, kuten tässä, samoin Homeroksen eepoksissa, esim. ἐπὶ οἴνοπα πόντον, ”viininpunaiselle merelle”. Vrt. myös Vaasa-elegian 7 selitys.

9. *Tuolloin Länsituulet hyväilevät maata leppein henkäyksin*], lat. *Tunc Zephyri mulcent placido spiramine terram*: Kreikkalaisperäinen nimi Ζέφυρος lauhkean lämpimälle länsituulelle ja sen personifoidulle jumaluudelle, vastaten latinan omaa sanaa *Favonius*.

10. *Pohjatuuli*], lat. *Borean*: Taas oppineisuutta edellyttävä kreikkalaisperäinen (pohjoisen ja koillisen välisen) tuulen ja tuulenjumaluuden nimi Βορέας; latinan oma sana *Aquilo* antaisi selvästi proosallisemmän sävyn, mikä ei sopisi oppineeseen runotyyliin. Kaikki nimet tässä elegiassa ovat johdonmukaisesti kreikkalaisesta maailmasta: *Parrhasius*, *Phoebus* (kr. Φοῖβος), *Zephyrus*, *Boreas* ja viimeisen säkeen *Cimmerius*.

11–12. *Tuolloin luontoäiti...haaskaa siunattuja antimiaan*], lat. *Tunc natura parens humanos provida in usus! effundit largo dona beata sinu*, oikeastaan ‘lahjoja’ (= ‘*dona*’), vrt. Olaus Magnus I, 1: ”sanoo tämän koskaan keskeytymättömän valon, luonnon hyväntahtoisen lahjan...”.

13–14. *Taudit eivät iske kehoihin eikä halu sydämiin; ja harvassa ovat kanteet oikeudessa*], lat. *Corpora non morbi laedunt, non corda voluptas, / quaque regat iudex, rara querela foro est*. Oli yleisesti tiedossa, esimerkiksi Ranskassakin jo 1700-luvun alkupuolen tutkimusmatkailijoiden kertomana, että Kalottialueen kylmät talvet ja savupirtit pitivät taudit loitolla, kuten malarian. Olaus Magnus kuvasi Pohjois-Skandinavian luonnonkansoja vilpittömiksi ja rauhaa rakastaviksi, vaihtokaupankäynnin ansiosta rahanhimmottomiksi, Pohjoisten kansojen historia (4, 5 ‘Vaihtokaupasta ilman rahan käyttöä’): --- ”Sitä paitsi nämä lappalaiset eli pohjalaiset ja metsäläiset elävät rauhassa omissa oloissaan tuntemattomina muulle maailmalle. --- He laskevat enemmän tavarassa kuin raha-arvoissa ja hankkivat miellyttävässä rauhassa kaiken haluamansa. Ja niin he elävät muun maailman hälinästä tietämättöminä ilman riitaa, asuvat yhdessä ilman kateutta ja jakavat kaiken keskenään ilman vilppiä, kun heidän ainoa pyrkimyksensä on välttää köyhyyttä rikkauksia tavoittelematta. Nämä kansat eivät tunne voitonhimoa eivätkä kiusaa itseään millään kaupankäynnin juonitteluilla.” Olaus Magnus korostaa myös ilmanalan terveellisyyttä kesällä ja ihmetellen kertoo yleisestä siveellisyydestä (20, 1): ”Koko kesänä ei ole pimeää eikä myöskään polttavaa auringonpaahdetta, vaan ilma on kohtuullisen lämmintä ja terveellistä. Kaikki on siellä miellyttävää, tyyntä ja rauhallista. Mutta mikä on vieläkin ihmeellisempää, niin näin kauniissa luonnossa, ihanana vuodenaikana ja täydessä vapaudessa ei sallita mitään kevytmielisiä ja häpeällisiä tekoja, vaan eri sukupuolta olevat ihmiset seurustelevat keskenään siveästi ja säädyllisesti. Sukurutsausta, haureutta ja huoruutta ei harjoiteta eikä edes mainita heidän keskuudessaan. Sillä niin vahvana vallitsee Jumalan tahraamaton laki näiden yksinkertaisten kansojen parissa, että moni Jumalan laissa korkeasti oppinut näyttää siveellisessä pidättyvyydessä jäävän heistä jälkeen.”

Kartografi Anders Bure teoksessaan *Orbis Arctoi imprimisque Regni Sueciae Descriptio* (1626), ”Pohjoismaiden kuvaus v. 1626”, suomennos, johdanto ja selitykset Tuomo Pekkanen 1985, ei mainitse Tornion kaupunkia, koska oli laatinut osan teoksestaan jo ennen 1620-luvun alkua, mutta nimeää kylläkin Tornion Lapin (lisäksi Uumajan, Piitimen, Luulajan ja Kemin Lapit). Norrbottenin maakunnan kohdalla hän kertoo muun muassa: ”Kaupunkeja ei tosin ole, mutta jokainen kirkonkylä on kuin markkinapaikka” [Piitimen ja Luulajan kaupungit perustettiin samana vuonna kuin Torniokin, siis 1621]. Selvästikin Bure on hyödyntänyt Olaus Magnuksen säkeiden 13–14 kommentissa siteerattuja kohtia – hänen Lapin/Lappien ja lappalaisten eli saamelaisten kuvauksensa on muuten yllättävän laaja, kuten: ”Pääosa heistä (lappalaisista) on vapaa taikauskosta. He ovat yksinkertaisia ja rehellisiä ihmisiä, jotka eivät vieroksu hyviä tapoja. Aviorikokset ovat näet heidän keskuudessaan harvinaisia, murhat vielä harvinaisempia ja kaikkein harvinaisimpia varkaudet, joita ei juuri lainkaan tehdä. Niinpä lappalaisilla ja Lappiin tavaroita vievillä kauppiaille on tapana suojata omaisuutensa

vain peitteellä lunta vastaan ja jättää se ilman vartijaa taivasalle. He voivat mennä pitkien matkojen päähän käymään kauppaa muiden heimojen kanssa olematta huolissaan siitä, että tavaroihin koskettaisiin, saati että niitä vietäisiin pois.” (*Maximaque pars Lapponum magicis superstitionibus caret, suntque homines simplices & probi, nec a bonis moribus abhorrentes. Sunt enim apud illos adulteria rara, homicidia rariora, furta autem rarissima ac pæne inusitata; ita ut consuetum sit, non modo Lapponibus, verum etiam mercatoribus, suas merces illuc transportantibus, eas stragulo saltem contra nivium injuriam obtectas, sine aliquo custode, sub dio relinquere, proque negotiorum expeditione ad alias hordas longissimo itinere abire, nullamque prorsus curam habere, ne vel loco moveantur, nedum auferantur.*) Todennäköisesti Hermelin on käyttänyt Tornio-elegiaansa varten niin Olaus Magnuksen kuin Anders Buren 70 vuotta myöhempää teosta sekä varsinkin Michael Wexionius Gyldenstolpen *Epitome*-teosta vuodelta 1650, jossa Tornio mainitaan tosin lyhyesti VII kirjan kappaleessa 52.

16. kimmeriläisten yössä], lat. *Cimmeria...nocte*. Kimmeriläiset ovat Homeroksen *Odyssiassa* (11. laulu, säkeet 14–19) mainittu myyttinen kansa, joka asui kaukana pohjoisluoteessa sijainneella usvaisella ja jatkuvasti pimeällä Okeanoksen rannikolla, lähellä vainajien valtakuntaa. Ei voida sulkea pois sitä, että Hermelin olisi voinut käyttää Ruotsin pohjois- ja koillisosien lähteenään myös visuaalisesti antoisaa Olaus Magnuksen *Carta Marinaa* (1539) — vrt. ko. kartalla oleva kuva Oulun lounaispuolella harjoitettavasta hylkeenpyynnistä ja Oulu-elegian lopulla säkeissä 11–12 dramatisoitua hylkeenpyynnin runomuotoista kuvausta. Kimmeriläisten tapauksessa Hermelin on varmaankin havainnut kartassa Tornion kaakkoispuolella sijainneen Kemin, joka on myöhäiskeskiaikaisessa muodossaan 1500-luvun alkupuoliskolla *Chim*, eli sekin on saattanut olla hänelle vihje, ellei peräti epäsuora viittaus kimmeriläisiin. Suorempi viittaus Kemin oletetusta yhteydestä Kimmeriaan on Olof Rudbeck vanhemman teoksessa *Atlantica*, 1. nide, kappale 26 (s. 678), jota Petrus Nicolaus Mathesius siteeraa teoksessaan *Dissertatio Geographica de Ostrobotnia*, [Upsaliæ] 1734 (”Maantieteellinen väitöskirja Pohjanmaasta”, suom. Timo Sironen, Oulu 2008, s. 71): ”Niinpä ensiksi tulee vastaan *Kemin* pitäjä, jota Mitä Kuuluisimman Professori Olof Rudbeck vanhemman mielipiteen mukaan kutsuttiin *Kimmerian* mukaan, minkä vuoksi hän kutsui tätä myös Kimmeriläisten alueeksi.” Todennäköisemmin Hermelin on kuitenkin poiminut ko. tiedon Rudbeckin *Atlanticasta*. Toisaalta Hermelin hyödynsi pohjoisimpien kaupunkien elegioiden (kuten Oulu-elegian) yhteydessä Ovidiuksen äärimmäisen koillisessa ulottuvuudessa, Mustan meren rannalla sijainneessa maastakartotuspaikassaan *Tomissa* (nyk. *Constança*) laatimia *Tristia*- ja *Ex Ponto*-runoteoksia: Hermelinin kannalta relevantti passus on *Epist. ex Ponto* 4, 10, 1–2: *Haec mihi Cimmerio bis tertia ducitur aestas/ litore pellitos inter agenda Getas*. ”Tämä on kuudes kesä, joka minulle luetaan Kimmerian rannikolla, ja minun on vietettävä se turkiksiin pukeutuvien getien keskuudessa.”

Hermelin on merkinnyt käsikirjoitukseensa viittauksen Petrus Lagerlöfin tervehdysrunoon *In Solstitium aestivum ... a Serenissimo Potentissimoque Principe Carolo Undecimo ... in*

Tornea spectatum, expositumque a Celeberrimo Viro Joanne Bilberg, ”Mitä levollisimman ja mahtavimman ruhtinas Kaarle XI:n Torniossa tarkkailemalle ja mitä kuuluisimman Johan Bilbergin selittämälle kesäpäivänseisaukselle”. Bilbergin matkaraporttiin liitetyllä runolla on silmäänpistäviä temaattisia yhtäläisyyksiä Hermelinin Tornio-elegian kanssa. Se päättyy valtakunnan pohjoisia seutuja vähättelevien pahantahtoisten muukalaisten nuhteisiin: *I nunc, quicumque es, nostris atque objice terris / Aeternumque gelu, Cimmeriumque Chao,* ”Menepä nyt, kuka oletkin, soimaamasta seutujamme ikuisesta pakkasesta ja kimmeriläisestä kaaoksesta!” Aivan kuten Hermelinillä, lyhyen kesän kiihkeä kukkiminen ja terveellisen ilmaston suotuisa terveysvaikutus nostetaan esille.

Hermelinin pienet merkinnät osoittavat, että hän vielä 1695 teki muistiinpanoja mahdollisista teemoista, joita käyttää *Hecatompolis*-teoksen tulevassa muovailu-, laajennus- ja korjausvaiheessa. Ylimpänä eräällä sivulla, säkeen 9 yläpuolelle hän on kirjoittanut ”Lotich. p. 1”. Kyse on mahdollisesti viittauksesta Petrus Lotichius Secunduksen ensimmäiseen elegiaan, säkeestä 11 alkaen, jossa runoilija kuvailee, kuinka hänen omalla pohjoissaksalaisella kotiseudullaan ankarat talvet vuorottelevat leutojen ja miellyttävien kesien kanssa.

Kaupunginnimen vieressä on vaikealukuinen lisämerkintä: *Ultima urbs Septentrionalis,* ”Kaukaisin pohjoinen kaupunki” ja lisäksi viittaus Julius Caesar Scaligerin runoon Lyypekistä, jossa tämä kaupunki kuvataan ikäänkuin se sijaitsi maailman äärilaidalla (*Sub limina Mundi/ Ultima*). Hermelin oli kaikesti harkinnut käyttävänsä Scaligerin muotoiluja ja ajatuksia tässä runossa.

Ericus Brunnius laati 1731 Uppsalan yliopistossa maisterinväitöskirjan *De urbe Torna eique adjacentibus paroeciis* (”Tornion kaupungista ja sen lähipitäjistä” suom. Tuomo Itkonen, Tornio 1965). Kaksi vuotta Itkosen jälkeen sen ruotsinsi Olaus Brännström *Om Torneå stad och dess angränsande socknar, Tornedalica*, Nummer 4, Luleå 1967.

Johannes Schefferuksen vuonna 1674 Frankfurt am Mainissa julkaiseman kriittisen ja varsin vakavasti otettavan teoksen *Lapponia, id est, regionis Lapponum et gentis nova et verissima descriptio* on vuonna 1962 suomentanut Tuomo Itkonen otsikolla ”Lapponia eli Lapin maan ja kansan uusi ja todenmukainen kuvaus”, Hämeenlinna 1962 (2. painos 1979). Saamelaisen tyypillisistä piirteistä Ruotsin uuslatinalaisessa kirjallisuudessa ks. Helander 2004, 351. Saamelaiset (ja bjarmit Kajaanissa) Hermelinin *Hecatompolis*-kokoelmassa, vrt. Kajaaninlinna-elegian säkeet 3–6 ja Oulu-elegian säe 5 sekä vastaavat kohdat tässä kommentaarissa.

IV.1.2. TURKU (lat. *Aboa, Abogia*)

Turun kaupunki syntyi Aurajoen suulle arviolta 1200-luvun lopulla ja se on Suomen vanhin kaupunki. Muut keskiajalla Suomeen perustetut kaupungit ovat Viipuri, Porvoo, Naantali,

Rauma ja Ulvila Porin kaakkoispuolella. Turku oli pitkään Suomen merkittävin asutuskeskus. Ensimmäinen kirjallinen dokumentti on paavi Gregorius IX:n 23.1.1229 päivää kirje, jossa tämä antaa luvan siirtää Suomen piispanistuimen soveliaampaan paikkaan, ilmeisesti Nousiaisista Koroisiin. Kaarinassa Ravattulan Ristimäellä, jossa on Suomen vanhin tunnettu kirkonpaikka, vuosina 2015 ja 2016 tehdyt kaivaushavainnot on yhdistetty rakenteesta löytyneen aineiston luonnontieteellisiin analyyseihin. Kevättalvella 2020 voitiinkin luopua aiemmasta hypoteesista kirkon alttarin jäänteistä: kyseessä on 1200-luvun loppupuolella pystytetty muistoristi. Piispanistuimen ja dominikaaniluostarin sijaintipaikkana Turku oli keskiaikaisen Suomen kirkollinen ja opillinen keskus. Se oli koko Ruotsin valtakunnan suurimpia ja tärkeimpiä keskiaikaisia kaupunkeja. Turun linna oli maallisen vallan keskeisin tukikohta Suomessa. Juhana-herttua piti siellä hoviaan renessanssityyliin 1556–1563. Turun asema Suomessa koheni, kun sinne perustettiin lääninhallitus 1617 ja Turun hovioikeus 1623; Suomen kenraalikuvernöörinä vuosina 1637–1640 ja 1648–1654 toimineen Per Brahen toimesta kuningatar Kristiina perusti Turun akatemian 1640. Asukkaita Turussa oli 1600-luvulla noin 3000. Vuoden 1827 palon jälkeen pääkaupunkistatus siirrettiin Turusta Helsinkiin. Palossa kirjastoineen tuhoutunut Turun akademia siirrettiin Helsinkiin, jossa se nimettiin Keisarilliseksi Aleksanterin yliopistoksi.

Merkillepantavaa on, että ensimmäisessä 20-säkeisessä runossa kaupunki toimii omana puhetorvena, kuten useissa muissakin *Hecatompolis Svionumin* kaupunkirunoissa. Usein se toteutetaan monologinomaisesti, ja puhuja etäänny kertomaan itsestään muka objektiivisemmin yksikön kolmannessa persoonassa, ikään kuin Ksenofonin *Anabasisen* ja siitä *Gallialaissodasta*-teokseensa mallia ottaneen Caesarin raporttoivassa tyyliässä. Samanlainen persoonan variaatio, yksikön 1., 2. ja 3. persoonan vaihtelu, toimii myös Viipuri-elegiassa.

1. Sotakuntoinen Suomi [lat. ”*Martia ... Fennia*”. Lukuisat 1600-luvun runoilijat ja puhujat ylistelivät suomalaisten urheutta ja sisukkuutta sotatantereilla, jolloin ns. hakkapeliitta-nimi tuli suomalaisten sotilaiden tunnusmerkiksi viimeistään 1618–1648 käydyistä 30-vuotisesta sodasta lähtien. Uppsala- ja Turku-elegiat muistuttavat toisiaan siinä, että kummassakin korostetaan sotaisaa traditiota, joka yliopiston perustamisen myötä kummassakin kaupungissa sitten vaimenee. Kumpikin elegia alkaa samalla mahtavalla sodanjumala Marsin nimestä muodostetulla adjektiivilla *Martia*, Uppsala 1: *Martia gens, semperque novis devota triumphis*. Kenties identtisen kuvan pelossa Hermelinille on tullut mieleen keksiä Turku-elegian ensimmäisen säkeen ensimmäiseksi sanaksi toisenlainen adjektiivi variantiksi, *Inclyta* ’ylystetty’, ’kuuluisa’, jonka hän on sitten kuitenkin hylännyt. Todennäköisesti Hermelin on luonut ensin Uppsala-elegian (nro 32) ja vasta sitten Turku-elegian: Uppsalan hän tunsi hyvin opiskelukaupunkinaan, mutta Turun suhteen hän oli täysin riippuvainen lähteistä.

Magnus horribili
credite, Pasco o heic eam terra ^{pasco} ~~pasco~~;
^{credite, pasco pasco pasco pasco}
~~Magnus horribili~~ Sed Des ipse ~~pasco~~.

ABOA.

Wd. pag. 39.
Martin
Incluta primigena me iactat Genia natam,
Hala salebroso q̄ tenet unda finem.
Cum ^{com} ~~flama~~ ^{ata} ~~depuisset~~ orta penates,
Visa fuit damnis ingemisse meo,
Ullam etenim docui leni mansuessere cultu,
Barbaric videri aspernigē rudi.
Scribe tuis fastis niveas, mea terra, Calendas,
Quis ^{line} ~~deligit~~ ^{cum} ~~manū~~ ^{de} ~~Suedica~~ ^{cupit} ~~puppis~~ ~~humum~~.
Sacra tibi venit mitigē oracula caeli:
Hoc de se spolia victor habere ^{cupit} ~~velit~~.
Cui Barbaricae Jura dedit se h

Sed quo caeca vis, Martem thimuloq; evertit?

5.

Interior pugna, si sapi's, e'e velis.

Jam pia victorem colis a quo fudere gentem:

^{Ubi} ~~Qua~~ magis, vincas, vincis ipsa prius.

Nec tantum emineas ^{Caesari} ~~stans~~ acerrima bellis,

En pando ingens atria docta tuis.

^{Mexia} Africa & Paeon ~~littoris~~ pterant antro;

Præferat et Graji turba novena iugis.

Hic Phœnix, hic ^{laes} Pictus Intus legere recessus:

Hic placidos servant Martia non laes.

Phœbeosq; Joves Martis alumna laes.

LXVIII

NYA

2. *ravinteikas aallokko*], lat. *foeta...unda* saattaa olla sisällöllisesti inspiroitunut Wexionius-Gyldenstolpen *Epitome*-teoksen (1650) Turku-kuvauksen loppupuolen ilmaisusta, lat. *piscationum ubertas*, ”kalastustoimintojen tuottavuus”.

3. *Kauhea liekki*], lat. *Flamma ... atra*, Wexionius-Gyldenstolpe kommentoi *Epitome*-teoksessaan Turun kärsineen tavallista useammin tulipaloista kirjaten vähintään 13 erillistä tulipaloa vuosien 1310 ja 1624 välillä.

3. *kotini*], lat. *nostros ... penates*, muinaisten roomalaisten kotijumalat, valtion suojelejumalat, metonymiana ‘kodit’, ‘asunnot’, vrt. alla säkeen 20 *lares* ja siihen liittyvä kommentti.

Säkeissä 3–4 muistellaan negatiivisia tulipalokokemuksia, mutta säkeissä 5–9 on positiivisemmän antiteesin vuoro: kristinuskon tulo ja sen myötä vapauttaminen oppimattomuudesta koululaitoksen myötä.

Suomen esikoiskaupunki Turku (säe 1: ”syntyneen esikoisenaan”, lat. *primigenam me ... natam*) puhuttelee muuta (Varsinais-)Suomea, jonka se on opettanut hylkäämään villit pakanalliset tapansa lähinnä kristinuskon ja sitä kautta kirjallisen sivistyksen omaksumisen avulla. Implisiittinen viittaus säkeissä 5–6 ja 8–9 liittyy Ruotsin kuningas Eerik Pyhän, Ruotsin kansallispyhimyksen, ja englantilaissyntyisen piispa Henrikin (Suomen kansallispyhimys) tekemään ns. ensimmäiseen Suomen ristiretkeen perimätiedon mukaan 1155 (tai 1157) Turussa. Anders Bure kertoo teoksessaan *Orbis Arctoi ... descriptio* (1626) Turun ristiretkestä hieman väljemmin aikamäärein: *tandem a Divo Erico Sueciae rege, circa annum Domini 1150, subacti, Christianamque fidem suscipere coacti sunt*, (”lopulta noin vuonna 1150 Ruotsin kuningas Eerik Pyhä alisti heidät valtaansa ja pakotti heidät omaksumaan kristinuskon”). Samaan tapaan kuin Hermelinin Turku-elegiassa, myös Viipuri-elegian säkeestä 9 käy ilmi vastaava kristinuskon tulo Karjalan vanhimpaan ja tärkeimpään kaupunkiin: *Hauserat hic primum sanctas Carelia leges* (”Täällä oli Karjala ensin omaksunut Jumalan pyhät lait”); siinä viitataan ns. kolmanteen eli Karjalan ristiretkeen kesällä 1293: marski Torgils Knutssonin Tukholmasta laivaaman sotajoukon mukana oli piispa ja pappeja viemässä sivistystä ja roomalaiskatolista uskontoa Karjalan ”pakanoille”. Turusta tuli piispanistuin, josta Suomen kristillistämistä johdettiin jo 1200-luvun alussa.

11–12 toimivat taas eräänlaisena negatiivissävytteisen alun teesinä, kun taas säkeet 13–15 ovat toista positiivista antiteesiä. Helanderin mukaan Hermelin olisi pannut tämän Turku-elegiansa säkeissä 11–12 Turun puhumaan Suomelle järkeä turhasta vastarinnasta Ruotsin sotavoimia vastaan, ei suinkaan 1600-luvulla, vaan kristillistämisen varhaisvaiheessa, 1100-luvun lopulla ja 1200-luvun alussa. Toivo Viljamaa arveli 2011 Turussa, että kyse voisi olla nuijasodan historiallisesta kontekstista. Toinen vaihtoehto voisi teoriassa olla ns. Davidin kapina Ylä-Satakunnassa ja Hämeessä vuosina 1438–1439, mutta se oli vain

vähäinen talonpoikien verokapina, jossa surmattiin neljä huovio, eikä mikään laajamittainen sota, jossa valtionhoitaja Karl Knutsson (Kaarle Knuutinpoika) tai hänen pahin kilpailijansa, Viipuriin vetäytynyt drotsi Krister Nilsson, olisi tehnyt kostotoimenpiteinä laajamittaisempia sotaretkiä Suomeen tai pannut toimeen aatelisten teloituksia.

Tarkempi konteksti Hermelinin säkeille 11–14, ”Mutta minne olet ryntäämässä sokeana, veristä sotaa (*Martem...cruentum*, metonymia) kannustaen?” jne. voisi olla nuijasotaa välittömästi edeltänyt ja sen jälkeenkin jatkunut Suomen aateliston kapina Kaarle-herttuaa vastaan, joka alkoi tammikuussa 1594 valtapoliittisesta kamppailusta Ruotsin kuninkaaksi kruunatun Sigismundin ja Kaarle-herttuan välillä. Suomen aatelisto kannatti Sigismundia, ja kaikki oli hänen luottoaatelistensa varassa, joita hän keväällä 1594 ennen lähtöään nimitti tärkeisiin virkoihin ja linnojen haltijoiksi. Talonpoikien kärsittyä nuijasodassa tappion tilanne ei vielä ratkennut Kaarlen eduksi. Kaarle käytti sisäistä kriisiä hyväkseen, kutsui valtiopäivät Arbogaan helmikuussa 1597 ja ajoi itselleen käytännössä kuninkaan valtaoikeudet ja luvan ryhtyä aseellisesti vastustamaan Sigismundin kannattajia ennen muuta Suomessa. Päävastustaja Klaus Fleming kuoli sairauteen keväällä 1597, mutta kuningasmiehininen rintama säilyi Suomessa vahvana. Kaarle joutui hankkimaan Suomen kannatuksen kahdella sotaretkellä Suomeen, syksyllä 1597 ja kesällä 1599. Niiden välillä, syksyllä 1598, Sigismund hyökkäsi Ruotsiin ja Arvid Stålbarm tuki häntä Suomesta, mutta yhteistyö ei onnistunut ja Kaarle kukisti Sigismundin Stångebron taistelussa. Voidaan oikeutetusti sanoa, että luottamus suomalaisten lojaalisuuteen oli mennyttä. Laillista kuningasta kannattaneet valtakunnan itäisen osan alamaiset olivat voittajan silmissä jokseenkin epäluotettavia. Suomalaisia kohtaan tunnettu epäluottamus näkyi hallitsijan menettelytavoissa, ennen muuta nimityspolitiikassa. Juuri tuossa edellä mainitussa ajankohdassa voisi olla Hermelinin Turku-elegian säkeiden 11–14 historiallinen konteksti: ei niinkään talonpoikainen nuijasota, vaan Sigismundin puolelle sitkeästi — jopa sokeasti — sitoutuneen Suomen aateliston ”väärän puolen valinta”. Syksyn 1599 sotaretkellään Kaarle joutui valtaamaan Suomen linna linnalta Viipuria myöten. Aateli menetti poliittisen vaikutusvaltansa Kaarle IX:n koko hallitusajaksi. Suomen korkeisiin virkoihin nimitettiin pitkään ruotsalaisia ja ulkomaalaisia aatelisia. (Ks. myös T. Sironen 2011a, 65–67; Tuhkanen 2008.)

16. *Oppineet salit*], lat. *atria docta*. Ilmiselvä viittaus Turun akatemian perustamiseen maaliskuussa 1640. Hermelin näyttää saaneen oman elegiansa säkeisiin 16–19 (oikeuslaitos ja Akatemia) vaikutteita Wexionius-Gyldenstolpen *Epitome*-teoksessa olevan Turun kuvauksen päättävästä distikhonista:

JVstitiā ac Musis quoque nunc illustris ABOA;

Navibus & variis mercibus ante fuit.

”Oikeudenmukaisuudestaan ja nyt myös muusistaan merkittävä *TURKU*;

Aiemmin se on ollut kuuluisa laivoistaan ja monenlaisista kauppatavaroistaan”
(suom. T. Sironen)

17. *Apollo*], lat. *Poean*, (variantti *Paean*) oli oppineisuuden jumalan Apollon melko harvinainen kreikkalainen epiteetti eli lisänimi Παιών. ”Pierian luolaa”, lat. *Pierio ... antro*, Pieria on kapea rantakaistale Makedoniassa, Olympoksesta pohjoiseen; pieridit (kr. Πιερίδες) on muusien epiteetti varsinkin roomalaisilla runoilijoilla: muusien äiti *Mnemosyne* oli yhtynyt Zeukseen Pieriassa.

18. *yhdeksän muusan joukko*], lat. *turba novena*, on hyvä esimerkki Hermelinin oppineesta kiertoilmauksesta: muusien lukumäärä on tunnetusti yhdeksän.

19. *Täällä Oikeus*], lat. *Hic Themis*, viittaa joko vuonna 1623 perustettuun Turun hovioikeuteen tai vuonna 1407 perustettuun Turun maa-oikeuteen. Vrt. T. Sironen 2011, 66–67 ja alaviitteet 15–20. ”Täällä Hurskaus”, lat. *hic Pietas*, viittaa symbolisesti Turun piispanistuimeen, konkreettisemmin Turun tuomiokirkkoon.

20. *oppineita koteja*], lat. *Phoebesque ... lares*. Toinen Hermelinin lukeneisuudesta ammentava kiertoilmaus: Laarit (lat. *Lares*) olivat kotihaltioita ja tässä metonymian kautta ’koteja’, latinan adjektiivi *Phoebæus* tarkoittaa ’Foiboksen’ eli Apollon, oppineisuuden metonymiana. Turussa oli yliopistossa lukuisammin sekä opettajia että opiskelijoita kuin muissa kaupungeissa. Kaksi viimeistä säettä eli loppudistikhon toimii synteetinomaisesti positiivisena loppusointuna.

Yliruksitusta 13-säkeisestä kaupunkielegiaharjoitelmasta on kommentoitavaa historiallisesti ja kontekstuaalisesti vähemmän. Thomasson on editiossaan (2010) kelpuuttanut vain sisällöltään tasapainoisemman 20-säkeisen elegian. Hermelinin yliruksaaman ja siis hylkäämän harjoitelman olemassaolosta ei ruotsalaisten editiossa ole mitään mainintaa, luultavasti siksi että kustantaja ei ollut suostunut tieteellisen tekstikriittisen apparaatin lisäämiseen, koska kirja olisi tullut liian laajaksi. Kuten alempana voi helposti havaita, harjoitelmarunon sotakuntoisuus lienee Hermelinin mielestä paisunut kohtuuttoman laajaksi, eikä runo pääse itse kaupungin monipolviseen historiaan.

1. *rajussa sodankäynnissä*], lat. *rapido ... Mavorte*. Tämänkin version alkua hallitsee sodan Mars-jumaluus, mutta adjektiivi *rapidus* viittaa irrationaaliseen ”tuhoisasti riehuvaan” taisteluun. Vastakohtana seuraa säkeessä 6 oppinein ja mahtipontisin sanakääntein mainittu ”aseistettuja miehiä johtava kypäräpäinen sankarineitsyt” (lat. *Praesidet armatis galea praecincta virago*) eli roomalaisten Minerva ja kreikkalaisten Pallas Athene, tässä nimenomaisessa kontekstissa rationaalisen sodankäynnin suojelusjumalatar.

3. *vihoihin*], lat. *in odia*: *odium*-sanan alkuvokaali on poikkeuksellisesti pidennetty runomitan vaatimuksen vuoksi, mutta tuskin on saanut vaikutteita ’*otium*’- tai ’*odi*’-sanoilta (jälkimmäinen samaa sanuetta), joissa alkuvokaali on pitkä. Kenties tässä on ollut yksi (tosin pieni) syy, miksi Hermelin on yliruksannut tämän versionsa. Saman säkeen ”oivallisen

heimon”, lat. *nobilis ... gentis* viittaa Vaasa-sukuun.

7. *avoimella kentällä*], lat. *campo aperto*, siis avoimella taistelutantereella, voisi viitata syyskuussa 1621 Riiassa Puolasta saatuun, syyskuussa 1631 Breitenfeltissä tai kesäkuussa 1636 Wittstockissa keisarillisista joukoista saavutettuun merkittävään voittoon, hakkapeliitat pääosien esittäjinä.

8. *verissään*], lat. *cruenta*, samalla lailla tämän elegian keskikohdalla kuin edellisessä Turku-elegiassa, toisessa negatiivisessa teesissä. Samassa säkeessä ”vihollisen verilöylyssä” (lat. *super hostili strage*) voisi puolestaan olla syyskuussa 1605 Kirkholmassa Puolalle tai vastaavasti elokuussa 1634 Nördlingenissä kärsitty murskatappio.

12. *oppinut Thalia*], lat. *docta Thalia*. Thalia (variantti Thaleia) oli komedian ja kevyen runouden muusa. Tässä tuskin kuitenkaan viitataan Juhana-herttuan Turun linnassa järjestämiin komedianäytäntöihin, kepeäkköihin Terentiuksen komedioihin 100-luvulta eaa. Vrt. T. Sironen 2010.

Turusta ks. myös Daniel Jusleniuksen (1676–1752) teos *Aboa vetus et nova* (1700), suom. Tuomo Pekkanen ja Virpi Seppälä-Pekkanen, ”Vanha ja uusi Turku” (1987), lähdeviitein ja nimihakemistoin. Teos kertoo suurvalta-ajan tapaan suurentelevasti Turun historiasta 1600-luvun loppuun asti. Jusleniuksen teoksesta on myös tuoreempi, nelikielinen (latina, suomi, ruotsi ja englantia) laitos: Daniel Juslenius, *Aboa vetus et nova, Vanha ja uusi Turku, Åbo förr och nu, Turku Old and New* (2005). Tuota ennen Turun akatemiassa oli julkaistu kaksi opinnäytepuhetta: J.D. Rautheliuksen *Oratio de encomio Aboae* (1657) sekä S. E. Justanderin *Oratio brevis de quibusdam antiquitatibus Abogicis, urbisque situatione* (1679).

IV.1.3. VAASA (lat. *Vasa*)

Vielä kuninkaaksi kruunaamaton Kaarle-herttua (kuninkaana Kaarle IX) perusti Suomen matkallaan Mustasaaren kaupungin 2.10.1606 vanhalle kauppa- ja satamapaikalle Mustasaaren kirkonkylään, nykyiseen Vanhaan Vaasaan. Nykyisen nimensä ja vaakunansa se sai Vaasan hallitsijasuvun mukaan 1611. Vaasan vieressä oli Korsholman eli Mustasaaren kuninkaankartano, josta hallittiin Pohjanmaan linnalääniä. Vuonna 1634 Vaasasta tuli Vaasan läänin pääkaupunki. Vaasan ja Mustasaaren pitäjän yhteinen kirkko oli rakennettu 1300-luvun puolivälissä; sitä laajennettiin 1600-luvun lopulla.

Elegian säkeissä 1–6 Vaasa puhuu Vaasa-suvun nimensä saaneena hyvällä itsetunnolla itsestään, jonka jälkeen kaupungin pohjanmaalainen vahva *ego* pilkkahtaa vasta positiivisessa synteesiosassa toiseksi viimeisen säkeen 13 ilmaisussa *nostrae commercia terrae* (‘seutumme kauppayhteyksiä’).

3. *valtikankantajille, Vaasoille*], lat. *scep|igeris ... Vasis
| |*: Hermelin korostaa Vaasa-suvun pitkää valtakautta, vaikka *Hecatompolis*-kokoelmassa hän ei juurikaan mainitse yksittäisiä merkkihenkilöitä nimeltä.

6. *maa sekä merensalmi ovat suosiollisia*], lat. *terra fretumque favet*. Edellisessä säkeessä 5 mainittu aiempi ja tuleva kasvu kapeahkon Merenkurkun itärannalla sijaitsevalle Vaasalle oli (ja on edelleen) taloudellista logistiikan ja viljelyspinta-alan kasvun ansiosta pian jääkauden jälkeen alkaneen maannousun vuoksi. Olaus Magnuksen *Carta Marinassa* (1539) on kuvattu jäätyneen Merenkurkun yli kiitäviä valjakoita.

7. *Pohjoisen ... vesiiä*], lat. *Parrhasii ... ponti*. Vrt. Tornio-elegian säkeen 2 selitys: runollisen oppinut viittaus on Otavan tähdistöön, tässä kontekstissa Itämeren pohjoisosiin, siis Pohjanlahteen. *Pontus*, samoin kuin synonyyminsä *pelagus*, 'meri'; 'aallokko' (*πέλαγος*), ovat ylätyyliyisiä kreikkalaisia lainasanoja antiikin latinankieliseen runouteen.

8. *lähiseutu ... Eleusiksen tavoin satoisine peltoineen*], lat. *proxima foecundis ... Eleusis agris*. Etelä-Pohjanmaan peltojen viljavuus tunnetaan Suomessa hyvin nykyäänkin. Wexionius-Gyldenstolpe huomauttaa *Epitome*-teoksessaan (1650, VII, kpl 20), että Vaasan seudulla on runsaasti hyviä laidun- ja viljapeltomaita (*loco pascuis et frugibus abundanti*). *Eleusis*-vertaus johtuu lähinnä siitä, että antiikin Kreikan Eleusiksessa, n. 15 km Ateenasta länsiluoteeseen, oli vanha Demeterin (vastaten itaalisroomalaista *Ceres*-jumalatarta), sadon ja maanviljelyn jumalattaren kulttipaikka.

9–10. *mäntyä ... laivoja varten*], lat. *nautica pinus*: pihkainen havupuu, Välimeren alueella antiikin aikoina laivanrakennuksessa paljon käytetty pinja (*Pinus maritima*, oik. 'merimänty'), Pohjois-Euroopassa sen lähisukulainen (metsä)mänty (*Pinus silvestris*). Hermelin on lainannut '*nautica pinus*' -ilmaisun Vergiliuksen *Bucolica*- eli *Eclogae*-kokoelman 4. paimenrunon säkeestä 38. Kyseisen runon alkuosaa tulkittiin jo melko varhain Jeesus-lapsen syntymän ennustukseksi. *Pinus*-sanaa on käytetty tässä metonymisesti, tarkoittaa siis laivaa. Ainakin Oulussa tehtyjen arkeologisten löytöjen (ns. Hahtiperän hylky) perusteella 1600-luvulla Pohjanlahden laivaveistämöissä tehdyt laivat olivat männystä.

12. *sekä hollantilaiset että kaukaiset espanjalaiset*], lat. *Batavus ... remotus Iber*. Antiikin ajalla bataavit oli Reinin ja Waalin suistoseudulla, Pohjanmeren rannalla asunut germaaniheimo, mutta uuslatinassa heillä tarkoitetaan hollantilaisia, alankomaalaisia. *Iber* (tai *Hiber*) antiikin aikana tarkoitti *Hiberus*-joen (nyk. *Ebro* koillisessa Espanjassa) asuvaa kansaa, hispanialaisia, varhaisella uudella ajalla espanjalaisia.

14. *ja lähettää paljon kauppatavaroita menemään tuntemattomille seuduille*], lat. *multaque in ignotas mittit itura plagas*, subjekti on edellisen säkeen Tukholma (lat. *Holmia*). Thomassonin

editiossa on päädytty tekstivarianttiin *Nec velit haec classes longius ire meas*, ”eikä tämä haluaisi/halunne kauppalaivastoni kulkevan pidemmälle”. Ensiksimmäinen variantti on positiivissävyinen synteesi, jälkimmäinen sen sijaan saattaisi jättää ikävältä kuulostavan jälkimaun. Kaupungeista (mm. Gävlestä) Pohjanlahden molemmin puolin oli vuodesta 1636 alkaen kielletty käymästä ulkomaankauppaa Tukholman ohi – tosin ”salakauppaa” omin luvin käytiin Pohjanmaalta Liivinmaalle ja jopa Danzigiin. Vasta 1700-luvun puolivälin jälkeen tarmokas Anders Chydenius, pappissäädyn huomattavin edustaja ja yksi ahkerimmista puhujista valtiopäivillä 1765–1766, ja hänen apunaan ollut Pyhäjoen kirkkoherra Per Niklas Mathesius saivat aikaan ulkomaankauppoikeudet Pohjanmaan kaupungeille: Pori, Vaasa, Kokkola ja Oulu saivat sittemmin käydä suoraa kauppaa ulkomaiden kanssa.

15. ”Voi! Sallikoon se...”, lat. *O! sinat*. Pohjanlahden molemmin puolin epäsuosittu laivan-kulkumääräys (1636) näkyy tässäkin. Tosin se sopisi paremmin Thomassonin editioonsa valitseman viimeisen säkeen perään.

IV.1.4. VIIPURI (lat. *Viburgum*)

Viipuri on ollut alun perin Vuoksen rannalla sijainnut karjalaisten kauppapaikka, arkeologisten löytöjen perusteella jo 900-luvulla. Kaupunki sijaitsee Viipurinlahden perukassa. Eerikin kronikan mukaan upplantilaiset rakensivat Viipurin linnoituksen tai linnan vuonna 1293 kolmannen ristiretken yhteydessä. Pähkinäsaaren rauhassa 1323 linnasta ympäristöineen tuli virallisesti osa Ruotsin valtakuntaa. Viipuri sai kaupunkioikeudet Eerik Pommerilaiselta 1403. Vähitellen linnan yhteyteen eteläpuolelle kasvoi yksi Suomen suurimmista kaupungeista, merkittävä kauppakaupunki. Viipuri oli ainoa Suomen kaupunki, jonka ympärillä oli kaupunginmuuri. Linna on ollut Viipurin symboli vuosisatoja ja nimenomaan Venäjällä se on arkkitehtuuriltaan ainutlaatuinen keskiaikainen muistomerkki, vaikka Pyhän Olavin tornin ylimmät kerrokset purettiin 1560-luvulla. Linnan historiaan liittyvä legenda Viipurin pamauksesta, joka säikäytti venäläiset piirittäjät pakosalle marraskuussa 1495, on lisännyt linnan symboliarvoa. Linna toimi vuosisatoja Ruotsin idän sotaretkien tukikohtana, ja sieltä käsin valvottiin myös kaupankäyntiä – sen sotilaallinen funktio väheni tosin 1600-luvulta alkaen. Jo 1600-luvun puolivälissä Viipurin vilkas kaupankäynti löi helposti laudalta Turun vastaavan, Vuoksen Laatokka-yhteyden ansiosta. Suuressa Pohjan sodassa venäläiset joukot valtasivat Viipurin 12.6.1710, minkä kunniaksi teetettiin latinankielinen reliefipainatteen muistomitali, jonka kääntöpuolella on säkeenpätkä Ovidiukselta, ”hän valtaa uljaan” ja ”Viipurin valloittaminen 14. p:nä kesäkuuta”. Linnassa on ollut museo jo 1960-luvulta alkaen.

Elegian alussa kahdessa säeparissa 1–4 Viipuri kuvaa itseään lyhyesti yksikön 1. persoonassa, mikä muoto palaa vasta runon loppupuolella kolmen säeparin ajaksi, 11–16. Erikoista kyllä, Viipuri-elegia on alusta alkaen luonteeltaan positiivinen; vasta loppupuolella esiintyy uhkia, jotka on sitten karkotettu pois, säkeissä 13–16.

1. *Suomenlahden*], lat. *Vēnēdī ... pontī*. Vrt. seuraavan eli Nevanlinna-elegian 1. säe: ”*Vēnetici ... pontī*”. Vaikka Helanderin käsikirjasta *Neo-Latin Literature in Sweden in the Period 1620–1720 Stylistics, Vocabulary and Characteristic Ideas*, Uppsala 2004, ei löydy maantieteeseen liittyvää adjektiivia muodossa *Venedus*, siinä on *Venedicus (sinus)*, joka tarkoittaa Suomenlahtea. Monikollinen *Venedi* esiintyy antiikin latinassa kansannimenä, viittaamassa nykyiseen Puolaan Veiksel-joen suunnalle. Koska Hermelin on päätenyt käyttämään Nevanlinna-elegiansa alkusäkeessä samaan maantieteelliseen sanueeseen kuuluvaa adjektiivia, se on useampitavuinen, mm. runomitan, mutta ennen kaikkea variaation vuoksi – Thomasson on suosinut käsikirjoitusten *contiguīs ... terris*- ja Itämerta tarkoittavaa *Codanus*-varianttia Viipurin ja vastaavasti Nevanlinnan osalta. Sekä Viipuri- että Nevanlinna-elegian alkusäe päättyy sanaan *pontus*, joka esiintyy (eri sijamuodoissa) säkeen lopussa Vergiliuksen *Aeneis*- ja *Georgica*-runoelmissa peräti 19 kertaa. *Pontus*-sana: vrt. Tornio 7 ja Vaasa 7 sekä siellä olevat selitykset. Thomassonin valitsema variantti *terris* lienee suosittu toiston välttämiseksi peräkkäisten elegioiden alkusäkeen lopussa ja harvinaisen sanan *Venedi* sijaan on suosittu *contiguīs*-varianttia, ”*contiguīs terris*”, ”läheisillä mailla”.

2. *sisämaan suoperäinen Vuoksi*], lat. *Voxa palustris*. Viipuri sijaitsee Suomenvedenpohjassa paikalla, jossa vielä varhaisella uudella ajalla oli Vuoksen läntisen laskuhaaran suu, tärkeän vesireitin läntinen päätepiste Laatokalle. Läntinen laskuhaara kuivui maankohoamisen myötä vähitellen 1600–1800-luvuilla. Vielä 1600-luvun lopulla Viipurin sanotaan sijainneen Vuoksen virran varrella. Adverbiaalinen relatiivipronomini (lokatiivinen ablatiivi) *qua* olisi proosassa korvattu sanalla *ubi*, ‘siellä missä’; sanalla *bibit*, yleensä ‘juo’, on tässä kontekstissa erikoismerkitys, ‘janoaa’, ‘siemailee’, ‘huljuttelee’, niin että Vuoksen makea vesi sekoittuu Viipurin lahden ja Suomenlahden hieman suolaisempaan meriveteen. Hermelin on käyttänyt lähes identtissä muodossa tätä erikoista murtovesi-ilmiotä Tukholma-elegiansa säkeessä 7 ”*Qua subit aequoreas dulcior amnis aquas*”, ”joiden kautta makea(vetise)mpi joki pääsee pujahtamaan merivesiin” – tosin tuon säevariantin on valinnut Thomasson omaan editioonsa, tässä editiossa on Erkki Sironen valinnut ”*aequoreos ... unda sinus*”, ”joiden kautta makeampi vesi pääsee merenlahtiin”.

4. *jokainen lehto*], lat. *nemus omne*. Bukolis-pastoraalinen tuulahdus on peräisin Vergiliukselta, joka käyttää sitä kuusi kertaa, kaikissa kolmessa teoksessaan *Bucolica*, *Georgica* ja *Aeneis*. Sanan *nemus* voisi tässä yhteydessä suomentaa myös sanalla ‘metsälaidun’ tai ‘lehtolaidun’.

Seuraavissa kolmessa säeparissa (5–10) Hermelin asettaa lukijan ulkopuoliseksi tarkkailijaksi, jolle hän kertoo ruotsalaisten ja suomalaisten rikkumattomasta yhteiselosta Viipurin muurien sisällä; lojalisuus kuningasta kohtaan on yhteistä eikä kielimuuriakaan kaksikielisessä Viipurissa ole; Karjala oli aiemmin saanut kasteen ja barbaarius (kreikkalaisortodoksisuus?) saman tien karkotettu. Säepari 9–10 on lyhyt takautuma ristiretken aikaan, ja sen ”siunauksellisuuteen”, vrt. Turku-elegian positiivista viestiä kertovat säkeet 5–10.

5. ruotsalaiset ... suomalaisten kanssa yhteisten muurien sisällä], lat. *Sueones communia moenia Fennis*. *Sueones/Sviones* on Hermelinin ja usean muun 1600-luvun ruotsalaisen latinaksi kirjoittaneen prosaistin ja runoilijan suosima arkaisoiva kansannimimuoto, joka esiintyy *Hecatompolis*-kaupunkielegioissa vain sen otsikossa ja tämän kohdan ohella vain Vaasa- (säe 4), Tammisaari- (säe 1) ja Kungälv-elegioissa (säe 19), ks. tarkemmin Helander 2004, 277–280. Yleensä suomalaista merkitsevä *Fennus*-kansannimi esiintyy tämän kohdan lisäksi vain Oulu-elegian säkeessä 5, siinä tosin todennäköisemmin merkityksessä ‘lappalainen’ (= saamelainen) ja adjektiivina Käkisalmi-elegian säkeessä 8 sekä Tammisaari-elegian säkeessä 7 adjektiivimuodossa *Fennica*. Vrt. Helander 2004, 251. ”Yhteisten muurien sisällä” tarkoittaa koko Viipurin kaupunginmuuria eli koko kaupunkiyhteisöä, ei pelkästään linnanmuurien sisällä olevia sotilaita. Vrt. Anders Bure, *Orbis Arctoi* ... [1626], Richterin editio (1936), s. 12 rr. 93–96: ... *utraque gens, Sueci videlicet & Gothi, ut plurimum uni paruerunt regi; & ita quasi in unam gentem coaluerunt*; Pohjoismaiden kuvaus, suom. Tuomo Pekkanen (1985), s. 56: ”... nämä heimot, svealaiset ja götalaiset, ovat enimmäkseen olleet saman kuninkaan alamaisia ja siten ikään kuin kasvaneet yhdeksi kansaksi.” Edelleen, Bure [1626], Richter s. 12 rr. 98–101: *Que tamen simultas non diu duravit, quin ad pristinam redeuntis concordiam communibus armis communes arcerent hostes*. Suom. T. Pekkanen (1985), s. 56: ”... ei eripuraisuus ole kestänyt kauan, vaan palaten entiseen yksituumaisuuteen ne ovat torjuneet yhteiset viholliset yhteisvoimin.” Hermelin lienee soveltanut Buren ajatusta myös säkeisiin 7–8: *Par utrisque fides, par est concordia cunctis: nam regem studio certat uterque pari* ”Molemmat ovat yhtä luotettavia ja kaikki ovat yhtä yksimielisiä: molemmat kilvoittelevat ollakseen yhtä myötämielisiä kuningasta kohtaan.”

6. *Isiltä peritty kieli tarvelee gööttalaista sointia*], lat. *vitiat Goticum patria lingua sonum*. *Hecatompolis*-elegioissa kosketellaan kieliasiaa vain tässä ja Tammisaari-elegian säkeissä 1 ja 7–8: ”Sen jälkeen kun ruotsalaisten uudisasukkaat olivat saaneet haltuunsa nämä seudut ... Puheenparreltani olen ruotsitar, mutta sijainnin perusteella minua sanotaan suomalaiseksi: myös ikivanha kieli on maanpaossa isänmaansa kamaralta.” Hermelin oli kirjoittanut alun perin käsikirjoituksensa säkeeseen 6 ”*barbara lingua*”, jonka sitten oli diplomaattisesti muuttanut muotoon *patria lingua*, joten on todennäköisempää, että hän viittaa suomen kieleen kuin Viipurissa puhuttuun ruotsiin. Tosin jo 1600-luvulla on Suomessa puhutulla ruotsilla havaittu olleen alueellisia eroja, esimerkiksi Ahvenanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla (vrt. varsinkin Närpiön murre vielä nykyään) ja toisaalta itäisellä Uudellamaalla. Olaus Magnus [1555] 4, 4 ‘Pohjolan valtakuntien viidestä kielestä’, mainitsee peräkkäin ”suomalaisten, svealaisten ja gööttien (sekä saksalaisten) kielet” ja kyseisen kappaleen lopussa: ”Kenties jokaisella niistä (70–300 heimosta Kaspianmeren ympärillä) oli myös sille ominainen ulkonäkö, niin että oli nähtävissä sekä heimojen että kielten erilaisuus, joten olisi voitu selvästi havaita heidän laulujensa ja äänenpainojensa vaihtelut ja yleensä sielunelämänsä ilmaiset.”

Hic ubi fallaci verrentibus aequora lino,
Prohibet ^{frangas} exiguas nullis arena cages;
Adspiciet crebras et amicos nauta penates,
Botnica velivolâ q̄ freta ~~seu~~ clusse fecat.
Hos intrat portus immanibus icta periculis
Puppis, arenosos cuncta fugitq̄ sinus.
Excipit indigenas hic trabes oneraria merces,
Eas delly, et quas educat alma Thetis.
Hic Cererem redimit pelagus, ~~est~~ indiga Glaccum;
Alter ab alteris sic iuvatur ope.

LXVI.

VIBURGUM.

~~Fennica~~ ^{Fennici} contiguâs latus colu litora ^{portu} lectis,
Qua bibit aequoreas Voxa palustis aquas.

Scal. p. 392. in Trident.

Pascua me delly, ubery, liquentibus undis

Ditat, et in portis it nemy or meoy.

Hic habitant Sueones comania maxima Fennis;

Et vitiat Gothicus ^{paria} ~~barbosa~~ lingua sonus.

Par utrisq; fides: par e concordia cunctis:

In regem studio certat uterq; pari.

Hauserat hic primam ^{facibus} Carelia ^{leges} ~~justa~~ ~~supra~~

^{Barbaries} Numidus; et moes exiit inde ferus.

Cum gravis ^{vest} incubuit nos Mars Suedic; oris;

Edomit's fraenum p'fidiumq; fui.

Pro dante retudi crebris discursibus arva;

Et demi vigilis in statione rates.

Ruthenicis ducis cum ^{barbaris} ~~clivis~~ ^{legis} fugasset,

Fabula tunc anxi's nascitur ap'ba meis.

Turris ubi Hellwitin
Kattila Servatur.

Arx Regia

Hermelin on valinnut verbin *vitiare* 'tärvellä' tuskin sattumalta, sillä Anders Bure käyttää *Orbis Arctoi* -teoksessaan suomen kielen ja sen puhujien yhteydessä sanaa *vitium*, 'vika'. Richterin editio, s. 14 rr. 75-80: *Primo enim in tota sua lingua carent litera F neque ullam habent dictionem, quæ incipitur a B, D, vel G, vel a duabus consonantibus. Quæ res Finnonnes ad discendum alias linguas inhabiles facit, nisi hoc vitium, ab ineunte etate, arte corrigatur.*, Pekkasen suomennos s. 62: "Ensinnäkään heillä ei ole kielessään lainkaan f-kirjainta eikä yhtään sanaa, joka alkaa b:llä, d:llä tai g:llä tai kahdella konsonantilla. Tämä seikka tekee suomalaiset kykenemättömiksi oppimaan muita kieliä, ellei tätä vikaa pienestä pitäen järjestelmällisesti korjata."

Viipuri. Pohjatyö Erik Dahlberghin teosta
Suecia antiqua et hodierna varten.
Kungliga biblioteket, Tukholma.

Hermelinin elegiassaan mainitsemin Viipurin kieliiin liittyen Helander (2010) toteaa kommentaarissaan (s. 223) emfaattisesti, että Viipurista tuli jo varhain eri kielten ja kulttuurien kohtaamispaikka. Ruotsalaisten ja suomalaisten ohella siellä oli aivan alusta, siis ilmeisesti myöhäiskeskiajalta asti, suurilukuinen saksalainen asujaimisto. Viipurin kaduilla kuuli puhuttavan saksaa, ruotsia, suomea ja venäjää. Vahva kansainvälinen leima pysyi Viipurissa aina vuoteen 1944 asti, jolloin se joutui Neuvostoliitolle.

”Gööttalainen”: muinaisajoista asti juontuvaa mahtavuutta Ruotsin suuruudenajan ns. götisis-tinen/hyperborealistinen kirjallisuus korosti. Tämä näkyy selkeästi kulttuuriantropologisessa

tai identiteetin erossa suomalaisiin ja/tai saamelaisiin nähden Oulu-elegian säkeissä 5-6: ”Vaikka lähirajallaan se (= Oulun identiteetti, ulkoasu) onkin karkeiden suomalaisten suunnalla/ havaitseekin pörröisen saamelaisen, silti sillä on enemmän gööteiltä perittyä kasvopiirrettä”. Vrt. alempana Oulu-elegian kommentaari säkeisiin 5–6. Sitä paitsi Hermelin varmaankin huomasi, että *barbara*-sanalle ja -käsitteelle oli osuvampaa käyttöä Viipuri-elegian säkeessä 15, jossa mainitaan venäläisjoukot. Kenties Hermelin oli kuullut tai lukenut valtaneuvos Per Brahen 1600-luvun puolivälin tienoilla esittämästä vaatimuksesta, että ruotsia äidinkielenään puhuvien aatelisten virkamiesten oli opiskeltava suomea, mikäli heidän virkapaikkansa oli suomenkielisellä alueella. Jo 1600-luvun alussa kartografi Anders Bure oli pitkällä rajankäyntityökomennuksellaan oppinut Ruotsin Laatokan Karjalassa suomea, mikä käy ilmi mielenkiintoisella tavalla hänen kirjoittamastaan yllättävän laajasta kappaleesta, joka on hänen teoksensa suomennoksessa otsikoitu ‘Suomi, suomen kieli’ (s. 61–63).

7. *Molemmat ovat yhtä luotettavia*], lat. *Par utrisque fides*. Wexionius-Gyldenstolpe mainitsee teoksessaan *Epitome* (IV, kpl 6), että suomalaiset ”ovat kiitettäviä uskollisuudessaan Kuninkaita[an] kohtaan”, ”*fide in Reges laudandi ... sunt*”. Luottamus, *fides*, esiintyy *Hecatompolis*-kaupunkielegiakokoelmassa vain tässä kohdassa. Eskilstuna-elegian loppusäkeen 16 *sacras ... fides* liittyy sen sijaan täysin yksiselitteisesti uskonnolliseen kontekstiin. Samoin yksimielisyys, *concordia*, esiintyy *Hecatompolis*-elegiakokoelmassa ainoastaan tässä kohdassa. Vrt. mahdollisesta A. Buren *Orbis Arctoi* -teoksen sanavalintojen vaikutuksesta ylempänä kommenttia säkeeseen 5.

9–10. *Täällä oli ... ensin omaksunut (Jumalan) pyhät lait ja ... silloin käskettiin villin barbaarisuuden lähtää pakoon*], lat. *Hauserat hic primum sanctas Carelia leges, / barbaries jussa est tunc dare terga fero<x>*. Tässä viitataan ns. kolmanteen eli Karjalan ristiretkeen 1293: marski Torgils Knutssonin Tukholmasta laivaaman sotajoukon mukana oli piispa ja pappeja viemässä sivistystä ja roomalaiskatolista uskontoa Karjalan ”pakanoille”. Samantapaista kuvausta sivistyksen ja kristinuskon tuomisesta Turkuun ja Varsinais-Suomeen, kuningas Eerik Pyhän eli ns. ensimmäiseen Suomen ristiretkeen 1155 (tai 1157) liittyen Hermelin on käyttänyt Turku-elegian säkeissä 5–6 sekä 9: ”Minähän opetin sen tottumaan leppeään lempeyteen, / ja suojelijana vapautin sen ra’asta sivistymättömyydestä. --- Se toi sinulle lempeän taivaan pyhän sanoman.”

11–16. Viipuri puhuu itsestään taas minämuodossa. Adjektiivi *Sved(ic)us* ‘Ruotsin’/’ruotsalainen’/’ruotsinmaalainen’ esiintyy *Hecatompolis*-elegiakokoelmassa mielenkiintoisesti ainoastaan tuon ajan Suomen kaupunkien kohdalla, tämän kohdan lisäksi Turku (säe 8), Oulu (säe 2), Kajaaninlinna (säe 1), Tammisaari (säe 7) sekä Käkisalmi (tosin vain marginaaliin merkityissä varianteissa), ikään kuin muistuttaen ko. kaupunkien olevan nimenomaan ruotsalaisten Ruotsin valtakuntaan perustamia. – Roomalais-itaalinen sodanjumala

Mars esiintyy usein sodankäynnin ja sotajoukon metaforana. Uusi lukutapavariantti *nostris (ôris)*, ‘reuna-alueillani’, sopii tässä oletettuun historialliseen kontekstiin paremmin kuin Thomassonin valitsema *victis (ôris)*, ”voitetuilla reuna-alueilla”.

12. *Täysin kesytetyille*], lat. *edomitis*, tarkoitetaan karjalaisia, varsinkin Stolbovan rauhan (1617) jälkeisellä ajalla, jolloin Ruotsin alue kasvoi mm. Käkisalmen läänillä ja Inkerinmaalla. ”Kesytytyön” voidaan katsoa alkaneen kenties jo 1142, kun hämäläisten kerrotaan tehneen hävitysretken Laatokan etelärannalle. Karjalaisten tiedetään olleen novgorodilaisten liittolaisia jo 1170-luvun alussa ja inkeriläisten kanssa viimeistään 1200-luvun puolivälissä; Hämeestä oli tehty toinen kostoretki 1228. Todennäköisimmin Hermelin kuitenkin viittaa tässä tuorempaan ja systemaattiseen ”kesyttämiseen”, joka suoritettiin ns. ruptuurisodan aikana 1656–1658 Inkerinmaalla ja Käkisalmen läänissä: sodan käännyttyä Ruotsille voitokkaaksi ja suomalaisten kenraalimajuri Erik Krusen joukkojen hävitettyä tammikuussa 1657 systemaattisesti mm. koko Laatokan koillisen rannikkoalueen polttamalla yhteensä 66 kylää, kymmenisen kirkkoa ja yli 300 tilaa, mainittujen alueiden ortodoksien muuttoliike kasvoi maastapaoksi. Käkisalmen läänin väestöpohja muuttui lyhyessä ajassa karjalan kieltä puhuvista ortodokseista pääasiassa Savosta muuttaneisiin luterilaisiin talonpoikiin; läänin eteläosassa suuri osa uudisasukkaista tuli Viipurin Karjalasta.

12. *Suitsi ja turvapaikka*], lat. *froenum praesidiumque* puolestaan viitanee Viipurin suojamuureihin idän heimokapinoita ja erityisesti Ruotsin (ja Suomen) perivihollisia vastaan, siis n. 1290-luvulta alkaen, mahdollisesti em. ruptuurisodan alkuvaiheisiin kesällä 1656.

13. *Vainioita taajoin ryntäyksin rosvoavat*], lat. *Praedantes ... crebris discursibus arva* tarkoitetaan ennen kaikkea niitä venäläisiä joukkioita, jotka 1410-luvun alkupuolella polttivat mm. Viipurin kaupungin sekä tekivät uusia hyökkäyksiä Ruotsin Karjalaan vuosina 1481, 1495, 1496, 1555, 1570–1595 (ns. Pitkä viha) ja 1650 sekä ruptuurisodan ensimmäisenä kesänä 1656.

14. *valkamassaan*], lat. *in statione*. Thomassonin editiossa *stationes*, painovirhe tai seuraavan *rates*-sanana muodon aiheuttama erehdys. Säkeisiin 13–14, vrt. Olaus Magnus 9, 3 ”Moskovaalaisten eli venäläisten hyökkäyksistä” ja 11, 5.

15–16. *venäläisen ruhtinaan*], lat. *Ruthenique ducis*. Alkutekstin kansannimi *Ruthenus* tarkoittaa yleensä venäläisiä, kuten tässä, mutta usein myös ukrainalaisia (Helander 2004, 272–273). Suomenoksen ruhtinas alkutekstissä on ‘*dux*’, joka tarkasti ottaen on ‘opas’; ‘päällikkö/’johtaja’; ‘herttua’, esim. *Iohannes Dux*, ‘Juhana Herttua’. Hermelin välttelee *He-catompolis*-elegioissaan yleensäkin mainitsemasta henkilönnimiä, varsinkin vihollisosapuolen, joten on vaikea tietää, onko kyse Moskovan vai Novgorodin suuriruhtinaasta vai viimeksi mainitun alaisesta ruhtinaasta, mutta todennäköisesti jostain venäläisestä suuriruhtinaasta.

Ruhtinas on latinaksi *princeps* tai *regulus*, suuriruhtinas puolestaan *magnus dux*, mutta sitä ei olisi saanut sopimaan säkeeseen kuuden runojalan tultua jo käytetyiksi.

Todennäköisiä historiallisia konteksteja voi olla kaksi: ilmeisemmin on kyse mm. Knut Possen nimiin kirjatun ns. Viipurin pamauksen vuoksi kuuluisaksi yritykseksi jääneestä Viipurin valtauksesta Pyhän Andreaan päivän rynnäkössä 30.11.1495, paljon epätodennäköisemmin ns. Joutselän taistelusta Kivennavan lähellä 11.3.1555. Edellisen puolesta puhuu ennen kaikkea se, että se liittyy nimenomaan Viipuriin ja siksi että Hermelin mainitsee heti perään, säkeessä 16 ”*Fabula tunc ... nascitur*”, ”siltoin sai alkunsa tarina”, (implisiittisesti Viipurin pamauksesta). Jälkimmäinen konteksti voisi tulla kyseeseen siksi että siinä ”barbaarien selänkäntö” (säe 10) on dramaattisen nopea verrattuna Viipurin pamauksen jälkeiseen venäläisten hallitumpaan ja päiväkausia hitaampaan vetäytymiseen; myös elegian alkupuolella esiintynyt takautuva kronologia voisi toimia argumenttina vuoden 1555 taistelukontekstin puolesta.

Vuonna 1495 Iivana III:n suunnittelemana sotaretkellä pääjoukkoa komensi ruhtinas Danilo Scena, etujoukon päällikkönä oli ruhtinas Pietari Nikitits ja Novgorodin joukkoja johti Iivana III:n paikallinen käskynhaltija Jaakko Zaharjevits. Venäläiset purkivat leirin 4.12., neljä päivää rynnäköyrityksensä jälkeen ja poistuivat Viipurin alueelta. Joutselän dynamisempaan taisteluun johtaneen hankkeen oli laittanut alulle Iivana III:n nuori pojanpoika, vasta 25-vuotias Moskovan suuriruhtinas ja sittemmin koko Venäjän tsaari Iivana IV Julma, joka delegoi sotaretken Viipurin läänin käskyttämällä Novgorodin suuriruhtinas Dimitri Paletskia, joka puolestaan määräsi ruhtinas Ivan Bibikovin yli 10000 miehen vahvuisen sotajoukon komentajaksi. Vouti Jöns Maununpojalla oli vain n. 600 miestä Kivennavan hirsilinnakkeessa. Puolustajat saivat tarkalla tykistökeskityksellään ja hiihto-osastojen välittömällä jälki-iskulla henkiinjääneet viholliset paniikinomaisesti pakenemaan rajan itäpuolelle. Komentaja Bibikov noin 300 miehensä ohella oli kaatunut ensimmäisessä tykistöiskussa.

17. *Kauhistuttavalla jyrähdyksellä täällä mylvähti — ei maaonkalo*, lat. *Mugit horribili non heic cava terra mugitu*. Hermelin haluaa eksplisiittisesti poiketa Viipurin pamauksen mystisemmästä, Olaus Magnuksen teoksessaan julkaisemasta legendasta (11, 4 ‘Hirveästi jylysevästä luolasta, jota sanotaan Pamaukseksi’). Sen mukaan Viipurin linnan lähellä oli maaonkalo, jonka pohjalle heitetyn eläimen tömähdysääni oli korviarepivä; tämän tietäen puolustajat olivat tukkineet korvansa vahalla, mutta tästä tietämättömät hyökkääjät joutuivat paniikkiin ja pakenivat. Todennäköisemmin puolustusmuurin tornissa ollut ruutivarasto tai tervan ja pien seos räjähti, hautasi massansa alle suuren joukon hyökkääjiä ja muodosti massiivisen pilven, joka näytti Pyhän Andreaan ristiltä.

18. *Sopimuksenrikkooja säikäytti itse Jumala*], lat. *foedifragos perculit ipse Deus*. Ruotsin suuruudenajan loppuvuosien latinankielisessä runoudessa venäläiset leimattiin lähes säännöllisesti barbaareiksi ja sopimuksenrikkoojiksi, aivan kuten roomalaisessa historiankirjoituksessa periviholliset, Karthagon petolliset puunilaiset. Tämä näkyy varsinkin Suuren Pohjan sodan ruotsalaisille voitokkaina alkuvuosina, kun Kaarle XII sai valtakunnan historiografiksi ja kenttäkanslian sihteeriksi kohonneelta Hermeliniltä tilaamiaan parjauspamfletteja. Näistä tunnetuin on runoelma ”Kaarle XII:lle, ruotsalaisten kuninkaalle, sodan jatkamisesta sopimuksenrikkooja vastaan”. Aikalaiset kyllä ymmärsivät, keistä vihollisista oli kyse, vaikka kansannimeä ei mainittukaan. Toinen latinaksi runoillut ruotsalainen virkamies Magnus Rönnow (n. 1665–1735) ylisti Kaarle XII:ta tämän voitosta ”venäläisistä sopimuksenrikkoojista” Narvan taistelussa (1700) samalla *foedifragus*-adjektiivilla, selventäen voitettujen kansallisuuden etnonymillä *Rutheni* (vrt. asiaselitys säkeen 15 kohdalla ylempänä).

On vaikea sanoa, tarkoittiko Hermelin loppusäkeen viimeisellä sanalla, Jumalalla, oman aikansa luterilaisten vai yleensä kristittyjen Jumalaa, tuskin kuitenkaan ortodoksien Jumalan vastapoolia, varsinkin kun hän ei ollut juurikaan eri teologioista kiinnostunut. Vuosina 1656–1658 käydyin ruutuurodan jälkeen Käkisalmen läänissä ja Inkerinmaalla luterilaisen väestön lukumäärä kasvoi merkittävästi lukemattomien ortodoksien paettua Novgorodin suuntaan, mutta koska Viipurin pamauksen aikoihin luterilaisuus ei ollut edes syntynyt, saattaa olla, että Hermelinin tässä tarkoittama Jumala oli ylipäätään läntinen ruotsalaisia suojeleva Jumala.

IV.1.5. NEVANLINNA (lat. *Nya, Niva, Neovia*)

Nevan ja Ison Ohtajoen yhtymäkohdassa oli ollut vakituksia asukkaita ja kauppapaikka jo keskiajalla, 1200-luvun alkupuolella. Nevajoen suistoon oli rakennettu 1299 Torgils Knutssonin käskystä ruotsalainen linnoitus, *Landskrona*, mutta Novgorodin venäläiset tuhosivat sen jo 1301. Novgorodista peräisin olevissa, noin vuoteen 1500 ajoitettavissa kirjallisissa lähteissä kerrotaan, että venäläiseksi katsotulla alueella oli muutama mökki ja kylä. Vuoteen 1599 ajoitetussa dokumentissa kerrotaan, että Nevan suistossa oli kaupunki, venäläisiä valtiollisia kauppapuoteja, aallonmurtaja ja ortodoksinen kirkkorakennus. Luultavasti alueen valtiolliset vallanpitäjät, venäläiset ja ruotsalaiset, ehdivät vaihtua useamman kerran, koska on säilynyt kirjallinen kuvaus, jonka mukaan tsaari Ivan IV (Iivana Julma) määräsi perustettavaksi linnoituksen Nevan suistoon, jonka rakentaminen alkoi 1557– ja samalla saarella aloitettiin vuosina 1573 ja 1583 ruotsalaisten linnoitusten rakentaminen, joita sitten jatkettiin 1611 Nevanlinnan linnoituksen rakentamiseksi: Kaarle IX alkoi tuolloin rakennuttaa Inkerinmaan puolustukseksi linnoitusta nimeltään *Nyenskans*, ‘Nevan linnake’. Tarkoituksena oli pitää venäläiset pois Itämereltä ja Venäjän kaupan saaminen valvontaan. Stolbovan rauhassa 1617 Inkerinmaa siirtyi Käkisalmen läänin lisäksi Ruotsille. Linnoitus sijaitsi Ohtajoen etelärannalla ja kaupunki saman joen pohjoisrannalla.

Kaupungistamisstrategia varsinkin näissä Ruotsin itäosaan eli Suomeen perustetuissa linnakaupungeissa oli siis samanlainen kuin Viipurissa (*Vi-borg*), Oulussa (*Ule-å-borg*) ja Kajaaninlinnassa (*Kajane-borg*) sekä Hämeenlinnassa (*Tavaste-hus*): ensin rakennetaan linna ja hieman myöhemmin varsinainen kaupunki asemakaavoineen linnan viereen, *Nyen < Nyen-skans*, Nevanlinna. Kaupunkioikeudet Nevanlinna sai 1638 ja toisen kerran 1642.

Ruptuurisota (< lat. *ruptura*, ‘repeämä’), joka liittyy merkittäväällä tavalla Nevanlinna-elegian historiallisiin konteksteihin, tarkoittaa Käkisalmen läänissä ja Inkerinmaalla 1656–1658 käytyä sotaa, joka aiheutti yhteiskunnallisen repeämän, välirikon ortodoksisen ja luterilaisen väestönsosan kesken. Tätä sotaa kutsutaan myös Kaarle X Kustaan Venäjän-sodaksi. Sodan tärkeimpiä syitä oli Venäjän tarve vapaaseen kauppareittiin Itämerelle. Kesäkuun alussa 1656 venäläiset tiesivät Nevanlinnan olevan lähes ilman puolustajia ja saivat siten helposti vallattua Nevanlinnan linnoituksen, surmasivat kaupungin asukkaita ja polttivat johtomiesten asuinrakennukset ja samalla koko kaupungin, mutta jo loppukesällä 1656 Nevanlinna saatiin miehitettyä takaisin ja linnoitus varustettua venäläisten vetäytyttyä; toipuminen oli melko nopeaa. Vuonna 1671 tehtiin kunnianhimoinen asemakaava ja vaikka vain pieni osa siitä saatiin toteutettua, Nevanlinnasta tuli koko Inkerinmaan hallintoalueen suurin kaupunki ja se voitti *Nöteborgin* (Pähkinälinna) niin koossa kuin varallisuudessa. Lähes puolet Nevanlinnan porvareista oli jo vuosien 1640–1642 henkikirjojen mukaan, siis ennen ruptuurisodan mullistavaa vaikutusta väestöpohjaan, nimiensä perusteella suomalaisia (useimmiten savolaisia), hieman yli puolet germaanisista eli ruotsalaisista ja saksalaisista nimiä. Sen sijaan 1680- ja 1690-luvuilla Nevanlinnassa oli kirjattu yhteensä 316 sukunimeä, joista suomalaisia tai savolaisia 99 eli vajaa kolmasosa, germaanisista 215 eli noin 70 %, lisäksi yksi venäläinen. Suuren Pohjan sodan alkuvaiheissa, toukokuussa 1703, Venäjä sai vallattua Nevanlinnan ja hävitti sen, minkä jälkeen raunioiden länsipuolelle alettiin pian rakentaa Pietarin kaupunkia. Toukokuussa 2003 juhlistettiin näytävästi Pietarin kaupungin 300-vuotista historiaa. Pietarin laivastomuseossa on nähtävillä Nevanlinnan pienoismalli.

Inkeriläiset eli inkerinsuomalaiset ovat Ruotsin vallan aikana 1600-luvulla Inkerinmaalle siirtyneiden savolaisten ja Kannaksen karjalaisten talonpoikien jälkeläisiä, uskonnoltaan pääasiassa evankelisluterilaisia; inkerikot sen sijaan ovat Inkerinmaalla jo aiemmin asunutta suomensukuista eli itämerensuomalaista, uskonnoltaan ortodoksista väestöä. Inkerinmaan väestöstä oli vuonna 1656 suomalaisia 41 prosenttia, mutta vuonna 1695 heitä oli väestöstä jo 75 prosenttia: 1600-luvun lopussa Inkerissä oli jo 45 000 suomalaista. Daniel Europaeus löysi Inkerinmaan kansanperinteen 1800-luvun puolivälissä ja Elias Lönnrot kävi Inkerissä runojen keruumatkalla 1844.

1. *Suomenlahden laajaa meren salmea*], lat. alkutekstin *Venetici ... ponti* (Suomenlah-ti): Tämä maantieteellinen erisnimi esiintyy 1600-luvun proosassa ja runoudessa myös

varianttimuodossa *Venedicus*. *Venedi* tarkoittaa alun perin vendejä, Veikselin varrella asunutta slaavilaissukuista kansanheimoa, mutta myöhemmin, kuten tässä, se viittaa suomalaisiin.

2. *Kahdet lahdet*], lat. *Geminos ... sinus* viittaa Nevan suistoon Suomenlahden itäpäässä (eli Nevan länsipäässä) ja toisaalta Nevan itäpäähän, joka lähtee Laatokan lounaisrannikolta Pähkinälinnan kohdalla. Sananmukaisesti suomentamalla saataisiin erikoinen ilmaus, ”kaksoislahdet”, vrt. Vergiliuksen *Aeneis* 1, 162–163 *hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur/ in coelum scopuli* ”Ympäri laajat on riutat, ja kaksoiskalliot nousee/ päin yläilmoja” (suom. P. Oksala 1999).

5–6. *venäläinen ... kavaluuttaan*], lat. *fraudem Sarmata*: venäläisen vihollisen petollisuus esiintyy Ruotsin latinankielisessä kirjallisuudessa myöhäiskeskiajalta Suureen Pohjan sotaan asti. Tässä nimenomaisessa kontekstissa kyseinen kavaluus saattaa viitata Nevanlinnan valtauksen kesäkuun alussa 1656: Inkerin ja Käkisalmen läänin kenraalikuvernööri Kustaa Evertinpoika Horn sai toukokuun lopulla 1656 tarkastusmatkallaan selville, että venäläiset olivat kokoamassa hyökkäyslaivastoa ja Inkerin ortodoksiset talonpojat valmistelivat kapinaa tukeakseen venäläisiä. Horn pyrki saamaan kokoon paikallista nostoväkeä ja apua Ruotsista asti, mutta Tukholma torjui molemmat mahdollisuudet. Venäläiset rintamakomentajat tiesivät, että suomalaista nostoväkeä oltiin kokoamassa, joten he aikaistivat kesäkuun loppuun suunnitellun hyökkäyksensä kesäkuun alkuun 1656 kahdella rintamalla: etelässä laivaston tukemana maahyökkäyksenä Pähkinälinnan ja pohjoisella Laatokalla 250 aluksen kuljetuslaivaston mihinnoisuina. Nevanlinnan virkamiehet, erittäin vähälukuinen sotaväki ja porvaristo pakenivat, rahvas jäi paikoilleen.

Sarmaatit olivat antiikin aikaan Mustanmeren koillispuolella elelyt iranilaissukuinen kansanheimo, joka 1600-luvun latinankielisessä runoudessa tarkoittaa puolalaisia, valkovenäläisiä, ukrainalaisia ja ylipäätään venäläisiä, yleensäkin koillislaaveja.

7–8. *Kun sain vihdoin tungettua tuon barbaarisen pohjasakan suonsilmäkkeisiin, se on oppinut sietämään pettämättömiä sopimuksia*], lat. *Inque cavas per me tandem repraessa paludes/ barbara faex didicit foedera certa pati*. Säe 7 viitanee Stolbovan rauhaa edeltävään aikaan ja säe 8 ko. rauhan jälkeiseen aikaan, kesäkuun 1656 venäläisvaltauksen asti tai vaihtoehtoisesti molemmat säkeet ruotsalaisten vielä saman kesän 1656 aikana linnoituksineen takaisin valtaaman Nevanlinnan rauhan ja intensiivisen taloudellisen kasvun aikaan 1650-luvun lopulta 1690-luvulle asti. Hermelin on saattanut koota säkeen 8 pentametrinsä loppupuoliskon *foedera certa pati* yhdistämällä Vergiliuksen *Aeneis*-eepoksen 1, 62 *foedere certo*, ”luotettavalla sopimuksella” ja 10, 866 *iussa aliena pati*, ”sietää vieraita käskyjä”.

9 *Tethys kieltäytyi tarjoamasta selkäänsä kauheille laivoille] Abnuit infandae substernere terga carinae ... Tethys:* Tethys oli kreikkalaisessa mytologiassa valtameren valtiaan Okeanoksen sisar ja puoliso, jolle hän synnytti joet, yhteensä 3000, ilmeisesti myös Nevan, ja saman verran okeanideja, meren nymfejä. Tethys esiintyy myös Oulu-elegian säkeessä 8, tosin siinä kalastuksen metaforana. Thomassonin editioonsa valitsema, merkitykseltään lähes identtinen variantti *infandae ... tergora classi* antaa ymmärtää, että kyseessä on viittaus loppukesällä 1656 amiraali Wrangelin laivasto-osaston tekemään toimenpiteeseen, jossa raivattiin Nevanlinnaan johtava laivaväylä venäläisten sinne upottamista hylyistä sekä Suomeen johtavan pohjoisen väylän tukkimisesta. ‘Selkä’ tarkoittaa Nevajoen pintaa. Tämä liittyy kontekstuaalisesti elegian viimeiseen eli seuraavaan säkeeseen 10.

10 *päätti kulkea mieluummin itseään palvelevia vesireittejä pitkin] Et famulis Tethys praetulit ire vadis:* vapaampi suomennos olisi ”lähtikin kulkemaan tutumpia vesireittejä”, mikä viittanee ruotsalaisten ja suomalaisten tai inkeriläisten venäläisiä paremmin tuntemissa itäisen Suomenlahden tai Nevan länsiosien vesissä oleviin karikoihin. Se voi viitata myös siihen, että venäläisten kerrotaan Pähkinälinnan edustalla vetäneen maitse kannaksen yli heinäkuussa 1656 noin 50 pientä alusta Nevalle, josta oli nyt Nevanlinnan linnoituksen tuhoamisen jälkeen Suomenlahdelle vapaa kulku. Siellä nämä alukset onnistuivat pakottamaan 22.7. voitokkaan meritaistelun tai jonkinlaisen merikahakan jälkeen suomalaisten tiedustelukuutin maihin Retusaaren (nykyään Kotlin-Kronstadt) rantaan, jossa talonpoikaisjoukot surmasivat suurimman osan miehistöstä. Silti alukset palasivat 2. elokuuta 1656 Nevalle kuultuaan ruotsalaisen laivasto-osaston tulosta: kolmen laivan ja 16 pienemmän aluksen muodostama laivasto-osasto oli lähetetty Tukholmasta jo 28. kesäkuuta 1656, johdossaan amiraali Carl Gustaf Wrangel. Kun osasto oli elokuussa päässyt Nevanlinnan edustalle, venäläiset olivat jo poistuneet. Seuraavana sotakesänä 1657 amiraali Wrangelin vahvistettu laivasto-osasto saapui Suomen rannikolle toukokuun lopulla ja purjehti Nevanlinnan edustalle. Wrangel nousi Nevaa pitkin Laatokalle ja varmistti ylivoimallaan järven laivastoherruuden.

Hermelin on saattanut tässä säkeessä hyödyntää Ovidiuksen *Fasti*-runoteoksen 1. kirjan säettä 458 *et patriis exserit ora vadis*, ”ja kotoinen rantaseutu pistää esiin”.

Lisäsäkeistä: **4.** ja **6.** väliltä poistettu **2bis**, *Cum rueret quondam praedae stimulatus amore*, ”Kun se ryntäsi aikoinaan saaliinhimon yllyttämänä”, viittaa todennäköisesti Nevanlinnan venäläisvaltauksen kesäkuussa 1656, joka tapahtui siis vain puolitoista vuotta ennen Hermelinin syntymää ja noin 30 vuotta ennen Nevanlinna-elegian laatimista, joten aihe oli lähihistoriaa. Sen sijaan lisäsäe *Atque indignanti vincula mente tulit*, ”Ja mieliharmissaan se on kantanut kahleita” viittaa siihen faktaan, että Stolbovan rauhan jälkeen Ruotsi pystyi kontrolloimaan ja verottamaan Venäjän ulkomaanliikennettä, myös Nevalle. Myös *Mercibus innocuis oravit itinera tantum*, ”Se anoi vain kulkulupaa viattomille kauppatavaroille” ja *Libera, dum servit, sic satis esse potest*, ”sillä lailla se pystyy olemaan aivan huoleton, niin

kauan kuin se tottelee” liittyvät samaan venäläisten ongelmatilanteeseen ulkomaankaupassa, mutta nähtävästi Hermelin on halunnut painottaa sanaa *servit*, ‘on (valtiollisesti) jonkun vallanalainen, alamainen’ tai ‘rasituksen alainen’: kyseessä ovat ilmeisesti juuri verorasitus ja mahdolliset tullit Nevan liikenteessä. Epäsuorasti Hermelin viittaa taas kerran venäläisten piittaamattomuuteen valtiollisista sopimuksista, tässä tapauksessa Stolbovan rauhansopimuksesta. Itse asiassa Nevanlinnan valtauksen käytännöllisenä tarkoituksena oli ollut poistaa linnoitus Nevan suulta, jotta Lyypekistä tulossa ollut venäläisten tilaama ampumatarvikelaivaus pääsisi perille.

Viimeinen lisäsäe **10bis** *Innocuis pateo, sed ademi posse nocere*, ”Viattomille olen avoinna, mutta olen ottanut itselleni oikeuden voida tehdä vahinkoa”, liittyy varmaankin luterilaisten talonpoikien kostotoimiin ortodoksia talonpoikia vastaan: Suomen sotavoimien ylipääällikkö, sotamarsalkka Gustaf Adolf Lewenhaupt antoi ruptuurisodan kolmantena kuukautena elokuussa 1656 julistuksen, jonka mukaan kapinan aikaisiin tihutöihin syylistyneet ortodoksit voitiin surmata. Kosto saattoi kohdistua myös syyttömiin paikalle jääneisiin ortodokseihin. Talonpoikien molemmin puolin laajamittainen mukanaolo ja tiukka jakaantuminen uskonnon mukaan toi tilanteeseen sisällissodan piirteitä.

IV.1.6. OULU (lat. *Ula, Uloa, Ulaborg*)

Oulun kaupunki perustettiin kuningas Kaarle IX:n määräyksellä vuonna 1605 vuosisatoja vanhalle vilkkaalle markkina- ja satamapaikalle: tammikuussa 1605 tuli valtuutus perustaa uusi linna Oulunsuuhun ja 8.4.1605 käsky purkaa vanha Oulunsaaren puuvarustus sekä rakentaa tilalle uusi linna ja perustaa mantereelle vastapäätä kaupunki. Suomen pohjoisin kaupunki vielä 1500-luvun lopulla oli Rauma. Kaarle-herttuan Jäämeren- ja Vienan-politiikan tavoite oli Ruijan, Kuolan ja Vienan liittäminen Ruotsiin. Siihen tarvittiin pohjoiseen perustettavia kaupunkeja, mm. Oulun ja Kajaaninlinnan puolustuslinnat sotapolitiikan vuoksi ja Oulun kaupunki kauppa- ja kaupunkipolitiikan vuoksi, ikivanhalle Pähkinäsaarella vuonna 1323 solmitun rauhan pohjoispuolelle eli Novgorodin puolelle rajaa, joka oli etelämpänä Pyhäjoen suulla. Karjalaisia kauppiaita oli kulkenut Laatokalta Perämerelle, lähinnä Oulujärveä ja Oulujokea pitkin jo 1100-luvulla. Kustaa Vaasa myönsi 1531 Oululle, Kemille, Torniolle ja Lille luvan toimia kauppapaikkoina. Täyssinän rauha 1595 varmisti Oulun ja Pohjois-Pohjanmaan kuulumisen Ruotsin valtakuntaan. Anders Bure mainitsee lyhyesti otsikon ‘Kainuu eli Itä-Pohjanmaa’ alla: *Cajania, quæ & Bothnia Orientalis, fluvios habet multos ... Nuper condita habet Oppida Ula & Vasa: nec non castra, Cajaneburgum & Ulaburgum*. ”Kainuussa, jota sanotaan myös Itä-Pohjanmaaksi, on paljon jokia ... Äsken perustettuja kaupunkeja siellä ovat Oulu ja Vaasa, linnoja Kajaaninlinna ja Oulunlinna.” (suom. Tuomo Pekkanen)

Kaarle IX antoi oululaisille privilegiokirjan eli etuoikeuskirjan 26.9.1610. Linnan sijaan

Oulun elinvoimaisesta kaupungista tuli vähitellen merkittävä taloudellinen tekijä pohjoisessa. Kauppiaita muutti Ouluun Saksasta ja jopa Skotlannista asti (tosin Danzigin kautta). Oulusta vietiin Tukholmaan pääasiassa tervaa, kuivattuja haukia ja karjantuotteista voita ja vuotia, mutta myös hylkeen traania ja turkiksia. Paluulastiin Tukholmassa laivattiin yleensä suolaa, viljaa, jauhoja, olutta, takorautaa ja kankaita. Laivoja, jotka rakennettiin kaupungin omalla veistämöllä, oli 1600-luvulla käytössä 10–20 — niistä on tehty arkeologisia löytöjä. Myös Venäjän Karjalasta Käkisalmen läänistä, Aunuksesta ja Vienan Kemistä tuli säännöllisesti kauppiaita; vuodesta 1680 alkaen kauppa oli vapaata.

Maanmittari Claes Claessonin piirtämä kartta Oulusta vuodelta 1648 on vanhin Oulua esittävä karttapiirros, jonka päälle Claesson piirsi 1651 uuden ruutuasemakaavan, joka toteutettiin lokakuun 1652 tuhoisan tulipalon jälkeen. Vrt. Esko Aho, 'Kartat kertovat Uhleåborgista', *Kaleva* 27.10.2019, ss. 29–31.

Oulun asukasluku oli 1600-luvun alkupuolella vain hieman yli 500 henkeä, mutta se kasvoi vuosisadan puolivälissä noin 1000 ja 1600-luvun lopulla korkeintaan 1100 henkeen. Isonvihan aikana venäläiset saapuivat Ouluun syksyllä 1714, jolloin kaupunki tyhjeni lähes kokonaan asukkaista, lähinnä Ruotsiin ja maaseudulle; kaupunki ryöstettiin useaan kertaan, mutta vain linna poltettiin.

Ensimmäisen puukirkkonsa, jonka rakentaminen alkoi 1610, Oulu sai kolme vuotta myöhemmin. Oulu oli koulukaupunki jo 1600-luvulla: pedagogio perustettiin viimeistään 1612 ja vuosisadan puolivälissä siellä oli oppilaita jo 160. Pedagogio muutettiin 1682 kuninkaan päätöksellä triviaalikouluksi, josta pääsi jatkamaan suoraan yliopisto-opintoja. Oulua pidettiin suomenkielisenä kaupunkina, ja esimerkiksi ruotsinkielisen pormestari Daniel Krögerin mielestä Oulu oli hänen näkökulmastaan täysin suomalainen kaupunki. Silti virkamiehet, ylempisäätyiset ja varakkaampi porvaristo puhuivat arkikielensä ruotsia. Suomi oli kuitenkin kaupungin hallitseva kieli. Niinpä kihlakunnantuomari Erik Tavast manasi joulukuussa 1686 Oulun kehnoa raatihuonetta selvällä suomen kielellä: ”Perkele ia Ukon Walkia pältakon tämmöisen Rådhtuan, joka eij lämbijmämbj ole”.

1. *Lykaonin tyttären, Karhunvartijan alainen Oulu*], lat. *Ula, Lycaoniae tellus subjecta Booti*. Sananmukaisempi suomennos olisi ”Oulu, maa Lykaonin tyttären (=Kalliston), Karhunvartijan (tähtikuvion) alla”. *Lykaon* oli kreikkalaisessa mytologiassa Arkadian tarunomainen kuningas, jonka tytär oli *Kallisto*. Jumalatar *Hera* muutti mustasukkaisena Kalliston naaraskarhuksi, jonka *Zeus* siirsi tähtien joukkoon, joka tunnetaan tähtikuviona nimeltään *Arctos*, kr. Ἄρκτος eli Iso Karhu eli Otava. *Bootes* on Otavan viereinen tähdistö, *Arcturus* ja *Arctophylax* (kr. Ἀρκτοφύλαξ), Karhunvartija. Kallisto, vrt. kommentaari Tornio-elegian säkeeseen 2 *Parrhasio ... sidere*. Metonymisesti *Arctos* tarkoittaa pohjoisnapaa, pohjoisinta

mahdollista sijaintia, Pohjantähteä. Vrt. Olaus Magnus ([1555], 1. kirja, luku 19, ‘Ankarista pakkasista’, suom. Kaarle Hirvonen 1973): ”Nämä maat sijaitsevat Ison Karhun ja Pienen Karhun eli Otavan — kylmimpien tähtikuvioiden — alla.” Hermelinin toinen esikuva, Ovidius (*Tristia* 3, 2, 2), on käyttänyt *Lycaonius*-adjektiivia äärimmäisen koillisesta maastakarkotuspaikastaan *Tomista* Mustanmeren länsirannalla, juuri samassa metonymisessä merkityksessä: *Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris/ quaeque Lycaonio terra sub axe iacet*, ”Kohtalonani oli siis käydä myös Skyytiassa, joka sijaitsee pohjoisen taivaanakselin alla”.

Hermelinin omakätisessä käsikirjoituksessa on ensimmäiseksi säkeeksi suunniteltu varianttisia *Terra remota jacet pigri subjecta Booti*, ”Syrjässä sijaitsee kohmean Karhunvartijan alaisena maa”, jossa on lipsahtanut *piger*-adjektiivista virheellinen datiiivimuoto, joka pitäisi olla muodossa *pigro*.

2. muinoin Ruotsinmaani ylimmäinen rajamerkki, lat. *Olim Suejoniae meta suprema meae*. Uppsalan arkkipiispa Olof Björnsson ja Uppsalan tuomiokirkko olivat vuonna 1323 saaneet Uumajan pitäjän Kåddisin kylässä asuvalta avioparilta lahjoituksena näiden koko omaisuuden. Arkkipiispa oli 16.7.1324 Uumajan käräjillä Keski-Ruotsin koillisosassa sijaitsevan Hälsinglandin maakunnan voudin Johan Ingemarssonin läsnä ollessa ottanut haltuunsa lahjoitetun omaisuuden. Pohjoisen matkoilla arkkipiispa luultavasti sai kuulla kaukaisesta Oulujoesta ja Oulujärvestä. Hänessä heräsi ajatus laajentaa hiippakuntaansa pohjoiseen perustamalla uusia seurakuntia ja siis lisätä arkkipiispanistuimen tuloja. Hälsinglandin maakunnanlain mukaan raja Norjan suuntaan alkoi *Vlo thraesk* -nimisellä järvellä pohjoisessa Jämtlandissa. Oli asian laita kuinka tahansa, arkkipiispalle oli edullista väittää, että Oulujärvi on Hälsinglandin maakunnan pohjoisin rajamerkki. Telgessä (= Södertäljessä) pidettiin 5.9.1328 valtiopäiväkokous Ruotsin ja Norjan kuninkaan drotsin Knut Jonssonin läsnäollessa: ”Me Knut Jonsson, Ruotsin ja Norjan mainion kuninkaan drotsi, saatamme tämän kirjeen sisällöllä yleisesti tiedäväksi, että ... päätettiin toiselta puolen helsinglandilaisten ja toiselta puolen pirkkalaisten välillä (*inter Helsingos ex parte una, et Birkarlaboa ex parte altera*) ... nimittäin, että Hälsinglandin äärimmäistä pohjoista osaa, joka ulottuu Oulujokeen ja Oulujärveen (*amnem dictum Wlv et stagnum Wlothraesk*), saa asua ja viljellä kenenkään estämättä ja häiritsemättä...” (suom. Erik Wahlberg). Hermelinin ei tarvinnut etsiä käsiinsä tuota alkuperäistä keskiaikaista dokumenttia, vaan hän sai elegiaan tarvitsemansa tiedon kätevästi Anders Burelta (Richterin editio s. 9, rr. 35–43): *Helsingia olim nomen generale erat, reliquas Septentrionaliores provincias complectens. Extant enim adhuc literæ Canuti Ionson Archidapiferi, anno Christi 1328 in Parlamento Telgis habito date, quae testantur terminos Helsingiae ab aquilone antiquitus fuisse in flumine Ula & lacu Ulatresk quæ jam in borealibus Cajaniae partibus sita sunt. Helsingiam olim regni titulum ... habuisse ...* Pekkasen suomennos s. 47: ”Muinoin Hälsingland oli kaikkien muiden pohjoisten maakuntien yhteinen nimi. Edelleen on näet tallella drotsi Knut Jonssonin kirje, joka on kirjoitettu vuonna 1328 Täljen maakäräjillä ja todistaa, että Hälsinglandin pohjoisraja

kulki ennen vanhaan pitkin Oulujokea ja Oulujärveä, jotka nykyisin kuuluvat Kainuun pohjoisosiin. Hälsingland oli muinoin valtakunta...” Hermelinin omakätisissä varianteissa säkeen 2 kohdalla käy selvästi ilmi, että runoilija tavoitteli Hälsinglandin ikivanhaa rajaa Oulussa: *Olim! O limes Helsingis ultima meta meis* ja *Olim! O limes sed Suedis ultima meta meis*, mutta onkin laajentanut maakunnan *Suejonian*, koko Ruotsinmaan pohjoisimmaksi rajamerkiksi. Buren *terminus*, ‘rajapyykki’, ei sopinut runomittaan, ei myöskään Hermelinin oma *limes*, ‘rajalinja’, vaan toinen synonyymi *meta*, ‘raja’, joka istuu runomittaan. Ilmeisesti Buren jakson alussa ja lopussa toistama sana *olim*, ‘muinoin’, on myös kelvannut Hermelinille säkeen rakennusaineeksi.

3. *sitä soittaa Pohjoistuuli, joka tulee raakana napa-alueelta*], lat. *quam Boreas, polari crudus ab axel personat* Pohjoistuuli, *Boreas*, esiintyy myös Tornio-elegian säkeessä 10, jonka kommentaarissa on lisäselityksiä. Adjektiivilla *polari* ‘napa-alueen’ on Hermelinillä käsikirjoituksessaan variantti *populari*, ‘kotimainen’, joka sopii runomittaan — *polarin o-äänne* on periaatteessa lyhyt. Molemmat adjektiivivariantit voisi suomentaa yhdessä ‘napa-alueeltamme’. Johannes Magnus antoi 1550-luvulla ymmärtää, että Ruotsin valtakunta ulottui pohjoisnavan leveysasteille. Kaarle IX:n tavoite 1500–1600-lukujen vaihteessa oli pyrkiä valtaamaan koko pohjoiskalotti, ja Kaarle XI:n uskollinen nuori runoilija 1680-luvulla maalaa nämä tavoitteet saavutetuiksi mm. tällä kaupunkielegiallaan. *Axis*-sana, ‘taivaanakseli’, metonymisesti ‘pohjoisnapa’, esiintyy usein Ovidiuksen *Tomini* koillisen ulottuvuuden kylmyyden kuvauksissa, vrt. T. Sironen 2007, alaviitteet 30 ja 31. Oulun 1600-luvun puolivälin asemakaavassa, jota on noudatettu jo 370 vuotta, pääkatujen suunta on koillisesta lounaaseen ja luoteesta kaakkoon, joten pohjoistuuli pääsee edelleen puhaltamaan kaupungissa terveisiään kylmältä Jäämereltä jopa kaksien pääväylien kautta. Johannes Snellmann maisterinväitöskirjassaan *De urbe Uloa*, 1737, (suom. ”Oulun kaupungista”, Sari Kivistö ja Arto Kirri 2000) todistaakin 2. osa, § 6, s. 91: ”Lisäksi erittäin ankara pakkaneen ja purevat pohjoistuulet puhdistavat ilman niin, että tarttuvat kulkutaudit, äkillinen kuumesairaus ja muut senkaltaiset onnettomuudet pääsevät tunkeutumaan tänne melko harvoin.” Hermelin on kierrättänyt Ovidiuksen Mustanmeren jääkylmistä runomaisemista myös vinkuvan pohjoistuulen, *Tristia* 3, 10, 45: *et quamvis Boreas iactatis insonet alis*, ”ja vaikka Pohjoistuuli soitteleekin liihottelevin siivin”.

4. *talvi rasittaa Oulua myös pitkällä öillään*], lat. *et longa nocte fatigat hyems* Samaa tematiikkaa on Tornio-elegian alkusäkeissä 1–3 ja loppusäkeen 16 synteesissä *Cimmeria ... nocte*. Talvipäivän seisauksen aikana, 21.–22.12., aurinko laskee Oulussa klo 14:03 ja nousee klo 10:29 eli tuo pisin yö kestää noin 20 tuntia, päivän pituus sen sijaan on silloin tarkalleen ottaen kolme tuntia 34 minuuttia. Vrt. myös Olaus Magnus [1555] (suom. K. Hirvonen 1973), 2, 17 ‘Valaistuksesta ja päresoihduista’, s. 43: ”Kun Pohjolan asukkailla on vaivanaan erittäin pitkät yöt (kuten tämän kirjan alussa on jo esitetty) ...”.

5. *Vaikka se lähirajallaan havaitseekin pörröisen saamelaisen*], lat. *Quamlibet hirsutum propiori limite Fennum/ Adspicit* Hermelinin maininta oululaisten saamelaisista lähinaapureista saattaa olla peräisin Olaus Magnuksen *Carta Marinasta*, jossa heti Oulun ja Iin koillispuolella, Ii- ja Simojoen välissä, on suurin kirjaimin *LAPPIA ORIENTALIS* (‘Itä-Lappi’, tarkoittaa ns. Kemin Lappia) ja pörröiseen turkisvaatteeseen pukeutunut mies, joka on tulkittavissa saamelaiseksi. Bure kuvaa (1626, suom. T. Pekkanen 1985), s. 52: ”Vaatteensa he (lappalaiset) enimmäkseen valmistavat tuuheista ja pörröisistä turkiksista tai muualta tuodusta villakan-kaasta.” (*Vestimenta, ut plurimum, e pellibus hirsutis villosisque conficiunt, vel ex panno laneo advectitio.*) Tässä kontekstissä *Fennus*-etnonymyi tarkoittanee saamelaista, ei suomalaista. Varsinainen lappalaista eli saamelaista tarkoittava, Hermelinin Kajaani-elegian säkeessä 3 monikon genetiivimuodossa käyttämä *Lappionum* ei sopisi tässä kohdassa vaadittavassa yksikön akkusatiivimuodossaan *Lapponem* tai *Lappionem* runomittaan. On muistettava, että historioitsijaetnografi Tacituksen *Germania*-monografiansa viimeisessä kappaleessa 46 lyhyesti käsittelemät *Fenni* (mm. *Fennis mira feritas*, ‘Fennit ovat ihmeellisen villejä’) ovat saamelaisia, jotka asuivat saamelaisten paikannimienkin todistuksen mukaan vielä 1900 vuotta sitten Etelä-Suomessa, kun Tacitus oli saanut kuulla heistä; lisäksi norjan kielessä *finn* tarkoittaa lappalaista eli saamelaista. Lisäksi Jordanes kertoo 500-luvun puolivälissä kirjoittamassaan lyhennelmässä Cassiodoruksen kadonnesta goottien historiasta, (*De origine actibusque Getarum*, 23), Skandian kansanheimojen luettelossa *Finni mitissimi, Skandzae cultoribus omnibus mitiores* (Müllenhoff: *minores*). ”Erittäin rauhalliset finnit, jotka ovat kaikkia muita Skandian asukkaita rauhallisempia (pienikokoisempia).” (Ks. Pekkasen Bure-suomennoksen kommentaari, ss. 85–86.) Jordaneksen finnit eivät ole suomalaisia, kuten Bure luulee, vaan lappalaisia (nykyään sanottaisiin ‘saamelaisia’). Müllenhoffin korjausehdotus *minores* ‘pienikokoisempia’ käsi kirjoitusten *mitiores* ‘rauhallisempia’ asemesta on hyvin perusteltu, sillä Jordanes kiinnittää Skandian kansoja kuvatessaan toistuvasti huomiota niiden kookkuuteen.

Hermelin on rakentanut *hirsutus Fennus*-sanaparin, ‘pörröinen/karkeaturkkinen lappalainen’, Ovidiuksella *Tristia*- ja *Ex Ponto*-runokokoelmissaan esiintyvän *hirsutus Geta*-sanaparin, ‘pörröinen geti’, mukaan. Itse asiassa hän on laajentanut sen kokonaisen pentametrisäkeen pohjalta, *Ex Ponto* 1, 5, 74, heksametrin pituiseksi: *aspicit hirsutos comminus Ursa Getas*, ‘(Iso) Karhu (tähtikuvio) havaitsee lähellä pörröisiä/karkeaturkkisia getejä’ > *Adspicit + hirsutum + propiori limite + (Ula) + Fennum*, ”Se (=Oulu) havaitsee lähirajallaan pörröisen/karkeaturkkisen saamelaisen”. Latinan *comminus*, ‘lähellä’, on lähes synonyymi ilmaukselle *propiori limite*, ‘lähirajalla’. Geti oli traakialaisperäinen ei-roomalaistunut kansanheimo Balkanin koillisosassa, nykyisten Romanian ja Bulgarian alueella. Ovidius ehti lopulta kymmenessä karkotusvuodessaan, 8–18 jaa., oppia heidän (indoeurooppalaista) kieltään, samoin sarmaattien kieltä (*Tristia* 5, 12, 58). Todennäköisyyttä siitä, että Hermelin on soveltanut Ovidiuksen tätä nimenomaisen etnisen kuvauksen mallia, lisää myös se, että Ovidius mainitsee vain kahta säettä aiemmin (*Epist. ex Ponto* 1, 5, 72: *quo Boreas pinna*

deficiente venit, ”jonne Pohjoistuuli tulee siipiensä uupuessa”) *Boreas*-pohjoistuulen, ja samoin Hermelin tässä Oulu-elegiansa säkeessä 3 eli kaksi säettä aiemmin hänkin. (T. Sironen 2007 ja 2008). ”Pörröisyys”, vrt. Olaus Magnus [1555], 4, 11 ‘Harjaantumisesta jousiammuntaan’ suom. ss. 70–71: ”Mutta kun yllä olevassa kuvassa (s. 68) nähdään turkispukuinen mies, jolla on häntä, niin on se ymmärrettävä yksinkertaisesti niin, että vanhemmat pukevat nuorukaiset ja pojat kuivattuihin eläinten, etenkin nuorten karhujen taljoihin.” Edelleen Olaus Magnus 4, 12 ‘Lappalaisten metsästystavoista’, suom. s. 72: ”Nahkoja taas käytetään, kuten edellisessä luvussa kerrottiin, poikien tai nuorukaisten puvuiksi, linnunnahkoja päähineiksi. Sen vuoksi myös monet enempää ajattelematta uskoivat, että he ovat ruumiiltaan karvaisia kuin eläimet tai villipedot.”

6. *sillä on enemmän kasvonpiirrettä gööteiltä.*], lat. *a Gothis plus tamen oris habet*. Gööteillä (lat. *Gothi*) tarkoitetaan alun perin göötanmaalaisia eli eteläruotsalaisia, etelägöötanmaalaiset ovat taas smoolantilaisia (Helander 2004, 252). Oulun asukkaista osa, varsinkin virkamiehistä ja kauppiaista, oli muuttanut Ruotsista, Saksasta ja jopa Skotlannista asti, eli he olivat germaaneja; he olivat keskimäärin kaitakasvoisempia ja pitkäpäisempiä, heillä ei ollut korkeita poskipäitä, kuten saamelaisilla tai joillakuilla suomalaisilla. Myös tämän säkeen takana on Ovidius, *Tristia* 5, 7, 11–12: *mixta sit haec quamvis inter Graecosque Getasque, / a male pacatis plus trahit ora Getis*, ”vaikka tämä kansa on sekoittunut kreikkalaisten ja getien kesken, se vetää enemmän esiin kasvonpiirteitä ei-rauhoitetuilta geteilta”. Hermelinillä on tämän elegian 6. säkeen alussa variantti *a vividis*, ‘reippailta’, joka vastaa lauseenjäseneenä ja osittain myös merkitykseltään Ovidiuksen ilmausta *a male pacatis*. Lisäksi Ovidiuksen *Getis*-etnonymia vastaa Hermelinin samansointinen *Gothis*, mikä ei ole sattumaa, koska jo myöhäisantiikissa getit ja antiikin gootit menivät kirjailijoilla sekaisin, samoin keskiajalla ja 1600-luvulla, jolloin useat ruotsalaiset runoilijat ja prosaistit itse asiassa käyttivät tarkoituksellisesti *Getae*-etnonymia ruotsalaisista, gööttien (lat. *Gothi*) synonyyminä (Helander 2004, 252). Ruotsintajalla on sattunut valitettava kömmähdys: (*ós*) *óris*-sana on tässä yksikön genetiivissä partitiivisessä funktiossa, ‘kasvonpiirrettä’, ei siis monikon ablatiivissa (*óris*, sanasta *óra*, *órae*) ‘(Göötanmaan) rannikoilta’, koska se ei sovi runomittaan eikä myöskään Ovidiuksen *Tristiasta* kierrätetyn em. säkeen kontekstiin.

7. *Nerokkaana se ei kylvä viljapeltomaata tulevalle ajalle*], lat. *Jugera non frugum serit ingeniosa futuro*. ‘Se’ tarkoittaa Oulua, koska appositiona toimiva attribuutti *ingeniosa* on feminiinimuodossa, mutta käytännössä tässä tarkoitetaan oululaista viljelystaitoista talonpoikaa. *Futuro*, ‘tulevalle ajalle’ tai oikeastaan ‘tulossa olevalle ajalle’, mikä voisi viitata rukiin tai ohran ns. syyskylvöön. Nerokkuus tässä syyskylvön välttämiseksi lienee ollut se, että siten ei ollut vaaraa hallavahingoista keväällä tai alkukesällä jo oraalla olevalle viljakasville. Siihen viittaa vuonna 1737 em. maisterinväitöskirjassaan Johannes Snellmann (*De urbe Uloa*, 2. osa § 1, s. 79): ”Vaikka siemen kylvetään täällä maahan tavallista myöhemmin, nimittäin toisinaan toukokuun puolivälissä ja harvemmin sen alussa, on sato heinäkuun lopussa tai elokuun

alussa valmiina”. — ”Sitä ei kuitenkaan voida kiistää, että viljapeltoja uhkaa monesti suuri hallan vaara, kun kesken viljan tuleentumisen tai silloin, kun sitä odotellaan, iskee pakkahan.”

8. *kalastus ja ravitseva karjanhoito*], lat. *Tethis ridet et alma Pales*. *Tethys*: ks. sel. Nevanlinna-elegiaan säe 9. Thomassonin editioon on eksynyt *Thetis*, joka ei sovi tässä lainkaan runomittaan, vaikka olisi muuten saattanut tulla kyseeseen, koska oli nereidi eli Nereuksen, tyynen meren jumalan tytär. *Pales* oli ikivanha roomalaisten paimenten ja karjan jumalatar, metonymiana karjanhoito. Snellman (*De urbe Uloa*, 2. osa, § 1, ss. 79–81) mainitsee myös karjanhoidon maanviljelyksen ja kalastuksen ohella Oulun talousoloja käsitellessään: ”Oululaiset käyttävät karjalaumojaan laiturilla metsissä, jotka ovat reheviä kasveista ja kukista ja joita tuuheiden puiden lehdet varjostavat. Ravittuaan itseään siellä parhailla kukkasilla karja löytää mitä mukavimman lepopaikan korkeiden puiden varjosta, ja tämän johdosta maitoa riittää yllin kyllin. Maidosta valmistetaan taas voita, joka tarjoaa meille suuria makunautintoja eikä sitä säilötä vain omien ihmisten käyttöön, vaan sitä jaetaan tukholmalaisillekin, jotka sitä kärkkäästi havittelevat. Siitä tehdään myös erittäin hyvälaatuista ja miellyttävänmakuista juustoa, ja jos Olaus Magnukseen on luottamista (kpl VIII), se vetää vertoja kuuluisalle parmesaanille. Mitä tulee kalastukseen, meidän joestamme, jota Oulunkoskeksi (*Uleåfors*) kutsutaan, ei kalasteta enempää lohia kuin mitä asukkaat kalastuskauden välissä kuluttavat.” Arkeologisissa eläinluututkimuksissa 1600-luvun taloista on löytynyt selvästi eniten naudanluita, n. 60%, lampaan-/vuohenluita n. 20%, sianluita n. 5%, saman verran hylkeenluita. Nauta ja lammas olivat suosituimmat kotieläimet porvareilla, joista varakkaammat omistivat nautoja 6–8 lehmää jokainen, joten luumateriaali on samoilla linjoilla historiallisten tietojen kanssa. Mielenkiintoinen detalji on se, että Johannes Snellmann ei mainitse hyljettä ravintoaineena; kenties se oli enimmäkseen maalaisten herkkua.

9. *Verkonvirittäjätär*], lat. *Dictynna* Metsästyksen liittyvä kreetalaisperäinen neitsytjumalatar *Diktynna*, joka tunnettiin antiikissa myös nimellä *Artemis Britomartis*. Nimi johtuu muinaiskreikan sanasta *δίκτυς*, joka tarkoittaa metsästyks- ja kalaverkkoa. Hermelinillä on alkuperäiskäsikirjoituksessaan varianttina latinalainen *Diana*, joka oli huomattavasti yleisemmin hahmotettavissa kuin oppineisuutta edellyttävä *Dictynna*.

10. *käy matkaan myös kosteikkoja pitkin*], lat. *humentes gaudet inire vias* Thomasson on ottanut editioonsa variantin *Indagat, liquidâ gaudet et ire viâ* ”kuljeksii, (mutta) huvikseen kulkee myös juoksevaa tietä (= vesitietä, jokea) pitkin”. Sen sijaan tässä editiossa *humens* tarkoittaa ‘kosteä’, ‘märkä’, siis ‘kosteikkoja (= soita/jokilaaksoja) pitkin’. *Ipsa* vahvikkeena voidaan suomentaa ‘jopa’, ja tässä se viittaa Diktynnaan, ei Ouluun.

11–12. *Hän hyö jäälakeuksilla myös kömpelöitä elukoita, hylkeitä, / iskee ne tantereeseen hengiltä varmasti osuvalla keihäänkärjellä*], lat. *Et pigras pecudes concreta per aequora phocas/ Percutit, et certa cuspide figet humi*. Latinan adjektiivi *piger* on ‘laiska’, ‘hidas’, joista on vaikea valita,

koska köllötellössään pulskana ajojäälautalla hylje voi näyttää laiskottevalta ja hitaasti liikkuvulta, mutta pulahtaessaan mereen ja siellä kalastellessaan se on varsin ahkera ja nopealiikkeinen. Kenties 'kömpelö' voisi olla osuvin suomennos. Kyse on todennäköisesti harmaaahylkeistä (suurimmat urokset jopa kolmemetrisiä ja 300-kiloisia) tai sitä huomattavasti pienemmistä itämerennorpista (30–70 kiloa). Hermelin näyttäisi käyttäneen lähteinään sekä Olaus Magnuksen *Carta Marinan* vaikuttavaa, osin mielikuvituksellista kuvitusta, että Olauksen eräänlaiseksi selitysteokseksi laatimaa *Historia de gentibus septentrionalibus*. *Carta Marinassa* on kuvituksessa hylkeitä ja hylkeenpyytäjiä ajojäälautoilla Iin (lat. *Ighia*), Oulun (lat. *Ula*) ja Saloisten (lat. *Salo*, nyk. Raahе) länsipuolella eli keskellä Perämerta. Tiedämme, että hylkeenpyynnillä oli selvästi huomattavan paljon vahvempi ammatillinen traditio Pohjanlahden/Perämeren itä- kuin länsirannikolla, mikä on todennettavissa verokirjoissa 1500-luvulta asti. Olaus Magnuksen teoksessa on 20. kirjan 4. luvussa tarkka sanallinen kuvaus hylkeenpyynnistä. – *Humi*, 'maassa', 'tantereella', vaikka *Carta Marinassa* kuvattuna onkin vain irrallisia ajojäälautoja.

Nuori Hermelin siirtyi 1680-luvun aikana tunteikkaasta lyyrisestä tyylistä lähemmäs heroosta barokkityyliä, jossa antikisoivaa loistoa ja pateettisuutta leimaavat rikkomaton tyylitaju ja tekninen hallinta sekä rajujen metaforien käyttö. Tämä on havaittavissa, ei ainoastaan Oulu-elegian sanomassa, vaan myös sen kielen soinnissa. Elegian loppuosassa on alkusointuja eli allitteraatioita, äännemaalailua ja aivan lopussa myös intensiivisiä sanoja. Dramaattisessa viimeisessä distikhonissa, säkeissä 11–12, on allitteraatiota ja äännemaalailua: *pigras pecudes concreta per aequora phocas/ Percutit, et certa cuspide figet humi*, joissa vallitsevat *r*-äänteen säestämät karskit gutturaalit, purskahtelevat labiaalit, niittaavat dentaalit ja kahden viimeisen sanan suhiseva ja humauteleva *f-g-h-m* -sekvenssi. Intensiivisiä sanoja ovat ärräkkäät ja gutturaalisivoitaiset *pigrae pecudes, concreta aequora* ja varsinkin lopun aggressiiviset *percutit, certa cuspide* ja *figet humi*.

IV.1.7. KAJAANINLINNA (lat. *Caiana*)

Kustaa Vaasa edisti 1550-luvulla Kainuun asuttamista savolaisilla; samalla sotilaallinen tyhjiö Oulujärven kaakkoispuolella Venäjän suuntaan pieneni hyvin vähän: vuonna 1554 Kainuuseen muutti kymmenen uudisasukasta, mutta 25-vuotisen Pohjoismaisen sodan eli Pitkän vihan (1570–1595) aikana venäläiset tuhosivat seutua. Täyssinän rauhassa Kainuu siirtyi Ruotsille. Uudisasutusta vauhditti 1500-luvun lopulla Kajaanin joen suuhun rakennettu kuninkaankartano, mutta suuremmissa määrin vasta kun Kajaanin linnaa alettiin rakentaa 1604. Linna vilkastutti elämää koko Oulujärven seudulla. Vähitellen tilapäisten asuinrakennusten kylästä kasvoi seutukunnan merkittävin kauppapaikka, jonne saapuivat myös karjalaiset kauppamiehet Venäjältä. Kuningatar Kristiina luovutti 18.9.1650 kreivi Per Brahelle vapaaherrakunnaksi Kajaanin, Kuopion ja Iisalmen pitäjät. Hän oli vierailut Kajaanin linnassa 1639 ja 1649; kolmannella vierailullaan hän allekirjoitti 6.3.1651

Kajaanin perustamisasiakirjan, myöntäen asiaankuuluvat privilegit. Kajaanin väkiluku oli 1650-luvulla vain 400 asukasta, taloja kaupungissa oli joitakin kymmeniä. Suuri nälänhätä 1690-luvulla leikkasi väestöstä suuren osan, henkiin jäi vain noin 50 asukasta. Kajaani lähi-kylineen ryöstettiin ja poltettiin 1712 sekä linna räjäytettiin Suuressa Pohjan sodassa 1716.

1. *Tännekin olen asettunut ruotsalaisten suurehkona siirtokuntana*], lat. *Hic quoque Suedorum non parva colonia sedi* Kajaani puhuu yksikön ensimmäisessä persoonassa. *Hic quoque*, lähes ‘näinkin kauaksi’, korostaa Kajaanin äärimmäisen kaukaista sijaintia koillisessa, hankalakulkuisessa erämaassa, satojen kilometrien päässä Pohjanlahdelta sekä Tukholmasta ja Turusta. Kajaanin linna oli erinomainen karkotuspaikka ja sitä käytettiin 1600-luvun alkupuoliskolla vankilana, mm. Uppsalan yliopiston professori Johannes Messenius oli linnassa vankina lähes 20 vuotta, vuosina 1616–1635. Ahkerana tiedemiehenä hän kirjoitti vankeusaikanaan laajan historiateoksen, *Scandia illustratan*. Sanapari *non parva* on oikeastaan ‘en pienimpiä’.

2. *talvisaikaan luoksepääsemättömien nietosten keskelle*], lat. *Inter inaccessas, axe rigente nives*. Sananmukaisesti suomennettuna *axe rigente* olisi monimutkaiselta kuulostava ”taivaan-akselin (oik. napa-alueen) ollessa kylmästä kohmettunut”. Sisämaan mannerilmasto saa Pohjois-Suomessa talvella korkeapaineessa aikaan kovia pakkasia, ja vielä jäätyttömän Oulujärven (tai koillistuulella jopa Vienanmeren) kosteus voi tehdä lumisateista runsaita, mikä talven mittaan kasvattaa lumipeitteen huomattavan korkeiksi nietoksiksi. Kajaanin itä- ja kaakkoispuoleiset seudut olivat vaikeakulkuisia myös kesäisin monien suoalueiden, jyrkkien mäkien ja järvien vuoksi. Kajaaniin saatiin vasta 1825 etelästä maantie, jota tuskin talvisin aurattiin.

3. *Lappalaisten villiä heimoa, ruokkoamattomia venäläisiä*], lat. *Lappionum fera gens, intonso Sarmata vultu* Hermelinillä olisi runomittaan sovitettuna saamelaisten etnonymii monikon nominatiivissa muodossa *Lappionês*, mutta proosassa käytettiin joko vastaavassa muodossa *Lappi* tai *Lappônês*. Saamelaisia asui Kuusamon seudulla vielä 1700-luvulla, joten ei ole mahdotonta, että aiempina vuosisatoina heitä asui Kainuussa, vrt. *Suomen historian kartasto* (2007), kuva s. 52, ‘Suomen heimojen suurpiirteiset asuma-alueet 1200-luvulla’, lappalaiset = saamelaiset. Tunnetusti paikannimet pysyvät paikallaan vakaammin kuin kansanheimot, niin myös saamelaiset paikannimet vähintään Keski-Suomen leveysasteilla. Venäläisiä kutsuttiin yleisesti mm. tällä nimellä, joka esiintyy Nevanlinna-elegian säkeessä 6. *Intonsus (vultu)*, ‘(kasvoiltaan) ruokkoamaton’, tarkoittaa miestä, jonka parta ja hiukset ovat leikkaamatta, valtoimenaan/rajaamatta. Hermelinillä on variantteina *ablativus qualitatis* -ilmauksessa *tetro (vultu)*, ‘(kasvoiltaan) inhottavan näköinen’, jonka Thomasson on valinnut. Rivin yläpuolelle Hermelin on kirjannut vielä kolmannenkin variantin, *pingui (vultu)*, ‘lihava(kasvoinen)’. Perivihollinen oli tapana leimata jo antiikin ajan historiankirjoituksessa ja runoudessa kauheaksi, vastenmieliseksi, barbaariseksi, petolliseksi jne.

4. *taikakeinojen syypäitä, bjarmeja, käy luonani*], lat. *Meque, veneficii culpa, Biarmus adit* Keskiaikaisista lähteistä tiedämme, että itämerensuomalaista kieltä puhuneet suomalais-ugrilaiset bjarmit asuivat pysyvästi Vienanjoen ja Vienanmeren rannoilla, Kantalahden seudulla ja etelämpänä Vienan Karjalassa. He kävivät mm. turkiskauppaa naapurikansojen kanssa. Johannes Magnus kertoo bjarmeista ja finnmarkeista latinankielisessä teoksessaan *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* (1554, ”*Goternas och svearnas historia*”, ruots. 2018 Kurt Johannesson ja Hans Helander) 4. kirjan luvussa 30, että nämä ”elivät maailman äärilaidalla” (vrt. alempana säkeen 5 ”asuvat maailman laidalla”), luoksepääsemättömissä (vrt. ylempänä säkeen 2 ”luoksepääsemättömien nietosten keskellä”) soiden, metsien, rotkojen ja vuolaiden virtojen takana. He antautuvat myös kovasti loitsuihin ja manauksiin ja taistelevat yhtä paljon tuollaisilla kuin asein.” (suom. T. Sironen) – Olaus Magnus kertoo ”Pohjoisten kansojen historia” -teoksensa 1. kirjan 1. luvussa bjarmeista ja heidän sijainnistaan jokseenkin samaa kuin veljensä Johannes: ”Tuonnemmassa Bjarmalannissa asuu joitakin kummallisia heimoja, joiden luo matka on tietön ja täynnä voittamattomia vaikeuksia, niin että maa ei ole helposti kuolevaisten ihmisten saavutettavissa. Suurimman osan matkasta näet peittää maata kautta vuoden tavattoman syvä lumi, jonka ylitystä aikovan on käytettävä valjastettujen saksanhirvien vetämää ajoneuvoa. – Täten ylitetään vuorenharjanteet uskomattoman nopeasti äärimmäisessä pakkasessakin.” – ”Lähtiessään sotaretkelle bjarmit usein vaihtavat aseet taikakeinoihin ja heidän tapanaan on loitsuilla saada taivas ratkeamaan rankkasateisiin ja muuttaa sään kirkas ilme murheelliseksi sadevihmaksi. Bjarmit ovat epäjumalain palvelijoita ja muuttavat skyyttien tapaan vankkureissa paikasta toiseen ja ovat erittäin taitavia noitumaan ihmisiä.” (suom. K. Hirvonen). Hermelin ei näyttäisi tekevän eroa lappalaisten eli saamelaisten ja bjarmien välillä, mikä ei ole ihme, koska hänen lähteensä Olaus Magnus sekoittaa noituusasioissa myös (pohjois)suomalaiset. Bjarmien, joita on kutsuttu myös nimellä permit, etnonymillä on myös (kansan)etymologia, joka tulisi itämerensuomalaisesta tai suomen sanasta ‘vaaramaa’, siis vaaramaisemistaan kuuluisa.

6. *He heittävät kalmankalpeita keihäitä vihamielisten päitä kohti*], lat. *Mittet in infestum lurida tela caput* Vrt. Olaus Magnus, 3. kirja, luku 17 ‘Pohjalaisten noitakonsteista’: ”Pohjanmaan ja Peräpohjolan asukkaiden joukossa on kaikkialla tietäjiä ja noitia ikään kuin se olisi niiden kotimaa” (suom. 1973, s. 53). — ”Yhtä tehokkaita katsotaan heidän keinojensa olevan silloinkin, kun he aiheuttavat ihmisile erilaisia sairauksia. He näet valavat lyijystä sormenmittaisia noidannuolia ja ampuvat niitä, miten kauaksi tahansa niihin ihmisiin, joille haluavat kostaa. Näille nousee sääriin tai käsivarsiin pahoja paiseita, ja he kuolevat kolmessa päivässä koviin tuskiin. Myös Hälsinglandin asukkaiden keskuudessa harjoitetaan taikuutta eli noituutta.” (suom. K. Hirvonen)

7–8. *Kolmisolmuinen kangaspala, Pohjolan vesistöjen moitteen aihe, vapauttane vastentahtoista vankilastaan jopa Aioloksen veljekset*], lat. *Solvat et Aeolios invito carcere fratres/ crimen Hyperboreae, tela trinodis, aquae*. Olaus Magnus 3, 16 ‘Suomalaisten tietäjistä ja noidista’:

”Suomalaisilla oli tapana toisinaan muun pakanallisen eksytyksen ohessa tarjota tuulta ostettavaksi kauppiaille, joita kovat vastatuulet pidättelivät heidän rannikoillaan. Maksun saatuaan he antoivat heille kolme noiduttua solmua, jotka oli peräkkäin tehty nahkahihnaan, sellaisin opastuksin, että jos he avaisivat ensimmäisen, he saisivat lempeitä tuulia, jos taas toisen, niin navakampia. Mutta jos he päästäisivät irti kolmannen, he joutuisivat niin raivokkaaseen myrskyyn, etteivät keulasta näkisi vältettäviä kareja, keskilaivassa pysyisi jaloillaan laskeakseen purjeet eivätkä perässä kaikin voiminkaan kykenisi hoitamaan peräsimintä. Ja kovia ovat kokeneet ne, jotka halveksien ovat kieltäneet, että tuollaisissa solmuissa voisi piillä sellainen voima.” (suom. K. Hirvonen). Kreikkalaisen mytologian *Aiolos* oli tuulten haltija *Aiolian* saarella, joka Homeroksen *Odyseian* 10. laulussa (säkeet 11–75) yritti auttaa Odyseusta Troijan sotaretken jälkeen kotimatalle Ithakaan antamalla tälle lempeän länsituulen saattamaan heitä sekä tuulia täynnä olevan nahkasäkin, jossa tuulet olivat “vastentahtoisessa vankilassaan” – ne olivatkin Aioloksen kuusi poikaa, siis jokainen oma tuulensa. Toinen tässä relevantti kohta antiikin kirjallisuudessa on Vergiliuksen *Aeneis*-eepoksessa 1, 36–184, jossa Junon käskystä Aiolos päästää irti kaikki tuulet, niin että Aeneas-sankari joutuu miehineen Pohjois-Afrikan rannikon tuntumassa hurjaan myrskyyn, jonka Neptunus sitten lopulta tyynnyttää. Vergiliuksen kyseisen myrskykuvauksen pohjana on Odyseuksen kokema myrsky, jonka oli nostattanut Poseidon, *Odyseian* 5. laulun säkeet 291–296. Hermelinin verbimuoto *solvat* on konjunktiviin preesens, jonka voi tulkita hortatiiviseksi, ‘vapauttakoon’ tai potentiaaliseksi, ‘vapauttane’, ‘voi vapauttaa’. Vrt. Andreas Stobaeuksen (1642-1714) 808-säkeinen panegyyrinen runo *Augur Apollo* Kaarle XI:lle (1672), säkeet 414–417: *At quo tuta meent passim commercia, saevos/ Carcere fraenabit ventos Pater Aeolus arcto./ Non tempestates valido conamine nimbus/ Puppibus immittent...* ”Mutta jotta kaupankäynti kulkisi kaikkialla turvallisesti,/ Isä Aiolos suistaa hurjat tuulet ahtaaseen vankilaan./ Myrskyt eivät lähetä vahvalla ponnistuksella pilviä/ laivojen kimppuun...” (suom. T. Sironen; editio Maria Berggren, *Andreas Stobaeus, Two Panegyrics in Verse edited, with introduction, translation and commentary, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Latina Upsaliensia* 22. Uppsala 1994). Berggren kirjaa kommentaarissaan (s. 147) Stobaeuksen muodostaneen säkeensä Vergiliuksen *Aeneis*-eepoksen 1, 53 pohjalta: ”*ventos tempestatesque sonoras/ imperio permit ac vinclis et carcere frenat*”.

9–10. *Harva asukas on tullut maata viljelemään; mutta syrjäisissä erämaissa samoillessaan hän mieluummin kaataa vaarojen riistaa teuraiksi.*], lat. *Incola rarus agris: sed devia lustra pererrans/ praefert sternere caede feras*. Hermelin on hyödyntänyt tässäkin Olaus Magnuksen teosta 1,1 bjarmeista ja heidän sijainnistaan: ”Varmaankin nämä molemmat seudut moninaisine laaksoineen ja aukeineen tuottaisivat viljaa, jos ne vain otettaisiin viljelykseen. Mutta sikäläinen kalojen ehtymätön paljous ja riistan runsas metsästäminen saavat aikaan sen, ettei siellä kovinkaan kiihkeästi kaivata leivän käyttöä.” (suom. K. Hirvonen).

11–12. *Vaikka näiden seutujen välillä kukoistaa kaupankäynti, voitto on tavallista arvokkaampi, kun ottaa huomioon paikan elinehdot.*], lat. *Cum tamen has inter vigeant commercia terras, / Est potius lucrum conditione loci.* Arkeologia on merkittäväällä tavalla valaissut tiiviitä kauppasuhteita idän, kaakon ja koillisen suunnalta Kainuuseen päin: rautakautista evidenssiä on Petäisenniskan kupurasolki. Puolangassa löytyi 2010 kaksi hopeista kaularengasta, jotka ovat todennäköisesti kulkeutuneet Vienan Karjalasta tulevaa kauppareittiä. Vuonna 2020 Suomussalmen Kiantajärven muinaisrannalta löytyi hopeiset rannerengas ja ohimokoru. Rautakaudella Kainuun on luultu olleen erämaa-aluetta, mutta näyttääkin siltä, että Kainuussa on hankittu varallisuutta ja sijoitettu sitä hautoihin. Suomussalmen alue on ollut hyvien kulkuyhteyksien äärellä: sieltä on kuljettu ja sinne on kuljettu kaikista ilmansuunnista.

IV.1.8. TAMMISAARI (lat. *Ekenesia*)

Tammisaari (ruots. Ekenäs, tarkkaan suomennettuna ‘Tammikannas’, ‘Tammien niemi’) oli kaupunki vuosina 1528–2009; se lakkautettiin vuoden 2009 alusta ja sen tilalle perustettiin Karjaan kaupungin ja Pohjan kunnan kanssa Raaseporin kaupunki. Tammisaaren koillispuolella sijaitseva Raaseporin linna rakennettiin 1300-luvulla. Kaupunkioikeudet Tammisaari sai perustajaltaan Kustaa Vaasalta 1546 ja kuten Helsingillä, sen funktio oli puolustaa Ruotsin kauppapoliittisia intressejä läntisellä Uudellamaalla Tallinnan Hansakaupunkiin nähden (mikä käy ilmi säkeessä 5). Tammisaaresta tuli 1528 Raaseporin läänin hallinnollinen keskus, jolloin Raaseporin linnan merkitys hävisi. Tammisaaren satama oli jo aiemmin tunnettu kauppa- ja kalastuspaikkana. Pian kaupungin perustamisen jälkeen asukkaita houkuteltiin muuttamaan sodan kolhimaan Viipuriin ja 1550-luvulla heidät määrättiin muuttamaan vuonna 1550 perustettuun Helsinkiin, yhdessä porvoolaisten ja raumalaisten kanssa. Tammisaaren perustamisen aikoihin rakennettiin 1550-luvulla linnaa, josta on säilynyt perustuksia Linnanmäen puistoalueella. On erikoista, että Bure ei mainitse (Richterin editio 1936 s. 15, rr. 32–33) lainkaan Tammisaarta, Raaseporin (linnan ja läänin) kyllä, Varsinais-Suomen itäosaan, ei läntiseen Uuteenmaahan kuuluneena: ehkä Tammisaari oli 1600-luvun alussa vain liian pieni, kun sen talouskin tuolloin oli taantumassa, päästäkseen Buren ”kartalle”. 1600-luvun alkupuoliskolla myös Tammisaaren ulkomaankauppaa säänneltiin voimakkaasti ja talous taantui. Kirkko rakennettiin 1600-luvun puolivälin jälkeen ja mahdollisesti se esti Tammisaaren kaupunkioikeuksien menettämisen 1690-luvun alkupuolella.

Tammisaari puhuu tässä elegiassa minämuodossa viimeistä säettä lukuun ottamatta. Loppua kohti näköalat siirtyvät väljemmille vesille: kaukaiseen Viroon ja fyysisesti melko etäiseen emämaahan, mutta silti ruotsalainen identiteetti on varsin vahvasti läsnä – kieli ja kulttuuri pysyvät ruotsalaisina asukkaiden sijainnista huolimatta.

1. *Sen jälkeen, kun ruotsalaisten uudisasukkaat olivat saaneet haltuunsa nämä seudut*], lat. *Has postquam Suionum terras tenuere coloni.* Myös Kajaaninlinna-elegiassa mainitaan ensimmäisessä

säkeessä ruotsalaisten siirtokunta (*Suedorum non parva colonia*). Hermelinin autografissa on 1. säkeestä vain lievästi poikkeava varianttisarja: *Litus ut hoc Svionum multi tenuere coloni*, ”Niin pian kuin monet ruotsalaisten uudisasukkaat olivat saaneet haltuunsa tämän rantakaistaleen”. Lisäksi sanojen *ut* ja *tenuere* yllä on variantit *in* ja *venere*, jolloin säkeen suomennos olisi seuraavanlainen: ”Tälle rantakaistaleelle tuli monia ruotsalaisia uudisasukkaita”.

2. *minut asetettiin oikein sopivaksi kaupungiksi merenlahdelle*], lat. *aequoreo ponor urbs satis apta sinu*. *Urbs* tarkoittaa isompaa (suur)kaupunkia, pikkukaupunki sen sijaan on latinaksi *oppidum*; Ruotsin suuruudenajan lähes viattoman optimismin hengessä Tammisaartakin kutsutaan sanalla *urbs*. Proosassa *oppidum*-sanaa käytti esimerkiksi Anders Bure mm. Raumasta, Uudestakaupungista, Naantalista, Porvoosta, Helsingistä, Oulusta ja Vaasasta, mutta Turusta, Porista, Viipurista ja Käkisalimesta sanaa *civitas*, jonka voisi suomentaa keskikokoiseksi kaupungiksi.

3. *kasvoi kovasti tammea*], lat. *multo viguit ... robore*. Latinan *robur* on kova rautatammi, joka suomennoksessa on osittain korvattu sanalla ‘kovasti’, joka samalla kääntää sanaa *multo*, ‘paljon’.

5. *kauas meri erottaa minut virolaisten peltomailta*], lat. *procul Aestyonum pelagus me dividit arvis*. Tammisaaren lähin kauppakumppani oli jo keskiajalla vaurastunut Tallinna, mutta Tukholma harjoitti merkantilistista politiikkaa kieltämällä 1614 ulkomaisten kauppa-alusten tulon Tammisaaren satamaan; 1636 ulkomaankauppa kiellettiin täysin. *Aestyonum*: tahallinen itasistinen hyperkorrektismi kreikkalaisperäisellä *y*-kirjaimella – tavallisesti *Aestionum* – antaa hienon säväyksen, mitä vahvistaa kreikkalaisperäinen sana *pelagus* (πέλαγος).

6. *ja satamapaikkojani pieksävät meren ulapan aallot*], lat. *Atque meos portus verberat unda sali*. Vrt. Uusikaupunki-elegian säkeen 8 jälkiosa: *Baltica quam liquidis verberat unda vadis*, ”rantaa pieksävät Itämeren kirkkaat aallot”, siinäkin pentametrisäkeen jälkiosassa.

7. *Puheenparreltani olen ruotsitar*], lat. *Eloquio sum Sueda*. Kieli- ja kulttuuri-identiteetti on esillä Hermelinin kaupunkirunoissa Viipuri- (säe 6) ja Oulu-elegiassa (säe 5–6), viimeksi-mainitussa pikemminkin kulttuuriantropologisessa mielessä. Viipuri sijaitsi Tukholmasta kaukana idässä ja Oulu vielä etäämmällä koillisessa.

8. *myös ikivanha kieli on paossa isänmaansa kamaralta*] lat. *Exulat et patrio lingua vetusta solo*. Vaikka kieli esitetään tässä pakolaisena, ajatus on kuitenkin haluttu esittää positiivisessa mielessä: vanhan skandinaavisen, pohjoisgermaanisen kulttuurikielen asema on vakaa ja taattu myös emämaan ulkopuolella.

Kieli ja identiteetti säilyi pitkään vahvana myös idästä emämaan Värmlantiin 1500–1600-luvun vaihteessa Savosta nälkää ja sotaa pakoon muuttaneilla metsä- tai kaskisuomalaisilla. Ruotsi

tarjosi verohelpotuksia Keski-Ruotsin asumattomia metsäalueita asuttaville ja kaskeaville. Heidä oli 1600-luvun loppupuolella Värmlannissa noin 6000. Länsi-Värmlannin Frysdalin käräjäoikeus päätti 1646, että kaikkien suomalaisten piti opetella ruotsia; sama ukaasi julkaistiin myöhemmin kuninkaallisessa kirjeessä, mutta suomalainen kansatieteilijä Carl Axel Gortlund tuli 1820-luvulla ajamaan metsäsuomalaisten asiaa, ja heidän asiaansa käsiteltiin vuoden 1823 Ruotsin valtiopäivillä. Myönnytyksiä tehtiin, mutta ruotsalaistamispolitiikka jatkui. Vielä 1960-luvulla suomea (ja kenties jopa savoa) puhuttiin Värmlannin metsämailla.

IV.1.9. PORVOO (lat. *Borgoa* tai *Borgo*)

Porvoo on yksi Suomen kuudesta keskiajalla perustetuista kaupungeista. Se perustettiin 1346 ja sai kaupunkioikeudet 1380; asukkaat tulivat Ruotsin Sveanmaalta. Porvoonjoen pohjoispuolella sijaitsee merkittävä muinaisjäännöksen Porvoon linnamäki, nimeltään Iso Linnamäki, jota on kaivettu 1800- ja 1900-luvuilla. Varhaisimmat rakenteet ovat 800-luvun rautakaudelta ja myöhempiä rakenteita 1300-luvun lopulta eli pian Porvoon kaupungin perustamisen jälkeen. Irtolöydösten joukossa on mm. jalkajousilla ammuttavia pansarinuolenkärkiä, joita käytettiin 1200–1400-luvuilla; rahalöydöt ajoittuvat myöhemmäksi, Ison vihan jälkeiseen aikaan 1700-luvulle. Tanskalaiset polttivat Porvoon 1508, mutta Ruotsin suuruudenajalla 1600-luvulla Porvoo säästyivät sodilta ja tihutöiltä. Kun Ruotsi menetti Viipurin Venäjälle Uudenkaupungin rauhassa 1721, piispanistuin siirrettiin Porvooseen 1723; tuolloin Porvoo oli Suomen toiseksi suurin kaupunki. Vaikka Porvoosta paloi 1760 suurin piirtein kaksi kolmasosaa, puutaloja 1600- ja 1700-luvulta on säilynyt nykypäivään saakka, samoin vanha asemakaava idyllisine keskiaikaisine sokkeloisine katuineen ja kujineen. Kivistä ja tiilistä 1400-luvulla myöhäisgotiikan tyyliin rakennettu Porvoon tuomiokirkko ja puiset punaiset varastorakennukset Porvoonjoen rannalla kuuluvat keskeisesti kaupunkikuvaan.

Kaikkiaan 10 kaupunkielegiaa, numerot 77-86, puuttuu tässä kohtaa Hermelinin alkuperäiskäsikirjoituksesta, samoin Porvoo-elegian otsikko ja kaksi ensimmäistä säettä, joiden jälkeen uudella sivulla, *Aliter*-toisinnon (= 'toisin') yläpuolelta kaksi viimeistä säettä elegian ensiversiosta on säilynyt:

*Submovet immitem lunatis cornibus eurum
praestat et incincto stagna quieta sinu.*

”Se (Porvoon satama) torjuu kuunsarven muotoisine niemenkärkineen tylyn kaakkoistuulen/ ja tekee suojaisessa poukamassa seisovan veden tyyneksi.”

Hermelin puhuttelee elegiassaan Porvoota yksikön toisessa persoonassa.

1. *meren rantoja*], lat. *litora ponti* Vrt. Viipuri-elegian säe 1, sielläkin säkeen lopussa *litora ponti*.

5. *Pohjoisen talvea*], lat. *Ripheas ... pruinas*. Sanatarkasti ”Rip(h)aian (vuorten) lumia”. Kreikan ja Rooman kirjallisuudessa tarunomainen *Rhip(h)aios*-vuoristo [lat. *Rip(h)aeus*] hahmotettiin maailman pohjoisreunalle, Sarmatian tai Skyyytian äärialueille, mahdollisesti Uralvuoristoon. Vrt. Vergiliuksen *Georgica* 4, 518: *arvaeque Riphaeis numquam viduata pruinis*, ”seutuja, jotka eivät koskaan vapaudu pohjoisesta huurteesta” (suom. Teivas Oksala). Uuslatinalaisessa kirjallisuudessa tämän paikannimestä johdetun adjektiivin metonymyminen merkitys on ’pohjoinen’, jolla on runsaasti synonyymejä.

6. (*maahan*), *jota raastaa kuiva lounaistuuli kuivuneesta maaperästä*], lat. *quem trahit ex sicco torridus Afer humo*. Substantivoitu runollinen adjektiivi *Afer* tuulena on klassisen ajan proosassa yleensä muodossa *ventus Africanus*, länsilounainen kuuma kesätuuli Saharan suunnan Pohjois-Afrikasta, nykytialissa *affrico*; sitä ei pidä sekoittaa talvisin lounaasta puhaltavaan sateita (ja Saharan kellanruskeaa hiekkaa) tuovaan lounaistuuleen, *scirocco*on. Maa, johon Suomen etelärannikolla sijaitsevan Porvoon ei uskota vaihtavan ilmaston vuoksi, on Väli-meren pohjoisrannalla: Italia, Kreikka, Espanja tai (Etelä-)Ranska. Thomasson on valinnut tekstieditioonsa koko 6. säkeen kattavan aivan erilaisen variantin, jonka Helander selittää tarkoin: *Quam sol admotis torret anhelus equis*. ’jota läähättävä aurinko korventaa tuotuaan hevosen aivan maan lähelle’, Tibulluksen, Vergiliuksen ja Ovidiuksen runoelmien pohjalta.

9. *simpukka tarjonnee Kytheran jumalattaren kaulalle kauniita (helminauhoja)*], lat. *concha Cytheriaco quae pulcra monilia collo (praebeat)*. Sananmukaisesti ”kytheralaisen kaulalle”, joka tarkoittaa Afroditeä (lat. Venus), rakkauden ja kauneuden jumalatar. Kythera on saari Peloponnesoksen kaakkoiskulman ja Kreetan luoteiskärjen välillä, jonne meren vaahdosta syntyneen Afroditen kerrottiin yrittäneen rantautua ennen kuin ajalehti Kyproksen etelärannan Pafokseen. Porvoonjoesta, Suomenlahden pohjoisrannan tuntumasta saatavat makeanveden simpukat kuuluvat jokihelmisimpukoiden sukuun (Linnaeuksen 1758 luokittelema *Margaritana margaritifera*), ja ne tunnetaan myös kansankielisellä nimellä raakku.

10. *Itämerestä*], lat. *Eoo gurgite* Sananmukaisesti ”itäisestä merestä”. Oppinut runokielinen ilmaus Itämerestä: Homeroksen kreikkaan pohjautuva ἰθάρος adjektiivi *Ἐῶος* ’aamu(rusko)-inen’, ’itäinen’ ja melko harvinainen substantiivi *gurgis*, ’pyörre’, synekdokeen kautta merkitys ’syvännne’, ’meri’. Kumpikin sana esiintyy Rooman kirjallisuudessa lähes yksinomaan runoudessa, merkityksessä ’itäma(ala)inen’, esimerkiksi Intian suunnalta. Näin Hermelin on saanut eksoottista lisäarvoa Itämeren Suomenlahdelle. Kajaaninlinna-elegian säkeiden 7–8 liittyvässä kommentaarissa siteerattu Andreas Stobaeus käyttää *Ἐῶος*-adjektiivia *Augur Apollo* -runoelmassaan (1672) merkityksessä ’itämaalainen’ peräti kolmessa eri kohdassa (säkeissä 386, 463 ja 772, joista kaksi ensimmäistä liittyy merkantilistiseen kontekstiin).

11. *Monissa runoissa mainitut Punaisen meren syvyyksien helmet ovat pian jo huonompia*], lat. *Cedet Erythreo jam decantata profundol bacca* Latinassa *Mare Rubrum* olisi arkisempi ja proosallisempi ilmaus Punaisesta merestä, mutta kreikkalaisperäisellä adjektiivilla *Erythreum*, *y*-kirjaimineen Hermelinin valitsema adjektiivi on runollisempi. Helander yhdistää ilmauksen Augustuksen aikaisen rakkauselegioita kirjoittaneen Tibulluksen tuotantoon (3,3,17): *Erythreo legitur quae litore concha*, ”simpukoita, joita poimitaan Punaisen meren rannalla”. Roomalaisilla runoilijoilla *Mare Erythraeum* tarkoittaa yleisesti itämaisia tai eteläisiä meriä, esimerkiksi Punaista merta, Arabian merta tai Intian valtamerä.

12. *isänmaa voittaa ulkomaiset rikkaudet*], lat. *peregrinas patria vincit opes*. Ruotsin suuruudenajalla oltiin haluttaessa itseriittoisia ja hyvällä itsetunnolla: kyllä Porvoon jokihelmi-simpukka ohittaa laadussa eksoottiset syvänmeren simpukat — jo tuolloin oli hyvä suosia laadukkaampaa kotimaista.

IV.1.10. HELSINKI (lat. *Helsingforsia, Helsinkiium*)

Helsinki-paikannimen alkuperästä on kaksi hypoteesia, jotka Helander esittelee kommentaarissaan: vuonna 1636 historioitsija Laurentius Paulinus Gothus esitti teoksessaan *Historia Arctoa*, ”Pohjolan historia” (1, s. 83), että Keski-Ruotsin hälsinglantilaiset, joilla oli aikoinaan ollut omat kuninkaat, olivat muinoin sotineet mm. Suomessa ja olivat kukistaneet sekä kainuulaiset ja karjalaiset — edelleen, siis 1630-luvulla — kainuulaiset ja uusmaalaiset puhuivat ruotsin hälsinglantilaista murretta. Samaa väitti 1658 etevä saksalainen maantieteilijä Martin Zeiller (1589–1661) laajassa teoksessaan *Neue Beschreibung der Königreiche Schweden und Gothen auch des Grossfürstenthums Finnland...*, Ulm 1658, s. 9–, ja heidän tuon aikakauden tyyppillistä, nykyiseen tieteelliseen käsitykseen verrattuna ”virheellistä” tulkintaansa seuraa Hermelinin Helsinki-elegiassaan. Laurentius Paulinus Gothuksen, ja varsinkin Hermelinin lähteenä on selvästi ollut Anders Burenin julkaisema *Orbis Arctoi...* -teos, vrt. alempana kommentti säkeisiin 3–5.

Nykykäsityksen mukaan Hälsinglandin maakunnan sekä Helsingin ja Helsingborgin kaupunkien nimissä alkuosana on *helsing-*, joka on todennäköisesti johdettu samaan sanueeseen kuuluneesta sanasta *hals*, ’kaula’, ’kurkku’, ja tässä kontekstissa se on siirtyneessä merkityksessä ’kapeikko’, ’ahtaikko’. Hälsinglandin hälsingeläiset saivat siis nimensä siitä, että he asuivat kapeiden sisämaahan kulkevien merenlahtien luona, Skånen helsingborgilaiset asuivat Juutinrauman kapeimmassa kohdassa, vastapäätä Tanskan *Helsingøriä*; Uudenmaan ”hälsinkiläiset” puolestaan asuivat maastossa olleiden kapeiden yhdysteiden varsilla. Tarkemmin hälsingeläisten alueen rajoista Pohjois-Ruotsissa ja Oulussa, vrt. Oulu-elegian säkeen 2 kommentaari ylempänä.

Rautakaudella Helsinki kuului hämäläisten alueisiin muun Uudenmaan ohella. Pysyvästä hämäläisasutuksesta ei ole toistaiseksi löytynyt merkkejä, mutta siitepölyanalyysien mukaan maata on alueella viljelty 900-luvulta alkaen. Sisämaan reitit merelle kulkivat Vantaanjokea ja Sipoonjokea pitkin. Vuodelta 1347 on säilynyt tieto, jossa mainitaan hattulalaisten hauholaisten alueella sijainneet kalastusnautinnat. Paikannimet kertovat yhä Helsingin hämäläisestä asutuksesta, mm. Helsingin länsilaidalla sijaitseva Konala. Ruotsalaiset tekivät 1200-luvun puolivälissä ristiretken hämäläisiä vastaan ja Ruotsin valta ulottui siten Uudellemaalle – alue asutettiin kristityillä ruotsalaisilla. Samoihin aikoihin ajoittuu myös Vartiokylän linnavuori.

Helsingin kaupunki on perustettu Kustaa Vaasan käskystä 12.6.1550 Vantaanjoen suulle Forsbyn eli Koskelan keskiaikaisen kylän paikalle Helsingin pitäjään, samasta syystä kuin Tammisaari, Tallinnan kilpailijaksi. Michael Wexionius-Gyldenstolpe mainitsee tämän seikan *Epitome*-teoksessaan (7, 18): *ut mercibus e Belgio et Russia stapula esset*, ”jotta se olisi tapulikaupunki kauppatavaroille Alankomaista ja Venäjältä”. Kuningas määräsi Porvoon, Tammisaaren, Rauman ja Ulvilan porvarit muuttamaan Helsinkiin. Vuonna 1640 Per Brahe siirretti kaupungin nykyiselle paikalleen Vironniemelle, lähemmäs merta, mikä johti Helsingin taloudelliseen elpymiseen. Tämä on luettavissa *Epitome*-teoksesta: *nunc ad commodiorem portum, aperto mari viciniorem translatum eximia incrementa capit*, ”nyt kaupunki on siirretty asianmukaisemman sataman luo, joka on lähempänä avomerta, ja se kasvaa mainiosti”. Helsinki oli pitkään lähinnä vain pienikokoinen Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherran hallintokaupunki. On arveltu, että 1600- ja 1700-lukujen vaihteessa Helsingissä olisi ollut noin 1500 asukasta. Helsingin merkitys alkoi kuitenkin kasvaa, kun sen edustalle ryhdyttiin vuonna 1748 rakentamaan Suomenlinnan linnoitusta: linnoitustyöt toivat lisää asukkaita ja varuskunta vilkastutti kaupungin seuraelämää, kaupankäyntiä ja laivaliikennettä. Sama ilmiö oli toteutunut Kajaanissa, tosin yli 140 vuotta aiemmin.

Hermelin kehuu elegian alkupuolella harvinaisen pitkään, yhdeksässä ensimmäisessä säkeessä, maineikkaiden hälsinglantilaisten voittoja ja laajentunutta mainetta; vasta säkeestä 10 alkaen eli elegian jälkipuoliskolla hän pääsee viittaamaan Helsingin kaupunkiin ja Uudenmaan alueeseen.

1. *Huomaat, kuinka hälsingeläisten heimon kunnia leviää*], lat. *Cernis, ut Helsingae se pandat gloria gentis* Vrt. Anders Bure, (Richterin editio 1936, s. 9 rr. 68–77): *Quis enim ignorat, Cajaniae Finlandiaëque septentrionalis maritimos colonos plerosque Helsingice loqui? Quem etiam fugit Nylandios ex Helsingia oriundos, Careliorum fines accolentes, pulsus Finnonibus & Careliis, illorum sedes occupasse, hodieque Helsingico idiomate uti, suoque nomine Helsingeby & Helsinga paroeciam reliquisse; unde postea nomen manavit oppidi Helsingfors*: ”Kukapa näet ei tietäisi, että Kainuun ja Pohjois-Suomen rannikkoseutujen asukkaista useimmat puhuvat Hälsinglandin murretta? Keneltä on jäänyt huomaamatta, että uusmaalaiset, jotka

Joannis Pankajid fido glauciale sub urbe
Structa h. e.

696.

LXXXVIII.

Martis

HELSING FORWA.

Scal. 409. Nar.
A 407. Dym.

^(erunt) Latius Helsinga se pandit gloria gentis;
Atq; ^{et} ~~regit~~ ^{regit} patris limite clausa teni.
Testatur victa Cimbrorum gente tropha,
qua geminus tenuis dividit unda mare.
Hae quoq; ^{diversa} ^{causis} conspicias alio monumenta sub axe
Nescia virtutis ne foret an fuit.
Contudit ^{illa} ^{ferus} indomitos felici Marte Caribos,
~~et~~ ^{fixit} ^{at} ~~post~~ ⁱⁿ capto moenia clara solo
Salve gentis honos, tot optimis doliq; auct
Apta sibi, lectis pulchra, beata salva

^{En}
Hic tibi piscosas adfundit Nereus undas,

Atq; peregrinas gurgite vebat opes.

^{Inde}
Ipsa suas mittit fecunda Nylandia mures,

^{Calliope q; 7}
Dibia quodq; ferox arva Taraby amat.

^{Salva fuit quondam}
Qua raris ante fuit, veteriq; horrida colons,

^{at facta}
Morbis ~~effecta~~ & mitior ora hinc.

Fregit ut indopulchras felix Manki Caelos,
Moenia ^{subiecta} ~~viciis~~ condidit alte ^{loco} nam.

ovat lähtöisin Hälsinglandista ja asuvat Karjalaan rajoittuvalla alueella, ovat suomalaiset ja karjalaiset karkotettuaan ottaneet haltuunsa heidän asuinsijansa? He puhuvat tänäkin päivänä Hälsinglandin murretta ja ovat antaneet nimen Helsingebylle ja Helsingin pitäjälle. Siitä taas on myöhemmin saanut nimensä Helsingin kaupunki.” (suom. Tuomo Pekkanen) Saattaa olla, että Hälsinglandin murteen pohjoisruotsalaiset piirteet ovat kuulostaneet itsekin melko pohjoisessa Ångermanlandin maakunnassa syntyneen ja varttuneen Buren korvissa samantapaisilta kuin se Suomessa puhuttu ruotsi, jota hän kuuli ollessaan Käkisalmen läänissä Ruotsin asiamiehenä 1619–1621 mukana käymässä tarkastamassa Stolbovan rauhassa määrättyä rajaa Laatokasta pohjoiseen. Murrettutkimuksen perusteella uudisasukkaat tulivat Upplannista ja sen lähiseudulta. Itse asiassa Uudenmaan lyhyessä yleiskuvauksessa Anders Bure toteaaikin että ”Helsingit ja muut ruotsalaiset ovat näet, kuten edellä mainitsin, perustaneet sinne siirtokuntiaan.” (suom. T. Pekkanen), Buren [1626] alkutekstin mukaan, Richterin editio 1936, s. 15 rr. 81–83: *Helsingii namque alii que Sueci, ut superius commemoravi, illuc suas deduxerunt colonias.*

3 ja 5. *siitä todistavat voitonmerkit, kun kimbrien heimo voitettiin*], lat. *Testantur victa Cimbrorum gente tropaea* ja säe 5 *Täälläkin, eri ilmansuunnalla, havaitset muistomerkkejä*], lat. *Hic quoque diverso cernis monumenta sub axe* Vrt. Anders Bure, (Richterin editio, s. 9 rr. 52–53 ja 58–63): *Antiqua quae apud Helsingios extant monumenta, testantur eos olim proprias habuisse literas ...* ”Helsingien vanhat muistomerkit todistavat, että heillä oli muinoin omat ... kirjaimensa”. (suom. T. Pekkanen) *Fortitudinis sua Helsingii aeterna posuerunt trophaea, cum liberata ab exterorum strage patria, iisque ultra fretum Öresund propulsatis, ad ejusdem freti ripam, a se denominatum, condiderunt Helsingburgum.* ”Helsingit pystyttivät ikuisen muistomerkin (oik. voitonmerkin) urhoollisuudestaan, kun he vapautettuaan maansa vieraista vainolaisista ja häädettyään heidät Juutinrauman toiselle puolelle perustivat tämän salmen rannalle Helsingborgin, joka sai heistä nimensä.” (suom. T. Pekkanen) – Antiikin kimbrit olivat pohjoisgermaaninen kansanheimo, joka asui Jyllannin luoteisosassa ja lähti sieltä n. 120 eaa. roomalaisia vastaan, mutta uuslatinalaisessa kirjallisuudessa heillä tarkoitettiin tanskalaisia.

7. *Heti kun se voitokkaalla sodalla oli musertanut kukistamattomat karjalaiset*], lat. *Fregit ut indomitos felici Marte Carelos* Runoudessa sodanjumala Mars on sodan(käynnin) metonymia, vrt. kommentaari Turku-elegian säkeeseen 11 ja vrt. myös Turku bis, säe 1 (*Mavors*). Vrt. Anders Bure (Richterin editio rr. 62–64): *Eosdem etiam adversus ... Careliosque atrocissima gessisse bella,* ”He ovat käyneet hirveitä sotia myös ... ja karjalaisia vastaan”. (suom. T. Pekkanen)

8. *se rakensi alistettuun maaperään korkeat muurit*], lat. *Moenia subjecto condidit alta solo.* Tässä viitataan Viipurin muurien rakentamiseen 1293.

9. *Terve sinä heimon maine, joka olet niin monin runsain lahjoin kasvanut!]*, lat. *Salve gentis honos, tot opimis dotibus aucta* Kuten Helander kommentaarissaan toteaa, tässä on ilmiselvä viittaus Vergiliuksen *Georgica*-runoelman Italian ylistyksen kohtaan 2, 173–174: *Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus, I magna virum*, Teivas Oksalan proosasuomennoksena: ”Terve Saturnuksen maa, sinä hedelmien, sinä sankarien mahtava äiti!”

11. *Kas siinä Nereus lähettää liukkaasti luoksesi kalaisia aaltoja]*, lat. *En tibi piscosas adfundit Nereus undas* Nereus oli kreikkalaisessa mytologiassa vanha ja viisas Aigeian meren syvyyksissä asuva (tyynen) meren jumala, joka symboloi merta sekä sitä mitä meri antaa, tässä kalansaaliita. Nereus esiintyy kahdeksassa Hermelinin kaupunkielegiassa, myös suurimpien sisämaan järvien yhteydessä: Lidköping (Vänern) ja Askersund (Vättern) sekä seuraavien Pohjanlahden kaupunkien yhteydessä — Södertälje (Mälaren ja Itämeri), Karlskrona ja Piitime ynnä Helsinki, Uusikaupunki (säe 12) ja Pori (säe 16). — Helsingin jokasyksyiset silakkamarkkinat on pian 280 vuotta vanha perinne, vuodesta 1743. Sinne tulee kalastajia kaukaakin Helsingin ja Uudenmaan itä- ja länsipuolelta myymään kalastamiaan ja tuotteiksi jalostamiaan silakoita.

13. *viljava Uusimaa]*, lat. *fecunda Nylandia* Vrt. Anders Bure (Richterin editio, s. 15 rr. 77–79): *Nylandia sic dicta, non quod olim nullos habuisset cultores, semperque inculta jacuisset, ac nuper inhabitata sit: sed quod ejus coloni, qui eam modo inhabitant, respectu reliquorum, nuper ad ea loca pervenerunt.* ”Uusimaa ei ole saanut nimeään siitä, että siellä ei muinoin olisi lainkaan ollut asukkaita ja että se olisi ollut aina viljelemätön ja asutettu vasta äskettäin, vaan siitä, että nykyiset asukkaat ovat muihin verrattuina saapuneet sinne vasta äskettäin.” (suom. T. Pekkanen) Lisäksi Bure toteaa (Richterin editio, s. 15 r. 86): *Glebam habet satis uberem.* ”Maaperä on varsin viljava.” (suom. T. Pekkanen)

14. *sen viljavainioita kyntää huima hämäläinen.], lat. cultaque quae ferox arva Tavastus arat.* Latinan adjektiivilla *ferox* on useita merkitysnyansseja, kuten ‘huima’, ‘hurja’, ‘villi’, ‘ylimielinen’, ‘urhea’ ja ‘uljas’. Saattaa olla, että tässä viitataan hämäläisiä vastaan tehtyyn ristiretkeen, vrt. Anders Bure, (Richterin editio, s. 15 rr. 67–71): *Arcem Tavasthiæ vel Tavasthus condidit Birgerus Ierl, anno Domini 1250, ut Tavastios, quos regno Sueciæ adjecit, Christianamque religionem suscipere cõegit, in obsequio retineret.* ”Hämeen linnan perusti jaarli Birger Herran vuonna 1259 pitääkseen kuuliaisuudessa hämäläiset, jotka hän liitti Ruotsin valtakunnan yhteyteen ja pakotti omaksumaan kristinuskon.” (suom. T. Pekkanen)

16. *tuli kuitenkin tapojesi ansiosta sivistyneemmäksi]*, lat. *moribus at facta est mitior ora tui* Vrt. Anders Bure (Richterin editio, s. 12, rr. 90–91): ... *sive quod eorum mores mitiores essent,* ”tai siitä syystä, että näiden (= svealaisten) tavat ovat sivistyneemmät”. (suom. T. Pekkanen)

IV.1.11. KÄKISALMI (lat. *Kexholmia, Kekisalmia, Caxholmia*)

Käkisalmi sijaitsee strategisessa paikassa Laatokkaan laskevan Vuoksen pohjoishaaran lähellä. Legendan mukaan Käkisalmi olisi perustettu paikkaan, missä kuultiin ensimmäisen kerran käen kukkuvan. Paikannimen jälkiosa pohjautuu paikkaan: siinä on salmi, joka on muodostunut tärkeän paikan kauppareittien risteämään. Alun perin paikalla oli karjalainen suurkylä ja pieni kylälinnake. Käkisalmi mainitaan ensimmäisen kerran 1295 venäjänkielisellä nimellään *Korela*, myöhemmin *Korelskoj krepostj*, ”*Karjalan linna*”, tai kuten Anders Bure latinaksi kirjoitti *Rutheni Carelogorod, id est Careliae propugnaculum vocant*, ”Venäläiset kutsuvat Käkisalmea Karelogorodiksi, ts. Karjalan linnaksi.” (suom. T. Pekkanen) Noihin aikoihin termi *Korela* viittasi yleisesti karjalaisiin. 1220-luvun lopulla Novgorodin ruhtinas Jaroslav teki pakkokäännätysetken Karjalaan. Vuosisadan loppupuoliskolla Novgorodista tehtiin lukuisia sotaretkiä Laatokan rannoille ja karjalaiset joutuivat eräänlaiseen riippuvuussuhteeseen Novgorodista. Ruotsalaiset rakensivat pienen linnan Korelaan/Käkisalmeen 1294; linnan isäntänä oli Sigge Loke, mutta jo 1295 se menetettiin Novgorodille. Vuonna 1310 novgorodilaiset rakensivat Käkisalmen uudelleen purettuaan entisen. Venäläishallinto Käkisalmen läänin pääkaupungissa oli niin ankara, että monet tyytymättömät karjalaiset siirtyivät Viipurin puoleiseen Karjalaan Ruotsin valtapiiriin. Vuonna 1314 Käkisalmessa puhkesi kapina: venäläiset surmattiin ja ruotsalaiset kutsuttiin apuun Viipurista. Ruotsalaisten valtakausi Käkisalmessa jäi lyhyeksi: Novgorod valtasi sen ja karjalaisten oli alistuttava, ruotsalaisiin liittyneet karjalaiset surmattiin, samoin ruotsalaiset. Pari vuotta myöhemmin ruotsalaiset hyökkäsivät taas Käkisalmea vastaan, turhaan. Pähkinäsaaren rauhassa 1323 Karjala jaettiin Kannaksella: Viipurin puoli tuli Ruotsi-Suomelle, mutta Käkisalmen puoli Novgorodille. Käkisalmen karjalaiset kapinoivat uudestaan talvella 1337, Viipurista pyydettiin jälleen apua ruotsalaisilta, mutta itsehallinto ei kestänyt kauan, kun Novgorodin joukot saivat heinäkuussa linnan haltuunsa parin päivän piirityksen jälkeen. Sen jälkeen karjalaiset eivät enää kapinoineet Novgorodin valtaa vastaan. Käkisalmen sanottiin olevan 1400-luvulla Novgorodin hallintoalueen toiseksi suurin kaupunki. Käkisalmi joutui Moskovan ruhtinaiden vallan alle 1478. Ruotsi valtasi Käkisalmen 15 vuodeksi Pontus de la Gardien johdolla 1580, mutta se menetettiin Täyssinän rauhassa 1595. Kuningas Kaarle IX sopi 1608 tsaari Vasili Suiskin kanssa, että auttaisi tätä puolalaisten tukemaa vallantavoittelijaa vastaan. Suiski lupasi 1609 Ruotsille palkkioksi avunannosta Käkisalmen linnan ja läänin. Käkisalmea ei kuitenkaan luovutettu ruotsalaisille, vaan se oli vallattava — Jakob de la Gardie valtasi kaupungin pitkän piirityksen jälkeen maaliskuun alussa 1611; se ja Käkisalmen lääni luovutettiin Ruotsille Stolbovan rauhassa 1617, jolloin kaupungin ruotsinkielinen nimi Kexholm esiintyi ensi kerran. Käkisalmi sai Kustaa II Aadolfilta väliaikaiset kaupunkioikeudet 1618, jotka hän vahvisti 1624.

Ns. ruptuurisodan alussa alkukesällä 1656 Käkisalmessa varustauduttiin puolustamaan linnaa ja partioitiin vihollisen liikkeitä. Osa porvareista lähti täyteen lastatuilla laivoillaan

Viipuriin, jotkut Tukholmaan asti, kauppamatkalle tai pakoon. Heinäkuun alussa tuli 600 venäläistä sotilasta Käkisalmen satamaan rakentamaan varustusta ja he vaativat linnanväen antautumista, mihin ei suostuttu. Hyökkäyksiä tehtiin puolin ja toisin elokuun loppuun asti. Syyskuun lopulla venäläiset luopuivat tuloksettomasta piirityksestään. Uusi epäonnistunut piiritys aloitettiin elokuussa 1657, välirauha solmittiin Ruotsin ja Venäjän välille 1658 – rajat jäivät ennalleen.

Suuressa Pohjan sodassa venäläiset alkoivat piirittää Käkisalmea, Viipurin kesäkuisen valtauksen jälkeen, heinäkuussa 1710 ja valtasivat sen 8.9.1710, minkä – samoin kuin Viipurin valtauksen 12.6. – kunniaksi teetettiin kullasta reliefpainatteinen muistomitali, jonka latinankielinen teksti on runomittainen; suomeksi käännettynä se olisi ”*Carela* eli *Kexholm*”, ”Eteenpäin kulkevan *Marsin* käskyvaltaa Käkisalmi tottelee, valtaus 8. syyskuuta”; mainittu etenevä *Mars* on Pietari I Suuri. Nämä ja muut Suuren Pohjan sodan 1710-luvulla kärsityt tappiot jäivät Hermeliniltä näkemättä. Ruotsin (ja samalla Suomen sekä Baltian) sortuminen alkoi Ukrainassa Pultavan tappiosta 28.6.1709, josta tuli erittäin todennäköisesti Hermelinin viimeinen elinpäivä.

Anders Bure kertoo poikkeuksellisen laveasti, jopa yksityiskohtaisesti, hänelle Karjalassa kartografina vuosikausia kestäneissä kenttätöissään tutuksi tulleesta Karjalan ja Käkisalmen historiasta sekä Ruotsin ja Venäjän välille siellä syntyneistä kiistoista; se on luettavissa T. Pekkasen suomennoksessa *Pohjoismaiden kuvaus* (v. 1985) ss. 65–67 ja latinaksi ss. 69–70.

1. *Lähimpänä venäläisten maita kohoaa Käkisalmi*, lat. *Proxima Sarmaticis surgit Kekisalmia terris* Hermelin ja useat hänen aikaiset runoilijat käyttivät venäläisistä sarmaatti-nimitystä; nämä olivat antiikissa iranilaissukuinen kansa Tanais-joen (eli Donin) itärannan tuntumassa Mustanmeren koillispuolella, vrt. ylempänä Nevanlinna-elegian kommentaari säkeisiin 5-6. – Laurentius Paulinus Gothus kuvaa teoksessaan *Historia Arctoa*, ”Pohjolan historia” [1636, I, s. 96], Käkisalmen linnaa ja kaupunkia seuraavasti: ”Itse Käkisalmen linna ja kaupunki on perustettu kahdelle Vuoksijoen suulla sijaitsevalle pienelle saarelle, jossa se (= Vuoksi) laskee Laatokkajärveen”, alkuteksti *ipsa civitas Kexholmia fundata in duabus parvis insulis, in ostio fluvij Voxen sitis, ubi is lacum Ladoga ingreditur*. Sen jälkeen historioitsija jatkaa esitystään Laatokan kuvauksella: ”Euroopan järvistä suurin”. Wexionius Gyldenstolpe korostaa *Epitome*-teoksessaan Käkisalmen merkitystä (7, 83): ”se sijaitsee erittäin suotuisasti valtavan Laatokkajärven äärellä kaupankäyntiä ja laivankulkua varten”, alkuteksti: ”... *ad ingentem lacum Ladoga sita, commercijs et navigationibus maxime opportuna* ...” Ranskalaisyyntyinen runoilija Antoine Garissoles kertoo Kustaa II Aadolfin tarinan sankariepoksessaan *Adolphis* (1649), jossa hän (s. 42) kuvaa Käkisalmen linnoituksen historiaa, vahvuutta ja sen strategista merkitystä suunnilleen samaan tapaan kuin Hermelin tässä elegiassa: ”Käkisalmi, kuuluisan Laatokan naapuri, muurejasi kiertää suunnaton virta; sen (= Käkisalmen) de la Gardien joukot voittivat”, alkuteksti: *vasto Caxholmia muros*

Flumine circumiens, celebri vicina Ladogae, / Gardiaca superata manu. Kyseinen voitto saavutettiin maaliskuun alussa 1611.

Hermelin on tarkoituksellisesti lainannut lähes täysin suomenkielisessä asussa olevan *Kekisalmia*-paikannimivariantin Anders Buren teoksesta (Richterin editio, s. 16, rr. 79–84): *Kexholmia, quam Sueci corrupte sic vocant, ad imitationem Finnonici nominis Kekisalmi, quod illi a Keki, quod cuculum, & salmi quod fretum sonat, quasi cuculi fretum appellant: Fundata est in duabus parvis insulis, in ostio fluvii Woxen.* ”Käkisalmea ruotsalaiset kutsuvat väännetyllä nimellä *Kexholm* jäljitellen suomenkielistä nimitystä, joka muodostuu sanoista *käki* ja *salmi* ja tarkoittaa käen salmea. Se on perustettu kahdelle pienelle saarelle Vuoksen suulle.” (suom. T. Pekkanen) Tämä tarkoituksellisuus tulee ilmi säkeen 7 *Cacus*-hahmossa. On muistettava, että Bure työskenteli kolmisen vuotta Stolbovan rauhan rajankäynnissä Laatokasta pohjoiseen, ja oppi tällöin myös hieman suomea. Laurentius Paulinus Gothus noudatti teoksessaan *Historia Arctoa* (1636) lähinnä Burea Suomea koskevissa esityksissään, kuten Tuomo Pekkanen toteaa suomennoksensa Johdanto-osiossa, s. 14 ja Buren kenttätyökommennuksista s. 16.

3–4. *vuolas, muuttuvapyörteinen Vuoksi, / joka vesimassoillaan tekee muurit luoksepääsemättömiksi.*], lat. *Quam celer ambiguo praecingit gurgite Voxa, / Inviaque objectis moenia reddidit aquis.* Vrt. Anders Bure (Richterin editio, s. 16, rr. 84–87): *In citeriore civitas, in ulteriore arx sita est, quas rapidissimum praeterlabens flumen mirum in modum fortificat.* ”Tämänpuoleisella saarella on kaupunki, tuonnimmaisella linnoitus, ja erittäin vuolaana virtaava joki suojaa näitä saaria ihmeen hyvin.” (suom. T. Pekkanen)

7–8. *Bellonan tyysijana ja kamalan Cacusen palatsina/ se oli tuottanut varsin useita tappioita Suomen maaperällä.*], lat. *Bellonae sedes, et diri regia Caci, / Intulerat Fenno plurima damna solo.* Historiallisena kontekstina on selvästi Käkisalmen (ven. *Korelskijgorod*, ‘Karjalan kaupunki’) venäläisvallan aika, siis ennen vuotta 1580: Hermelin antaa varsin negatiivisen kuvan venäläisten aggressiivisesta toiminnasta Suomen maaperällä. *Bellona* on itaalinen verisen sodankäynnin jumalatar, jonka virallinen kultti alkoi Roomassa *Mars*-kentällä vasta 3. samnilaissodan aikoihin 290-luvulla eaa. *Cacus* puolestaan oli tulenjumala Vulcanuksen poika, joka asui Aventinus-kukkulan rinteessä olleessa luolassa ja varasteli karjaa, kunnes Herakles surmasi hänet. Vertaukset sodanlietsojattaresta ja hirviömäisestä karjavaraspahiksesta – *κακός*-etymologia on jo antiikissa vahvasti kreikkalainen – roomalaisen mytologian hahmojen kautta ovat hieno taidonnäyte. *Cacus*-hahmossa voi nähdä myös yrityksen vitikkääseen aitiologiseen selitykseen Käkisalmi-paikannimeen (*Kekisalmia* ≈ *Cacus-salmi*). Toisaalta käki tunnettiin yleisesti ikävänä lintuna, joka käy munimassa muiden lintujen pesään, mutta sen symboliikan tuominen tähän (historialliseen) kontekstiin olisi ollut liioiteltua.

9–10. *Asiaintilan muututtua se varjelee suurella väellä ja luotettavana niitä heimoja, joille se muinoin oli kauhu.*], lat. *Mutata rerum facie, quis gentibus olim/ Terror erat, multa fida tuetur ope.* Kontekstina on tässä, samoin kuin seuraavissa säkeissä 11–14, Käkisalmen ruotsalaisvallan aika, siis Stolbovan rauhan (1621) toteuttamisen jälkeen. Varjeltavilla heimoilla tarkoitetaan karjalaisia ja mahdollisesti myös inkeriläisiä. Thomassonin *fidé* ei sovi runomittaan, toisin kuin E. Sirosen lukutapa *fida*.

11–12. *Se oli päästänyt viattomat heimot pelokkasta arkuudesta sen jouduttua gööttalaisille sotureille.*], lat. *Solverat innocuas timida formidine gentes, / Martigenis postquam cesserat illa Gothis.* Hermelin selventää ja varmentaa edellisen säeparin historiallista kontekstiä ja sanomaa. ”Pelokkaan aroilla viattomilla heimoilla” hän tarkoittaa karjalaisia ja kenties myös inkeriläisiä. Vrt. Viipuri-elegian säkeet 11–14 kommentteineen. Säkeen ensimmäisenä sanana on *Martigena*, ‘Marsin jälkeläinen’ (tai varianttina) *Marticola*, ‘Marsinpalvoja’, jotka ovat molemmat runokielen sanoja, joita Ovidius käytti. Merkitys vain korostuu samassa sijamuodossa olevan säkeen ensimmäisen *Martigenis* ja viimeisen sanan *Gothis* välillä. Gööttalaisilla tarkoitetaan ruotsalaisia, joilla on tällaisissa konteksteissa implisiittisesti enemmän gooteilta perittyä sotaisuutta svealaisiin verrattuna.

13–14. *Se pitää turvatussa rauhassa kaukaisimmat karjalaiset ja takaa sivustan julmalta viholliselta vaarattomaksi.*], lat. *Et tenet extremos segura in pace Carelos, / Et tutum saevo praestat ab hoste latus.* Tässä säeparissa Hermelin kertoo viimein eksplisiittisesti, *expressis verbis*, keitä hän on tarkoittanut säkeissä 9–12: kaukaisimpia karjalaisia, kenties Laatokan itä- ja koillispuolella, Käkisalmen läänissä. On vaikea sanoa, voisiko tässä olla implisiittinen viittaus ns. ruptuurisodan (1656–1658) jälkeiseen jakautuneeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen Karjalan luterilaisten ja maltillisten karjalaisten ortodoksien välillä. Joka tapauksessa säeparin ”loppusointu” on positiivinen. Thomassonin hyväksymä säkeen 14 viimeinen sana *latus* ‘ranta’ ei sovi runomittaan, mutta oman editiomme lukutapa *latus* ‘sivusta’ sopii.

15–16. *Venäläinen, pysäytä askeleesi: täällä ei ole odotettavissa mitään voittokulkueiden satoa; otollisempaa triumfisatoa on korjattava Skyytian vuorisseudulta*], lat. *Sarmata siste gradum: seges hic est nulla triumphis. / Aptior in Scythi<ci>s illa legenda jugis.* Yhtä dramaattinen käskymuoto kaupunkielegian loppudistikhonissa on Viipuri-elegiassa viimeisen säkeen 18 ensimmäisenä sanana *Credite* ”uskokaa pois” kuin tässä *siste gradum* ”pysäytä askeleesi”; Uusikaupunki-elegian loppudistikhonin imperatiivi *vota dicite* ”osoittakaa rukouksenne” on tulipalokontekstissaan myös dramaattinen, jossain määrin suorastaan tragikoominen. Helander toteaa, että tästä Käkisalme-elegian kohdasta tulee mieleen Kustaa II Aadolfin usein siteerattu lausuma Stolbovan menestyksellistä rauhansopimusta seuranneesta uudesta valtakunnanrajasta Laatokalla: ”*Det skall bliva ryssen svårt att hoppa över den bäcken*”, ”Venäläisen on vaikeaa hypätä tuon puron yli.”

Käkisalmi-elegian perässä on poikkeuksellisen lukuisia lisäsäkeitä ja niiden osia, joita Hermelin oli ajatellut hyödyntävänsä myöhemmässä työstämisyvaiheessa. Tässä alempana E. Sirosen luku-
tavat, jotka jossain määrin poikkeavat Thomassonin valitsemista, sekä T. Sirosen suomennokset.

Ensimmäisen, seitsemännen, kahdeksannen säkeen sekä hiotun runon viidennen ja kuu-
dennen säkeen (yhdessä säkeen **6bis** kanssa) ainekset jäivät vain hahmotelmaksi, ja siksi se
poistettiin (Huomaa, että tämän hahmotelman toinen säe toistetaan lopussa):

Proxima Sarmatis surgit Kexholmia terris,

Ladoga quæ nigras gurgite volvit aquas.

Bellonae sedes, et diri regia Caci,

Unde dedit Fenno plurima damna solo.

5 *Voxa salebroso*

Duratus nullo tempore Voxa gelu.

Ladoga qua nigras gurgite volvit aquas.

Non haec imposito committes flumina ponte,

Non haec marmoreo frigore durat hiems

10 *Quam non marmoreo ponte revincit hyems.*

”Lähimpänä venäläisten maita kohoaa Käkisalmi,

mistä Laatokka pyörittää mustia vesiä vuolaalla pyörteellään.

Bellonan tyyssijana ja kamalan Cacuksen palatsina

se on sieltä tuottanut varsin monia tappioita Suomen maaperällä.

5 Vuoksi rosoisella

Vuoksi ei ole koskaan kovettunut pakkasessa.

Laatokka pyörittää sieltä mustia vesiä vuolaalla pyörteellään,

näitä virtoja et saa yhdistettyä laittamalla sillan,

ei näitä talvi koveta hohtavalla pakkasella

ei talvi kukista hohtavalla jääsillalla.”

Runon lopussa on kahden heksametrin loput; lisäksi on kolmen heksametrin ja yhden
pentametrin ehjät vaihtoehtoiset luku-
tavat:

Pone modum bellis, Ruthenia, parce cruori.

Quid jam bella cupis? Quid Svedos Marte laccessis?

nam Svedica virtus

docuit Kexholmia namque

15 *Immensis animis hic posuisse modum.*

Tuta securigeri contemnit fulmina Mosci.

”Laita raja sotimiselle, Venäjä, hillitse verenvuodatusta!
 Miksi taas haluat sotia? Miksi hätyytät ruotsalaisia sodankäynnillä?
 sillä ruotsalaisten urheus
 sillä Käkisalmi on opettanut,
 15 että se on täällä laittanut rajan äärettömille uhmille.
 Se halveksii kirvestä kantavan venäläisen vaarattomia iskuja.”

Loppudistikhon tarjoaa myös lisävariantteja, jopa neljä pentametriä:

*Sarmata siste gradum: seges hic est nulla triumphis,
 Aptior in Scythis illa legenda jugis.
 Est tibi cum duris res peragenda Gothis.
 20 Hic cernis Gothicis agmina lecta jugis.
 Et populum Ladogae potet utrumque lacus.*

”Venäläinen, pysäytä askeleesi: täällä ei ole odotettavissa mitään
 voittokulkueiden satoa,
 Otollisempaa triumfisatoa on korjattava Skyytian vuoriseudulta.
 Sinun on suoritettava toimi loppuun asti kovien gööttalaisten kanssa.
 20 Täällä näet gööttalaisten harjuilta valikoituja marssirivistöjä.
 Ja kumpaakin kansaa juottakoon Laatokan järvi!”

Jää hieman epäselväksi, mitä Hermelin tarkoitti ”kummallakin kansalla”. Vaihtoehtoisia tulkintoja on useita, todennäköisyysjärjestyksessä: gööttalaisia ja svealaisia, ruotsalaisia ja suomalaisia (tai karjalaisia), tuskin kuitenkaan ruotsalaisia ja venäläisiä. Kartografi Anders Bure kertoo vuosikausien rajankäyntityökomennuksillaan tutuksi tulleesta Laatokasta mm. seuraavaa, (Richterin editio, s. 16, rr. 95–102): *Est autem praedictus lacus inter omnes, quos Europa habet, maximus, forma pæne ovali, quipped qui in longitudine milliaria Germanica continet triginta sex, ac in latitudine viginti. Cujus saltem pars circiter quinta Ruthenis cedit, reliquum Regno Sueciæ, ut in tabula punctulis distinctum vides.* ”Mainittu järvi on Euroopan järvistä kaikkein suurin ja muodoltaan lähes soikea, koska sen pituus on 36 saksalaista peninkulmaa, leveys 20 [nykyään pituus 219 km, suurin leveys 130 km, leveys keskimäärin 100 km]. Vain noin viidesosa järvestä kuuluu venäläisille, loput Ruotsin valtakunnalle, kuten karttaan on pistoviivalla merkitty.” (suom. T. Pekkanen)

IV.1.12. RAUMA (lat. *Raumoa, Raumo*)

Rauma on vuonna 1442 eteläiseen Satakuntaan, Selkämeren itärannalle perustettu kaupunki. Se on Turun, Porvoon ja Ulvilan jälkeen Suomen neljänneksi vanhin kaupunki ja viidenneksi vanhin, jos Viipuri lasketaan. Rauman kaupungin perustamispäivä on

15.4.1442, kaupunkioikeudet se sai 1444. Rauma oli ollut jo ennen kaupunkioikeuksien myöntämistä alueen kaupallinen ja uskonnollinen keskus. Keskiajalta on jäljellä Rauman fransiskaanihuostarin kirkoksi rakennettu Pyhän Ristin kirkko ja Pyhän Kolminaisuuden kirkon rauniot (vrt. tämän elegian säkeet 1–3). Kun Kustaa Vaasa perusti vuonna 1550 Helsingin kaupungin, hän määräsi mm. raumalaisia porvareita muuttamaan sinne – osa lähti, mutta osa jäi Raumalle. Merenkulku kannatti ja raumalaiset porvarit ja laivurit kävivät kauppaa omilla laivoillaan Ruotsin ohella Saksassa, Baltiassa ja Pohjanmerellä, mutta vuodesta 1636 alkaen ulkomaankauppa kiellettiin yli 130 vuodeksi. Rauma paloi 1500-luvulla lukuisia kertoja ja viimeisin lähes koko kaupungin hävittänyt palo oli 1682 (vrt. säe 4). Raumalla on ainoana paikkana Suomessa kaksi UNESCO-maailmanperintökohdetta: pohjoismaiden suurin yhtenäinen ja hyvin säilynyt vanha puutaloalue Vanha Rauma; toinen UNESCO-kohde on pronssikautinen kalmistoalue Sammallahdenmäki.

3. *Voit nähdä kirkkojen marmorien sortuneen kolkoksi raunioksi], lat. Marmora templorum tristi collapsa ruinal/ cernis* Hermelinin raunionomaisimpiin kaupunkikuviiin kuuluu elegia pahasti rapistuneesta ja sortuneesta keskiaikaisesta Visbystä (ko. elegian säkeet 5–16) Gotlannissa.

4. *sekä tulen ja ajan nakertaneen taloja.], lat. et exesas igne dieque domos.* Viimeisin tuhoisa suurpalo Raumalla oli 1682, läheisessä Uudessakaupungissa 1685 ja 1691, vrt. kommentaaria Uusikaupunki-elegian säkeisiin 13–14 alempana. Puutalokaupungeissa tulipaloja sattui melko usein, aina 1800-luvulle asti, mm. Turussa neljä 1400-luvulla ja kahdeksan 1500-luvulla; vrt. Turku-elegian säe 3 ja Uusikaupunki-elegian säe 14. Aika pääsi nakertamaan monien Pohjanlahden pienten rannikkokaupunkien taloja 1600-luvun alusta lähtien, kun taloudessa oli yli 100 vuoden taantuma ulkomaankaupan kieltämisen vuoksi – kauppalavastot työllistivät monia ammattikuntia.

5–6. *Mitä läheiset merenaallot pieksivät aiemmin, / sitä peittää ruohoa kasvava nurmi, sivustan suhteen kuivana.], lat. Quae prius aequorea prope pulsabatur ab unda, / gramineo tegitur cespite sicca latus.* Jääkauden aikana painuneen maan kohoaminen on erityisen silmännähtävää Pohjanlahden rannikoilla, varsinkin Perämeren rantamailla. Tämä seikka tiedettiin jo aikanaan, tosin ei sen syytä. Satama näytti vähitellen jäävän sisämaahan, joten ennenpitkää oli rakennettava uusi kilometrien päähän aiemmasta; esimerkiksi jo keskiajalla rakennettu Ulvila oli vuosisatojen myötä ”joutunut” sisämaahan, ja sen tilalle rakennettiin Pori meren ääreen. 1600- ja 1700-luvulla arveltiin, että tämä ilmiö johtui veden vähenemisestä, ruots. *vattuminskning*, ja ruotsalaiset luonnontieteilijät kehittivät siitä teorian. Hermelin esittää siitä säkeissä 7–8 roomalaisen mytologian hahmoihin puetun version.

7–8. *Neptunus on antanut sijaa Cerekselle: myös kuival/ Vesta on torjunut liikkuneen meren muinaiselta reunaltaan.], lat. Concessit Cereri Neptunus: et arida motum/ arcuit a prisco margine Vesta salum.* Ceres on vanha itaalinen maanviljelyksen jumalatar, vastaten kreikkalaisten

Demeteriä; Ceres on tässä vilja(pello)n metonymiana. Neptunus on meren ja veden jumala, Vesta puolestaan roomalaisten kotilieden jumalatar, tässä epiteettinä *arida* 'kuiva' kodin metonymiana: Vestan neitsyiden oli huolehdittava, ettei kotilieden – *Forum Romanum*illa Vestan temppeleissä valtiolieden – tuli päässyt sammumaan; vesi sammuttaisi lieden tulen helposti.

9–10. *Viljapeltoa on jo siinä missä oli satama, ja kaviot tallovat rikki ketoa millä kohdin aiemmin merimies viilteli rantavesiä.*], lat. *Jam seges est, ubi portus erat; terit ungula campum, / qua pridem innantes nauta secabat aquas.* Säkeen 9 alkuosa on parafraasi (muunnelma) Ovidiuksen fiktiivisestä *Heroides*-kokoelmasta, joka sisältää kirjeen muotoisia rakkausrunoja (1, 53): *iam seges est, ubi Troia fuit*, ”Viljapeltoa on jo siellä missä on ollut Troija”. Heksametrisäkeen loppuosan kaksi viimeistä sanaa *ungula campum* ovat Vergiliuksen *Aeneis*-eepoksesta 8, 596 *quatit ungula campum* ”kavio tömisyttää tannerta”, sekin heksametrisäkeen lopussa.

13. *Thetis peräytyi aikoinaan vaivihkaa niukoilta peltotilkuiltaan]* lat. *Se Thetis angustis quondam subduxit agellis* Kreikkalaisen mytologian hahmo Thetis oli merenneito, Nereuksen tytär, tässä meren metonymiana, kuten Vergiliuksen *Bucolica*-paimenrunossa 4, 32: *temptare Thetim ratibus*, ”kulkea laivoilla merta”. Thetis, kuten muutkin nereidit asuivat isänsä Nereuksen palatsissa meren pohjalla. Tässä kohdassa Hermelin viittaa selvästi tuon ajan vedenvähennisteoriaan.

14. *koska halusi kaupungin vähäisen varallisuuden kasvavan.*], lat. *cum parvas urbis crescere vellet opes.* Koska mm. Rauman kauppalaivasto sai purjehtia 1600-luvun alkupuolelta 1700-luvun loppupuolelle vain Turkuun ja Tukholmaan, raumalaisten oli hyvä työllistää itsensä kasvavilla aloilla, etenkin maanviljelyksessä: peltoalat kasvoivat rannikolla aivan itsestään.

Lopussa on pari kolme lisäasettä, heksametrin jäännöksissä on petiitillä mainittu inspiraation lähteet:

*Longius amotum prospectat turribus aequor
Atque meret certam [korjaus rivin päällä]
Et certam meruit vocis habere fidem.
Stagnis emergere colles.*

5 *Cernis (incipiunt), quoque die durescere valles.
glebam*

Perpetuis quondam latuere paludibus agri

Luc. 6. p. 182

udae tenuere paludes Ovid.

vid. Ovid. Fast. 6. p. 131

”Rakennuksista on näköala kauemmaksi loitontuneelle ulapalle

ja se ansaitsee varman

ja se on ansainnut taatun luotettavuuden sanaansa.

lammista syntyy kunnaita.

5 Havaitset — vähitellen — notkelmien alkavan joka päivä kovettua.”
maaperän

”Yhtäjaksoisilla soilla piili aikoinaan peltoja” (Lucanus, 6. 344)

”... vetiset suot pitivät hallussaan” (Ovidius, *Fasti* 6. 401).

IV.1.13. UUSIKAUPUNKI (lat. *Nystadium, Neostadium*)

Kustaa II Aadolf perusti Uudenkaupungin 19.4.1617. Se on Suomen 12. vanhin kaupunki. Kalannin kirkonkylän alueella oli Männäisten merkittävä kauppapaikka jo varhaiskeskiajalla, päätuotteena puuastiat, joita myytiin muihin Itämeren maihin asti. Kustaa II Aadolf halusi laillistaa kaupankäynnin, joten hän perusti uuden kaupungin, Uudenkaupungin. Ensimmäinen kirkko valmistui 1627. Kaupungin asemakaava luotiin 1649; keskusta rakentui perinteisen ruutuasemakaavan pohjalta. Vuosina 1646–1681 Uusikaupunki oli Vasaborgin kreivikunnan pääkaupunki. Uudessakaupungissa oli Suomen ensimmäinen lasitehdas, joka tuhoutui 1685. Suuren Pohjan sodan aikaisen ns. Isonvihän aikana suurin osa uusikaupunkilaisista pakeni Ruotsiin; venäläiset miehittivät kaupungin 1713. Venäläiset vaativat, että vuoden 1721 rauha Ruotsin ja Venäjän välillä solmittaisiin Uudessakaupungissa. Myöhemmin rauhaa on alettu kutsua Uudenkaupungin rauhaksi.

1. *kuunsarven muotoisine lahtineen murtaa kuohuvan aallokon*], lat. *tumidum lunatis cornibus aequor/ frangit* Vrt. Porvoo-elegian alun toisinto-distikhonin ensimmäinen säe *Submovet immitem lunatis cornibus eurum*, ”Se (satama) torjuu kuunsarven muotoisine niemenkärkinen tylyn kaakkoistuulen”, josta Hermelin on poiminut säkeen keskelle *lunatis cornibus* ja korvannut ensimmäisen sanan *submovet* ’torjuu’ toisen säkeen alussa verbillä *frangit* ’murtaa’, adjektiivin *immitem* ’tylyn’ adjektiivilla *tumidum* ’kuohuvan’ sekä pääsanaobjektin *eurum* ’kaakkoistuulen’ sanalla *aequor* ’aallokon’.

3–4. *sinne Kustaa perusti muurit onnekkaiden tähtien alla, palattuaan kerran voittajana venäläisten maasta*], lat. *Moenia felici Gustavus condidit astro, / Sarmatico quondam victor ab orbe redux*. Vuosina 1614–1616 käytiin kovia taisteluja Ruotsin ja Venäjän rajamailla, mm. Käkisalmen ja Inkerinmaan sekä Pihkovassa Peipsijärven suunnalla – ainoastaan viimeksi mainitussa Ruotsi ei menestynyt, mutta Stolbovan rauhassa 1617 se sai haltuunsa varsin laajoja alueita, mm. koko Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan.

7. *Itämeren rannalla ei ole suurempaa satamaa*], lat. *Portus in Eoa non est formosior ora* Kreikkalaisperäinen, tavallista eksoottisempi ja oppineempi adjektiivi *Êôus, -a, -um*, ‘itäma(ala)-inen’, vrt. Porvoo-elegian säe 10 ja siihen liittyvä kommentti ylempänä. *Ora*, ‘rannikko’, ‘rantaseutu’, joten sanaparin voisi suomentaa ”Itämeren rannikolla” tai emämaan näkökulmasta (Selkämeren) ”itärannalla”.

8. *rantaa pieksävät Itämeren kirkkaat aallot*], lat. *Baltica quam liquidis verberat unda vadis* Vrt. Tammisaari-elegian säkeen 6 jälkiosa: *Atque meos portus verberat unda sali*, ”ja satamapaikkojani pieksävät meren ulapan aallot”.

12. *jopa Nereus hämmästelee rohkeita merimiehiä*], lat. *Nereus audaces obstupet ipse viros* Kreikkalaisen mytologian hahmo Nereus, tyynen meren jumala, esiintyy kahdeksassa Hermelinin kaupunkielegiassa, vrt. kommentaaria Helsinki-elegian säkeen 11 kohdalla.

13–14. *Mutta kohtuuttoman kateellinen kohtalo tukahdutti kasvun – liekit nielaisivat sen varallisuuden, jonka meri oli tuottanut.*], lat. *Invida sed nimium sors incrementa repraesit, / Quas peperit pelagus, flamma voravit opes.* Tulipalo hävitti Uuttakaupunkia vuosina 1685 ja 1691. Kuten Helander kommentaarissaan toteaa, muiden todisteiden pohjalta voimme päätellä, että Hermelin arveli kaupunkirunojensa olevan pääosin valmiita 1685. Siksi tässä elegiassa tarkoitetaan varhaisempaa näistä Uudenkaupungin kahdesta tulipalosta. Tämä säe on siis tärkeä, kun pohditaan teoksen syntyajankohtaa. Vrt. Rauma-elegian säe 4 ja siihen liittyvää kommentaaria.

15–16. *Kansalaiset, osoittakaa rukouksenne nyt nereidien isälle, / jotta meri sammuttaisi tupruavat kotinne!*], lat. *Nunc ut extinguat fumantes unda penates/ Nereidum, cives, vota dicite patri.* Nereidien isä on Nereus. *Unda* ‘aalto’ tarkoittaa tässä merta, merenaaltoja. *Cives* ‘kansalaiset’ voisi tässä tragikoomisessa kontekstissa vapaasti kääntää ‘kaupunkilaiset’, kuten Wretö on tehnyt. Hermelin ei kenties vaikuta olleen tosikko, vaikka olikin harvinaisen oppinut nuorimies: hän lienee osannut höystää klassisen mytologian hahmoja kaupunkielegioissaan huumorilla.

Kaksi lisäsäettä, kenties lopun hiomiseksi, mutta ainakin inspiraation lähteiksi:

*Coerula verrentes abiagnis aequora palmis
Ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi
Catull. p. 119*

”Piesten sinertäviä ulapoita kuusisin airoin
he ovat uskaltautuneet rientämään nopealla laivalla suolaisia vesiä pitkin.”
Catullus, s. 119 = Catullus 65 (Peleuksen ja Thetiksen häät), säkeet 7 ja 6.

Uudenkaupungin varhaisista historiategoksista ansaitsee erityismaininnan Turun akatemian opinnäytepuhe G. J. Lepuksen (Lagus): *Oratiuncula Neostadii descriptionem, veraque ac digna encomia repraesentans* Turun akatemiassa 1663; Kaukovalta 1961 *Uudenkaupungin historia. Ensimmäinen osa*. 2. p. Uudenkaupungin kaupunki, Uusikaupunki. (Sis. Liitteessä II suomennoksen Lepuksen oraatiosta otsikolla Pieni puhe Uudestakaupungista).

IV.1.14. PORI (lat. *Biornoburgum, Arctopolis* [lähtökohtana kreikan Ἀρκτόπολις])

Porin kaupunki perustettiin 8.3.1558, sitä lähes 200 vuotta vanhemman, vuonna 1365 Kokemäen joen varteen perustetun Ulvilan kaupungin luoteispuolelle, kun Ulvilan satamaan Kokemäen joelle ei maankohoamisen vuoksi enää päässyt isoilla laivoilla. Pori perustettiin ja rakennettiin rannikolle, mutta 460 vuodessa Selkämeren rantaviiva on ehtinyt loitontua n. 10 kilometrin päähän kaupungin keskustasta. Kustaa Vaasa lakkautti 1550 Ulvilan kaupungin ja määräsi sen asukkaat, samoin kuin Rauman, Tammisaaren ja Porvoon asukkaat muuttamaan Helsinkiin, mutta osa sai myöhemmin palata kotikaupunkeihinsa. Ulvilalaiset kuitenkin käskettiin muuttamaan Juhana-herttuan vastaperustamaan Poriin, joka sijaitsee vain kuuden kilometrin päässä Ulvilasta, Kokemäen joen varrella. Juhanan veli Eerik XIV antoi porilaisille kaupunki- ja vapaakauppaoikeudet 1564. Ensimmäinen vastoinikäyminen Porilla oli jo 1570-luvulla sattunut tulipalo, joka hävitti kaupungista noin kolmasosan. Kasvu oli silti nopeaa: 1600-luvun alkupuolella Pori oli jo kolmanneksi suurin kaupunki Suomessa, asukkaita tosin ei ollut vielä edes 1000. Porin pedagogio lopetettiin 1630-luvulla ja oppilaat pakotettiin muuttamaan Turkuun. Per Brahe perusti Poriin triviaalikoulun, joka kuitenkin tuhoutui täysin 1688 laajassa kaupunkipalossa; se siirrettiin Raumalle ja Pori sai tilalle vaatimattoman pedagogion. Pori oli ajautunut alennustilaan; Suuressa Pohjan sodassa venäläiset valtasivat sen ja tuhosivat sitä laajalti.

1. *Jäisen Karhunvartijan tähti ... kiusaa minua*], lat. ... *me pulsat glacialis stella Bootis* Pori puhuu minämuodossa. Kreikkalaisperäinen nimi pohjoisella *Boôtês*-tähtikuviolla, merkitys alun perin 'härkäpaimen', 'härkien ajaja', Otavan naapuri; tunnetaan myös toisella (kreikkalaisperäisellä) nimellä Ἀρκτοῦρος, latinalaisessa kirjoitusmuodossa *Arcturus*, oik. 'Karhuhäntä' ja *Arctophylax* 'Karhunvartija'. Oppineelle eli latinaa ja kreikkaa osanneelle 1600-luvun lukijalle kyllä selvisi, että karhuun liittyvästä tähtikuviosta on kyse, vihjeenä ruotsinkielinen kaupungin nimi *Björne-borg*, ja seuraavassa säkeessä latinalaisessa asussa vastaantuleva *ursa*, '(naaras)karhu'.

2. *alituksen pakkasen syy on Kallisto*], lat. *Causaque perpetui Maenalis ursa gelu* Pohjoisten tähtikuvioiden alla on luonnollisesti aina kylmää. *Maenalis ursa*, oik. 'Mainalos-vuoren naaraskarhu' tarkoittaa arkadialaista Kallisto-neitoa, joka pääsi tähtikuvioksi, vrt. ylempänä Tornio-elegian säe 2 ja sen kommentaari. *Maenalis Ursa* esiintyy Ovidiuksen maanpaossa kylmässä Koillis-Euroopassa Tomissa (nykyinen Constanța Romaniassa) kirjoittamassa

runoteoksessa *Tristia* ("Sururunoja") 3, 11, 8 *cumque suo Borea Maenalis Ursa videt* ja 3, 4, 47–48 *Proxima sideribus tellus Erymanthidos Ursae/ me tenet, adstricto terra perusta gelu*, joista varsinkin jälkimmäinen näyttäisi sisältävän Hermelinin tämän elegian ensimmäisessä distikhonissa kierrättämiä ilmaisuja. Hermelinin kaupunkielegioille on tyypillistä, että runon alussa eli teesissä esitetään asiat (muka) ikävässä valossa ja runon lopussa kaikki onkin jo hyvin. Ovidius kaipasi koillisessa periferiassa kirjoittamissaan runoissa Roomaa (myös runoteoksessaan *Ex Ponto*, "[runokirjeitä] Mustaltamereltä"), sinne jäänyttä vaimoan ja ystäviään sekä varmaan myös lämpimämpää ilmastoa; tästä aihepiiristä Hermelin saattoi poimia ja soveltaa kylmän Pohjolan ilmaston piirteisiin sopivia Ovidiuksen runosäkeen pätkiä.

4. *Muinoin ... nimensä*], lat. *Nomina ... prisca*, vrt. Tammissaari-elegian säe 4: *Nominis haec prisca fertur origo mei* "tämä ikivanhan nimeni alkuperä sen ilmaisee".

6. *tuo toinen karkotetaan panemalla runsaammin puita tulisijaan.*], lat. *Pellitur instructo largius illa foco*. Kuten Helander (s. 262) huomauttaa, Hermelin on selvästi halunnut lukijansa ajattelevan Horatiuksen kuuluisaa talvirunoa, jossa runoilija kehottaa orjapoikaa panemaan paljon puita tulisijaan (*Od.* 1,9,5–6: *Dissolve frigus ligna super focol large reponens*, "Tee loppu kylmyydestä lisäämällä tulisijaan runsaasti puita").

7–8. *Sijaittuani muinoin syrjässä tuuliselta mereltä/ vaihdoin vanhat muurit pois ja siirsin asuntoini*], lat. *Cum fueram quondam ventoso dissita ponto, / Moenia transposito muto vetusta lare*. Pori kertoo edeltäjästään, Kokemäen joen varrella sijainneesta 1365 perustetusta Ulvilasta, Suomen toiseksi vanhimmasta kaupungista, josta se 1558 sai suurimman osan asukkaistaan.

11–12. *samalla joki levittää kasautunutta hiekkaa/ ja peittää virran voimasta tutun reitin mudalla.*], lat. *Et simul aggestas contorquens amnis arenas/ Oblimat svetum gurgite flexus iter*. Isojen jokien suistoissa liettyminen hiekalla ja siten satamien vesien mataloituminen oli iso ongelma myös antiikin aikana Välimerellä, mm. Rooman satamakaupungissa Ostiassa ja Vähän-Aasian Efesoksessa.

13–16, siis elegian loppupuolella, Pori pahoittelee lähes jatkuviin muuttoihin kyllästyneenä kohtaloaan, mutta huumorin keinoin, varsinkin viimeisessä distikhonissa esittäessään kreikkalaiseen mytologiaan sovelletun liioitellun ajatusleikin. *Ja jos minut jälleen muuton jälkeen sijoitettaisiin keskelle aavaa merta, / jopa Nereus tulisi jättämään meren selän.*], lat. *Atque iterum medio si mota locarer in alto, / Destituet medium Nereus ipse salum*. Kreikkalaisen mytologian mukaan Nereus asui Aigeianmeren syvyyksissä. Syvin kohta siellä on 3543 metriä (keskisyvyys 1500 metriä), kun taas Selkämeren meren selän suurin syvyys jää maksimissaan 293 metriin (keskisyvyys n. 60 metriä). Maankohoaminen Porin leveysasteilla

Pohjois-Satakunnassa on ollut huomattavasti voimakkaampaa kuin Etelä-Satakunnan Raumalla.

9–12: säkeissä esiintyy peräti kuusi varianttia, joten saattaa olla, että Hermelinillä oli käytämättömät synonyymit jo vähissä tässä toiseksi viimeisessä kaupunkielegiassaan, vaikka emme tiedä, laatiko ja täydensikö hän niitä numerojärjestyksessä.

Lopuksi mainittakoon Hermelinin vaihtoehtoinen aloitus ensimmäiseksi ja toiseksi säkeeksi:

Sidere

*Frigore me pulsat brumali Maenalis ursae,
Telluri nimium stella propinqua meae.*

”Talviaikana

Talvipakkasella minua kiusaa Kallisto,
tähti, joka on liian lähellä maankamaraani.”

Kymmenennen säkeen korvaamiseksi vaihtoehtoinen lukutapa kahden lisätyn ydinsäkeen, 10bis ja 10ter, kanssa:

E medio siccus gurgite campus erit.

*Salmonum captura ferax mea litora ditat,
5 Et venit in nostros praeda marina sinus.*

”Keskellä merta tulee kuiva kenttä.

Tuottava lohenpyynti rikastuttaa rantojani,
5 ja lahdelmiimme tulee merestä nousevaa saalista.”

KAKSI RUOTSIN KAUPUNKIA: UPPSALA JA TUKHOLMA (teksti: kpl III.1.-2.)

UPPSALA (lat. *Upsalia*)

Uppsala on Ruotsin vanhimpia kaupunkeja. Siitä 5 km pohjoiseen sijaitsee esikristillinen varhaisrautakautinen Vanha Uppsala, jossa on isoja hautakumpuja ja museo. Siellä oli kulttitoimintaa ja pidettiin ns. kuninkaankäräjät. Kaupunki tuli vahvaksi kristilliseksi keskuksesi 1164, kun sinne perustettiin Ruotsin arkkipiispanistuin. Sen tuomiokirkko tuhoutui tulipalossa; uutta alettiin rakentaa 1200-luvulla *Östra Arosin* eli nykyisen Uppsalan alueelle. Uusi tuomiokirkko, joka on Pohjoismaiden suurin kirkko, vihittiin 1435; sen rakennustyöt oli aloitettu jo 1287. Kustaa Vaasan hautamuistomerkissä on Ruotsin tuon ajan maakuntien vaakunoita, mm. Suomen, Hämeen ja Karjalan vaakunat. Finstan kappelissa

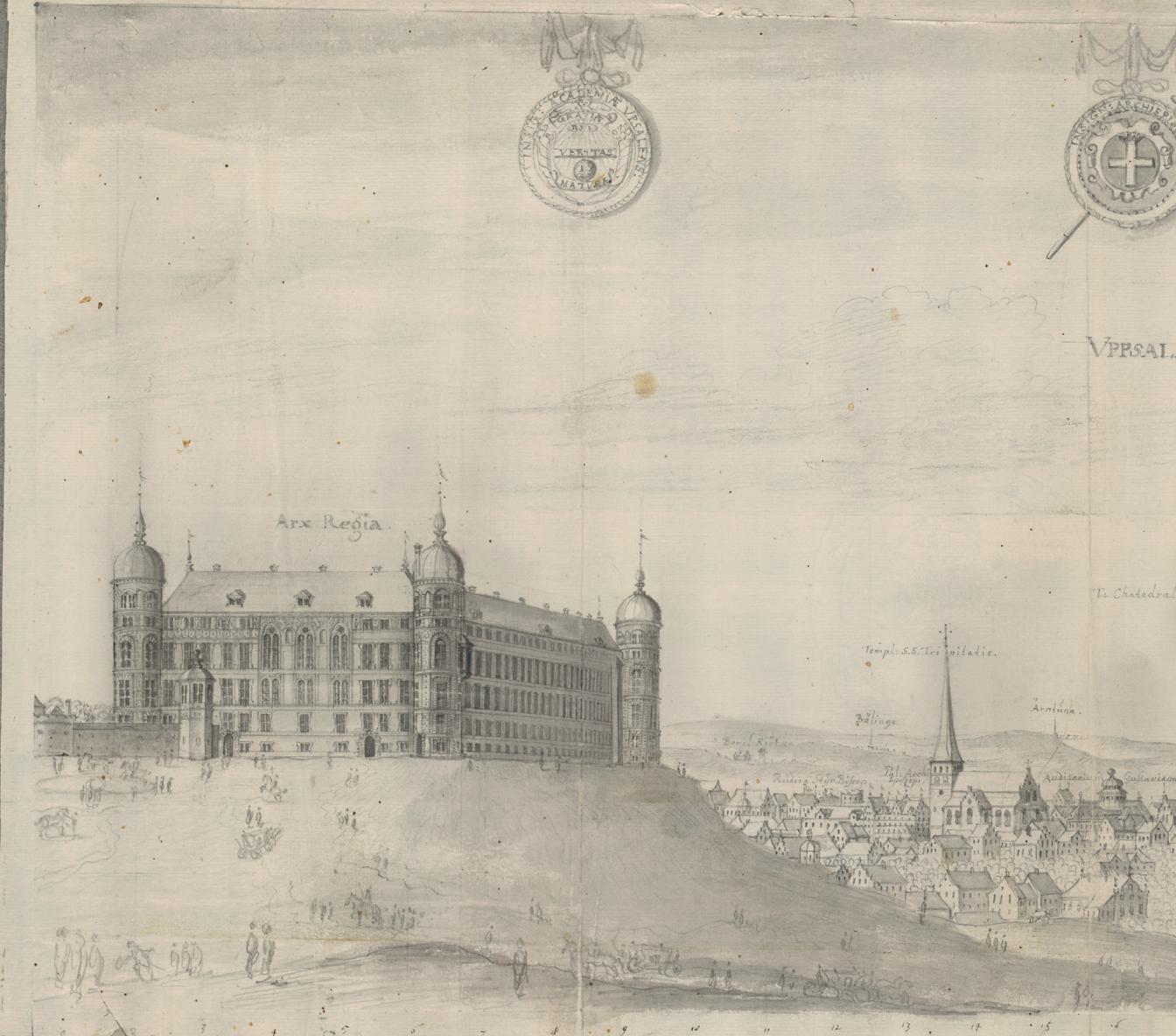
on Eerik Pyhän hauta. Tuomiokirkkoa vastapäätä sijaitsee *Museum Gustavianum*, Kustaa II Aadolfin vuosina 1622–1625 rakennuttama yliopistorakennus, jossa oli opetussaleja, lukutiloja ja kirjapaino; 1660-luvun alussa sinne rakennettiin opetustarkoituksiin *Theatrum anatomicum* leikkauspöytineen. Uppsalan yliopisto perustettiin ensimmäisen kerran 1477, mutta se vakiintui vakavaraiseksi vasta 1620-luvulla Kustaa II Aadolfin lahjoitusten turvin. Vuonna 1593 Uppsalassa pidettiin kokous, jossa hyväksyttiin Augsburgin tunnustus ja luterilaisuudesta tuli valtakunnanuskonto.

1–2. *Sodanjumalan sukua ja aina uusiin voittokulkueisiin vihkiytyneenä sitä ollaan nyt kohottamassa kykyjensä ansiosta tähtien yläpuolelle.*], lat. *Martia gens semperque novis devota triumphis/ tollitur ingeniis nunc super astra suis*. Elegia alkaa samanlaisella negatiivisävyisellä teesillä (väärintulkitusta) sotaisesta kaupungista kuin Turku-elegia, molemmissa ensimmäisenä sanana ja alkusointuna *Martia*, '(sodanjumala) Marsille pyhitetty', mutta jo toisessa säkeessä annetaan implisiittisesti ymmärtää, että Uppsalaa ei olla kohottamassa sotakykyjensä ansiosta korkealle. Tämä seikka tehdään selväksi seuraavassa distikhonissa.

3–4. *Ylpeilköön koko Ruotsi verisissä taisteluisa, mutta tällä seudulla olkoon osanaan rauhan lempeä urotyö.*], lat. *Tota cruentatis se Suedia jactet in armis:/ haec habeat pacis mite sed ora decus. Cruentatis ... in armis*, sananmukaisesti ”verisissä aseissa”. Selkeä työnjako: Uppsalan tehtävinä Ruotsissa ovat henkiset ja hengelliset rauhan työt, sodankäynti kuuluu muille Ruotsin seuduille. Turku-elegiassa siirrytään sotahyveistä henkisiin hyveisiin vasta melko lopussa, säkeissä 15–16.

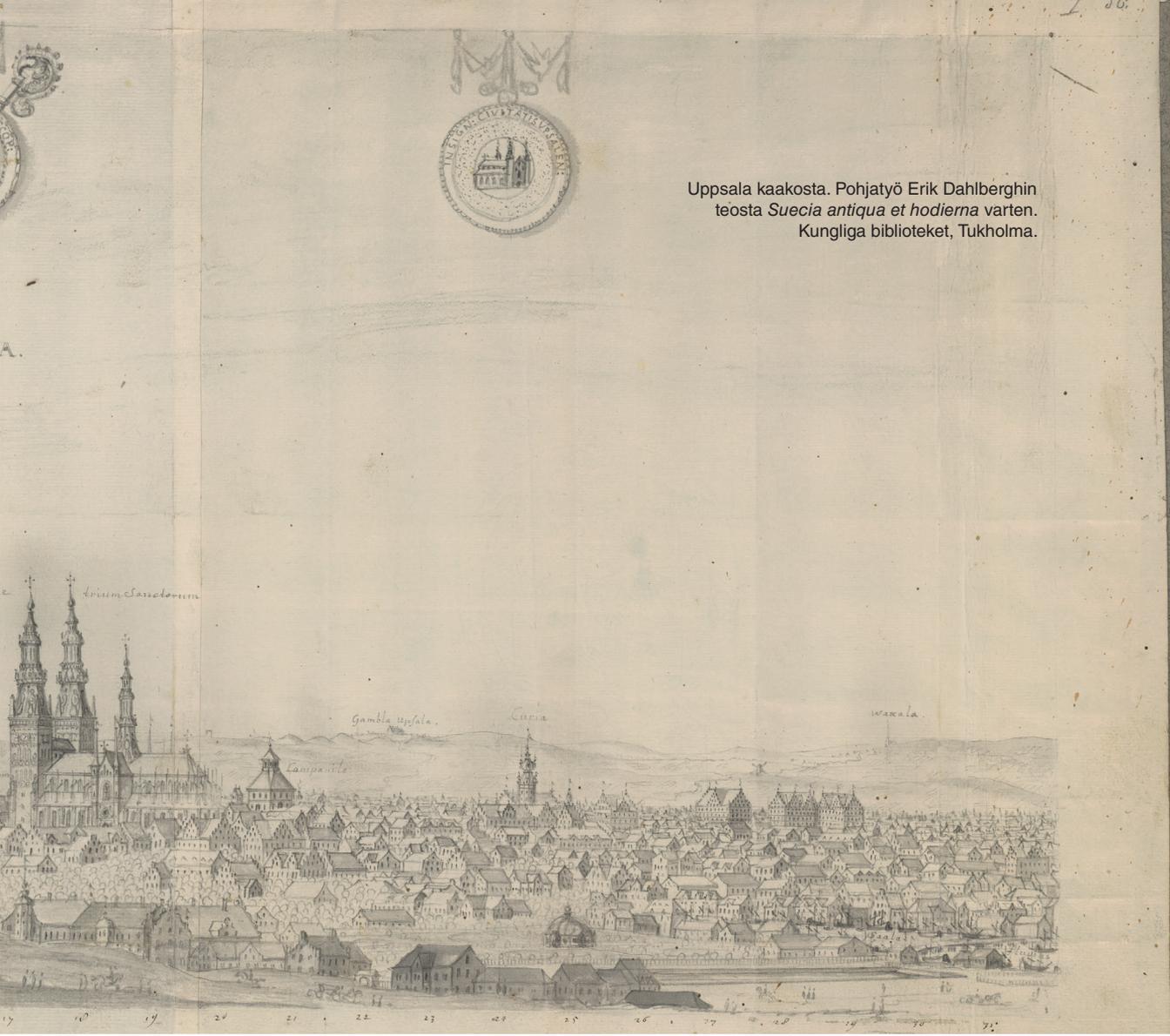
5. *Jumala jätti Siionin sikseen ja asuu näissä pyhäköissä*], lat. *Posthabito numen colit haec delubra Sione* Hermeliin viittaa tässä Uppsalan hengellisiin instituutioihin ja rakenteisiin: arkkipiispanistuimeen, vuoden 1593 Uppsalan kokoukseen, jossa luterilaisuus julistettiin Ruotsin valtionuskonnoksi sekä mahtavaan vanhaan tuomiokirkkoon. Usko on tullut Ruotsiin suoraan Israelin Siionista, ei Rooman paavin välityksellä. Uppsalan yliopistossa opetettiin myös Raamatun alkukieliä, kreikkaa ja hepreaa, joiden pohjalta pyhiä tekstejä on tulkittava, ei (Hieronymuksen *Vulgata*) latinannoksen pohjalta, kuten roomalaiskatolisissa maissa. Tämän luterilaisuuden keskeisen vaatimuksen Hermelin on kirjannut oppinein sanakääntein myös Strängnäs-elegian säkeissä 3–4.

6. *Apollo arvioi Pimple-vuoren näitä harjuja halvemmaksi.*], lat. *Delius his Pimplen posthabuitque jugis. Delius*, oppinut kiertoilmaus Aigeianmeren Delos-saarella syntyneestä ja mm. siellä palvotusta jumalasta, Apollonista. *Pimple* on muusille eli runottarille, joita johti Apollon, pyhitetty vuori (ja lähde) Pieriassa. Tässä kohdassa Uppsala-elegiaa Hermelin halusi Ruotsin suuruudenajan käsityksen mukaisesti tehdä tietäväksi, että Apollo oli siirtynyt muusineen Kreikasta (ja Roomasta) Ruotsin Uppsalaan, uuden ajan Ateenaan. Kuten Helander toteaa kommentaarissaan, jo 1640-luvulla oltiin sitä mieltä, että Kustaa

II Aadolfin auliit lahjoitukset yliopistolle olivat saaneet aikaan sen, että Apollo ja muusat olivat valinneet Uppsalan kotipaikakseen. Muinaistutkija Olof Verelius julisti kuningatar Kristiinalle omistetussa kunniarunossaan, että koko Parnassos oleskelee nyt oppineen kuningattaren viisaissa ohjaksissa Ruotsissa. Matematiikan professori Johan Bilberg saattoi vuonna 1672 runossaan todeta, että niin Apollo ja muusat kuin Pallas Athene olivat muuttaneet Uppsalan. Turku-elegiansa säkeissä 16–18 Hermelin väittää lähes samoin sanoin Turusta ja sen Akatemiasta: ”kas tuohon avaan oppineet salit lahjakkuuksillesi, salit, joita Apollo pitääköön parempina kuin Pierian luolaa, samoin myös yhdeksän muusan joukko pitääköön niitä parempina kuin Kreikan vuorenharjanteita”.

7. Tänne myös runottaret ovat seuranneet muuttavia pyhiä hahmoja], lat. *Hic quoque Pierides migrantia sacra secutae* Muusien yhteydessä varsinkin roomalaisilla runoilijoilla esiintyvä *Pierides*-epiteetti, jota Vergilius käyttää vain *Bucolica*-paimenrunoissaan, tulee paikannimestä

Uppsala kaakosta. Pohjatyö Erik Dahlberghin teosta *Suecia antiqua et hodierna* varten. Kungliga biblioteket, Tukholma.

Pieria, joka on Makedonian kaakkoisosassa sijaitseva rantakaistale, Olympos-vuoresta pohjoiseen. *Pieros* oli runotarten isä, mutta yleisemmin kerrotun taruversion mukaan muusien äiti *Mnemosyne* oli yhtynyt Zeukseen Pieriassa. Vrt. Turku-elegian säe 17 ja siihen liittyvä kommentaari.

8. *he katselevat ihailien vesiä ja uutta Helikon-vuorta.*], lat. *Mirantur latices atque Heliconam novum*. Latinan *latex*-sanaa 'neste' käytetty arkisemman *aqua*-sanan synonyyminä. Uppsalaa halkoo laaksossa *Fyris*-joki, jota kutsutaan myös nimellä *Sala*, josta on muodostettu Uppsalan yliopistoa tarkoittava ilmaus *Salana Academia* "Salan akatemia". Vuonna 1640 perustettua Turun akatemiaa kutsuttiin samaan tapaan nimellä *Aura(joe)n akatemia*: rakkaalla *Alma Mater*illa on monta nimeä. Muusille pyhitetty Helikon-vuori (1750 m) sijaitsee Boiotiassa Kopaisjärven ja Korintinlahden välissä. Uudella Helikonilla Hermelin tarkoittaa Uppsalan mäkeä ja siellä sijaitsevaa yliopistoa eri tiedekuntien oppiaineineen:

muusat olivat tanssin, laulun ja musiikin jumalattaria, mutta myös tieteiden ja taiteiden suojelijattaria, Uppsalan muusista käytettiin oppinutta nimeä *Upsalides musae* tai *Salanae musae*. Ruotsi värväsi 1600-luvulla tiedemiehiä, eri alojen asiantuntijoita ja runoilijoita Länsi-Euroopasta asti, eräänlaisia muusia hekin.

9. *Elysiönin nurmikenttien biene läheisyys*], lat. *Scilicet Elysiis vicinia culta viretis* Elysiönin kentillä tarkoitettiin kreikkalaisessa mytologiassa kuolemattomien autuaiden paratiisimaisia niittyalueita. Helander muistuttaa kommentaarissaan, että Elysiön oli tullut Ruotsissa ajankohtaiseksi Hermelinin kirjoittaessa runoiaan: Olof Rudbeck oli väittänyt *Atlantica*-teoksensa 1. niteessä (1679, I, luku 23), että Elysiön oli sijainnut Ruotsissa.

10. *Jumalattaria*], lat. *Deas* viittaa muusiin.

11–12. *Tämä Uppsala on tuttu jumalaisista vaiheistaan, kuten jo silloin/ kun maa oli lakannut kellumasta avovedessä.*], lat. *Quaeque assueta fuit divinis sortibus, ut jam/ desierant fusis rura natare vadis*. Hermelin menee niin pitkälle Uppsalan historiassa, että päätyy Vanhan Testamentin kertomukseen vedenpaisumuksesta. Johannes Magnus oli väittänyt teoksessaan *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* (1554), ”Kaikkien goottien ja svealaisten kuninkaiden historia” (ruots. Johannesson – Helander 2018), että Uppsalan perusti Ubbo, Maagogin poika, Jaafetin pojanpoika ja Nooan pojanpojan poika. Tähän ns. götösisiseen historiankirjoitukseen uskottiin erityisesti vielä 1600-luvun viimeisinä vuosikymmeninä.

13. *Täällä jokainen maakunta on kumartanut kuninkaiden koteja*], lat. *Omnis adoravit regales terra penates*. Viittaus vedenpaisumuksen aikaa hieman tuoreempaan ajanjaksoon Uppsalan historiassa liittyy ns. kuninkaankäräjiin Moran kivillä. Siellä valittiin ja kruunattiin keskiajalla (1275–1457) kuninkaat, ensimmäisen kerran dokumentoidusti Maunu Ladonlukko 1275. Ruotsin maakunnista Suomen edustajat saivat 1362 oikeuden osallistua kuninkaan vaaliin.

Helander lisää Uppsala-elegian kommentaarinsa loppukaneetiksi tiedon, että Hermelin on kirjoittanut mahdollista myöhempää työstämistä varten elegiansa alle viittauksen Julius Caesar Scaligerin (1484–1558) kaupunkielegioista lounaisen Ranskan Poitiersiin (lat. *Pictavium*). *Haec studii: aliae belli exercentur amore. /Pictavium est animus, cetera corpus erunt*, ”Tämä (kaupunki) on (tiede)opintoja varten: muita kaupunkeja pitää toiminnassa sotaan kohdistuva harrastus. / Poitiers on (Ranskan) sielu, muu (Ranska) on ruumista.” (suom. T. Sironen). Poitiersiin perustettiin yliopisto 1431 eli 46 vuotta ennen Uppsalan yliopistoa. Italian sieluna pidetään yleensä Firenzeä.

Hermelin on kirjannut viisi lisäettä runon otsikon ympärille [*Ex eleg. Christ.*]:

Upsala nec priscis impar memoratur Athenis
Aegidaque et currus hic sua Pallas habet.
Transpositos Svecos credas migrasse Latinos
Carmine Romuleo sic nemus omne strepit.
 5 *Hinc lituique feri clangor tubarum absunt.*

”Uppsala mainitaan myös muinaisen Ateenan veroisena;
 täällä sen Pallas Athenellaan on *aigis*-rintapanssari ja sotavaunut.
 Voisi luulla, että ruotsalaisiksi muuttuneet latinalaiset ovat siirtyneet tänne,
 Niin jokainen lehto kaikuu roomalaista runoa.
 5 Täältä puuttuvat raa’an ratsuväen käyrätorven sotatorvien räminä.”

Itse Hermelinin runosta on kahdet versiot; jälkimmäinen on hiottu.

TUKHOLMA (lat. *Holmia*, *Stockholmia*)

Ruotsin pääkaupunki Tukholma kuuluu historiallisista pääalueista Svean maahan. Tukholmasta tuli kaupunki 1200-luvulla (ensimmäinen maininta 1252) ja jo 1300-luvulta alkaen se on ollut Ruotsin poliittinen ja taloudellinen keskus. Eerikin kronikan mukaan Birger-jaarli perusti Tukholman, ja 1200-luvulla rakennettiin puolustusmuurit. 1400-luvulla Tukholmassa asui noin 5000 ihmistä, suuri osa saksalaisia kauppiaita. Ruotsin pääkaupunkina Tukholma mainitaan virallisissa dokumenteissa ensimmäisen kerran 1436. Kustaa Vaasa valtasi tanskalaisvastaisen kapinaliikkeen johdossa Tukholman kesäkuussa 1522 ja pääkaupungin asema vahvistui hallintokeskuksena ja sen rooli kaupankäynnin keskuksena kasvoi. Tukholman asukasluku kasvoi voimakkaasti 1610-luvun 10000 asukkaasta 60000 asukkaaseen 1660-luvulla ja kaupungista tuli pian kansainvälinen metropoli. Kaupan ja kukoistuksen tuoma vauraus käy ilmi yhä Tukholmassa lukuisissa kaupunkitaloissa ja palatseissa, joita tuolloin rakennutettiin lähes kaikkialla kaupungissa. Vuonna 1697 vanha *Tre Kronor* -kuninkaanlinna paloi kokonaan. Sen jälleenrakentaminen aloitettiin heti, mutta uusi linna valmistui vasta 1754.

Tukholma idästä. Pohjatyö Erik Dahlberghin teosta
Suecia antiqua et hodierna varten.
Kungliga biblioteket, Tukholma.

Tukholman vanhin rakennus on 1200-luvulla rakennettu Riddarholmenin kirkko. Muita vanhoja kirkkoja ovat keskiaikainen Suurkirkko, Saksalainen kirkko (1571) ja Suomalainen (Fredrikin) kirkko (1725). *Vasa*-museossa on esillä vuonna 1628 neitsytmatkallaan lähtösatamansa edustalle uponnut mahtava *Vasa*-lippulaiva, hienoine Raamatun hahmoja, kreikkalaisen mytologian sankareita ja Rooman keisareita esittävine satoine kannelle pulattuine veistoksineen. Se on parhaiten säilynyt 1600-luvun laiva.

1. *Pohjola*], lat. *Arcton* Kreikkalaisperäinen karhua tarkoittava sana ἄρκτος, joka tähtikuviolla viittaa usein pohjoisen taivaan *Ursa majoriin* eli Isoon Karhuun. Tässä maantieteellisyysvaltiollisemmassa kontekstissa se tarkoittaa Pohjolaa. Runoudessa esiintyy myös *utraque Arctos*, ”kumpikin Pohjolan kuningaskunta” eli Ruotsi ja Tanska. (vrt. Helander 2004, 236)

2. *Pohjolan maan*], lat. *Parrhasii ... soli*, *Parrhasia virgo* oli arkadialainen Kallisto-neito, jonka Zeus muutti tähtikuvioksi pohjoiselle taivaalle. *Parrhasium solum* -ilmaisua vastaa ’pohjoinen maa’ ja tarkoittaa Ruotsia.

4. *jossa Otava vilkkuu laajalti seitsemän soihtuin*], lat. *septena late qua micat ursa face. ursa*,

‘naaraskarhu’ eli Kallisto, tähtikuviona Otava. Seitsemän soihtua tarkoittaa Otavan tähtikuviassa olevia seitsemää tähteä.

5–6. *Paikallisen luonnon varustamana se ei tarvitse ihmiskäden jälkiä, / koska sillä on yhtä monta linnavuorta kuin vuorenharjoja.*], lat. *Ingenio munita loci, non indiget arte, / tot numerans arces, quot juga montis habet.* Helander tarjoaa oheislukemistoksi Isak Petri Clarmannuksen latinankielisen, vuonna 1638 painetun ylistyspuheen rakennustoiminnasta Södermalmin ja Norrmalmin esikaupungeissa: ”Kumpikin esikaupunki on mainiosti varustettu kirkoilla, pohattojen (= aatelisten) ja kauppiaiden taloilla sekä muilla miellyttävillä rakennuksilla. Mutta pohjoinen esikaupunki voi kilpailla vaikka mitä mainioimman kaupungin kanssa väestömäärässä, paikkojen suurenmoisuudessa, rakennustavan oivallisuudessa, kirkkojen selkeydessä ja vaurauksien runsaudessa.” (suom. T. Sironen).

Helander siteeraa myös Wexionius-Gyldenstolpen *Epitome*-teoksen (1650, 7. kirja, luku 1) kuvausta. Sen mukaan Tukholman kunnia kasvaa rakennusten loistokkuuden ansiosta ja siinä kerrotaan erityisesti laajamittaisista suunnittelutöistä, joita vaadittiin tilan rai-vaamiseen uusille rakennuksille: ”Esi-isämme olisivat varmaan pitäneet mahdottomana, että Brunkebergin valtava kallio olisi kuljetettu suurilta osin pois ja että olisi tehty tilaa muhkeille rakennuksille ja palatseille sekä kaivaa niin ison massan läpi ja vetää sinne hyvin väljiä aukioita ja katuja. Kuitenkin kaikki tämä pantiin toimeen mitä kunnianarvoisimman Kuningatar Kristiinan ylijohdolla sekä amiraalin ja Tukholman linnanpäällikön, autuaassa muistossa pidettävän Klaus Flemingin valppaalla tarmolla.” (suom. T. Sironen)

7–8. *Kaupunkia suojelevat ihmisten lukumäärä, karikot ja vedet, joiden kautta makeampi vesi pääsee merenlahtiin.*], lat. *Urbs hominum numero, scopulis munitur et unda qua subit aequoreos dulcior unda sinus.* Tukholman asukasluku kasvoi erittäin nopeasti 1600-luvulla: 1610-luvulla asukkaita oli hieman alle 9 000, 1650-luvulla 35 000 ja 1690-luvulla 57 000 asukasta. Lähes kaikki kirjoittajat, jotka ovat keskiajalla ja varhaisella uudella ajalla käsitelleet Tukholmaa, korostavat, että kaupunkia suojaavat hyvin vesi, saaret ja luodot, ja lisäksi se, että kaupunki sijaitsee juuri siellä, missä makeavetinen Mälaren kohtaa Itämeren, toteaa Helander kommentaarissaan.

Lisäksi Helander siteeraa Eerikin kronikkaa (Messeniuksen laitos 1615, s. 116): ”Birger jaarli perustaessaan Tukholman linnan ja kaupungin ja ympäröidessään sen erittäin vahvoilla muureilla eväsi vihollisilta totutun väylän. Ja tällä tavalla hän laittoi ruotsalaisten sisäjärven, jota kutsutaan Mälareniksi, eteen erittäin lujan lukon, ja soi rauhan ja levon ympärillä oleville kirkoille ja pitäjille pakanoiden ahdisteluilta.” (suom. T. Sironen)

Helander siteeraa myös Johannes Magnusta (1554, 19. kirja, luku 19): ”Birger (jaarli) rakensi ruotsalaisten erinomaisen kaupungin, Tukholman ja kuninkaanlinnan perustuksista lähtien

sekä linnoitti sen muureilla ja puolustusmuureilla niin otolliseen ja valloittamattomissa olevaan paikkaan, että uskoisin että hän ei olisi voinut koskaan keksiä mitään tarkoituksenmukaisempaa. Sillä paikkaa turvaavat joka puolelta virrat, ja se on suolaisen ja makean veden välissä siten, että sitä voidaan nimittää koko Ruotsin portiksi. Aiemmin näet virolaisia, moskovalaisia, venäläisiä ja hämäläisiä tunki jatkuvasti niiden salmien kautta, ja he hyökkäsivät salaisin maahantunkeutumisin ja rosvosivat ruotsalaisia.” (suom. T. Sironen)

9. *Sankareiden palatseista, kirkoista ja satamasta ylpeänä/ se katselee sinne kaukomailta tuotuja rikkauksia.] Heroum domibus, templisque superba, / in se convectas suspicit orbis opes.* Tukholman monikirjavasta väestöstä ja loputtomista koti- ja ulkomaisista kauppatarvike- ja tavara-kauppatavaroista on Wexionius-Gyldenstolpe kirjoittanut proosamuodossa. Aiemmin siteerattu Andreas Stobaeus on runoelmassaan *Augur Apollo* (1672) tuonut esiin ympäri tuolloin tunnettua maailmaa tulleita eksoottisia kauppatarvikkeita.

Hermelin on kirjoittanut Tukholma-elegian alle suuren määrän säkeitä, puolisakeitä ja fraaseja mahdollista tulevaa työstämistä varten:

Lopussa on aineksia lisäsaikoihin yhdessä inspiraatiolähteen kanssa, lopun hiomiseksi:

*Praesidium patriae, vicinis gentibus horror,
Pacis et armorum studiis effloruit
Pomoeria profert.
Haud aliter septem geminis urbs prisca Quirini,
5 Aut quae Hadriacis imperat alta vadis.
Barbariae nomen Germana in gente refellit.
Holmia sideribus septem vicina Trionum,
Aeternum Boreae sidus et ipsa sui.
Marmoribus cautes immutat, et aera metallis,
10 Quae vehit aurifero puppis onusta Tago.*

Ovid. Fast 5. p. 114 *Hinc fera Gradivum bella movere docet etc.*

vid. Lindeberg p. 28

Sabinus 3. eleg. 13.

*Est locus aequoreas properat qua Meler in undas,
15 Et dulces salsa Balthide miscet aquas:
Hic ubi Birgerum condentem viderat urbem
Neptunus etc. Invenitur hoc carmen
apud Palmscioldum*

”Isänmaan turvana, naapurikansojen kauhuna.

Se on kukoistanut rauhan ja sodan toimissa.

Se siirtää muurinvierustojaan edemmäs.

Aivan kuten Romuluksen ikivanha kaupunki, kumpikin seitsemän kukkuloin

5 tai kuin myös se ylhäinen kaupunki, joka hallitsee Adrianmeren vesiä.

Se näyttää vääräksi syytöksen raakalaismaisuudesta germaanisten
kansojen keskuudessa.

Tukholma, Otavan seitsemän tähden naapuri,

on ikuinen Pohjoisen maanpiirinsä tähti.

Se vaihtaa kivensä marmoreihin ja kuparit metalleihin,

joita kuljettaa täyteen lastattu laiva kultaa kantavalla Tajo-joella.”

Ovidius, *Fasti*, 5. kirja, s. 114 (= *Fasti* V, säe 556)

”Täältä se opettaa sodanjumalan lähettämään liikkeelle julmia sotia.”

Katso Lindeberg s. 28

Sabinus 3. elegia 13.

”On paikka, josta Mälaren rientää kiireellä meren aaltoihin,

ja sekoittaa makeat vetensä Itämeren suolaiseen veteen:

Kun Neptunus oli nähnyt Birger Jaarlin perustavan kaupungin tänne jne.”

Tämä runo löytyy

Palmskiöldin arkistosta

IV.2. Asiaselitykset *Ite procul curae* -runoon (TS)

HUOLET MENKÄÄ POIS

Tämän runon sanomaa on erityisen vaikea ymmärtää tuntematta sen historiallista kontekstiä. Tarton akatemian (*Academia Gustavo-Carolina*) toiminnan uudelleenkäynnistäminen vei aikansa 1690-luvun alussa, mutta hyvä syy ja ajoitus juhlistaa sitä positiivisen hengen luomiseksi oli Hermelinin mielestä Kaarle XI:n syntymäpäivä 24.11.1691. Runon otsikosta, riveiltä ja niiden välistä voi aistia, että tunnelma Tarton kaupunki- ja yliopistoyhteisössä ei ollut tuolloin huolettomimmillaan. Syyt tähän olivat sisäpoliittisia, joista merkittävin oli Kaarlen XI:n 1680 käynnistämä ns. iso reduktio, jossa aatelilta vaadittiin lahjoitusmaiden palauttamista kruunulle. Tämä aiheutti paljon mieliharmia varsinkin sellaisessa Ruotsin valtaamassa alusmaassa kuin Liivinmaa. (Ks. T. Sironen 2010)

Liivinmaalla ja sen henkisessä pääkaupungissa Tartossa oli ollut jo keskiajalta lähtien vuosisatoja kestänyt poliittinen ja kulttuurinen saksalaisvaikutus, 1500-luvun lopulla lyhyt mutta hyvin vahva puolalaisvaikutuksen kausi. Ruotsi valtasi Liivinmaan ja 1629 solmitun Altmarkin rauhan jälkeen Liivinmaata (ja osin myös Viroa) kohdeltiin huonosti. Se oli kärsinyt sodan aikana väestökadosta ja lukuisia läänityksiä annettiin ruotsalaisille ja suomalaisille aatelisille, niin että 1690 melkein 60 % tiloista kuului näille. Tämä antoi aiheita katkeraan yhteiskunnalliseen debattiin, kun isoa reduktiota alettiin 1680-luvulla toteuttaa, lähinnä paikalliselle aatelistolle, eikä ainoastaan ruotsalaiselle aatelistolle. Ensimmäisen reduktion jälkeen 1680 monet rikkaat aristokraatit hävisivät paljon. Valtiopäivillä säädetyt vakuuttivat Kaarle XI:lle, että hän ei ollut velvollinen kysymään neuvoa aatelisten neuvostolta, ja kun alemmat aateliset liittoutuivat alempien säätyjen kanssa kannattamaan voimakkaasti vaikuttavaa reduktio-ohjelmaa, suuret maanomistajat olivat voimattomia; hieman myöhemmin myös pienemmät maatilat otettiin takaisin kruunulle niin että noin 80 % kaikista luovutetuista tiloista oli kruunulla 1680-luvun alussa.

Ruotsin Baltian provinseissa oli 1600-luvun lopussa noin puoli miljoonaa asukasta, joista 325 000 oli virolaisia, noin 130 000 latvialaisia ja loput, 45 000 olivat joko saksalaisia tai tulokkaita, kuten ruotsalaisia, suomalaisia ja venäläisiä, alun perin esimerkiksi Karjalasta, Inkerinmaalta ja Pihkovan alueelta.

Mielivaltaisten reduktioiden seuraukset aiheuttivat monissa tapauksissa vastoinikäymisiä — siten katkeruutta ja kaunaa kertyi pitkäksi ajaksi aristokraattien keskuuteen. Uudet virkamiehet, jotka tuolloin ostivat isoja maatiloja halvalla, käyttäen hyväksi tunnettujen velkaantuneiden sukujen hädänalaista tilaa, olivat luonnollisesti kiitollisia ja lojaaleja Ruotsin kruunulle ja sen kuninkaalle. Reduktio sekä Liivinmaan ja osin myös Viron ruotsalaistamisyhteykset

vieraannuttivat lähinnä saksalaisen aateliston siellä. Vastarintatoimina he yrittivät ottaa takaisin kruunun maita, mutta heitä vastaan tehtiin vastahyökkäys estämällä saksalaisten opiskelijoiden ilmoittautuminen vasta uudelleen perustettuun Tarton yliopistoon ja siten jäämään pääsemättä parempiin virkoihin. Saksalaista sukujuurta olevat eivät pitäneet Ruotsin siviili- ja uskontolainsäädännön käyttöönotosta eivätkä ruotsin kielen käytöstä kirjallisessa kanssakäymisessä viranomaisten kanssa. Tarton kuninkaallisessa Kustaa-Kaarle-yliopistossa oli 26 professoria, joista 22 oli ruotsalaisia ja vain neljä saksalaisia. Opetusta annettiin siis osittain myös saksaksi eivätkä saksalaiset sukujuuret olleet kuitenkaan mikään este tulla valituksi rehtoriksi. Opiskelijoita oli vajaat 600 ja heistä yli puolet oli saksalaisia, neljäsosa ruotsalaisia, 10 % suomalaisia ja kaksi prosenttia Inkerinmaalta.

Tärkeä hahmo poliittisessa kiistelyssä oli nuori liiviläissyntyinen poliitikko, agitaattori ja upseeri Ruotsin armeijassa, Reinhold Patkul (1660–1707). Vuonna 1689 hän meni liiviläisen alemman maalaisaateliston lähetystön johtajana Tukholmaan esittämään vastalauseensa siitä ankaruudesta, jolla reduktiota pantiin toimeen hänen synnyinmaakunnassaan. Kolme vuotta myöhemmin, 1692, siis Hermelinin runomuotoisen yhteisöhenki-vetoomuksen esittämisen jälkeisenä vuonna, Patkul rohkeni uusaa kanteensa adressissa, joka oli osoitettu kuninkaalle. Ruotsin valtio asetti hänet syytteeseen, mutta Patkul ehti paeta Keski-Eurooppaan.

Hermelinin runo lausuu selkeästi julki toiveen sovinnon hengestä ruotsalaisten ja Tarton (sekä sen ympäristön) yliopistoyhteisön jäsenten välillä (*Cives [Academici]*, säkeessä 27, siis runon loppupuolella), jotka kuuluivat todennäköisesti saksalaissyntyiseen paikalliseen aatelistoon. Vetoomus oli selvästi tarkoitettu lojaalisuuteen Ruotsin paikallishallintoa kohtaan itse kaupungissa ja maaseudulla, vaikka ruotsalaiset lienevät toivoneet olevansa edustamassa Ruotsin hallintoa ja olevansa ottamassa ylevän akateemisen kulttuurin uudelleen käyttöön. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että professori Hermelin oli runoilija kuninkaansa palveluksessa ja että jo seuraavana vuonna, 1692, hän oli Tarton yliopiston rehtorina.

Runon akateeminen ja kirjallinen konteksti on myös yhtä tärkeä kuin edellä käsitelty historiallispoliittinen tausta. Hermelinin runo toimi yleisenä juhlakutsuna, akateemisen ohjelman kuulutuksena tulevista luennoista, siis sekä yliopiston opiskelijoille että henkilökunnalle; se esitettiin julkisesti etukäteen aamulla, lukuvuoden alun aattona. Tällaiset juhlakutsut olivat luonnollisesti latinaksi ja proosamuodossa rehtorin esittämiä, mutta tässä tapauksessa se oli runomuodossa, koska luonnollisesti latinan professorin oletettiin laativan sen runoksi, oppineisuutta tihkuvin säkein. Hermelinin runo muistuttaa Hemming Foreliuksen 1692 kruununprinssille — tulevalle Kaarle XII:lle — laatimaa syntymäpäivärunoa.

1. Runo koostuu 32 elegiasäkeestä eli 16 distikhonista. Se alkaa runoilijan todetessa, että huolien ja vaivojen pitäisi olla kaukana Tartosta, kun ”Apollo”, eli Kaarle XI juhlii 36. syntymäpäiväänsä. Apolloon, toisin sanoen Kaarle XI:een, viitataan kuin aurinkoon

auringonnousun hetkellä, Diana — Apollon kaksoissisko — puolestaan viittaa kuuhun, joka hämärän jälkeen tekee tilaa auringolle.

2. Säkeessä 2 viitataan kreikkalais-roomalaiseen auringonjumalaan hevosten vetämine vaunuineen. Kaarlen syntymää verrataan uuden tähden syntyyn, uuden päivän koittoon pimeydessä, pelastukseksi isänmaalle. Aurinkokuningas Kaarle XI:n vertaamisesta auringonjumalaan Foibos Apolloon on kirjallinen paralleeli, Andreas Stobaeuksen (1642–1714) 808-säkeinen *Augur Apollo* -runoelma joulukuulta 1672 (tai keväältä 1673), jolloin 17-vuotias Kaarle XI nousi täysi-ikäisenä valtaistuimelle. 16 vuotta vanhemman Stobaeuksen runoelma on saattanut vaikuttaa Hermelinin tähän runoon ja muihinkin hänen runoihinsa, mm. *Hecatompolis Svionumissa*. Tässä runossa yhteisiä teemoja Stobaeuksen *Augur Apollo* -runoelman kanssa ovat oikeudenmukaisuus, uskollisuus, voittoa rauha, joka tekee Ruotsista onnellisen hyperborealaisessa valtakunnassa, jossa oppineisuuden tyyssijat tulevat kukoistamaan.

7. Säkeessä 7 mainitaan Kaarlen ”oikeutetut voittokulkuet”. On olemassa vuoteen 1675 päivätty maalaus, joka todistaa tämän; siinä *Clio*, historiankirjoituksen muusa, ja *Fama*, maineen antiikinaikainen henkilöitymä, on kuvattu valmiina kirjaamaan Kaarlen urotoita. Hermelin on halunnut laittaa enemmän painoa Kaarlen ”lempään rauhantogan hämmästyttävälle saavutuksille”, mikä sekin on dokumentoitu Kaarlen vuosittain pitämiin päiväkirjoihin, joihin hän itse kirjasi ne tyytyväisyyden tunteella. *Callisto* säkeissä 7 ja 8 on pohjoisella taivaankannella näkyvän *Ursa Maiorin* eli Ison Karhun tähtikuvio, joka esiintyy useassa Hermelinin kaupunkielegiassa.

11–12. Kuninkaan syntymäpäivää on kuvattu erityisen onneatuottavaksi ja ”se palaa aina viheriöivän laakeriseppeleen kruunaamana”, mikä viittaa voittoon, tulkitaanpa se sitten rauhan tai diplomatian toimeksi.

13–14. Säkeissä 13–14 esitetään toive, että kuningas saisi osakseen ”suosionosoituksen ja juhlanan puheen jokaiselta, joka rakastaa isänmaan Isää”, epäsuora muistuma Horatiukselta (Hor. *Od.* 3,5,1–4; 3,8,15–16 ja 3,24,34 [*Pater Urbium*]), vaikka Augustus sai *Pater patriae* -tittelin virallisesti vasta vuonna 2 eaa. eli kuusi vuotta Horatiuksen kuoleman jälkeen. Hermelin haluaa edellyttää uskollisuutta hänen voitokasta, mutta samalla rauhaa rakastavaa kuningastaan kohtaan. Kaarlea kohtaan odotettava uskollisuus on dokumentoitu n. 1677 ranskalaisen taiteilijan Pierre Signacin valmistamissa medaljongeissa, joissa on miniatyyrimuotokuva Kaarlest, ranskankielisen tekstin kera, joka on suomennettuna ”Joka rakastaa minua, kantaa minua ja joka kantaa minua, rakastaa isänmaata”.

15–16. Säkeissä 15–16 Hermelin näyttää ottavan aikalisän säätämällä imartelevan runollisen äänensävyä, kuvaamalla pastoraalisen luonnonkaunista paikkaa (ns. *locus amoenus* -topos)

hetkessä, joka on sijoitettu Tarton maaseudun talviseen maisemaan, jossa tienhaaratkin ovat täynnä sympatiaa.

17–18. Vasta tässä kohdassa oppositio mainitaan ja silloinkin kryptisesti: ”salaisen pureman (aiheuttama) kipu ei kiusanne sydäntä” eikä ”katala valitus saastuttane mairittelevia äänen-sävyjä”. Säkeet voidaan tulkita tahallisen hämäräksi viittauksiksi liivinmaalaisen lähetystön protestiin Tukholmassa 1689; ”ei kiusatun sydämen” voi tulkita symboloivan odotettua yhteishenkeä Tartossa, ainakin yliopiston jäsenissä. Sitä toivoi Hermelin ja mahdollisesti muut Tartossa asuneet ruotsalaiset.

19. Säkeen 19 *forum* voi tarkoittaa tässä kontekstissa ’valtiollisen elämän paikkaa’, metonymisesti ’oikeustoimia’.

20. Säkeestä 20 alkaen akateemisia kansalaisia pyydetään juhlimaan ”isänmaan Isää”, huolimatta melko hiljaisesta, lähes kuulumattomasta opposition äänestä: kollektiivinen hilpeä juhla voisi keskeyttää mahdollisen kiistelystä. Vaitiolo sijoittuu ajallisesti Patkulin johtaman liivinmaalaisen lähetystön Tukholmassa 1689 esittämän ensimmäisen protestin Tukholmassa ja 1692 esitetyn adressin välille. Niiden väliseen aikaan ajoittuu Hermelinin runo. Runon loppupuolella Hermelin vetoaa jopa luontoon: jäätävää Pohjoistuulta (kreikkalaisen mytologian *Boreas*) anotaan olemaan pilaamatta kuoron ääniä; tarkoituksena on siirtää huomio pois harmittavasta poliittisesta kiistasta. Lopuksi Hermelin vetoaa voimakkaasti Tarton yliopistoväkeen, että yliopistolla käytäisiin taajaan ja suurina joukkoina: akateeminen kulttuuri on palannut, kiitos Kaarle-kuninkaan, joten ”älkää ujostelko tai pelätkö ilmaiseksi kiitollisuuttanne siitä, kuningas on hyvä kuuntelemaan”. Toiseksi viimeisessä säkeessä 31 mainitaan myös Kaarlen mielenkiinto matkustelemiseen valtakunnassaan: tiedämme hänen matkustelleen paljon Etelä-Ruotsissa, mutta myös Åren tuntureilla Keski-Ruotsin länsiosissa lähellä Norjan rajaa ja niinkin pohjoisessa kuin Torniossa Länsipohjan koillisimmassa kulmassa nähdäkseen keskiyön auringon.

Hermelinin runo marraskuussa 1691 ei ole suinkaan ainoa ylistysruno Kaarle XI:n kunniaksi. Jo 19-vuotiaan kruunajaispäivänä, 1. lokakuuta 1675, lukuisat runoilijat ylistivät kyseistä tilaisuutta: yksi niistä on Johannes Columbuksen (1640–1684) laatima *Oratio gratulatoria in coronatione Regis Caroli XI*, ”Onnittelurunopuhe kuningas Kaarle XI:n kruunajaisissa”. Sen johdanto-osassa sanotaan, että kuningas tuo rauhaa ja järjestystä maailmaan, niin pitkälle kuin goottien maine aikoinaan ylsi. Columbuksen kollega Lundissa, Caspar Weiser (n. 1627–1686), julkaisi saman tapahtuman kunniaksi runon nimeltään *Arctoi solis tripudium*, ”Pohjolan auringon (suotuisa) ennemerkki”, jossa hiljattain (1668) perustettua Lundin yliopistoa kehoitetaan iloitsemaan yhdessä runoilijan kanssa nuoren kuninkaan kruunajaisista, joten Weiserin runossa on osittain vastaavanlainen teema kuin tässä Hermelinin runossa, koska *Academia Gustavo-Carolinan* uudelleenikäynnistys saatiin liitettyä Kaarlen syntymäpäivään.

Mielenkiintoisin historiallinen detalji Hermelinin runossa on, että siitä ilmenee Liivinmaalla olleen poliittista erimielisyyttä ja myönnetään, että on olemassa oppositio, joka nurisee jostain Tartossa. Ilmeisesti oppositio ei kuitenkaan ollut aktiivinen akateemisissa piireissä, vaan pikemminkin tavallisten kansalaisten keskuudessa Tartossa ja maaseudulla. Pitää muistaa, että Hermelin oli tullut Tarttoon vasta vuotta aiemmin, v. 1690, ja todennäköisesti ollut tekemisissä vain akateemisissa piireissä, ruotsalaisten kollegojensa kanssa. Silti hän on voinut saada kuulla Patkulista ja liivinmaalaisesta sekä saksalaissyntyisestä oppositiosta.

Kenties kannattaa esittää ei-retorinen kysymys: ”Oliko Hermelinin juhlaruno kuningas Kaarle XI:n, hänen neuvonantajensa vai Ruotsin Liivinmaalla/Tartossa olleen paikallis-hallinnon tilaustyö?” On ilmeistä, että Hermelin lausui provinssissa tyyntäviä sanoja: Hänen roolinsa oli puolustaa reduktiota ruotsalaisen hallinnon hyväksi. Valittiinko hänet Tarton yliopiston rehtoriksi seuraavana vuonna 1692 tuon yhteishengen vedonneen runonsa ansiosta? Sitä on vaikea tietää.

Nuo kaksi Hermelinin aikalaisrunoudessa esiintynyttä käsitettä, isänmaan isä ja Aurinko-hallitsija, ovat usein tulleet esille hallitsijoiden ylistyksissä, oli kyseessä sitten aurin-gonjumala Apolloon mielellään samaistunut keisari ja isänmaan isä Augustus hieman yli 2000 vuotta sitten, aurinkokuningas ja isänmaan isä Kaarle XI noin 330 vuotta sitten ja samoihin aikoihin Ranskan aurinkokuningas Ludvig XIV tai Isä Aurinkoinen, isänmaan isä eli diktaattori Josif Stalin yli 70 vuotta sitten. Neuvosto-virolainen runoilija Juhan Smuul kirjoitti 1949 ylistävän runon Stalinille, virokseksi *’Poeem Stalinile’*.

IV.3. Asiaselitykset *Elegia de incommodis vitae castrensis* -runoon

(TO, täydentänyt HKR)

ELEGIA SOTILASELÄMÄN VAIVOISTA

Runo on Hermelinin tuotannon kiinnostavimpia, koska se kuvaa elävällä tavalla sotahistoriaa, ei vain propagandamielessä, vaan henkilökohtaisesta näkökulmasta ja palautuu roomalaisen elegian (Propertius, Tibullus, Ovidius) lajiperinteeseen. Runo ajoittuu vuoteen 1703 – kiinnekohtanaan Thornin linnoituskaupungin nelikuukautinen piiritys, jolloin Hermelin toimi Kaarle XII:n sotakanslian päällikkönä ja tiedottajana tehtävänään kaikkinaisen diplomaattinen kanssakäyminen. Tavoitteena oli suistaa Puolan kuningas August vallasta, asettaa hänen tilalleen Ruotsille suopea hallitsija ja varmistaa näin Venäjän-retken onnistuminen. Tämä onnistui vasta 1704/1705, kun Stanislaus Leszczyński kruunattiin Puolan kuninkaaksi.

Elegia on omistettu (1–8) italialaiselle Hortensio Maurolle (1632–1724), joka toimi Hannoverin vaaliruhtinaan Georg Ludwigin (Ison Britannian kuningas Yrjö I vuodesta 1714) hovirunoilijana ja saattoi kuvauksen mukaan viettää ihanteellista ”luovaa joutilaisuutta” (*otium*) runottarien palveluksessa — toisin kuin sotaleirissä huokaileva ruotsalainen virkaveljensä. Runo huipentuu syvästi henkilökohtaiseen toivomukseen saada vielä kerran palata häiriintymättömään seurusteluun muusien parissa (75–78).

Hermelinin ja hänen ystävänsä Samuel Barckin kirjeenvaihto valaisee runon dokumenttipohjaa. Saamme mm. tietää, että Mauro reagoi hyvin myönteisesti hänelle omistettuun ylistysrunoon.

Hermelinin elegian antiikkipohja on kolmitahoinen. *Otium*-idean esikuvana on Vergiliuksen *Bucolica*, varsinkin ensimmäinen eklogi. Perusasetelmassa tuntuu voimakkaana Tibullus, jolle sotapalvelun (*militia*) ja rakkaudelle ja runoudelle pyhitetyn joutilaisuuden (*otium*) välinen ristiriita oli polttava ongelma ja ehtymätön runonaihe. Tärkein vaikuttaja kielen ja metriikan tasolla oli kuitenkin Ovidius varsinkin maanpakokauden kokoelmillaan *Tristia* ja *Epistulae ex Ponto*.

1–8. Omistussäkeet loihivat lukijan silmiin kuvan ruhtinaansa suopeuden turvin luovaa työtä tekevästä runoilijasta. Säe *ocia qui cupido fecit amica seni* (4) on merkityksellinen viittaus Vergiliuksen ensimmäisen eklogin alkuun (*Bucolica* 1,6): *O Meliboee, deus nobis haec otia fecit*. — ”Oi Meliboiios, soi jumaluus levon lempeän meille.” Paimen Tityros, joka on saanut pitää maansa, lausuu tämän Meliboiokselle, joka on pakkoluovutuksissa joutunut väistymään laitumiltaan. Runon lopussa 69–72 palataan vielä Vergiliuksen kyseisen eklogin loppuun. Avainsana *otium*, kirjoitettu karoliiniajan käytännön mukaan *ocium* (ääntyy ’otsium’) merkitsee ’luovaa joutilaisuutta’ ansiotyön (*negotium*) vastakohtana. Runouden tehtävä nähdään antiikin retoriikan pohjalta kahtalaisena: ylistää tai moittaa (*laudare et vituperare*).

2. italialaisen lyyran], lat. *Ausoniae...lyrae* Keski- ja Etelä-Italian kansoista käytettiin aikoinaan nimitystä *Ausones*. *Ausoni*-adjektiivi tuli Augustuksen ajan runoudessa tarkoittamaan italialaista tai roomalaista ja vastaavasti *Ausonia* tarkoittamaan Italiaa.

17–18. kirjata voittoisiin vuosikirjoihin...sodat], lat. *victuris tradere fastis bella* viitannee ensisijaisesti Hermelinin tehtävään hovihistorioitsijana (*historiographus*), mutta muistuttanee myös runoilijan roolista hallitsijan saavutusten ikuistajana (Horatius, *Od.* 4,9). *Lycaonius* on yksi karoliinirunouden käyttämistä adjektiiveista merkityksessä ’pohjoinen’ (kuten *Arctous*, *Aquilonaris*, *Boreus*, *Septentrionalis*). Kallisto oli Lykaonin tytär, jonka mustasukkainen Hera muutti naaraskarhuksi ja Zeus puolestaan pohjoisen taivaan tähdeksi *Ursa Maior* (*Arctos*). Näin arktinen tuli merkitsemään ’pohjoista’.

As

Maurum Hortensen

Elegia

Elegia sotilaselämän vaivoista, säkeet 1-16.
Hermelinin alkuperäinen käsikirjoitus.
Linköpingin kaupunginkirjasto.

De ~~Castro~~ ^{tu} ~~incursis~~ vultu captivus:

Mauri, procul vulgo placidum qui transis ducum,

Auribus moves amula plectra lyra:

~~canis~~ ^{canis} ~~atque~~ ^{atque} ~~laudato~~ ^{laudato}
Seu ~~in~~ ~~principe~~ ~~dotas~~ in Principe dotas,

Ucia qui cupido facit amica senis:

Seu modo mordaci perstringis secula dicto,

Aut miseros dabo verba iocosa sale:

^{Candidus} ~~Propheta~~ applando vati tam scita casenti,

^{Osculo et} ~~Chororum~~ vena flumina pura tui.

^{Al} ~~Est~~ mihi nunc acies, Archagus castra, sequenti

Conqueror ignavos saepe perire dies.

Quid juvat ^{horrendis} ~~horrendis~~ ^{autem} ~~autem~~ fera proelia cernere campis,

Offagus celorum semisepulta virum?

Aspera militibus si semper munia fugi,

Et damno tepida tela cruenta necesse?

Est aliquid, fateor, iustos spectare triumphos,

Regis et invicta fixa tropaea manu.

24. vuolas Veiksel], lat. *rapidus ... Vistula*. Vaikka antiikin auktorit käsittivät kyseisen joen feminiiniksi, Hermelin pitää sitä maskuliinina. Tuolta ajalta on sekä Hermeliniltä itseltään että muilta esimerkkejä vastaavasta käytännöstä; ks. Hermelin ja Helander 1985, 54.

25–26. Saksilainen... kolminkertaisen tappion lannistamana], lat. *Saxo ... terna ... clade repressus*: Kaarle XII oli voittanut kolmasti Saksin joukot: Düna-joen ylityksessä (1701), Kliszowin taistelussa (1702), Pultuskin taistelussa (1703) ja piiritti parhaillaan Saksin vallassa olevaa Thornia.

27–32. Runoilija rinnastaa itsensä Ovidiukseen, joka eli maanpaossa keskellä Mustan meren seudun villejä ja arvaamattomia kansoja, sarmaatteja ja skyyttejä, getejä jne. Näitä nimityksiä käytettiin uudella ajalla Itä-Euroopan slaaveista (ks. Helander 2004). Augustuksen ajan runous leimasi idän kansat, varsinkin parthialaiset kataliksi nuolenampujiksi, jotka kykenivät ratsain kääntämään paon äkkihyökkäyksiksi (vrt. Hermelinillä 31–32).

45–46. Puen miekan kylkeen ja hyppään sotaratsun selän korkeuksiin ja seuraan päällikköä; runomitallisesti: Miekoin vyöttäydyn minäkin, heti ratsuni selkään / hyppään, sen satulaan, herrani jälkiä käyn], lat. *Induor ense latus, bellatorisque caballi / Arduus insilio terga, sequorque ducem*. Vaikka Hermelinin ja Samuel Barckin kirjeenvaihto ei anna aihetta olettaa, että runoilija olisi sananmukaisesti tarttunut aseisiin, hän seuraa tässä Ovidiuksen esikuvaa (*Tristia* 4,1,71–76). *Bellatorisque caballi / arduus insilio terga* lienee saanut virikkeensä Vergiliukselta (*Georgica* 1,145: *hinc bellator equus campo sese arduus infert*). Klassisessa latinassa puhekieleen kuuluva *caballus* ('koni, kaakki') ei tässä sisällä pejoratiivista vivahdetta.

50. traakialaiselle jumalalle], lat. *Odrysis...Deo* Eräältä traakialaisesta kansasta käytettiin nimitystä *Odrysaes*. Vastaavaa adjektiivia *Odrysius* käytettiin runoudessa merkityksessä traakialainen ja kun sodanjumala Mars yhdistettiin usein Traakiaan, voi ajatella, että tässä tarkoitetaan juuri Marsia. I. Hermelin ja Hans Helander (1985, 58) viittaavat eräseen Hermelinin runoon vuodelta 1698, jossa tämä tarkastelee muun maailman käsityksiä ruotsalaisista; niihin kuului juuri käsitys ruotsalaisten taipumuksesta ”odrysalaisen sodanjumalan puoleen”.

51–54. Vallisarvistaan ja kirkontorneistaan tunnettu muinainen hansakaupunki Thorn (latinaksi *Torunia* tai *Torunus*, puolaksi *Torun*) antautui 3.10.1703. Adam Norrmarck on käyttänyt siitä nimitystä *urbs turrita Thoruni* (torneilla varustettu Thornin kaupunki) ja verrannut sitä muinaiseen Troijaan. Hermelin suosii yhdysepiteettä *ignivomus* ('liekkejä suitseva') tykkikuvauksissaan.

57. Aivan niin kuin Juppiter etc.], lat. *Jupiter...sic* Hermelin käyttää siellä täällä eepisiä eli luonnonvertauksia, vrt. *Ad Carolum* -runon säkeet 5-8.

61–62. Se joka onkaan tuonut esiin kuolemaa tuottavan taidon, hän olisi itse arvoinen kantamaan Perilloksen miehen palkintoa; runomitallisesti: Helvetin laitteen sen kuka onkin keksinyt kerran, / itse Perilloksen palkkion kärsiä sais], lat. *Dignus erat, quisquis feralem protulit artem, / Ipse Perillei praemia ferre viri* Tykin kiroaminen on muunnelma *Detestatio belli* -teemasta, jonka klassinen esimerkki on Tibulluksen *Quis fuit horrendos primus qui protulit enses?* (1,10, ”Kuka oli se joka ensimmäisenä keksi kauheat miekat?”). Ateenalainen Perillos rakensi sisilialaiselle Akraagaan tyranni Falarikselle (hallitsi n. 554 – n. 554/549 eaa.) pronssihärän, johon uhri suljettiin ja ”grillattiin” elävältä. Tarinan mukaan hän sai kunnian olla ensimmäinen uhri. Falariksen ja Perilloksen mainitsee myös Ovidius (*Ars amatoria* 1.655ss. ja *Tristia* 3.11.45-52).

62. Perilloksen miehen], lat. *Perillei...viri*. *Perillei* on tässä *Perilleus*-adjektiivin genetiivi; adjektiivi esiintyy Ovidiuksen *Ibis*-runoelman säkeessä 439. Ilmaus *Perilleus vir* tarkoittaa yksinkertaisesti Perillosta.

64. ja Muusa on säikähtäneenä jättänyt vihatun mannun], lat. *territaque invisam Musa reliquit humum* I. Hermelin ja H. Helander ovat nähneet tässä yhtymäkohdan Ovidiuksen *Metamorfooseissa* olevaan ns. rautakauden kuvaukseen. Viimeiselle, neljännelle aikakaudelle, rautakaudelle ovat tyypillisiä kaikenlaiset onnettomuudet. Kun Hermelin mainitsee Muusan jättäneen maan, Ovidiuksella maan on jättänyt *virgo Astraea* eli Dike, oikeudenmukaisuu- den jumalatar (*Metam.* 1.149-150).

69. Oi sinä onnekas vanhus, joka levollisesti lempeässä varjossa], lat. *Fortunate senex, placida qui lentus in umbra* Hermelin antaa runonsa palata Vergiliuksen Tityrokseen, jolle Meli-boios sanoo (*Bucolica* 1,46–52): *Fortunate senex, ergo tua rura manebunt / (...) Fortunate senex, hic inter flumina nota / et fontis sacros frigus captabis opacum* — ”Autuas vanhus! Siis sinun säilyy viljelysmaasi / (...) Autuas vanhus! Nyt purojen ihan tuttujen luona, / luona sä lähteiden saat viileän varjon.”

70. järjestelet vuorottaisella runojalalla yhteen liitetyjä sanoja], lat. *instruis alterno verba ligata pede* erikoinen kiertoilmaus (perifraasi), joka tarkoittaa elegistä distikhonia, jossa heksametri ja pentametri vuorottelevat.

73. *Bellona* oli sodanjumalatar, Marsin sisar (vrt. lat. *bellum*, sota).

75. Moskova syösköön sisältään], lat. *Evomat...Moscu*a Helander (1990, 79-80) on luetellut useita esimerkkejä tuolloisista kirjoituksista, joissa Moskovasta ja Venäjän aiheuttamasta vaarasta esitettiin samanlaisia näkemyksiä. Runoilija on käyttänyt voimakasta verbiä *evomere*, joka merkitsee myös oksentamista.

77–78. Sen päivän, niin kauan kuin Venäjän tuuli minua uupunutta heittelee, Kointähti tuokoon minulle nopeilla vaunuilla], lat. *Hanc mihi, Sarmatica dum jactor languidus aura, / Adportet celeri Lucifer axe diem.* ”Veltona Sarmatian puhureiden alla kun riudun, / tuokoon vihdoinkin päivän sen koittava Koi.” Runon loppupontena on toivomus saada kerran palata rauhantilaan, luovan työn pariin. Tällä loppukäänteellä on kaksi klassista esikuvaa, toinen Tibullukselta, toinen Ovidiukselta. Tibulluksen runoilijaminä toivoo viruessaan sairasuoteella sotaretken aikana pääsevänsä Roomaan Deliansa luo (2,3,93–94):

*Hoc precor, hunc illum nobis Aurora nitentem
Luciferum roseis candida portet equis.*

Tuon ilon päivän — oi tätä vain anon — hohtavin vaunuin
tuokoon tullessaan ruskona loistava Koi!

Ovidius puolestaan toivoo pääsevänsä karkotuspaikastaan Roomaan (*Tristia* 3,5,55–56):

*Hos utinam nitidi Solis praenuntius ortus
afferat admisso Lucifer albus equo.*

Airut Auringon tämän tuokoon loistavan päivän
höllin ohjaksin tähtenä tuikkiva Koi.

Molemmat esikuvat ovat nekin runojensa loppupontena. Avainsana on kaikissa kolmessa runossa *Lucifer*, Kointähti, sananmukaisesti Valontuoja. – Sarmatia tässä Hermelinin runossa tarkoittaa Venäjää, mutta toisinaan se voi tarkoittaa Puolaa.

IV.4. Asiaselitykset *Carmen de continuando bello* -runoon (TO, täydentänyt HKR)

RUNO SODAN JATKAMISESTA

Siinä missä ”*Elegia de incommodis*” (1703) henkilökohtaisena kannanottona edustaa aidosti Roomaan (Tibullus) palautuvaa lajityyppiään, ”*De continuando bello*” on suoraviivaista sotapropagandaa, joka liittyy monin säikein Suuren Pohjan sodan aikaiseen latinankieliseen mediasotaan. Koska Hans Helander on kommentaarissaan (1989) varsin tyhjentävästi valaissut asiasta tämän puolen, nojaututaan seuraavassa hänen esitykseensä ja lisätään mukaan muutama täydentävä näkökohta.

Kun liittoutuneet (Venäjä, Saksi, Tanska ja Puola-Liettua) aloittivat sodan 1700, Kaarle XII saavutti heti suuren menestyksen, pakotti Tanskan rauhaan, löi venäläiset Narvan

taistelussa ja voitti seuraavana vuonna August II:n, Puolan kuninkaan ja Saksin vaaliruhtinaan, pakottaen tämän luopumaan Puolan kruunusta. Tilalle valittiin Kaarlen suosima Stanislaus Leszczyński. Tsaari Pietari Suuri ja Saksin vaaliruhtinas August jatkoivat sota, mutta elo-syyskuussa 1706 Kaarle pakotti jälkimmäisen rauhaan. Nuori kuningas suunnitteli nyt ratkaisevaa sotaretkeä Moskovan tsaaria vastaan mutta ei voinut vielä toteuttaa suurta ajatustaan (joka sittemmin kariutui Pultavan taistelussa 1709). ”*De continuando bello*” liittyy juuri tähän ajankohtaan, vuoteen 1706, kuten otsikkokin ilmaisee: ”Sodan jatkamisesta sopimusrikkureita vastaan”.

Kaarle oli alusta alkaen saanut Uppsalan professorit puolelleen, jotka ylistivät häntä — varsinkin Narvan voittoa – latinankielisissä puheissaan: heitä olivat mm. J. A. Bellman, Laurentius Norrmannus, A. Goeding ja J. Upmark (Helander 1989, 79–80).

Lukuisten proosapamflettien lisäksi myös runous mitallisine sivalluksineen tuli propagandan välineeksi. Anonyymi puolalainen patriotti sepitti runon *In coronationem serenissimi Regis Stanislai Primi* (1705) kehottaen maanmiehiään liittymään Kaarle XII:een sodassa Venäjää vastaan. Tätä seurasi anonyymin saksilaisen kirjoittama *Ad Carolum dethronisantem* (”Kaarlelle, vallastasyöksijälle”), johon Hermelin vastasi välittömästi runollaan *De continuando* helmikuussa 1706, kuten ilmenee runojen ensisanoista. Siinä missä saksilainen runoilija kehottaa Kaarlea pysähtymään (*Carole, siste gradum*), siinä Hermelin kehottaa häntä jatkamaan (*Carole, perge viam*).

”*Ad Carolum dethronisantem*” ivailee Kaarlea antamalla kuvan, että tämän maniana tai ainakin ”keppihevosenä” on suistaa kuninkaita valtaistuimelta (*dethronisare*, sanasta *thronus* ’valtaistuin’). Mottona runossa on kuviteltuun embleemiin kaiverretty tunnussana, joka tavataan painokkaana toteamuksena myös itse tekstissä (säe 13). Kyseessä on Vergilius-sitaatti (*Aeneis* 4,379–380): *Scilicet is superis labor est, ea cura quietos/ sollicitat (...)* — ”Vaivana lie tosiaan tuo taivaisille, se huoli/ häiritsee lepoaan (...)” Dido ivailee tässä Aeneasta, joka selittelee lähtöään jumalallisella kutsumuksellaan. Mahdollisesti tässäkin viitataan Kaarlen jumalalliseen tehtävään ja vihjataan, että mitättömän Stanislaus-kuninkaan (josta käytetään vähättelevää diminutiivia *regulus*) tuottama tahra aiheuttaa huolta jumalille ja että Kaarle saa kokea saman kohtalon selkäsaunoineen, jota hän on ollut järjestämässä Augustille.

Jo otsikkonsakin perusteella Hermelinin elegia ”*De continuando bello*” on vastine vastapuolen provokaatioon. Retorisena tehtävänä on vakuuttaa Kaarle-kuningas ja yleinen mielipide siitä, että voitettut viholliset on lyötävä säälimättä lopullisesti ja että rauhantarjoukset on torjuttava, jotta petollinen vastapuoli ei voisi voittaa aikaa toipumiseen ja uuteen varustautumiseen. Tsaari ja vaaliruhtinas leimataan pahuuden ja petoksen parivaljakoksi (säkeet 27–30) ja, koska jälkimmäinen on voitettu, mustamaalaus keskittyy painokkaammin loppupuolella edelliseen, joka kuvataan idän barbaarilaumojen käskijäksi (säkeet 75–82

ja 117–124). Kaarle korotetaan oikeuden puolustajaksi, ihmiskunnan hyväntekijäksi ja jumalten suosikiksi, joka lopullisen voiton jälkeen panee miekkansa huotraan (säkeet 61–70) ja suuntaa tarmonsaa valtakunnan sisäiseen lujittamiseen (säkeet 127–132). Näin Hermelin kääntää taiten provokaatorunon rauhansuosituksen kuninkaansa eduksi.

”*De continuando bello*” on aiemmin pamfleteissa esitettyjen ajatusten runotiivistelmä: ne kokevat heksa-pentametrikäsittelyn, kun runoilija kutsuu avukseen retoriset kuviot, eepiset luonnonvertaukset (esim. karjunmetsästys), mytologiset rinnastukset (kuten Kaarle/Herakles) ja Rooman klassikkojen sitaatit ja reminisenssit. Helander toteaa 23 yhtymäkohtaa roomalaiseen runouteen, 12 Ovidiukseen ja niistä kahdeksan *Metamorfoosi*-sitaattia. Sama tutkija löysi puolta lyhyemmästä *De incommodis* -runoelmasta pelkästään 19 Ovidius-sitaattia, mikä kertoo rikkaammasta runollisesta kehittelystä. Ovidius on Hermelinille Rooman runouden päämestari.

1. Kaarle, jatka matkaa], lat. *Carole, perge viam* Runon aloittava imperatiivi *perge* toistuu säkeessä 21, kaksi kertaa säkeessä 67 ja vielä kerran säkeessä 129. Runo saa tätä kautta voimakkaan kehottavan luonteen.

9. Vainajien sielut haluavat tulla lepytetyiksi valapatteisella verellä; runomittaisesti: Henget vainajien lepytettävä on verilöylyin], lat. *Placari cupiunt perjuro sanguine manes*. Antiikkiin palautuva ajatus tavataan mm. puheessa, jonka alankomaalainen oppinut P. Wimsemius (1588–1644) julkaisi Kustaa II Aadolfin kuoleman jälkeen. Keisarillinen ylipääällikkö Tilly saa siinä suunnilleen saman roolin kuin Pietari Suuri Kaarle XII:n ajan propagandassa.

15. *Sarmatiam* Sarmatia, joka usein tarkoittaa Venäjää, voi tarkoittaa, kuten tässä, Puolaa.

21. Jatka jälleen kasvavan ruton niittämistä miekalla; runomitallisesti: Lyö sinä miekallas tuo elpyvä hirviö], lat. *Perge renascentem ferro conscindere pestem* Voi ajatella, että *pestis* (rutto) tarkoittaa Lernan Hydraa, jonka Herakles kukisti yhtenä kahdestatoista urotyöstään: kun siltä sai yhden pään katkaistua, tilalle kasvoi kaksi uutta. Painokas Hydra-esiintymä tavataan myös Horatiuksella (*Od.* 4,4,61–64). Näin Hermelin rinnastaa kuninkaansa ihmiskunnan suureen hyväntekijään ja ”pahantorjujaan”.

23. *Antaeus* Antaios oli gigantina Gaian eli Maa-emon poika, joka kukistettuna sai uutta voimaa äidistään. Ovidius antaa Herakleen polttoroviollaan muistella urotekojaan (*Metam.* 9, 192–193): *nec profuit hydrae/ crescere per damnum geminasque resumere vires* (”ei auttanut Hydraa/ kasvaa tappiostaan, päät kahdet uusina saada”); (*Metam.* 9,183–184): *saevoque alimenta parentis/ Antaeo eripui?* (”äidin antaman voiman/ riistin Antaiolta”).

26. maatkoon kumpikin pitkällään jalkojesi edessä; runomitallisesti: maatkoot rähmällään eessäsi nuo molemmat], lat. *Ante tuos jaceat stratus uterque pedes* Hermelinin toivomus ei

toteutunut, sillä Suuren Pohjan sodan lopputulos oli aivan päinvastainen. Helander (1990, 77) on muistuttanut, miten Falconetin kuuluisa ratsastajapatsas esittää Pietaria tallomassa lohikäärmettä, joka symboloi Ruotsia. Käärmeen voi tulkita tarkoittavan myös yleisemmin Pietarin vastustajia. Toisaalta Pietarin käsi osoittaa kohti Itämerä, jonka ranta-alueita hän valloitti.

45. Luonnehdinta *pelago ventosior*, jolla runoilija leimaa vaaliruhtinaan ”tuulihatuksi” on peräisin vuodatuksesta, jonka Ovidius omistaa Cupidolle (*Amores* 2,9,49): *Tu levis es multoque tuis ventosior alis.* ”Köykäinen olethan, niin tuulinen kuin omat siipes.”

51–52. Tehokas anafora *mille ... / mille* vastaa Ovidiuksen säettä, jossa kuvataan Juppiterin ja Mercuriuksen yösjanetsintää (*Metam.* 8,628–629): *Mille domos adiere locum requiemque petentes, / mille domos clausere serae.* ”Niin tuhannet talot kiersivät nuo hakien lepopaikkaa, / niin tuhannet ovet suljettiin.”

59. Proteus oli muuntumiskykyinen merijumala, joka Menelaoksen oli omakätisesti taltutettava, jotta tämä ennustaisi hänelle tulevaisuutta (*Odyssia* 4). Hermelin oli aikaisemminkin verrannut Saksin Augustia tähän hahmoon (*Cati Irenaei epistola*). Rooman kirjallisuuden *locus classicus* on Vergiliuksen kohta, jossa nymfi Kyrene neuvoo poikaansa Aristaiosta vangitsemaan Proteuksen (*Georgica* 4,411–412): *Sed quanto ille magis formas se vertet in omnis, / tam tu, nate, magis contende tenacia vinclae (...)* ”Vaankuta hurjemmin olomuotoja tietäjä muuttaa, myös sitä tiukemmin pitele sinä, poikani, kiinni (...).”

63. *Non tua res agitur tantum* on muunnos lentävästä lauseesta, joka palautuu Horatiukseen (*Epist.* 1,18,84) *Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.* ”On asias oma, kun tuli valtaa naapurin seinän.”

64 ja 65. *Humani generis* (’ihmiskunnan’) heksametrin alussa (esim. *Metam.* 2,289 ja 10,35) ja *numinis ira* (’jumalan viha’) säkeen lopussa (kuten Vergilius, *Georgica* 4,453, Ovidius, *Metam.* 4,8 ja *Tristia* 5,4,17) oli ajalle ominaista heksametritekniikkaa, jonka Hermelin erinomaisesti hallitsi.

75–84. Moskovalaisen (*Moscus*) mustamaalaus kuului suurvalta-ajan propagandaan. Helander (1989, 79-80) lainaa runsaasti esimerkkejä aiemmin mainituilta Uppsala-professoreilta.

80. Dneprin... ; jokivettä], lat. *Borystheneas... aquas* Borysthenes oli Dneprin latinankielinen nimi. Borystheneestä on kertonut Herodotos **Historiateoksensa** neljännen kirjan luvussa 53.

85–94. Kertoja suggeroi itsensä kokemaan välittömästi, näkemään ja kuulemaan tulevan taistelunmelskeen. Helander viittaa Aeneaan isän Ankhiseen eläytyvään tulevaisuudennäkyyn

(*Aeneis* 6,756–892) – mikä on hyvin korkea esikuva – ja mainitsee puolalaisen runoilijan Sarbieviuksen taistelukupitelman, joka on seipitetty alkaiolaiseen mittaan. Helanderin mainitsema Matthias Casimirus Sarbievius (Maciej Kazimierz Sarebiewski 1595-1640) toimi Liettuassa ja tunnetaan myös nimellä Motiejus Kazimieras Sarbievijus. Hän oli suuri Horatiuksen ihailija. Mutta Hermelinin runon kohdalla ei Horatiusta itseäänkään pidä unohtaa. Horatius kuvittelee kokevansa Pollio-ystävänsä tulevan historiateoksen taistelukupaukset silmissään ja korvissaan (*Od.* 2,1,17–24):

*Iam nunc minaci murmure cornuum
perstringis auris, iam litui strepunt,
iam fulgor armorum fugacis
terret equos equitumque vultus.*

*Audire magnos iam videor duces
non indecoro pulvere sordidos
et cuncta terrarum subacta
praeter atrocem animum Catonis.*

Jo korvat huumaa toivotus torvien,
jo käyrätorven myös törähdys se soi,
aseiden välke kauhun valtaan
lyö hevoset ja ratsumiehet.

Niin kuulen, luulen: päälliköt mahtavat
tomussa taiston johtavat joukkojaan,
maan piiri valloitettu kaikki,
ei Cato-sankarin henki vahva.
(suom. Teivas Oksala)

Tämä lienee ollut myös Sarbieviuksen, ”Puolan Horatiuksen”, pohjatekstinä.

87. *Concrepuere poli, vasto tonat aether ab igne* on muunnelma Vergiliuksen myrskykupauksesta (*Aeneis* 1,90): *intonuere poli et crebris micat ignibus aether* ”Akseli maan järisee, valoleimuna eetteri välkkyy” (suom. Päivö Oksala).

95–100. Vastapuolen rasitteena tulevassa taistelussa on huono omatunto (*pravi mens conscia*), joka rapauttaa taistelumoraalin. Sitä symboloi kostotar Tisifonen (eli Teisifonen) vaino. Kuvaus saattaa olla lainattu ja tiivistetty Ovidiukselta (*Metam.* 4.481–484): *Nec mora Tisiphone madefactam sanguine sumit/ importuna facem fluidoque cruore rubentem/ induitur pallam tortoque incingitur anguel egrediturque domo; (...)* Niin heti kaamea

Tisifone veriruskean soihdun/ tempaisee sekä harteilleen veren kastaman viitan/ kietaisee, valikoi jopa vyökseen kiemurakäärmeen,/ poistuu niin kotoaan (...).”

109–116. Alcides, Alkeuksen jälkeläinen, on Herakles, tyranniin karkottaja, johon Hermelin jälleen rinnastaa kuninkaansa. Tämän — ”Pohjolan Herakleen” — urotyönä oli Augustin vallasta syökseminen ja Puolan vapauttaminen. Pamfletissaan *Nobilis Poloni epistola* Hermelin mainitsee Busiriksen Herakleen kukistamana hirmuvaltiaana.

IV.5. Kirjalliset viittaukset *Hecatompolis Svionum -sarjassa* (TS)

TORNIO

2: *Parrhasio pressam sidere:* vrt. Ov. *Tristia* 2,190 *Parrhasiae gelido virginis axe premor* ”arkadialaisen neidon (= Kalliston) jäinen taivaanakseli hätyyttää minua”

9: *Tunc Zephyri mulcent placido spiramine terram:* vrt. Verg. *Aen.* 4,562 *demens, nec Zephyros audis spirare secundos* ”mieleton, etkä kuule myötäisten länsituulten henkäilevän?”

TURKU

8: *Cum tetigit nostram Sveda carina humum:* vrt. Verg. *Aen.* 4,657–658 *si litora tantum! Numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae* ”jos eivät rantojamme olisi koskaan koskeneet Troijan laivojen kölit.”

11: *Sed quo caeca ruis Martem stimulasque cruentum?* Vrt. Verg. *Aen.* 9,518–519 *nec curant caeco contendere Martem amplius audaces Rutuli* ”eivätkä rohkeat rutulit väliä taistella enempää pimeällä.” *Aen.* 2,335 *portarum vigiles et caeco Marte resistunt* ”porttien vartijat jaksavat tehdä vastarintaa myös yön pimeydessä.” *Aen.* 10,20–22 *cernis ut insultent Rutuli, Turnusque feratur! per medios insignis equis tumidusque secundo! Marte ruat?* ”Huomaat, kuinka rutulit ilkkuvat ja Turnus kiitää hevosten vetämällä vaunuillaan silmiinpistävästi toisten välistä ja syöksyilee, pöyhkeänä suotuisasti sujuvasta sodankäynnistä.”

TURKU (karsittu versio)

7: *campo vel vincet aperto:* vrt. Verg. *Georg.* 2,280 *cum campo stetit agmen aperto* ”kun marssirivistö seisoo avoimella kentällä.” *Aen.* 12,353 *hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto* ”kun Turnus näki kaukaa tämän avoimella kentällä.” *Aen.* 12,450 *ille volat campoque atrum rapit agmen aperto* ”tuo (Aeneas) rientää ja kiidättää kauhean synkkää sotajoukkoa avoimella kentällä.”

VIIPURI

4: *nemus omne meos*: vrt. Verg. *Ecl.* 6,11 *te nemus omne canet* ”jokainen lehto laulaa sinusta.” *Aen.* 5,149 ja 8,305 *consonat omne nemus* ”jokainen lehto raikuu.”

8: *studio certat pari uterque pari*: vrt. Verg. *Aen.* 12,574 *animis pariter certantibus omnes* ”kaikkien mielet samalla lailla kilpaillen.”

10: *dare terga*: vrt. Verg. *Aen.* 10,365 *ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci* ”heti kun Pallas oli nähnyt (arkadialaisten) lähtevän pakoon (heitä) ahdistelevia latinalaisia”. 12, 463 *fuga Rutuli dant terga per agros* ”rutulit lähtevät pakoon peltojen poikki”. 9,686 *versi terga dedere* ”kääntyivät ja lähtivät pakoon”, 12,738 *dum terga dabant* ”kun olivat pyrkimässä pakoon”. 9,794–795 *tergal ira dare* ”paeta vihan vuoksi.”

11: *Cum gravis incubuit nostris Mars Suedicus oris*: vrt. Verg. *Aen.* 10,755–756 *Iam gravis aequabat luctus et mutua Mavors! funera* ”Ankara Mars jo jakeli suruja ja kuolemia tasaisesti molemmin puolin”.

NEVANLINNA

1: *Venetici servo custos lata ostia ponti*: vrt. Verg. *Georg.* 4,110–111 *et custos furum atque avium cum falce saligna/ Hellespontiaci servet tutela Priapi* ”ja olkoon varkaiden ja lintujen vahtina hellespontoslaisen Priapoksen turva pajupuisine sirppeineen.”

6: *fnitimis ... agris*: vrt. Verg. *Aen.* 11,206 *fnitimos tollunt in agros urbique remittunt* ”vievät naapuriheimojen alueille ja lähettävät takaisin kaupunkiin.”

8: *foedera certa pati*: vrt. Verg. *Aen.* 1,62 *foedere certo* ”varmalla sopimuksella”

OULU

1 ja 3: *Lycaoniae tellus subjecta Booti ... crudus ab axe*: vrt. Ov. *Tristia* 3,2,2 *quaeque Lycaonio terra sub axe iacet* ”ja maa, joka sijaitsee Ison Karhun tähdistön taivaanakselin alla”.

5–6: *hirsutum propiori limite Fennum/ adspicit*: vrt. Ov. *Epist ex Pont.* 1,5,74 *aspicit hirsutos comminus Ursa Getas* ”(Iso) Karhu havaitsee lähellään pörröisiä/karkeaturkkisia getejä”

11: *pigras pecudes*: vrt. Verg. *Aen.* 6,153 *duc nigras pecudes* ”tuo mustat elukat (= uhrilampaat)”; *per aequora phocas*: vrt. Verg. *Georg.* 3,543 *insolitae fugiunt in flumina phocae* ”hylkeet pakenevat jokiin vastoin tapojaan”. 4,432 *sternunt se somno diversae in litore phocae* ”hylkeet menivät pötkölleen rannalle nukkumaan hajallaan”. 4,394–395 *quippe ita Neptuno visum est, immania cuius/ armenta et turpis pascit sub gurgite phocae* ”Niinpä on nähnyt hyväksi Neptunus, jonka valtavia laumoja ja rumia hylkeitä hän ravitsee meren syvänteen alla”.

12: *certa cuspide figet*: vrt. Verg. *Aen.* 11,691 (*Camilla*) *Buten aversum cuspide fixit* ”lävisti keihäällä kuoliaaksi Buteen, joka oli kääntynyt”. *figet humi*: vrt. Verg. *Georg.* 4,115 *ipse feracis figat humo plantas* ”itse pistäköön satoisia taimia maahan”

KAJAANI

7: *solvat et Aeolios invito carcere fratres*: vrt. Verg. *Aen.* 1,141 *Aeolus et clauso ventorum carcere regnet* ”hallitkoon Aiolos myös suljettuaan tuulten vankilan”.

9–10: *devia lustra pererrans/ montanas praefert sternere caede feras*: vrt. Verg. *Aen.* 4,151 *altos ventum in montis atque invia lustra* ”oli tultu korkeille vuorille ja tiettömiin erämaihin”.

10: *sternere caede feras*: vrt. Verg. *Aen.* 10,119 *sternere caede viros* ”kaataa miehiä teuraiksi”

TAMMISAARI

6: *verberat unda sali*: vrt. Verg. *Aen.* 3,423 *et sidera verberat unda* ”ja aalto pieksää tähtiä”.

PORVOO

3: *saevis aquilonibus aequor*: vrt. Verg. *Georg.* 2,334 *aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem* ”tai Pohjatuulen puuskien taivaalle ajamaa sadetta”.

5: *Ripheas ... pruinas*: vrt. Verg. *Georg.* 4,518 *arvaque Riphaeis numquam viduata pruinis* ”mantuja, jotka eivät koskaan vapaudu pohjoisista lumista”.

9: *pulcra monilia collo*: vrt. Verg. *Ciris* 170 *bacata monilia collo* ”kaulalle helmillä koristeltuja helminauhoja”

HELSINKI

1: *Cernis ut ... pandat*: vrt. Verg. *Aen.* 10,20 *Cernis ut insultent Rutuli* ”huomaat, kuinka rutulit ilkkuvat”; *gloria gentis*: vrt. Verg. *Aen.* 6,767 *gloria gentis* ”suvun kunnia”.

KÄKISALMI

7: *diri regia Caci*: vrt. Verg. *Aen.* 8,194 *semihominis Caci facies quam dira tenebat* ”puolivililin Cakuksen kauheat kasvot, jota (luolaa) hän piti”. 8,241 *specus et Caci detecta apparuit ingens regia* ”esiin tuli Cakuksen luola ja valtava paljastunut palatsi”.

11: *Solverat ... timida formidine gentes*: vrt. Verg. *Aen.* 12,867 *illi membra novus solvit formidine torpor* ”uusi kauhu saattoi hänen jäsenensä raukeamaan jähmetyksestä”. *Ecl.* 4,14 *inrita perpetua solvent formidine terras* ”turhat asiat tulevat vapauttamaan maat jatkuvasta pelosta”.

15: *Sarmata siste gradum*: vrt. Verg. *Aen.* 6,465 *siste gradum* (Aeneas Didon haamulle) ”seisahdu”!

15–16: *seges hic est nulla triumphis/ Aptior in Scythi<ci>s illa legenda jugis*: vrt. Verg. *Georg.* 1,54 *hic segetes, illic veniunt felicius uvae* ”täällä joutuvat viljat menestyksellisemmin, tuolla viinirypäleet”.

RAUMA

3: *tristi collapsa ruina*: vrt. Verg. *Aen.* 1,238–239 *occasum Troiae tristisque ruinas/ solabar* ”lohdutin itseäni Troijan tuhon ja (sen) surullisten raunioiden johdosta”

6: *Gramineo [Jam viridi Thomasson] tegitur cespite*: vrt. Verg. *Culex* 393 *gramineam ut viridi foderet de caespite terram* ”että vihannasta nurmesta lävistäisi ruohoa kasvavan maaperän”.

9: *terit ungula campum*: vrt. Verg. *Aen.* 8,596 ja 11,875 *quatit ungula campum* ”kavio täsrisyttää kenttää”.

10: *innantes nauta secabat aquas*: vrt. Verg. *Aen.* 10,222 *innabant pariter fluctusque secabant* ”uivat ja viiltelivät aaltoja tasatahtiin”

UUSIKAUPUNKI

1: *tumidum ... aequor*: vrt. Verg. *Aen.* 3,157 ja 5,820 *tumidum ... aequor* ”tyrskyävän aallokon”

2: *hybernae ... condit aquae*: vrt. Verg. *Aen.* 7,719 *hibernis conditur undis* ”työntyy talvisiin aaltoihin”

8: *liquidis verberat unda vadis*: vrt. Verg. *Aen.* 3,423 *sidera verberat unda* ”ja aalto pieksää tähtiä”

11: *coerulea regna*: vrt. Verg. *Ciris* 483 *caeruleo ... regno*

PORI

7: *ventoso dissita ponto*: vrt. Verg. *Aen.* 10,694 *obvia ventorum furiis expostaque ponto* ”alttiina tuulten raivolle ja suojattomana ulapalla”

UPPSALA

3: *se Suedia jactet in armis*: vrt. Verg. *Ecl.* 6,73 *ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo* ”älköön olko yhtään (pyhää) lehtoa, jolla Apollo ylpeilisi enemmän”; Verg. *Georg.* 1,102–103 *nullo se tantum Mysia cultu/ iactat* ”ei millään viljelyksellä Myysia niin paljon ylpeile”.

5: *Posthabito numen colit haec delubra Sione*: vrt. Verg. *Aen.* 1,16 *posthabita coluisse Samo* ”sen jälkeen, kun hän jätti Samoksen sikseen hän (= Juno) on asunut”.

TUKHOLMA

3: *gelido ... ab axe*: vrt. Verg. *Aen.* 8,28 *gelidique sub aethere axe* ”ja kylmän taivaan akselin alla”.

6: *quot juga montis habet*: vrt. Verg. *Ecl.* 5,76 *dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit* ”niin kauan kuin villisika rakastaa vuorenharjua ja niin kauan kuin kala rakastaa jokia”.

17: *ut robore vincit*: vrt. Verg. *Aen.* 5,681 *udo sub robore vivit* ”se kytee kostean tammen alla”.

IV.6. Kirjalliset viittaukset *Ite procul curae -runossa* (TS)

- 1: *Ite procul curae, duri procul ite labores*: vrt. Tib. 3,6,7 *ite procul durum curae genus, ite labores* ”menkää kauas pois, huolet, rasittava laji ja menkää, vaivat”
- 2: *cras ubi fraternis Cynthia cedit equis*: vrt. Tib. 3,6,8 *fulserit hic niveis Delius alitibus* ”Apollo tulee olemaan säteilleenä täällä lumivalkoisin linnuin”.
- 3: *Det veniam pietas, sint nulla negocia tanti*: vrt. Hor. *Epist.* 1,5,10 *Det veniam somnumque dies* ”myöntäköön (juhla)päivä luvan myös nukkua pitkään”.
- 4: *Ne dicenda bono sint bona verba die*: vrt. Ov. *Fasti* 2,72 *nunc dicenda bona sunt bona verba die* ”nyt onneatuottavana päivänä on sanottava hyväenteisiä sanoja”.
- 6: *Lux eadem patriae vita salusque fuit*: vrt. Ov. *Fasti* 6,191 *Lux eadem Marti festa est, quem prospicit extra* ”Sama päivänkoitto on juhlapäivä Marsille, jonka näkee kaukaa ulkopuolelta”; 6,569 *Lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque locusque* ”Sama päivänkoitto, Fortuna, on sinun, sekä vahvistaja että aika”; Lucr. 4,506 *vita salusque* ”elämä ja pelastus”; Lucan. *Phars.* 5,685 *vita salusque* ”olemassaolo ja turvallisuus”; 7,639 *vita salusque* ”elämä ja olemassaolo”.
- 9 *Tuncque novum sidus gelidi videre Triones*: vrt. Ov. *Metam.* 2,171 *tum primum radiis gelidi caluere Triones* ”tuolloin Otavan jäätävät härät kuumenivat ensi kertaa”.
- 10 *Atque tenebrosa surgere nocte diem*: vrt. Tib. 1,2,24 *nec vetat obscura surgere nocte diem* ”eikä kiellä päivän koittavan pimeästä yöstä”.
- 11 *Fausta dies, propera per amicos ordine soles*: vrt. Valerius Flaccus 5,577 *expetit Aesonides et amicos ordine reges* ”Jason kysyy vuoron perään ystävällismielisiltä kuninkailta”.
- 12 *Et semper lauro cincta virente redi*: vrt. Verg. *Aen.* 5,539 *Sic fatus cingit viridanti tempora lauro* ”Näin sanottuaan hän laittaa viheriöivän laakerin ohimoille”.
- 13 *Te certet plausu festaque lacessere voce*: vrt. Lucan. 7,11–12 *attollitque suum laetis ad sidera nomen/ vocibus et plausu cuneos certare sonantes* ”ja kohotti iloisin äänin hänen nimensä tähtiin ja (teatterin) katsomon penkkirivit raikuivat kilpaa suosionosoituksista”.
- 15 *Compita tunc resonant votis animata secundis*: vrt. Silius Italicus 3,116 *I felix, I numinibus votisque secundis* ”Mene ja menesty! Mene jumaluuksien ja rukousten ollessa suosiollisia!”
- 17 *Non dolor occulto tentet praecordia morsu*: vrt. Stat. *Silvae* 5,5,23 *tanta mihi feritas, tanta est insania luctus* ”olen niin raivokas, niin mieletön surussani”.
- 18 *Nec temeret blandos tetra querela sonos*: vrt. Ov. *Tristia* 3,11,54 *exhibuit geminos ore gemente sonos* ”suun huokaillessa hän tuotti kaksi aivan samanlaista ääntä”.
- 19 *Hac clamosa fori rumpantur iurgia luce*: vrt. Seneca *Hercules fur.* 172–173 ... *clamosi rabiosa fori/ iurgia vendens improbus iras* ... ”... kirkuvan kaupungin raivokkaita sanaharkkoja kaupitellen kelvoton vihoja ...”; Hor. *Od.* 3,8,14–16 ... *et vigilis lucernas/ perfer in lucem: procul omnis esto/ clamor et ira.* ”... ja valvovien yölamppujen anna palaa aamunkoittoon asti: olkoon kaukana kaikenlainen huuto ja kiukku!”
- 20 *Crescat et adposito rixa jocose mero*: vrt. Mart. 9,61,16 *crevit et effuso laetior umbra mero* ”ja (puun) varjo on kasvanut rehevämmäksi, kun on kaadettu (laimentamatonta) viiniä”.
- 21 *Thura focus crepitent, laetis micet ignibus aether*: vrt. Verg. *Aen.* 1,90 *intonuere poli et crebris*

- micat ignibus aether* ”maanakselin päät jyrähtivät ja yläilma välähtelee toistuvien loistein”.
- 22** *Et rutilum spargat multa lucerna jubar*: vrt. Ov. *Fasti* 1,78 *et tremulum summa spergit in aede iubar* ”ja levittää värähtelevää sädeloistoa korkealle temppeleihinhuipulla”.
- 23** *Quique olim tanti miratus luminis ortum*: vrt. Silius Italicus 13,132 *prodigium – intrarant, primos ad luminis ortum* ”enne – (susilauma) oli tunkenut sisään päivänvalon koiton aikaan”.
- 25** *Pone minas, Borea, cruda nec frigidus aura*: vrt. Stat. *Silvae* 2,1,183 *Pone metus Letique minas desiste vereri* ”Laita pelkosi syrjään ja lakkaa pelkäämästä uhkailevaa Kuolemaa”.
- 26** *Ure celebrantes annua festa choros*: vrt. Ov. *Fasti* 5,328 *numinibus nostris annua festa vovent* ”lupaavat jumalillemme pyhästi jokavuotiset juhlat”.
- 27** *Vos precor, o Cives, quos extulit ardua virtus*: vrt. Prop. 4,9,33 *Vos precor, o luci sacro quae luditis antro* ”Teitä rukoilen, jotka pelaatte lehdon pyhässä luolassa”; Ov. *Ars amat.* 2,537 *ardua molimur, sed nulla, nisi ardua, virtus* ”ryhdymme työläisiin asioihin, mutta mikään muu ei ole työlästä kuin hyveellisyys”; *Epist. Ex Ponto* 2,2,111 *difficile est, fateor: sed tendit in ardua virtus* ”myönnän, että se on vaikeaa, mutta hyveellisyys tähtää korkeuksiin”; Lucan. 4,576 *percipient gentes, quam sit non ardua virtus* ”kansat eivät oivalla, mitä ylhäinen hyveellisyys on”; Hor. *Od.* 3,24,44 *virtutisque viam deserit arduae* ”ja jättää hyveellisyyden vaikeakulkuisen tien”
- 28** *Quos et Hyanteis lavit Apollo vadis*: vrt. Hor. *Od.* 3,4,61–64 *qui rore puro Castaliae lavit/ crinis solutos, qui Lyciae tenet/ dumeta natalemque silvam/ Delius et Patareus Apollo* ”joka pesee vapaaksi päästetyt hiuksensa Kastalian puhtaalla lähdevedellä, joka pitää hallussaan Lyykian pensaikkoja ja synnyinmetsikköään, Deloksen ja Pataran Apollo”
- 29** *Docta frequentetis jam noti tecta Lycei*: vrt. Mart. 1,70,9 *flecte vias hac qua madidi sunt tecta Lyaei* ”käännä reittisi tänne, missä on Bacchuksen viiniä tihkuva tyyssija”

IV.7. Kirjalliset viittaukset *Elegia de incommotis vitae castrensis -runossa* (TO)

Seuraavassa luettelomainen katsaus runon Ovidius-sitaatteihin (ks. Hermelin – Helander 1985); suomennokset ovat kommentaarin yhteydessä.

- 5:** vrt. *Tristia* 2,563: *non ego mordaci perstrinxi carmine quemquam.*
- 12:** vrt. *Heroides* 1,55: *semisepulta virum curvis feriuntur aratris/ ossa.*
- 13:** vrt. *Tristia* 4,1,71.
- 15:** vrt. *Epist. ex Ponto* 2,8,9.
- 21:** vrt. *Amores* 1,9,41.
- 23:** vrt. *Tristia* 4,10,111.
- 27:** vrt. *Fasti* 2,223.
- 28:** vrt. *Tristia* 3,10,55–56.
- 39:** vrt. *Tristia* 3,10,53–54.
- 40:** vrt. *Tristia* 4,1,77–78.
- 41:** vrt. *Tristia* 3,10,55.

45–46: vrt. *Tristia* 4,1,71–76 (< ilmeisesti Verg. *Georg.* 1,145).

59: vrt. *Metam.* 8,654.

62: vrt. *Ars amat.* 1,653–656; *Tristia* 3,11,45–52.

64: vrt. *Metam.* 1,149–150.

70: vrt. *Tristia* 3,1,11 ja 56; 3,7,10.

78: vrt. *Tristia* 3,5,55–56.

IV.8. Kirjalliset viittaukset *Carmen de continuando bello* -runossa (TO)

Suomennokset ovat luettavissa kommentaarin yhteydessä.

21 ja **23–24:** Ov. *Metam.* 9, 192–193: *nec profuit hydrael crescere per damnum geminasque resumere vires*; Ov. *Metam.* 9,183–184: *saevoque alimenta parentis/ Antaeo eripui?* Myös Hor. *Od.* 4,4,61–64.

45: Ov. *Amores* 2,9,49: *Tu levis es multoque tuis ventosior alis.*

51–52: Ov. *Metam.* 8,628–629: *Mille domos adiere locum requiemque petentes, / mille domos clausere serae.* Verg. *Georg.* 4,411–412: *Sed quanto ille magis formas se vertet in omnis, / tam tu, nate, magis contendere tenacia vincle (...).*

63: *Non tua res agitur tantum* Hor. *Epist.* 1,18,84: *Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.*

64 ja **65:** *Humani generis:* esim. Ov. *Metam.* 2,289 ja 10,35 ja *numinis ira:* esim. Verg. *Georg.* 4,453, Ov. *Metam.* 4,8 ja *Tristia* 5,4,17.

87: *Concrepuere poli, vasto tonat aether ab igne* Verg. *Aeneis* 1,90: *intonuere poli et crebris micat ignibus aether*

95–100: vrt. Ov. *Metam.* 4.481–484: *Nec mora Tisiphone madefactam sanguine sumit/ importuna facem fluidoque cruore rubentem/ induitur pallam tortoque incingitur anguel egrediturque domo; (...)*

VERILLISKYSYMYKSIÄ (ES & TS)

V.1. Hermelinin runot kirjallisuushistoriallisissa yhteyksissään (ES)

Olof Hermelinin säilynyt kirjallinen tuotanto vuosilta 1676–1709 on laajahko ja monipuolinen. Runotuotanto keskittyy ns. henkilökirjallisuuteen: hautarunoja ja onnitteluja, mutta vuodesta 1700 lähtien Hermelin kirjoitti enimmäkseen Suureen Pohjan sotaan liittyviä runoja. Tämän lisäksi leikkisiä runokokeiluja on toistakymmentä. Hermeliniä arvostettiin erityisesti 1700-luvun alkupuoliskolla vanhemman kollegansa Per Lagerlöfin ohella Ruotsin suurvaltakauden taidokkaimpana uuslatinalaisena runoilijana ja teräväsanaaisimpana prosaistina, mutta myöhemmin maun muututtua osa käsikirjoituksissa ja kopioissa säilyneestä tuotannosta jäi julkaisematta. P. Schyllbergin Uppsalassa toimittaman runoantologian *Prodromus deliciarum Svecorum poëtarum* ensipainoksessa (1722) on 23 Hermelinin ja 55 Lagerlöfin runoa, mutta toinen laajennettu painos (1733–1734) sisältää noin 50 runoa Johannes Columbukselta, noin 95 runoa Lagerlöfiltä ja 64 runoa Hermeliniltä. Outoa on, että Hermeliniä ei löydy lainkaan P. Hansellin vuosina 1856–1878 kokoamasta 22-osaisesta, lähes 9000-sivuisesta karoliinisen ajan runoantologiasta *Samlade vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin*. Nykyisestä Hermelinin

arvostuksesta kertoo puolestaan se, että uuslatinalaisen kirjallisuuden katsauksessaan Jozef IJsewijn korostaa esimerkillisen Hermelinin taidokkuutta kaupunkirunoissa ja sotilaselämän vaivojen kuvaajana; jälkimmäisestä runosta siteeraamansa otteen säkeiden 67–71 jälkeen hän kirjoittaa: ”these verses show the high degree of Augustan perfection and limpidity Swedish poets were able to achieve at that time”.⁶⁸

Varhaiskypsydestään huolimatta Hermelin kehittyi taidoissaan huippuun noin 200 runon laatijaksi (säemäärä yhteensä lähes 5000). Runoja ei voi pitää lyhyinä, sillä niiden keskipituus ylittää reilusti 20 säettä. Koska emme tiedä, kuinka paljon Hermelin ehti hävittää nuoruutensa runoja — arvatenkin rakkausrunoja — on kirjoitettava pelkästään meille säilyneen materiaalin pohjalta.

Sivumääräisesti runoutta paljon laajemmaksi yltänyt latinankielinen proosatuotanto pääsi vauhtiin vasta 1690-luvulla. Uransa keskivaiheilla 1680-luvulla ja 1690-luvulla Hermelin ehti laatia yhteensä 12 ruotsinkielistä runoa sekä julkaista pari proosaruotsinnosta ranskasta ja saksasta. Hermelin hallitsi useita nykykieliä; erityisesti ranskaa hän käytti äidinkiellensä ruotsin lisäksi laajassa kirjeenvaihdossaan. Tuotteliaimmaksi kaudeksi on osoittautunut 1680-luku, erityisesti jos otetaan huomioon Hermelinin laaja, aikanaan viimeistelemättä jäänyt runokokoelma *Hecatompolis Svionum*, josta tehty valikoima muodostaa tämän kirjan ytimen. Olof Hermeliä esitellään seuraavassa runoilijana hänen teostensa luettelosta (ks. s. 240–250) valittujen parinkymmenen runon perusteella.⁶⁹

Olof Hermelinin nuoruusvuosien runoilua

Elokuussa 1676 kirjoitettu perinteinen hautaruno pastori Benedictus Bergiuksen tyttären muistoksi on varhaisin meille säilynyt näyte Hermeliniltä. Sen sijaan poikkeuksellisempiin kokeiluihin kuuluu kolme runoa Upsalan opiskelujan ensi vuosilta 1677–1679. Näistä ensimmäinen, *Poenalismus*, on surullinen selonteko herkän opiskelijan törmäyksestä pennalismiin ja seurauksien potemisesta ensimmäisen yliopistovuoden joulunpyhinä. Seuraavana vuonna syntyi luonnontunteeltaan hieno *In Vesperam*, pitkä pastoraali-idylli illan saapumisesta ja tummumisesta yöksi. Tätä runoa on tapana esitellä niille, jotka väittävät Hermelinin runomaineen perustuvan pelkkään tekniseen taituruuteen. Kolmas poikkeuksellinen runo *Fistula* on pitkäkö (käsikirjoitusten ja Schyllbergin vuoden 1733 edition säemäärä vaihtelee 38 ja 50 säkeen välillä) ns. epideiktinen piipun ylistys, mistä teemasta rönsyillään huumorin turvin eri suuntiin. Muutoin Hermelin kirjoitti perinteistä latinankielistä henkilörunoutta: matkaansaattamisruno (*propempticon*), onnittelu yliopiston

⁶⁸ IJsewijn 1990. 274–283.

⁶⁹ Ks. lähemmin E. Sironen 2016.

rehtorille virkakauden aluksi, hautaruno syntymäkaupungin Filipstadin merkkimiehelle, lisäksi hautarunoja ja hääonnitteluja yhä merkittävämmille kuuluisuuksille sekä yksi antiikin mytologialla lastattu tyylikäs maisteripromootio-onnittelu Värmlannin osakuntatovereille.

Jo vuodesta 1680 lähtien Hermelinin laaja-alaiset opinnot alkoivat hiipua, koska tehtävä aatellisen Magnus Stenbockin kotiopettajana vei energiaa. Vuoteen 1683 mennessä Hermelin oli omaksunut runoilijana useita uusia runolajeja: onnittelurunoja (*gratulatio*) väitöskirjan kirjoittamisen ja sairaudesta selviämisen (*soteria*) johdosta, uudenvuodentoivotuksia (*strena*) sekä syntymäpäivärunoja (*genethliacon*). Myös ruotsin kielellä syntyi kaksi hautarunoa sekä kehuttu näyte ruotsinkielisen proosan tyylikkyydestä: käännös Sylvester du Fourin ranskankielisestä *Käytösoppaasta*.

Vuonna 1684 — samoihin aikoihin kuin yli 100 kaupunkirunoa käsittävä kokoelma *Hecatompolis Svionum* alkoi valmistua lähimpien ystävänsä nähtäväksi — syntyi myös kahden distikhonin mittainen *Ylistys Motala-joelle*. Noilta vuosilta perinteisten matka-, hauta- ja uudenvuodenrunojen ohella on säilynyt kaksi irrallista ratsuväkeen liittyvää lyhyttä runoa ja muutamia pyynnöstä tehtyjä runoleikkejä, aiheinaan mm. maksa, kello ja puuro. Merkittävin tämän ajan kokeiluista on läheiselle opiskelutoveri *Daniel Sarcoviukselle* omistettu omaelämäkerrallinen tunnustusruno, jossa Hermelin avautuu runoilunsa eri vaiheista ennen vuosien 1684–1685 ulkomaan opintomatkaa. Vakinaisen viran lopullista löytymistä edeltäneinä toistuvien pettymysten aikoina syntyivät mm. vuonna 1686 ruotsinkielinen runo Hermelinin hyväntekijän, amiraali *Gustav Otto Stenbockin muistoksi* sekä erittäin pitkä hautaruno, joka oli omistettu merkittävälle mahtimiehelle Erik Lindschöldille tämän Isak-pojan muistoksi. Seuraavana vuonna Hermelin kirjoitti samalle murheen murtamalle isälle kaksi onnittelurunoa, toisen ruotsin kielellä kuninkaalliseksi neuvokseksi nimityksen johdosta ja toisen runon latinaksi prinssi Kaarlen (myöhemmin kuningas Kaarle XII) kotiopettajaksi nimityksen vuoksi. Vihdoin vuonna 1688 valmistui pitkä ylistys samaiselle Erik Lindschöldille. Kaikki nämä runot olivat mitä ilmeisimmin tarpeellisia tikapuita virkakoneiston ylemmille askelmille nousemiseksi. Poikkeuksena on elokuussa 1686 syntynyt runo suomalaissyntyisen Elias Brennerin vaimolle, palvojaansa vuotta nuoremmalle runoilija Sophia Elisabeth Brennerille; se todistaa asemaansa vakiinnuttavan Hermelinin kokeneen tarpeelliseksi pyrkiä myös runoilijapiireihin, kenties edistyäkseen useammilla rintamilla. Onnitteluruno kuninkaalliselle sihteerille Laurentius Mörlingille ja hääonnittelu Värmlannista kotoisin olleelle suojelijalle, professori Per Lagerlöfille, lienevät palvelleet samaa tarkoitusta. Sen sijaan lyhyt runo *In Gallum* ('Ranskalaista vastaan') vuodelta 1688 todistaa heräävästä poliittisesta tietoisuudesta: Hermelin tuo kärkevästi esiin vastustuksensa Ranskan laajentumispyrkimyksiä kohtaan. Loppupuolelle 1680-lukua kuuluu myös muutama ruotsiksi laadittu runo, joista vain pari painettiin.

Kirjoituksia Tarton professorin ajalta

Liivinmaan syrjäisessä Tartossa Hermelin oli lähes koko 1690-luvun latinankielisen kaunopuheisuuden ja runouden sekä myöhemmin oikeustieteen professorina. Näin ollen ei ole mikään ihme, että muutama tusina proosatekstejä syntyi painetuista väitöskirjoista sekä valtaosin painamattomista puheista, kutsuista puhetilaisuuksiin, onnitteluista oppilaiden pitämistä puheista ja oppimateriaalikonsepteista. Ruotsiksi proosaa syntyi käännöksestä saksankielisestä *Liivinmaan ritarioikeudesta*, eikä runojakaan kahta enempää: *Onnittelu Gabriel Sjöbergin rehtoriuden johdosta* vuonna 1693 sekä vuonna 1692 laadittu ruotsinkielinen muunnelma Ovidiuksen *Fasti*-runoelman vaikeaselkoisesta toisesta kirjasta. Samoihin aikoihin Hermelin loi Horatiuksen Oodista 3.22 (*Montium custos nemorumque, virgo ...*) innoituksensa saaneen 8-säkeisen latinankielisen heksametrirunon ja Horatiuksen ensimmäisen Oodin 1.1 (*Maecenas atavis edite regibus ...*) pohjalta kirjoitetun 30-säkeisen distikhonrunon, mutta kaikki kolme runoa saanevat selityksensä siitä, että ne olivat runouden professorilla harjoitusmalleina. Karlstadin kaupunginkirjastossa on lisäksi säilynyt käsikirjoituksena Horatiuksen ensimmäisen oodikirjan pohjalta koostettua luentorunkoa johdatukseksi runousoppiin, mikä korostaa Horatiuksen merkitystä ainakin Tarton Akatemiassa. Muu Tarton kauden runotuotanto koostuu enimmäkseen perinteisistä väitösgratulaatioista, hautarunoista (lähinnä kollegapiirissä), virkaonnitteluista sekä vuodenvaihteen ja hyvän matkan toivotuksista. Pari hautarunoista on kuvitteellisia, ja toisessa niistä sovelletaan poikkeuksellisesti sapfista säkeistöä; omakohtaisuudessaan koskettavimmat hautarunot ovat kaksi versiota oman Jonas-pojan muistolle, samaan tapaan henkilökohtaisia kuin lapsuuden Filipstad ja koulukaupunki Karlstad *Hecatompolis Svionum*-kokoelmassa. Leikkisää kokeellisuutta tapaa vain nelisäkeisessä distikhonissa pukille. Myös mahtimiesten ylistely oli käynyt harvinaiseksi: ”Tarton Muusain” nimellä Riian kuvernöörille ja Tarton Akatemian kanslerille Erik Dahlberghille ilmeisesti juuri Hermelin osoitti vuonna 1696 pitkän panegyryrin, jossa itse juhlinnan kohteen ylistyksen lisäksi luetellaan mm. Akatemian eri oppialoja. Toinen ylistys, ensimmäinen kuninkaallisiin suoranaisesti liittyvä Hermelinin runo, kohdistuu Kaarle XII:n kruunajaisiin joulukuussa 1697. Siinä tuodaan selkeästi esiin kuninkuuden kiinteä jatkuminen Kaarle XI:n kuoltua.

Kärkeviä kirjoituksia Suuren Pohjan sodan ajalta

Suuren Pohjan sodan sytyttyä vuonna 1700 Olof Hermelin oli oleskellut Tukholmassa yli vuoden ajan, keväästä 1699 valtakunnan historioitsijan tehtävässä. Hermelin oli kuitenkin anonyymisti osallistunut sotarunoiluun Narvan voiton hurmiossa marraskuun lopulla 1700. Häneltä on säilynyt muutama lyhyt runo eräissä yhteisjulkaisuissa, mutta usein hän ja hänen kollegansa ymmärrettävistä syistä runoilivat nimettöminä. Kuuluisimmalla nelisivuisella yhteisjulkaisulla on provokatiivinen nimi *Narva Moscorum clade nobilitata*.

(‘Moskovaalaisten tappion kuuluisaksi tekemä Narva’) Voitonhuuma toistui useimpien voittojen jälkeen aina tammikuuhun 1709 asti. Hermelin on ilmeisesti kirjoittanut tai ollut kirjoittamassa lähes kolmeakymmentä sotaan liittyvää runoa. Tosin muutamassa runossa nöyrästi myönnetään tappio, jos ruotsalaisten sankarivainajien määrä on noussut poikkeuksellisen suureksi tai jos joukossa on Hermelinin läheisiä ystäviä. Sotarunojen eri sävyjä edustavat tähän kirjaan valitut sotaväsymyksen vuoksi pasifismia henkivä pitkäähkö runo sotilaselämän vaivoista kesältä 1703 sekä nykyisen mittapuun mukaan ns. vihapuhetta lähenevä yllytys Kaarle XII:lle jatkaa sotaa sopimukset rikkovia venäläisiä vastaan 1706.

Hermelin oli harjaantunut jo sodan alkuvuosina ärhäkkääseen latinan käyttöön lukuisissa, osin pitkissäkin nimettöminä tai salanimillä julkaistuissa propagandakirjoituksissa, joissa hän pyrki puolustamaan Ruotsin intressejä Venäjää, Saksia ja aluksi myös Puolan kuningasta August II:ta vastaan.

V.2. Latinan asema Hermelinin aikana (TS)

Renessanssiaikana latina sai jalansijaa poliittisessa elämässä, joka oli oleellisesti monipuolisempaa ja eriytyneempää kuin keskiaikana, jolloin latinaa oli politiikassa käytetty lähinnä vain poliittisen vallan kielenä. Latina sai uudenlaisen funktion poliittisessa kulttuurissa, valtiollisen elämän ulkoisissa ilmenemismuodoissa erityisesti valtioiden ja vallanpitäjien kansainvälisissä suhteissa. Poliittisessa kulttuurissa latinan käytöllä oli myös käytännöllinen viestintäulottuvuus, nimittäin diplomatiasta tuli renessanssin aikana yhä tärkeämpi latinan käytön alue. Euroopan kansallisvaltiojärjestelmä oli jo alkanut muodostua. Valtioiden välisessä kanssakäymisessä 1500- ja 1600-luvuilla tunnettiin tarvetta yhteisiin sääntöihin ja kieleen. Latinan valinta oli luonnollinen: sillä oli pitkä vastaava funktionaalinen traditio mm. keskiajan kirkollisissa konsiileissa. Yhteyksissä, joissa osapuolina oli useita valtioita, latina osoittautui käytännölliseksi viestintävälineeksi. Latinan tärkeänä etuna oli sen neutraalisuus, jopa vain kahden valtion kohtaamistilanteissa. Euroopan uudet valtiot pitivät tiukasti kiinni latinasta eivätkä suvainneet vastapuolen kansalliskieltä. Näin oli esimerkiksi 1600-luvun Ruotsissa, jonka ulkomainen kirjeenvaihto ja kansainväliset neuvottelut käytiin latinaksi: mikäli vastapuoli (esimerkiksi Ranska) käytti omaa kieltään (ranskaa), heille vastattiin omalla äidinkielellä, siis ruotsiksi. Latinaa käytettäessä osapuolet olivat tasaveroisessa asemassa. Latinan käyttö tarjosi mahdollisuuden vaatia neuvotteluissa periaatteellisen samanarvoisuuden tunnustamista, mikä diplomatiassa oli ensiarvoisen tärkeää. Kyky esiintyä latinaksi merkitsi pitkään myös huomattavaa statusta, josta kruunupäät ja heidän edustajansa ylpeilivät. Latina sai 1500- ja 1600-luvuilla myös ulkopoliittisen propagandafunktion. Uutiskertomuksissa, kiistakirjoituksissa, lentolehtisissä tai latinaksi lyödyissä mitaleissa voitiin esittää oman maan tulkinta ajankohtaisista tapahtumista. Myös Ruotsin valtakunnassa maan parhaat kynät valjastettiin latinankielisen propagandan palvelukseen.

Esimerkiksi Kustaa Vaasan kanslia laati dramaattisen latinankielisen selonteon Tukholman verilöylystä, samoin Suuren Pohjan sodan alkuvaiheissa Olof Hermelin mustasi Pietari Suurta latinaksi laatimissaan pamfleteissa itselleen kohtalokkain seurauksin.

Latina pysyi vallitsevana oppineiden kielenä Euroopassa läpi koko 1600-luvun. Vielä 1680 enimmät oppineista julkaisuista, jotka esiteltiin Frankfurtin kirjamessuilla, oli kirjoitettu latinaksi. Yli puolet Oxfordissa painetuista teoksista 1690-luvulla oli laadittu muinaisella roomalaisten kielellä. Yksittäiset tiedemiehet saattoivat kirjoittaa teoksiaan kansankielillä, mutta kukin tärkeä kirjoitus käännettiin heti latinaksi, jotta se pääsisi leviämään. Uuden ajan ensimmäisten vuosisatojen aikana latinaksi tuotettu kirjallisuus koskee kansallisvaltion syntyä, se kuvaa maantieteellisiä havaintoja, se käsittelee protestanttista liikettä ja vastareformaatiota, ja se valaisee tieteellistä vallankumousta kaikilla sen osa-alueilla. Tekstien takana ovat samat voimat, jotka loivat nyky-Euroopan. Latina toimi kaikkien näiden uusien aatteiden, uskonkappaleiden ja oppien välittäjänä, jotka kehittyivät renessanssin varhaisvaiheista 1700-luvun loppuun. Latina pysyi 1700-luvun alkuun asti viestintävälineenä oppineen maailman kasvavia tietoja, Euroopan uusia käänteentekeviä tieteellisiä kokeiluja ja myrskyisiä ideologisia julistuksia varten. Ruotsin 1600-luvun latinankielinen kirjallisuus ei eronnut mitenkään tästä yleisestä länsieurooppalaisesta mallista. Mutta Ruotsi tuli täysiarvoisena kansakuntana huomattavan myöhään mukaan suureen eurooppalaiseen kulttuuriyhteyteen. Tämä viive antaa erikoisen leimansa kehitykselle Ruotsissa ja saa 1600-luvun kehityksen Ruotsissa näyttämään erinomaisen dynaamiselta ajanjaksolta. Vain muutaman sukupolven kuluessa Ruotsi pääsi henkisen jälkeenjääneisyyden tilasta kehittymään maaksi, jolla oli hyvät koulutusolosuhteet, mainioita lukioita ja kansainvälisesti arvostettuja yliopistoja.

Opetus Uppsalan yliopistossa oli käynnistetty uudelleen vuonna 1595, mutta vasta Kustaa II Aadolfin aikana kehitys pääsi vauhtiin dynaamisemmin. Kustaan lahjoitukset 1624 mahdollistivat nopean kasvun Uppsalan yliopistolle, joka saattoi vastata kunnianhimoisiin toiveisiin siinä kansakunnassa, joka oli harppaamassa kohti suurvalta-asemaa. Aivan ratkaisevia lisävirikkeitä antoivat huomattavat eurooppalaiset oppineet, jotka Kustaa Aadolfin ja kuningatar Kristiinan aikana kutsuttiin Ruotsiin, joka vuosisadan puolivälissä oli varmistanut asemansa hallitsevana sotalaallisena mahtina Pohjois-Euroopassa. Heissä oli etevimmän eurooppalaisen sivistyksen loistavia edustajia, klassillisia filologeja, yleistieteelliset tiedot omaavia monitieteilijöitä kuten Johannes Loccenius (Pohjois-Saksan Holsteinista); Johannes Freinsheimius, Johannes Schefferus ja Johannes Boeclerus (kaikki kolme Strasbourgista); Isaac Vossius ja Nicolaus Heinsius, kumpikin Alankomaista, oppineita poikia vielä oppineemmista isistä; heidän oleskelunsa Ruotsissa antoi voimakkaan herätteen ruotsalaisen oppineisuuden kukoistukselle. Lyhyemmille vierailuille tulivat Gerhard Vossius, René Descartes (Renatus Cartesius), Daniel Heinsius ja Claude Saumaise (Claudius Salmasius). Yritykset kaikkien näiden opillisten ja monitieteisten jättiläisten sitomiseen Ruotsin maineeseen oli veräjä nuoren suurvallan kunnianhimoissa vakuuttaa itsensä yhtä lailla henkisyden kuin sodankin areenalla.

Latina ja roomalainen antiikki oli korkeamman opetuksen keskipisteenä, ja sen valta-asema oli ylivoimainen: 1600-luvulla Uppsalan yliopistossa ei ollut mitään latinan oppituaolia — sitä ei tarvittu, koska neljä professoreista käytti aikansa lähes kokonaan latinankielisen kirjallisuuden opettamiseen. Kaunopuheisuuden professorilla, *professor eloquentiae*, oli tarpeinaan lähes yksinomaan roomalainen kaunopuheisuus ja hän piti vuodesta toiseen luentoja Ciceron puheista ja Quintilianuksesta. Runouden professori, *professor poëseos*, opetti lähes pelkästään roomalaista runomittaoppia ja runoilutaitoa, ja hän valaisi luennoillaan suuria Augustuksen ajan runoilijoita, Vergiliusta, Horatiusta ja Ovidiusta, ja sen lisäksi säännöllisesti Terentiuksen komedioita. Vuonna 1625 perustetun Skytten professuurin viranhaltijalla, *professor Skytteeanus*, yleensä ulkomailta pestattu (ainakin 1625–1779), oli työsarkanaan sekä politiikka että kaunopuheisuus, aineistonaan oikean valtiomiehen taidot ja antiikin historia, Ciceron puheita, ja lisäksi suuret roomalaiset historiankirjoittajat Sallustius, Livius, Suetonius ja Tacitus. Historian professori, *professor historiarum*, luennoi lähes yksinomaan antiikin historiasta, mielellään lähtökohtanaan myöhäisantiikin tiivistelmät.

Jos ottaa samalla huomioon, että kaikki luennot pidettiin latinaksi, kaikissa oppiaineissa, teologiasta, historiasta ja filosofiasta matematiikkaan ja kasvitieteeseen, ja että kaikki (maisterin)väitöskirjat kirjoitettiin latinaksi, ymmärtää että jopa keskinkertaiset opiskelijat saivat hankittua itselleen hyvät valmiudet latinan oikeassa käsittelyssä. On selvää, että parhaat opiskelijat tulivat ennenkuulumattoman taitaviksi tällä saralla ja ilmaisivat itseään latinaksi varsin elegantisti sekä kirjoituksessa että puheessa. Latinasta tuli itsestään selvästi tieteellisen diskurssin, tieteellisen ajattelun ja analyysin kieli — itse asiassa tuon ajan ruotsin ilmaisutavat tieteen alueella olivat rajallisemmat, se vaikutti yleensä lapsellisemmalta, koska sillä ei ollut 1500 vuoden pituisia perinteitä. Näin ollen latinan valta-asema 1600-luvulla ei johtunut siis konservatiivisuudesta, vaan argumentit latinan käytön puolesta tuohon aikaan olivat painavia. Ensiksi tulee latinan kansainvälinen aspekti. Edusti sitten mitä tieteenalaa tahansa, kollegat Euroopassa ymmärsivät. Latina oli *commune vinculum humanitatis*, eli side, joka yhdisti koko oppineen ihmiskunnan. Toiseksi oli helpompaa ilmaista itseään latinaksi: käytettävissä oli erikoisterminologiaa, laaja sanavarasto, sopivaa fraseologiaa ja koko antiikin maailma, johon saattoi peilata itseään ja koristella tekstiä, oli varastotila kekseliäisyyttä ja kaunista kirjoitustapaa varten. Kolmanneksi oli mahdollista keskustella niin teologian, valtiotieteen kuin kaikkien luonnontieteiden aloilla teeseistä ja näkökulmista, jotka olivat arkoja ja suorastaan vaarallisia 1600-luvun itsevaltiaassa ja oikeaoppisessa maailmassa. Ilmaisuvapaus oli väljempi, kun keskustelu käytiin latinaksi ja se rajautui kirjallisesti oppineeseen maailmaan, latinaksi *res publica literaria*. Neljänneksi oli se etu, että niin pienessä maassa kuin Ruotsi ei tarvinnut käyttää jonkin toisen maan kieltä, vaan sellaista, joka oli kansalliskielten yläpuolella. Erityisesti diplomaattisissa yhteyksissä latinasta tuli tärkeä.

Ruotsin suurvalta ilmaisi itseään siis latinaksi. Se loi kuvaansa Eurooppaan päin latinankielisin kirjoituksin: oli sitten kyse ruotsalaisten kuninkaiden ylistyksestä, Ruotsin aseiden voittokuluista Manner-Euroopassa, valtakunnan vihollisten esittämien vaatimusten kumoamisesta, tai muiden ruhtinaiden ja kansojen, esimerkiksi tanskalaisten ja venäläisten, täydellisestä moraalisesta viheliäisyydestä. Tässä oli ruotsalaisilla historiankirjoittajilla merkittävä rooli, erityisesti niillä, jotka kantoivat komeaa valtakunnanhistorioitsijan, *historiographus regni*, titteliiä. Latinankielisen kirjallisuuden maailma ei ollut siten suojattu soppi ujoja kamariopineita varten, jotka klassikoita tuskallisen tarkasti imitoidessaan ylläpitivät vanhentunutta intohimoa vanhoihin aikoihin. Päinvastoin! On myös tyypillistä ja edustuksellista, että 1600-luvun jälkipuoliskon, karoliinisella aikakaudella tarmokkaat ja kovat sihteerit, jotka Kaarle XI:n ja Kaarle XII:n rinnalla johtivat valtakuntaa lujalla kädellä, olivat lähes kaikki loistavia latinakirjailijoita: Erik Lindschöld, Johan Paulinus Lillienstedt, Johan Bergenhielm, eikä vähiten Olof Hermelin.

Latinan käyttö syrjäisessä Suomessa oli emämaata rajoitetumpaa. Diplomaattisiin tehtäviin eivät monetkaan Suomen miehet yltäneet. Puhujat tosin yliopiston kateederilta ylistivät sotaisia mainetekoja, mutta tämäkin oli vaatimatonta Ruotsiin verrattuna. Kuningatar Kristiinan aikana vuonna 1649 annetun koulujärjestyksen mukaan opetuksen tarkoitus oli edistää oppilaisa hurskasta ja hyveellistä mielenlaatua sekä antaa heille kielitaitoa ja asiatietoja, mutta siten, että kielitaito, käytännössä latina, oli keskeistä. Latina oli tärkeä sekä opintojen että elämän vuoksi. Koska yliopisto-opetus oli kauttaaltaan latinankielistä, opiskelijoiden oli jo yliopistoon tullessaan hallittava kieli. Latina oli tarpeen myös ”koko elämässä” (*in omni vita*), sillä esimerkiksi kirkon ja valtion hallinnossa käytettiin vielä jossain määrin latinaa. Latinakouluissa oppilaat puursivat aamusta iltaan kielen parissa kahdeksan tai jopa kaksitoista vuotta. Noin kolme neljäsosaa koulutunneista kuului latinan ja kreikan opiskeluun.

Latinan valta-asema oli järkkymätön myös 1640 perustetussa Turun akatemiassa, kuten muissakin Ruotsin ja mannermaan yliopistoissa. Yliopiston koko virallinen opetustoiminta hoidettiin latinaksi. Dekaanin toimeenpanemissa uusien opiskelijoiden pääsyutkinnoissa tärkeintä oli ottaa selville heidän taitonsa tässä yliopiston valtatielessä. Turun akatemiassa noudatettiin Uppsalan yliopiston sääntöjä, jotka olivat vuodelta 1626 ja uudet säännöt vuodelta 1655. Retoriikan keskeisyys ilmenee niistä ohjeista, joita latinan opetuksen järjestelystä annettiin. Runousopin professori opasti nuorisoa *in recte conscribendi versus* (taidossa korrektisti laatia säkeitä) ja osoitti niiden sovellutuksen vanhoilla kirjailijoilla, joita vuoden 1626 säännöt luettelivat sekä Kreikan että Rooman kirjallisuudesta, kun taas 1655 mainittiin pelkästään Vergilius, Horatius, Ovidius ja monet muut ”puhtaampien runojen kirjoittajat”, missä ”puhtaus” tarkoittanee runomitan eheyttä eli elisoiden ja hiatusten mahdollisimman pientä lukumäärää.

Latinaa käytettiin Ruotsin suuruudenaikana, myös Suomessa, suuremmissa kaupungeissa mm. maistraateissa. Tästä on valaiseva esimerkki Viipurin kaupungin maistraatin – *Consules et Senatores Civitatis Wiburgensis* – Karjalan Viipurissa – *Wiburgi Careliae* – v. 1668 antama latinankielinen, Antenflycht (Antenflucht) -sukua koskeva todistus kaupungin sinetteineen.⁷⁰

V.3. Hermelinin latina (ES)

Latinankielinen runous käsitettiin opittavaksi taidoksi, joka perustui parhaiden esikuvien jäljittelyyn (*imitatio*). Korkeatasoisten klassisten mallien mukaisten latinankielisten runojen laatimistaitoa antiikin ajan jälkeen arvostettiin viimeistään renessanssiajasta alkaen. Yksi tärkeimmistä edellytyksistä oli kielen puhtaus: esimerkiksi kreikkalaisperäisiä sanoja ei saanut liiemmin viljellä, vaikka ns. mytologisessa apparaatissa esiintyy runsaasti kreikka-laista nimitystä.

Vaikka Hermelinin latina on erinomaista mm. loistavien esikuviansa ansiosta, editiooperaateissa (kappale I.4.1.) tulee esiin muutama olennaisin piirre keskiajan latinan ja uuslatinan erilaisesta ortografiasta klassiseen normiin nähden: sen lisäksi, että puolivokaalinen *u* saatettiin korvata kirjaimella *v* (*mansvesco*) ja puolivokaalinen *i* kirjaimella *j* (*jam*), vielä 1600- ja 1700-luvulla pidettiin ”oikeina” silloisten sanakirjojen muotoja *coecus* (= *caecus*), *caepi* (= *coepi*), *foecundus* (= *fecundus*), *repraessa* (= *repressa*), *hyems* (= *hiems*) jne. Tämän ohella joissain sanoissa oli nykynäkökulmasta katsoen epäklassinen aspiraatio kuten *thura* (= *tura*), häilyvyyttä kaksoiskonsonantin suhteen *belua* - *bellua*, *religio* - *relligio*, *caussa* - *causa* ja *exulat* - *exsulat* (osin prosodian vuoksi). Myös *ti*-kirjainyhtymä saattoi muuttua keskiaikaiseen asuunsa *ci*: *negocia* = *negotia*, eikä assimilaatio aina noudattanut nykykäytäntöä (*nunquam* = *numquam*). Yksi huomio äänne- ja muoto-opin rajalta: joissakin verbeissä päädytään hyperkorrekteihin muotoihin, koska ns. epenteettinen *p* koettiin ylimääräiseksi äänneeksi, keskiajan latinan ilmiöksi, esimerkiksi *tentet* (= *temptet*) ja partisiippi *exemto* (= *exempto*). Varsinaisen muoto-opin puolella ei ole paljoa kommentoitavaa.

Runomitan suhteen Hermelinin korva on lähes poikkeuksetta tarkka, mutta kuten tuolloisten sanakirjojen ortografia oli vielä hiomatonta, samoin myös vokaalipituudessa oli häilyvyyttä — esim. germaanista kieltä äidinkielenään puhuvan Hermelinin vokaalikvantiteetti voi joskus horjua. Esim. *stâtim* muodon *statim* asemesta runon III.1.4. säkeessä 53 ja sanan

⁷⁰ Luvun V.2. aihepiiristä ks. lähemmin Lindberg 1997, 62-53; Lindberg 1984, 1993, 2003; Helander 123-128 (ks. Hermelin 2010); Kajanto 1989; Kajanto 2000, 79-81, 83-84.

Bergh 1973, Flinck (Linkomies) 1926; Jensen 1995; Kivistö 2014 ja 2019; Linkomies 1939; Merisalo – Sarasti-Wilenius 2003; Pekkanen 1983; Pitkäranta 1999, 2004, 2018; Sarasti-Wilenius 2000, 2011; Tengström 1973, 1977.

fērōx pidennys muodon *ferōx* sijasta runon II.1.10 säkeessä 14. Myös hiatuksen eli sanan lopettavan ja seuraavan sanan alkavan vokaalin törmäyksen välttämiseksi tehty ns. elisio on jonkin verran harvinaisempi *Hecatompolis*-runokokoelmassa kuin muissa runoissa. Ehkä tämä johtuu siitä, että Hermelinillä ei ollut enää rintamaolosuhteiden pakosta mahdollisuutta viimeistellä runojaan aikaisempaan tapaan.

Hermelinin latinan sanasto koostuu esikuviansa vuoksi enimmäkseen klassisista, mutta osin myös myöhäisantiikin ja kristillisen latinan sanoista, joissa kreikan sanoilla oli oma sijansa. Joillakin sanoilla on modernimmaksi muuttunut merkitys: *Gothicus* ei enää tarkoitaakaan 'goottilaista', vaan 'götnaamaalaista'. Varsinaiset uudissanat näyttävät olevan Hermelinillä harvinaisia, jos jätetään huomiotta ne monet kymmenet erisnimet, joita ilman ei voi tulla toimeen topografisissa runoissa ja henkilökirjallisuudessa. Latinalaiskreikkalainen verbi *dethronisare* 'syöstä vallasta' oli varsin uusi 1700-luvun alkuvuosina, ei kuitenkaan Hermelinin itsensä keksimä; Väitöskirjan aiheena *dethronisatio* oli jo vuonna 1703 Greifswaldissa. Runokielelle tyypillisiä epiteettejä, erilaisia attribuutteja ja patronymieja kuten *Martigena* 'sodanjumalan jälkeläinen' on tämän kokoelman runoissa vähän, koska niistä mikään ei nouse suoranaiseksi panegyyriseksi ylistys- tai juhlarunoksi. Hans Helander on kiinnittänyt Ruotsin suurvaltakauden latinan käsikirjansa sanaluetteloissa huomiota mm. seuraaviin corpuksemme sanoihin: *caballus* 'sotaratsu', *crepundia* 'kirjallinen tuotanto', *ignivomus* 'tulta syöksevä' sekä *deliciae* 'valikoima erinomaisen miellyttävää runoutta'.⁷¹

Keskiajalta periytyneet Hermelinin käyttämät usein toistuvien sanojen ja päätteiden lyhenteet (lukumäärältään vajaat 30), lauseopin erityisilmiöt ja tyylikysymykset jäävät tässä käsittelemättä.

V.4. Kirjalliset mallit: kaupunkirunot kirjallisuudenlajina myöhäisantiikista 1600-luvulle (TS)

Uutena kirjallisuudenlajina latinankielisiä kaupunkirunoja alettiin julkaista Rooman valtakunnassa jo myöhäisellä keisariajalla, 300-luvulla, roomalaistuneen gallialaisen runoilijan Ausoniuksen teoksessa *Ordo nobilium urbium* ("Kuuluisien kaupunkien sarja"), jossa kuvataan tuon ajan 20 suurkaupunkia.

Renessanssiajan humanistit, kuten Michael Marullus (1452–1500), Jacobus Sannazarus (n. 1456–1530) ja kuuluisa Julius Caesar Scaliger (1484–1558), elvyttivät tämän kirjallisuudenlajin kukoistukseen Etelä- ja Keski-Euroopassa jo 1400- ja 1500-luvuilla. Scaligeria ja hänen runoteostaan *Urbes* ("Kaupunkeja"), jossa puhuu hieman yli 100 itsestään kertovaa

⁷¹ Helander 2004, 90, 104, 120, 162.

Italian, Balkanin, Saksan, Ranskan, Itävallan, Puolan, Pohjois-Afrikan ja Intian kaupunkia, voidaan pitää Hermelinin ja hänen *Hecatompolis*-kokoelmansa suurimpana esikuvana.

Tanska sai ensimmäisen kaupunkirunokokoelmansa jo 1581: Hans Jörgensen Sadolin (1528–1600) julkaisi tuolloin Jyllannin kaupunkeja kuvaavan teoksensa *Sylvae* ("Aiheita"). Häntä seurasi Willich Westhof (1577–1647), joka antoi vuonna 1607 julkaisemassaan teoksessaan *Urbes et Oppida Saelandiae* ("Själlannin kaupunkeja") Själlannin 15 kaupungille puheenvuoron kertoa itsestään.

Vaikka Saksasta ei ollut kehkeytnyt vielä 1600-luvun varhaismodernilla ajalla kansallisvaltiota, Nicolaus Reusner (1545–1602) keräsi kaikkiaan 65 proosamuotoista kuvausta saksalaisista kaupungeista, joihin vuoden 1605 postuumissa julkaisussa *Germania sive Maiestas, Gloria et Potentia S. Imperii Romani, urbium imperialium liberarum variis variorum authorum elogiis et praeconiis decantata et illustrata* ("Saksa eli Pyhän Roomalaisen Valtakunnan keisarillisten vapaiden kaupunkien Mahtavuus, Kunnia ja Ylivalta, eri kirjailijoiden laatimien ylistysrunojen kuvaamina") liitettiin myös ylistysrunoja.

Skotti Arthur Johnston (1577–1641) laati runot 24 Skotlannin kaupungista *Celebriorum aliquot Scotiae urbium encomia* ("Joidenkin Skotlannin kuuluisampien kaupunkien ylistyksiä"). Tusinasta Hollannin kukoistavimmista kaupungista runoili puolestaan Caspar Barlaeus (1584–1648) postuumisti vuonna 1655 ilmestyneessä kokoelmassaan *Urbium praecipuarum Hollandiae encomia* ("Hollannin tärkeimpien kaupunkien ylistyksiä").

Hermelinin kaupunkirunoteokselle oli siis jo sosiaalista tilausta 1680-luvun Ruotsissa. Hänellä oli käytössään useita Ruotsin valtakuntaa ja kaupunkeja käsitteleviä proosamuotoisia teoksia, kuten historiantutkija Johannes Messeniuksen *Sveopentaprotopolis* ("Ruotsin viisi varhaisinta kaupunkia", 1611) ja *Specula* ("Peilejä", 1612) sekä maantieteilijä-kartografi Anders Buren *Orbis Arctoi nova et accurata delineatio* ("Pohjoisen maanpiirin uusi ja seikkaperäinen hahmotelma", 1626) ynnä Laurentius Paulinus Gothuksen *Historia Arctoa* ("Pohjoismaiden historia", 1636), unohtamatta valtakunnan yliopistoissa aikanaan ahkeraan luettua Michael Wexionius-Gyldenstolpen teosta *Epitome descriptionis Gothiae Sueciae Fenningiae* ("Yhteenkokoava kuvaus Göötanmaasta, Ruotsista ja Suomesta", Turku 1650), joka osin vanhentui Roskilden rauhan (1658) myötä Ruotsin saatua lukuisia uusia kaupunkeja — tosin siitä otettiin uusi painos vielä 1720-luvulla. Mielenkiintoinen detalji on se, että Wexionius-Gyldenstolpe siteeraa teoksensa 7. kirjassa, 'Svealais-gööttalaisen valtakunnan suur- ja maaseutukaupungeista', joidenkin pientenkin kaupunkien yhteydessä Kajaaninlinnan vankityrmässä 1610-luvulta vuoteen 1635 asti maanpakotuomiotaan sovitamassa olleen ja Oulussa 1636 kuolleen historioitsija Johannes Messeniuksen historiankirjoituksensa ohessa laatimia lyhyehköjä kaupunkirunoja, mm. rakkaasta Vadstenastaan sekä vasta 1620 perustetuista Vanhasta ja Uudesta Kaarlepyystä.

Lisäksi useat ruotsalaiset opiskelijat ja professorit olivat 1600-luvun tavan mukaan ylistelleet latinaksi yksittäisiä kaupunkeja ja maakuntia, niin proosa- kuin runomuodossakin: ennen vuotta 1650 esimerkiksi suomalaisen Johannes Ulvichiuksen aiheena oli Gävle (1617), Isak Pettersson Clarmannuksen kohteena Tukholma (1638) ja Erik Borghin ylistyksen kohteena Karlskrona (1683); Smoolannin ja Länsigöötanmaan maakuntaylistykset ovat vuodelta 1646. Myös näitä Hermelin käytti lähteinään.⁷²

Hermelinin *Hecatompolis*-kokoelmaa edelsi Kaarle XI:n täysi-ikäisyysjulistuksen yhteydessä julkaistu, Lundin yliopiston tulevan latinankielisen kaunopuheisuuden ja runouden professorin Andreas Stobaeuksen panegyrisen heksametriruno, jossa lyhyesti kuvataan Ruotsin resurssiltaan neljää menestyksekkäintä kaupunkia. Lisäksi useat ruotsalaiset kirjailijat olivat 1600-luvun tavan mukaan ylistelleet latinaksi yksittäisiä kaupunkeja sekä maakuntia. 1500-luvun runoilijoista Hermelin käytti hyödykseen myös hollantilaisen Daniel Heinsiuksen (1580–1655) sekä varsinkin saksalaisten Georgius Sabinuksen (1508–1560) ja Petrus Lotichius Secunduksen (1528–1560) kaupunkirunoja. Kaikkien näiden edellä mainittujen kaupunkirunoja, siis Ausoniuksesta lähtien, Hermelin hyödynsi *Hecatompolis*-kokoelmaansa laatiessaan ja on tehnyt sinne tänne niihin liittyviä merkintöjä, omakätisesti alkuperäiskäsikirjoituksensa marginaaleihin.⁷³

V.5. Maanylistystekstit (ES)

Viimeistään 1500-luvun alusta lähtien eri puolilla Eurooppaa tuli muotiin kirjoittaa sikermiä tietyn — laajuudeltaan vaihtelevan — alueen kaupungeista ja niiden nähtävyyksistä.⁷⁴ Viime kädessä tämän tradition kreikkalaisena alkuna voinee pitää *Kreikkalaisen antologian* vajaan 100 hajanaista epigrammia itäisen Välimeren yli 30 paikasta; runot ovat peräisin yli 4000-runoisen kokoelman laatimisen toista tuhatta vuotta kestäneeltä ajalta.⁷⁵

Saksalaisten 1500-luvun humanistien (Celtis, Hesus, Cochlaeus jne.) kuvaukset kotiseuduistaan ja -kaupungeistaan toimivat Pohjoismailla malleina ja inspiraation lähteinä. Tarkoitukseltaan ja tekstimuodoltaan juuri mainituista kaupunkirunoista poikkeavia kotipitäjän, kotikaupungin, maakunnan, hiippakunnan, kotimaan tai jopa koko valtakunnan (*patriae*)

⁷² Ks. myös luvussa I.1. mainittu Gunno Blutherus. Ennen vuotta 1685 Ruotsin kaupunkeja olivat ylistelleet mm. A. Claudius, J. J. Hesling, B. Iversen, J. P. Wallin ja S. M. West Tukholmaa; S. L. Enebergh Nyköpingiä; N. S. Fahlman Falunia; L. Fornelius Uppsalaa; J. Matthiae Norrköpingiä Linköpingiä, Söderköpingiä, Vadstenaan ja Scheningiä; J. Messenius Uppsalaa, Sigtunaa, Skaraa, Birkaa ja Tukholmaa; ks. tarkemmin Korhonen-Oksala-Sironen 2000, 220–226.

⁷³ Aihepiiristä ks. myös Tengström 1974.

⁷⁴ Classen 1980; Slits 1990; Ijsewijn–Sacré 1998, 46–50.

⁷⁵ Hartigan 1979.

ylistyksiä (*laudes*) — ne esitettiin yleisön edessä ulkomuistista — alkoi ilmestyä Ruotsissa melko pian 1600-luvun alusta lähtien kimnaasien ja kirkolliskokousten ohella erityisesti Uppsalan opinnäytepuheina yliopiston nousukaudella 1620-luvulla. Joskus juhlapuheen tarpeessa kirjoittajaksi saattoi ryhtyä arvovaltainen kaunopuheisuuden (*eloquentia*) professori. Uppsalan yliopiston yhteydessä pidettyjen maanylistystekstien kultakausi oli 1630-luvulla: yhteensä 13 painettua puhetta. Ruotsin suurvallan vakiintumisen, laajentumisen ja yliopistoverkoston vahvistumisen myötä näitä enimmäkseen proosamuotoisia oraatioita pidettiin ja painettiin Tartossa 1630-luvulta eteenpäin; sielläkin huippu saavutettiin lähtölaukausta seuranneella vuosikymmenellä eli 1640-luvulla: viisi puhetta. Turussa huippuun päästiin kahden vuosikymmenen viiveellä: 1660-luvulla painettiin kahdeksan maanylistystekstiä. Sen sijaan Lundin yliopisto ei varsinaisesti ehtinyt kunnostautua tällä alalla, sillä perustamisvuoden 1666 jälkeen painetut opinnäytepuheet olivat vähenemässä jyrkästi — vaikka myös Tukholmassa painettiin satunnaisesti myös maanylistyspuheita, Tarton yliopiston sulkeminen 1650-luvulta 1690-luvun alkuun ja muuttunut painatuspolitiikka ajoivat painomäärän 1600-luvun viimeisellä vuosikymmenellä koko Ruotsin yliopistomaailmassa vaivaiseen kahteen. Loppukaudelta on syytä nostaa esiin kaksi Suomen kannalta merkittävää vastaesimerkkiä: Johan Paulinuksen Uppsalassa pitämä ja Tukholmassa painattama loisteliäs kreikankielinen heksametripuhe *Magnus principatus Finlandia* vuodelta 1678 sekä viipurilaisen Georg Havemanin Tartossa vuonna 1694 pitämä proosamuotoinen *Oratio de celeberrima Carelorum civitate Wiburgo*, jonka *praeses* oli tuolloin kaunopuheisuuden professorina toiminut Olof Hermelin. Viipurin ylistys on vasta toinen kokonaan suomennettu 11 Suomeen liittyvän 1600-luvun varsinaisen maanylistyspuheen joukossa.⁷⁶

Maanylistyspuheiden rakenne ja aiheisto noudattivat enimmäkseen perinteisten toposten vaatimuksia, jotka ovat nähtävissä mm. professori Martinus Miltopaeuksen käsikirjasta *Institutiones Oratoriae* (Turku 1669): aluksi (*exordium*) puhuteltiin yleisöä, sitten pohdittiin kotiseuturakkautta. Ennen varsinaista käsittelyä (*tractatio*) puhujan oli tapana pyytää anteeksi vaatimattomia puhujantaitojaan suopeuden herättämiseksi (*modestia, captatio benevolentiae*). Käsittelyssä oli usein kaupungin tai alueen muinaisuus, nimen etymologia, ensimmäiset asukkaat, sijainti naapureihin nähden, ulottuvuudet, ilmanala, maaperän hedelmällisyys, tuotteet ja luonnonkauneus. Ylistystä jatkettiin ottamalla puheeksi metsästy- ja kalastusmahdollisuudet, sitten alueen kaupungit, julkiset rakennukset, kirkko, hengenelämä, uskon puhtaus, koululaitos, hallintomuoto, lait, kuuluisuudet ja asukkaiden urheus. Ylipäänsä kansan luonnetta, lahjakkuutta ja vieraanvaraisuutta ylistellään; naisten hyveinä ovat kätevyys ja siveys. Lopuksi (*conclusio*) esitetään yhteenvedo, kiitetään kuulijakuntaa ja rukoillaan Jumalan siunausta. Tämän perinteen vuoksi opiskelijat ylistivät kotiseutuaan retoriikan säännöin keskimäärin yli 10-sivuisissa opinnäytteissään, heittäen keittoonsa vaihtelevia aineksia.⁷⁷

⁷⁶ Haveman 2003; ks. myös Riikonen 2008.

⁷⁷ E. Sironen 2000, 144–154.

Edellä esiteltyä topiikkaa Hermelin käyttää valikoiden hyväkseen lyhyissä kaupunkirunoissaan, mutta hänen on mahdollista ottaa esille tarpeen mukaan negatiivisia teemoja ja käänteentekeviä dramaattisia tapahtumia, koska vaihtelu on tässä lajissa mahdollista — oikeastaan elinehto.

V.6. *Hecatopolis Svionum* -runokokoelman kaupunkien järjestys (ES)

Asetettu kysymys saattaa näyttää kummalliselta, mutta siihen on syytä paneutua, koska se on jätetty huomiotta ruotsinnoksen selityksissä (Helander 2010). Koska on mahdollista, että Hermelin on kirjoittanut kaupunkirunokokoelmansa *Hecatopolis Svionum* pidemmän ajan kuluessa erillisille irtopapereille, joista hän on voinut kirjoittaa puhtaaksi suurimmalta osaltaan säilyneen autografinsa (vain runot 77–86 puuttuvat), hän on vasta tässä oletetussa kokoamisvaiheessa saattanut järjestää ja lyödä lukkoon runojensa numerjärjestyksen. Tosin tätä oletusta vastaan sotinee se, että joidenkin runojen välillä on tiettyjä koheesiosäikeitä ja että runo 72 (Söderhamn) on jäänyt vaille tekstiä: Söderhamn jäi nähtävästi odottamaan inspiraatiota.

Kaupunkirunojen järjestystä voidaan pohtia Hermeliniä edeltäneen kahden sukupolven geografisten teosten pohjalta. Koska Hans Helanderin laatimassa *Hecatopolis Svionum* -kommentaarissa on lähes neljä kertaa enemmän viittauksia Michael Wexioniuksen 10-kirjaiseen teokseen *Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum* ("Ruotsin, Göötanmaan, Suomen ja alistettujen maakuntien kuvauksen lyhennelmä", 1650) kuin Anders Buren kirjaseen *Orbis Arctoi nova et accurata delineatio* ("Uusi tarkka kuvaus Pohjolasta", 1626), voidaan edellistä tarkastella ensin. *Epitomen* seitsemäs pääluku on omistettu kaupungeille, joiden numeroitu lukumäärä pysähtyy sataan. Muutenkin 1600-luvun Ruotsissa julkaistiin kokonaisia kirjoja, joiden otsikossa mainitaan sataluku: esimerkiksi J. Cabeliaviuksen teospari *Epistolarum centuria prima* (1626) ja *Epistolarum centuria secunda* (1631), P. Laurenbergiuksen *Centuria historiarum, thet är Etthundrade ... historier* (1662-1682), E. Wennaesiuksen *Etthundrade kling-dichter* samoilta ajoilta sekä C. Arosellin *Centuria epigrammatum ... i svensk vers och rijm ...* (1680). Joka tapauksessa Wexionius esittelee kaupunkinsa järjestyksessä, joka ei noudata maakuntien, kaupunkien perustamisen kronologista eikä liioin aakkosten mukaista järjestystä. Muuten *Epitomen* ja *Hecatopolis Svionum* -kokoelman välillä on vain neljä pientä yhtymäkohtaa, joiden satunnaisuutta kuvastanee se, että niissä on vain kaksi kaupunkia peräkkäin, nekin takaperoisessa järjestyksessä: Wexionius 12–13 (Falun ja Västerås) ≈ Hermelin 28 ja 27, Wexionius 29–30 (Borås ja Vänersborg) ≈ Hermelin 11 ja 10, Wexionius 31–32 (Enköping ja Sala) ≈ Hermelin 31 ja 30 sekä Wexionius 60–61 (Piitime ja Luulaja) ≈ Hermelin 45 ja 44. Lisäksi Wexioniuksella on Liivinmaan, Pommerin, Bremenin alueen sekä muiden pohjoisen Saksan voittoalueiden kaupungeja numeroidensa 76–82 ja 91–100 joukossa. Buren esityksessä on

maakuntia, jotka puuttuvat Wexioniukselta: Skrikfinnia, Skåne, Blekinge ja Nevanlinnan alue. Koska Burelta puuttuu Wexioniuksen mainitsevat Jämtland, Ahvenanmaa sekä Liivinmaa, Wexioniuksen esitys jää 30 alueineen yhtä aluetta köyhemmäksi. Molemmilta puuttuvat Bohuslän ja Kuurinmaa.

Seuraileeko Hermelinin runokokoelma kaupunkien perustamisen kronologiaa? Tätä tutkimustyötä hankaloittaa se, että Hermelinillä oli luultavasti toisenlaista tietoa kaupunkien perustamisvuosista kuin nykyisillä tutkijoilla.⁷⁸ Pelkästään kaksi Hermelinin ensimmäistä kaupunkia (Sigtuna ja Birka) ovat yli tuhat vuotta vanhoja — Hermelinin näkökulmasta yli 700 vuotta vanhoja. Muita jatkumojia ei näytä syntyvän.

Maakuntien osalta Buren ja Wexioniuksen järjestykset poikkeavat toisistaan. Bure jakaa kannaltamme relevantin alueen neljään suurempaan alueeseen: Sveanmaa, Norlanti, Götanmaa ja Suomi. Wexionius tekee viisijaon, lisäksi järjestys on toinen: varsinainen Sveanmaa, Götan valtakunta, värmlantilaisten valtakunta, hälsingeläisten valtakunta ja Suomen valtakunta. Koska myös näiden suurempien alueiden maakunnat esitellään eri järjestyksessä Burella ja Wexioniuksella, on käytävä Hermelinin runot numerojärjestyksessä ja katsottava, löytyykö minkäänlaisia jatkumojia hallinnollis-maantieteellisestä (kuningaskunnan suuralueet ja maakuntajako), sivistyksellisestä (yliopisto- ja kimnaasikaupungit), uskonnollisesta (piispanistuin tms.), strategisesta (linnoitus) tai luontoon liittyvästä (kaupunki sisämaassa, suuren järven rannalla, joen varrella, meren äärellä) näkökulmasta. Seuraavassa keskitytään lähinnä Suomen alueeseen, vaikka muuta valtakuntaa on pidettävä silmällä.

Tiivistettynä kaupunkirunojen reitti kulkee Ruotsin vanhimmista kaupungeista Vänernin seudulle, sitten Vätternin itäpuolelle, Hjälmarenin ympäristöön, Upplannin lähistöltä Värmlantiin ja Smoolantiin. Ruotsin itärannikolta Lappiin asti jatkunut suora linja hypähtää Turun kautta eteläiseen Ruotsiin, jossa myös jatketaan Torshällassa käväisyn jälkeen. Tämän jälkeen liikutaan Vätternin länsipuolella ja luoteisrannikolla, josta vierailaan kahteen otteeseen yhteensä 11 rannikkokaupungissa, tosin kahden kaukaisen pysähdyksen (Kajaaninlinna ja Alingsås) kautta. Autografin aukon jälkeen ollaan Uudellamaalla, mutta matkan loppuvaihe koostuu lyhyistä pistäytymisistä Södermanlandissa, Blekingessä ja Taalainmaalla, meren rannikolla ja suurten järvien äärellä. Pääkaupunki Tukholmaa seuraa vielä vierailu Suomen lounaisrannikolla ennen irrallista Smoolannin Vimmerbytä.

Ensimmäisen kolmanneksen jälkeen lähestytään Suomea: Smoolannin (runot 35-39) pyrähdysten jälkeen jatketaan johdonmukaisesti Ruotsin itärannikolla etelästä Lappiin (Karlskrona, Gävle, Hudiksvall, Tornio = 40-43) ja takaisin keski-Ruotsin rannikolle

⁷⁸ Vrt. esim. S. Lilja 2000, 401-403.

(Luulaja, Piitime, Härnösand ja Sundsvall = 44–47). Kokoelman puoliväliä lähestyttäessä matka alkaa taas poukkoilla: yliviiivatusta Turusta (48), jonne palataan parannetulla Turun versiolla 66bis Viipurin jälkeen Itämeren rannikkokaupunkien jatkumossa, hypähdetään eteläiseen Ruotsiin kahteen otteeseen (runot 49–56 sekä 58–59). Vätternin seuduilla sijaitsevat seuraavat kolme kaupunkia (runot 60–62) kuuluvat kolmeen eri maakuntaan, mistä jatketaan luoteisrannikolle (runot 63a–b). Jälleen seuraa kaksi jatkumoa sijainniltaan samanlaisia kaupunkeja, tällä kertaa eri kolkissa Itämeren rannikkoa (Vaasa, Öregrund, Viipuri, Nevanlinna, Karlshamn ja Oulu = 64–69 sekä Söderhamn, Tammisaari, Falkenberg, Laholm ja Kungsbacka = 72–76), mutta sisämaan kaupungit Kajaaninlinna ja Alingsås (= 70–71) eri päässä valtakuntaa ovat hajottaneet nämä jatkumot. Käsikirjoituksessa olevan kymmenen runon mittaisen aukon jälkeen löydämme itsemme Uudeltamaalta (Porvoo ja Helsinki = 87–88). Tämän jälkeen pysytään melko pitkään eri puolilla Ruotsia (runot 89–91bis–95), mutta sarjan katkaisee valtakunnan itäisimpiin osiin kuuluva Käkisalmi (= 96), perässään pääkaupunki Tukholma (97). Se, että pääkaupunki Tukholma saa ylistyksensä lähellä loppua, viittaa siihen, että loppupään kaupungit eivät liene olleet pelkkää täytemateriaalia. Upplannin Tukholmasta palataan kuitenkin vielä kerran Suomen lounaisrannikolle (Rauma, Uusikaupunki, Pori = 98–100), jostain syystä noudattamatta maantieteellistä järjestystä. Pitkä matka päättyy Smoolannin Vimmerbyhyn (= 101).

Buren ja Wexioniuksen teokset eivät jostain syystä sisällä kaikkia niitä kaupunkeja, jotka Hermelin on mahduttanut runokokoelmaansa. Hermelinin runojen järjestyksen mukaan luetellen Bure jättää mainitsematta seuraavat 36 kaupunkia, jotka löytyvät Hermeliniltä (suluissa myöhemmin voittomaista saadut tai perustetut kaupungit): Kristinehamn, Åmål, Vänersborg, Borås, Nora, Lindesberg, Falun, Hedemora, Sala, Filipstad, (Karlskrona,) Tornio, Luulaja, Piitime, Sundsvall, (Lund, Landskrona, Malmö, Marstrand, Kristianstad, Ystad,) Askersund, Gränna, (Uddevalla, Kungälv, Karlshamn,) Alingsås, Söderhamn, Tammisaari, Kungsbacka, Eskilstuna, (Kristianopel,) Säter, (Trelleborg,) Mariefred ja Vimmerby. Wexionius puolestaan jättää mainitsematta seuraavat 16 kaupunkia: (Karlskrona, Lund, Helsingborg, Landskrona, Malmö, Marstrand, Kristianstad, Ystad, Uddevalla, Kungälv,) Nevanlinna, (Karlshamn), Kajaaninlinna, Eskilstuna, (Kristianopel ja Trelleborg). Erityisesti sisämaan kaupunkien Kajaaninlinnan ja Eskilstunan puuttuminen Wexioniuksen laajasta teoksesta kummastuttaa.

Kysymykseen siitä, mitkä kaupungit mahdollisesti puuttuvat autografin aukon kohdalta, voi vastata vähintään kolmesta lähtökohdasta: Buren, Wexioniuksen sekä modernin luettelon tarjoavan Liljan näkökulmasta. Bure mainitsee seuraavat kaupungit, joita ei ole säilynyt Hermelinin runokokoelmassa: Lödöse, Naantali, Hämeenlinna sekä joukko linnoituksia. Wexioniuksella taas seuraavat: Uusikaarlepyy, Kokkola, Naantali, Brätte, Savonlinna, Lappeenranta, Vehkalahti sekä pieniä paikkoja kuten Ylistaro, Ulvila ynnä Käpua. Sen sijaan Liljan tieteellinen, erittäin kattava kaupunkiluettelo sisältää myös pieniä kaupunkeja.

Seuraava aakkosellinen luettelo kaupungeista, jotka meille säilynyt *Hecatopolis Svionum* jättää mainitsematta, sisältää 17 paikannimeä, joista yli puolet sijaitsee nykyisen Suomen alueella: Avesta, Brahea (nykyisen Lieksan alueella, lopetettu 1681 tai 1688), Falsterbo (ehkä Hermelinin unohtama numero 53), Hämeenlinna, Kokkola, Kristiinankaupunki, Naantali, Pietarsaari, Raahe, Simrishamn, Skanör, Strömstad, Uumaja, Uusikaarlepyy, Vaxholm, Vehkalahti sekä Östhammar. On todennäköistä, että yllä mainittujen joukosta löytyvät ne kaupungit, jotka Hermelinillä oli aukon kohdalla — rajatapauksista Lappeenranta lopetettiin 1683, mutta Gamla Lödöse lopetettiin jo 1646. Koska *Hecatopolis Svionum* näyttää irtaantuvan hahmotettavasta järjestyksestä jo puolivälissään, on mahdoton tietää, minkä kaupunkien ylistykset ovat meiltä kadonneet autografin aukkoon. Suomea vahvasti painottaen Wretö ehdottaa,⁷⁹ että puuttuvat paikat kuuluvat seuraavien 12 kaupungin joukkoon: Uumaja, Sortavala, Naantali, Raahe, Pietarsaari, Kokkola, Uusikaarlepyy, Kristiinankaupunki, Hämeenlinna, Savonlinna, Lappeenranta ja Vehkalahti.⁸⁰

⁷⁹ Wretö, 15 (ks. Hermelin 2010)

⁸⁰ Eimer 1961.

VI

VI TEKSTIKRIITTISEN APPARAATIN ASEMESTA (ES)

Tämänkään kirjan *Hecatopolis Svionum* -editioon ei ole sisällytetty erillistä luetteloa runsaista varianteista (vaihtoehtoisista lukutavoista), joita erityisesti Hermelinin autografi (omakätinen käsikirjoitus) on täynnä. Tärkeimmät löydetyt ja toisin tulkitut variantit sekä lisäsaakeet on käytännön syistä mainittu kunkin kaupunkirunon kommentaarissa.

VI.1. Käsikirjoituksista ja editioista: *Hecatopolis Svionum*

Hecatopolis Svionum -runosarjan edition perustana on osin vaikealukuinen autografi, jonka voi tilata Uppsalan yliopiston *Carolina Rediviva* -kirjaston erikoislukusaliin signumilla UUB R 386; se sisältää auktorin omakätiset viimeiset korjaukset.

Käsikirjoitukset on luokiteltu Thomassonin ja Helanderin tutkimusten kanssa yhtä mieltä ollen parhaimmasta huonoimpaan (A–F):

A = Upsala, R 386 (Hermelinin autografi, n. vuodesta 1684 aina 1690-luvun lopulle saakka)

- B = Upsala, R 387 / *Celsiska samlingen* 101 (Stiernman kopioi 30 runoa, ennen v. 1764)
 C = Linköping, *LSB W:24:A* (Fryxell kopioi huolellisesti, n. v. 1766)
 D = Linköping, *LSB W:25:8* (Apelblad kopioi huolimattomasti, n. v. 1767)
 E = Tukholma, *Kungliga Biblioteket* Vt. 133 (ilmeisesti Apelbladin hieman myöhemmin kopioima)
 F = Karlstad, *Fryxellska samlingen*, Bd. 29:22a (Fryxell kopioi vauhdikkaasti, ilm. myöhemmin)

Pienin kirjaimin (Suomen, Karjalan ja Inkerinmaan kaupunkeihin sekä Tukholmaan ja Upsalaan liittyvät):

- a* = Lagerborg (1915, vain 13 Suomea koskevaa runoa, huolimaton D huolimattomasti luettu)
b = Flinck (1916, kaksi valittua runoa [Pori ja Rauma], luettu *a* -editiosta)
c = Helander – Thomasson – Wretö (2010, kaikkien kaupunkirunojen *recensio*, useiden käsikirjoitusten pohjalta, mutta ilman tekstikriittistä apparaattia)

VI.2. Käsikirjoituksista ja lukutapavarianteista: muut runot

Ite procul curae:

Autografia ei ole säilynyt, joten editio painatteesta ja Linköpingin kirjaston käsikirjoituksesta *LSB W 25:8*, n. LI (pelkkä kopio):

Merkittävimpiä variantteja seuraavissa säkeissä: **3** *negotia* // **7** *coepit* // **21** *Tura* // **28** *Hyantheis* // **31** *eunti* (sama virhe painetussa kappaleessa; korjasi K. Viiding, 2007, s. 440)

Elegia de incommotis vitae castrensis:

Enimmäkseen Linköpingin kirjaston autografista *LSB W 25:8*, n. CII (signum L) ja Upsalan yliopiston kirjaston kopiosta UUB Palmskiöld 352 (signum U):

Merkittävimpiä variantteja seuraavissa säkeissä: **3** *seu jam divinas celebras* L // **4** *otia* L // **11** *horriferis* L // **14** *si damno* LU // **18** *Lyaconii* U // **19** *iustam* U // **21** *otia* L // **30** *turma viris* LU // **37** *coepit* L // **43** *cum noto* L // **48** *et ante* LU // **50** *Proijcit* U // **51** *obsessae* L // **59** *si fremit, et longo* L; *sic fremit, et longo* U // **62** *ventre perisse bovis* LU // **74** *iugi* U // **78** *apportet* L

Ad Carolum XII, Svecorum Regem, de continuando adversus foedifragos bello:

Koska autografia ei ole tietävästi säilynyt, on tyydyttävä kahteen kopioon. Toista säilytetään Linköpingin kirjastossa *LSB W 25:8*, n. CX N. 2, lehdet 140-144. Toista kopiota säilytetään Gävlessä *Vasaskolan* n. 7. Sen variantteja ovat:

30, 44, 64, 102 *causa* // **57** *Tē* // **63:** *Regum* // **67** *causam* // **80** *Borysteneas* // **106** *aut* // **120** *sevitiam* // **124** *Gethicum* // **124** *Cossacca* // **131** *gelidam*

KIRJALLISUUSLUETTELO (HKR & ES)**OLOF HERMELININ KIRJOITUKSET (ES)**

Tämän luettelon ulkopuolelle on jätetty Olof Hermelinin kirjeet ja osa yliopistollisista *programm*-ilmoituksista. Ellei toisin mainita, kirjoitusten alkukieli on latina. Latinankielisten runojen mitoista esiintyvät Dist(ikhon), Heks(ametri), Hendec(asyllabus) ja Sapf(inen säkeistö). Aikajärjestys on vuosittainen, mikäli ajoittaminen on ollut ylipäänsä mahdollista.

Lyhenteet:

- Helander 1985 = H. Helander & I. Hermelin, "Olof Hermelins elegi om fältlivets vedermödor", Kungliga Humanistiska Vetenskaps-Samfundets i Uppsala Årsbok 1983–1984 [painettu 1985].
- Helander 1990 = H. Helander, "Olof Hermelin, *Ad Carolum XII, Svecorum regem, de continuando adversus foedifragos bello*", Kungliga Humanistiska Vetenskaps-Samfundets i Uppsala Årsbok 1989 [1990].
- Helander et alii 2010 = T. Wretö & B. E. Thomasson & H. Helander, Hecatompolis Suionum. *Svenskarnas hundra städer*, Stockholm 2010.
- Lagerlöfvii Orationes = S. Älf (toim.), *Petri Lagerlöfvii Orationes, Programmata ac Carmina Varia*, Uppsala 1780.
- Olsson = S. Olsson, *Olof Hermelin: en karolinsk kulturpersonlighet och statsman*, (väitöskirja) Lund 1953.
- Schyllberg, *Prodromus* I, II = P. Schyllberg, *Prodromus deliciarum Svecorum poëtarum*, 1. painos Uppsala 1722, sivut 1–30; 2. painos Uppsala 1733–1734 [osin käsin kirjoitettu], sivut 142–224.
- Viiding (2007) = K. Viiding & J. Orion & J. Päll (toim.), *O Dorpat, urbs addictissima Musis ... Valik 17. sajandi Tartu juhuluulet*, Tallinna 2007.

1. *Monodia in obitum Gunillae Bergiae ... Magistri Benedicti Bergii pastoris Nyedensis filiae tenellae* 1676. Dist., 26 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 145–146.
2. *Elogium catelli, qui dente lupi correptus fata generis sui explevit.* 1677. Dist., 18 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 146–147.
3. *Nicolao Lecchandro viro generosissimo Aboam profecturo, in itinere hoc carmen scripsit.* 1677. Dist., 44 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 147–149.
4. *Poenalismus MDCLXXVII. die XXVI Decembris.* 1677. Dist., 50 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 149–151.
5. *In vesperam.* 1678. Dist., 64 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 151–153.
6. *In ... fascis ... domini Johannis Gartman ... cum iterum Rector Academiae Upsaliensis renunciaretur.* 1678. Dist., 30 säettä. Painate ilman painopaikkaa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 2–3; *Prodromus* II, ss. 143–144.

7. *Fistula*. 1678. Dist., 38–50 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 153–155 (38 säettä).
8. *Manibus ... domini Andreae Kenzel*. 1679. Dist., 30 säettä. Painate ilman painopaikkaa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 1–2; *Prodromus* II, ss. 142–143.
9. *Amnestia ad Nicolaum Scultinum*. 1679. Dist., 98 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 155–159.
10. *Magisterium Philosophicum quod Candidatis Olavo Kijlberg, C. Jernelio, E. Hofsten, P. Norberg, Laurentio Alstrenii, Gabrielio Hasselbom, Erico Frykman, Danielo Lagerlöf simul gratulabatur*. 1679. Dist., 40 säettä.
- 10bis *Friare-Yra ... Herr Arvid Rosell, med ... Kerstin G. Clarenia, ett Christeliget Echtenskap fulbordade uthi Carlstad ...* 1680. Ruotsiksi, 92 säettä. Painate ilman painopaikkaa ja painovuotta.
11. *Epithalamium illustrissimo comiti Gustavo Douglas et illustrissimae virgini Beatae Margaretae Stenbock scriptum*. 1680. Dist., 96 säettä. Painate painettu Tukholmassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 4–7.
12. *Ethopoeia lugubris ad tumulum domini Benedicti Gustavi Tigerhielms ...* 1680. Dist., 52 säettä. Painate painettu ehkä Tukholmassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 7–9.
13. *Vidua domus Tigerhielmiana*. 1680. Dist., 8 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 159.
14. *Åminnelse öfwer ... Fru Maria EhrenCrantz* 1681. Ruotsiksi, 32–48 säettä. Painate painettu Tukholmassa.
15. *Miles Christianus reverendi domini Arvidi Austrenii*. 1681. Dist., 12 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 159–160.
16. *Soteria nobilissimo domino Svenoni Carlstroem Sacrae Regiae Majestatis secretario dicta*. 1681–1682. Dist., 32 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 160–161.
17. *In diss. Torstani Eurelii De admiratione*. 1682. Dist., 10 säettä. Painettu Uppsalassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 162.
18. *Genethliacon in filiam Benedicti Bergii, pastoris Nyedensis*. 1682. Dist., 26 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 162–163.
19. *In zelotypiam Johannis Fabrini* 1682. Dist., 26 säettä. Painettu Uppsalassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, s. 30.
20. *Tårar wed ... Magistri Bengt Bergii graf utgjutne*. 1683. Ruotsiksi, 12 säettä. Painate.
- 20bis *Vita solī et poli circa funus ... Magistri Benedicti Bergii ...* 1683. Painate painettu Tukholmassa.
21. *Strena ad Spegelium Episcopum Gotlandiae*. 1683. Dist., 24 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 164–165.
22. *Ad disp. Johannis Dionysii De invidia*. 1683. Dist., 8 säettä. Painattu Uppsalassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 165.
23. *Sylvestri Du Four, Instruction d'un père à son fils ruotsinnos Sede-Bok, eller kort begrep, at underwisa ungt folk til en ärbar och försichtig wandel, utaf fransöskan förswenskad af O. H.* 1683. Proosaa, 86 sivua. Painattu Tukholmassa.

24. *Epitaphium Laurentii Emzelii Pastoris & Praepositi Visnumensis*. 1683. Dist., 8 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 165–166.
- 24bis *Brude Skriff ... Herr Erik Kiörling, med ... Anna Hermelin; samt ... Herr Olof Lidberg med... Kerstin Hermelin ächtenskap bygde ...* 1683. Ruotsiksi, 92 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
25. *Equaria Celsissimi Comitis Benedicti Oxenstiernae in Rosenberg*. 1683. Dist., 14 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 166.
26. *Motala fluvius*. 1684. Dist., 4 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 167.
27. *Strena ad nobilissimum dominum Ericum Lindsciöld, nomine domini Gustavi Cronhielm*. 1684. Dist., 20 säettä.
28. *Προπεμ<π>τικὸν ad Illustrissimum Comitem Stenonem Lewenhaupt, cum ad exteras abiret*. 1684. Dist., 22 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 167–168.
29. *Isaco Lindsciöld filio propempticum*. 1684. Dist., 50–52 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 168–170.
30. *In disp. Israël Schragge De obligationibus disputanti*. 1684. Dist., 8 säettä. Painettu Uppsalassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 170.
31. *In equitatum Holmensem*. 1685. Dist., 6 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 171.
32. *Domino Magistro Elavo Magni Scrodero Lectori ... Carolstadiensi ...* 1685. Dist., 42 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 176–178.
33. *Domino Danielo Sarcovio, logices theoreticae & metaphysicae professori Dorpatensi et poëtae non incelebri*. 1685. Dist., 84 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 178–181.
34. *In horologium quinque poemata, cui parabola epulonis insculpta*. 1685. Dist., 16 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 182–183.
35. *Rogatus in coena, ut carmen de pulte facerem, haec protuli*. [1685]. Dist., 6 säettä.
36. *Elegia in obitum ... juvenis generosissimi domini Isaci Lindsciöld, patri dicata*. 1686. Dist., 140 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 183–188.
37. *Extemporaneum carmen de hepate*. 1686. Dist., 2 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 189.
38. *Ad amicos*. 1686. Hendec., 5 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 189.
39. *Manibus domini Johannis Olai, pastoris Lengumensis in Vestrogothia*. 1686. Dist., 20 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 193.
40. *Minnes-Skrift öwer Konglige Majestets ... Öwerste Amiral ... Gustaf Otto Stenbock*. 1686. Ruotsiksi, 48 säettä. Painate painettu Tukholmassa.
41. *Carmen gratulatorium ad Secretarium Regium ... Laurentium Mörling*. 1686. Dist., 18 säettä.
42. *In nuptias ... Petri Lagerlöf Professoris Upsaliensis et Elisabetae Broman*. 1686. Hendec., 74–79 säettä. Painate painettu Uppsalassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 172–175.
43. *Ad Sophiam Brenner ...* 1686. Dist., 22 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 171–172.

44. *In disp. Svenonis Vigelii Wermelandi De igne fatuo*. 1687. Dist., 22 säettä. Painettu Uppsalassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 189–190.
45. *Fägne Skrift til Hans Konglige Majestäts Tro Man ock Råd, Herr Erik Lindschöld*. 1687. Ruotsiksi, 40 säettä.
46. *Cippus sepulchralis Senatoris Regii, domini Eduardi E<h>rnstenii 1684, 13. Februarii erectus* 1687. Dist., 14 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 176.
47. *Gratulatio in diss. ... De eruptionibus vulcanicis*. 1687. Dist., 16 säettä. Painettu Uppsalassa.
48. *Minnes-Skrift öfwer Konglige Majestäts predikant under des Ijfregemente till häst, dän erwyrdige ... Gabriel Hasselbom*. 1687. Ruotsiksi, 48 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
- 48bis *Wid ... Hustru Karin AndersDotters ... Herr Nils Månssons Efferlätné Enkias jordefärd ...* 1687. Ruotsiksi. Painate painettu Tukholmassa.
49. *Domino Erico Lindsciöld, cum Principis Caroli XII gubernator renunciatus esset*. 1687. Dist., 38 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 197–198.
50. *In poëtas anagrammaticos*. 1687. Dist., 4 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 190.
51. *In poëtas anagrammaticos, quattuor alia poëmata*. 1687. Dist., 20 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 190–192.
52. *Genethliacon Elisabethae Iser*. 1687. Dist., 26 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 192.
53. *Anno 1688 in Gallum*. 1688. Dist., 4 + 2 säettä.
54. *Ad illustrissimum Comitem et Senatorem Regium, dominum Ericum Lindschioeldum*. 1688. Dist., 80 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 194–197.
55. *Åminnelse ... Herr Johan Ekegrens fordom högtälskade kiäre maka ... Christina Brehm*. 1688. Ruotsiksi, 60–64 säettä. Painate painettu Tukholmassa.
56. *Hälsobrun*. 1688. Ruotsiksi, 8 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
57. *Epitome historiae universalis in epochas digestae I–VIII*. 1690. Proosaa [käsikirjoitus].
58. *Propem<p>ticon ad illustrissimum Comitem et Senatorem Dominum Hastfer*. 1690. Dist., 30 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 198–200.
59. *Fägne Skrift til Hans Konglige Majestäts Tro Man ock Råd, Herr Erik Lindskiöld*. 1687 / 1690; ks. nro 45.
60. *Carmen in diss. Caroli Udenii De studio honoris*. 1691. Dist., 26 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 200–201.
61. *Invitatio ad orationem panegyricam 25 Novembris 1691 Dorpati habitam*. 1691. ”Ite procul curae ...”. Dist., 32 säettä. Foliokokoinen painate painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 201–202.
- 61bis *”Altera surrexit Sphinx... igneus ardet aquis”*. 1691. Dist., 8 säettä. Vrt. nro 143.
62. *Ad Carlhielmium, cum Rector Academiae Dorpatensis renunciaretur <Pacqualinuksen nimellä>*. 1691. Dist., 22 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 203–204.

63. *Strena cum rectore DEO*. 1691. Hendec., 16 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 204.
64. *In diss. Petri Barthelii De igne subterraneo*. 1691. Dist., 12 säettä. Painettu Tartossa.
65. ”*Quamvis nulla virtus ...*”. Programma 28.3.1691. Kaksi sivua käsikirjoitusta.
66. *Imitatio Horatii I Od. I*. 1691–2. Dist., 30 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 205–207.
67. *Manibus ... Bernhardi Brachel* 1692. Dist., 14 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 205.
68. *In diss. Magni Edenii De ludis Circensibus Romanorum*. 1692. Dist., 18 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 207.
69. *In Sellium praepositum et pastorem Hapsalensem* <G. Skraggen nimellä>. 1692. Dist., 34 säettä.
70. *De columnis Herculis dissertatio*. 1692. Proosaa, 72 sivua. Painettu Tartossa.
71. *In Hor. 3:22*. 1692. Heks., 8 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 210.
72. *Till Ovidii Fasti 2*. <v. 95→> 1692. Ruotsiksi, 48 säettä.
73. *Epitaphium juvenis N.N.* 1692. Sapf., 8 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 211.
74. *De aquis corrivandis emittendisq[ue] dissertatio*. 1692. Proosaa, 60 sivua. Painettu Tartossa.
75. *In diss. ... Arvidi Grund De corrivandis emittendisq[ue] aquis*. 1692. Sapf., 12 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 211–212.
76. *Til Prof. Gabriel Sjöbergs Rectorat 1693 Decembris* <S. M.:n nimellä>. Ruotsiksi, 32 säettä.
77. *Epitaphium ebriosi*. 1693. Dist., 12 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 210–211.
78. *De origine Livonorum dissertatio*. 1693. Proosaa, 39 sivua. Painettu Tartossa.
79. *Diss. ... philosophica de fato literarum*. 1693. Proosaa, 40 sivua. Painettu Tartossa.
80. *Diss. ... politica De transfugis*. 1693. Proosaa, 64 sivua. Painettu Tartossa.
81. *In diss. ... Petri Barthelii De spectris*. 1693. Sapf., 16 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 208.
82. *Memoriae ... Henrici Hakelman, Regiae Academiae Dorpatensis quaestoris ...* [1693]. Dist., 26 säettä. Painattu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 12–13.
83. *In diss. ... Oldenkopii De natura cordis humani*. 1693. Dist., 24 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 208–209.
84. *In diss. ... Gezelii De gemmis*. 1693. Dist., 4 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 209–210.
85. *Ad Salemannum, cum episcopus Revaliensis esset constitutus* <toisen nimellä>. 1693. Heks., 20 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 212–213.
86. *Invitatio in orationem Isaci Börk Dorpatensis: ”Etsi variarum linguarum peritia ...* ”3.3.1693. Proosaa, foliosivu.

87. *Invitatio in promotionem Magistrorum Dorpatensium: "In civitate bene constituta ..."* 14.3.1693. Proosaa, foliosivu.
88. *Parentatio Gustavi Carlhielm: "Si quanto majoris ..."* 25.4.1693. Proosaa, 6 sivua.
89. *Pro Laurentio Ekerato, de aestate peroratur: "Quo major nobis saevitia hyemis... "* 2.7.1693. Proosaa, käsikirjoitusta.
90. *In diss. ... Gillii Dreilichii De originario acquirendi jure ad Themidem.* 1694. Dist., 38–40 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 213–214.
91. *In sceptrum academicum celeberrimi mathematicum professoris Svenonis Dimberg.* 1694. Dist., 30 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 14–15.
92. *In fasces Academicos eiusdem <toisen nimellä>.* 1694. Dist., 8 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 215.
93. *In effigiem jucundissimi filii, domini Jonae Hermelin, praematura morte extincti.* 1694. Dist., 4 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 215.
94. *Aliter.* 1694. Dist., 4 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 215–216.
95. *Occasione verborum apud Curtium ... clementia principis erga cives brevi dissertatione expenditur.* 1694. Proosaa, 48 sivua. Painettu Tartossa.
96. *In diss. ... Arvidi Rörlingii De clementia principis.* 1694. Dist., 12 säettä. Painettu Tartossa.
97. *Praefatio in orationem Georgii Havemanni de Wiburgo.* 1694. Proosaa, 2 sivua. Painettu Tartossa.
98. *De adiaphoria in bello vulgo neutralitate diss. ... politica.* 1694. Proosaa, 28 sivua. Painettu Tartossa.
99. *Programma in orationem panegyricam 176.1694 "Ab opulentissimo Lydorum Rege ..."* Proosaa, 3 sivua. Painettu Tartossa.
100. *Praefatio in orationem panegyricam, quam habuit Otto Reinhold Ulrich 176.1694.* Proosaa, 2 sivua. Painettu Tartossa.
101. *De caritate annonae ejusque remediis diss.* 1695. Proosaa, 51 sivua. Painettu Tartossa.
102. *In diss. ... Brattii De annonae caritate <Brehmskiöldin nimellä>.* 1695. Dist., 4 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 216–217.
103. *In dissertationem Brattii De annona <Laurentius Salviuksen nimellä>.* 1695. Dist., 12 säettä. Painettu Tartossa.
104. *Diss. ... philosophica De varietate ingeniorum.* 1695. Proosaa, 38 sivua. Painettu Tartossa.
105. *In tumulum domini Petri Schlyteri senatoris Neoviensis.* 1695. Dist., 10 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 216.
106. *In quendam caprum, cujus uxor ab adultero adamantinis fibulis donata erat.* 1695. Dist., 4 säettä.
107. *Programma in orationem, 21.1.1695: "Qui literas suo pretio..."* Proosaa, foliosivu. Painettu Tartossa.

108. *In diss. ... Gudmundi Krokii De anima*. 1696. Dist., 22 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 217–218.
109. *De communione bonorum inter conjuges diss. ... juridica*. 1696. Proosaa, 46 sivua. Painettu Tartossa.
110. *In diss. ... Reinhold Johannis Boismanni De communione bonorum inter conjuges*. 1696. Dist., 4 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 223.
111. *Carmen Universitatis Dorpatensis ad beneventum Ericum Dahlberghium. Plausus et jubila*. 31.8.1696.
112. *Elegia ad ... Johannem Fischerum ..., in obitum uxoris lectissimae Rosinae Elisabethae Markthaler*. 1696. Dist., 116–118 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 218–222.
113. *Manibus beatis ... Crispini Jernfeldt ...* 1696. Dist., 82 säettä. Painate, painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 15–18.
114. *In diss. ... Andreae Borgii De libertate civili*. 1697. Dist., 10 säettä. Painettu Tartossa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 223.
115. *In sceptrum Caroli XII*. 1697. Dist., 12 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, s. 224.
116. *Das liffländische Ritterrecht*, käännetty ruotsiksi touko-joulukuussa 1697.
117. *Carmen lugubre in obitum Margaretae Dau*, 26.4.1698. Dist. [ei löydetty].
118. *Memoriae pulcherrimae indolis ac spei juvenis, Henrici Hackelmanni, qui ... aquis periit*. 1698. Dist., 18 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 23–24 ("*Tranat arundiferam ...*").
119. *In obitum Annae de Zvillingen ... ad generum ejus Danielem Clocowium*. <Clocoviuksen nimellä>. 1698. Dist., 28 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* II, ss. 224–225.
120. *Plausus ... E. Dahlberg, Academiae Dorpatensis Cancellario*. 1698. Heks., 126 säettä. Julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 18–23.
121. *Memoriae Perillustris Generosissimique Comitissae, domini Caroli Gustavi Dahlberg, Comitissae in Stropstad et cetera ...* 1698. Dist., 40 säettä. Painate painettu Tukholmassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 26–28.
122. *Manibus ... Eliae Obrecht professoris olim Regii & Skyttiani ... sacrum*. 1698. Dist., 48 säettä. Painate painettu Tukholmassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 24–26.
123. *Epitaphia laudesque ... dominae Brigittae liberae baronissae Cronhielmiae* 1698. Dist., 26 säettä. Painate painettu Tukholmassa.
124. (Anonyyminä) *Svecia antiqua et hodierna* Keskenräiseksi jäänyt työstö P. Lagerlöfin aiemman käsikirjoituksen jatkoksi: 8 + 8 sivun koepainos ilman painovuotta [Tukholma 1701].
125. *Diis manibus ... Petri Lagerlöf, eloquentiae in Academia Upsalensi Professoris et Historiographi Regii*. 1699. Dist., 66 säettä. Painate painettu Tukholmassa. Uudelleen julk. Schyllberg, *Prodromus* I, ss. 10–12.
126. (Anonyyminä) *Narva Moscorum clade nobilitata*. 1700. Dist., 8 säettä. Painate ilman painopaikkaa.

127. (Anonyyminä) *VARNA per anagramma NARVA. Narva Moscorum clade nobilitata, anno MDCC d. XX Novembris*. Kuuden runon sarja, yht. 39 säettä: "Varna Jagellonidi, Mosco sed Narva tyranno ...". 1700. Dist., 8 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
128. (Anonyyminä) "*Ebria perjuro cum staret Varna cruore ...*". 1700. Dist., 6 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
129. (Anonyyminä) *De Narva Moscorum clade nobilitata. Lechiadum fecit rex Varnam ...*. Dist., 10 säettä. Kenties Hermelinin runo. Painate ilman painopaikkaa.
130. *In duces Crojum continuis cladibus memorabilem, cum in castris Moscorum a Svecis caperetur*. 1700. Dist., 6 säettä.
131. (Anonyyminä) *Examen causarum ...* [1700]. Proosaa, 80 sivua. Painettu ilmeisesti Tukholmassa.
132. (Anonyyminä) *Veritas a calumniis vindicata ... manifestantur*. 1700. Proosaa, 142 + 38 sivua. Painettu ilmeisesti Tukholmassa.
133. (Anonyyminä) *Responsoria equitis Poloni in Svecia degentis ad amicum in Polonia*. [1700]. Proosaa, 4 sivua. Painettu Riiassa.
134. *In victorias Caroli XI Regis Svecorum: Fortia Sarmaticis ...*. 1701. Dist., 10 säettä.
135. (Anonyyminä) *Clades Saxonum ...* 1701. Dist., 16 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
136. (Anonyyminä) *In Mitoam ...* 1701. Dist., 34 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
137. (Anonyyminä) *Gratulatio ad urbem Rigam ...* 1701. Dist., 78–80 säettä, mukanaan *Clades Saxonum* ja *In Mitoam*. Painate ilman painopaikkaa.
138. (Anonyyminä) *Ett bref, skrifvet ifrån Hag til en i Frankfurt, angående det ryska fridsbrottet med Sverige, ock des orsaker, som den i Hag warande ryske gesanten hafwer andraget; af fransöskan öfwersatt ...* 1701. Ruotsinnos, 24 sivua. Painettu Tukholmassa.
139. (Anonyyminä) *Discussio criminationum ... 1700* [1701]. Proosaa, 122 sivua. Painettu Tukholmassa.
140. (Anonyyminä) *Eubuli Aquilonii epistola ad amicum ...* 1701. Proosaa, 16 sivua. Painettu ehkä Tukholmassa.
141. *Dunimunda recepta*. 1701. Dist., 8 säettä.
142. (Anonyyminä) *Oratio ad bonos et cordatos reipublicae cives* [1702]. Proosaa, 12 foliosivua. Painattu ilman painopaikkaa.
143. *Epigramma quinque elegorum* ilman otsikkoa, alkaa: "*Altera surrexit Sphinx in Thebaidos agris*". 1702, Dist., 10 säettä.
144. (Anonyyminä) *Ad tumulum fortissimorum equitum Gothicorum ...* 1702. Dist., 10 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
145. (Anonyyminä) *In epistolam regis Poloniae ...* [1702]. Proosaa, 20 sivua. Painattu ilman painopaikkaa.
146. (Anonyyminä) *Ad tumulum ... Magistri Johannis Tingvalli ...* 1702. Dist., 34 säettä. Painate painettu Tukholmassa.

147. (Anonyyminä) *Ad eminentissimum Cardinalem et Primatem Poloniae Principem Radziecouscium*. 1702. Dist., 18 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
148. (Anonyyminä) *Ad verba Cardinalis, cum in illius honorem propinasset, "Qvi est le grand guide à la gloire"*. 1702. Ranskaksi, 8 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
149. (Anonyyminä) *Agnus Poloniae Primitialis ad invictum Scandinaviae Leonem*. 1702. Dist., 4 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
150. (Anonyyminä) *Dorsinicia incendio e<r>epta, perpetuum Regiae clementiae monumentum*. [1702]. Dist., 10 säettä [kaksi runoa]. Painate ilman painopaikkaa.
151. (Anonyyminä) *Carolus XII Saxonum ad Pultoviam victor*. 1703. Dist., 32 + 8 säettä. Ehkä puolalaisen kardinaaliprimaksen Radziecousciuksen runo. Painate ilman painopaikkaa.
152. (Anonyyminä) *Cati Irenaei epistola ad amicum, de causis pacem in Polonia remorantibus*. 1703. Proosaa, 22 sivua. Painettu ilman painopaikkaa.
153. (Anonyyminä) *In Toruniam captam* 1703. Dist., 14 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
154. *Ad tumulum doctoris Johannis Gruvii, qui in Polonia obiit*. 1703. Dist., 10 säettä.
155. *In eundem Johannem Gruvium in insula Vistulae sepultum*, 1703, Dist., 12 säettä.
156. *Ad Maurum Hortensem, elegia de incommodis vitae castrensis*. 1703. Dist., 78 säettä. Julkaistu H. Helander & I. Hermelin, 1985.
157. *In Naufragium Saxonum, cum in Sveciam trajicerent*. 1703. Dist., 22 + 2 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
158. *In Saxones Thorunenses*. 1703. Dist., 12 säettä.
159. *Ad Scotnicanam domum, ubi aeger decubuit Secretarius O. Hermelin*. 1703. Dist., 16 säettä.
160. (Anonyyminä) *Nobilis Poloni epistola ad amicum Varsaviae commorantem* 1704. Proosaa, 24 sivua. Painettu ilman painopaikkaa.
161. (Anonyyminä) *Ad invictissimum Svecorum Regem Carolum XII de capta Leopoli*. 1704. Dist., 38 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
162. (Anonyyminä) *Equitis Poloni epistola de potestate pontificis Romani* 1705. Proosaa, 24 sivua. Painettu ilman painopaikkaa.
163. *In coronationem Serenissimi Regis Stanislai Primi, cum Varsaviae solenni ritu diadema Polonicum sumeret*. 1705. Dist. 32 säettä.
164. *Memoriae equitis Poloni sacrum, cujus scriptum contra Pontificem Romanum ... jussu Regis Augusti exustum*. 1706. Dist., 38 säettä. Painate painettu Varsovassa.
165. *In auctorem cujusdam poematis De Carolo dethronisante. Emblema: Bubo ex alto detrusus, rostrum fimo defixum tenet, cum lemmate "Obscaenae praemia linguae"*. 1706. Dist., 16 säettä.
166. *In auctorem carminis De Carolo dethronisante*. 1706. Dist., 16 säettä. "Forte caballini ..."
167. *De praeliis ad Hogstediam et Frauenstadium*. 1706. Dist., 20 säettä.

168. *Ad Carolum XII ... de continuando adversus foedifragos bello*. 1706. Dist., 134 säettä. Julk. H. Helander 1990.
169. *Illustrissimi ... Olavi Hermelini ... responsio ad illustrissimos ac excellentissimos legatos Sacrae Regiae Majestatis Poloniae ... ob conciliatam pacem 7-1711. ...* 1706. Proosaa. Painettu ehkä Tukholmassa.
170. (Anonyyminä) *Oratio gratulatoria ad Regem Poloniae Stanislaum* 1706. Proosaa.
171. *En officiell kommuniké om Sveriges tvister med kejsaren*. 1707. Ruotsinkielistä proosaa. Painettu teoksessa: S. Bring, *Skrifter tillägnade Pehr Gustaf Eklund*, Lund 1911.
172. (Anonyyminä) *Ad Vabissam amnem de strage Moscorum, prope oppidum Holowsin ...* 1708. Dist., 44–78 säettä. Painate painettu kolmesti.
173. *In Vepricam, a Svecis captam et exustam* 1709. Dist., 32 säettä

Tarkemmin ajoittamattomia Hermelinin runoja

174. *På en frånvarande wäns dag*. Ruotsiksi, 16 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
175. *Grift-Runa öfver en ärlig Bonde* Ruotsiksi, 40 säettä.
176. *"Tangit Hyanthaes si vatum cura sorores ..."*. Dist., 16 säettä.
177. *"Si nondum longo satiasti pectora luctu ..."*. Dist., 14 säettä.
- 177bis *"Du aldraljufste ort ..."*jne. Ruotsiksi, 14 säettä.
- 177ter *Pompejus egregius canis. Invictissimo Svecorum Regi merito canis*, alkaa: *"Hic est qui dominum ..."* Dist., 8 säettä.

Epävarmaa, ovatko Hermelinin kirjoittamia runoja

178. *Ad Carolum XII Vandalorum et Gothorum Regem Invictissimum*, alkaa: *"O qui Vandalicas acies ..."*.
179. *Ad clarissimum virum dominum Ebel, Serenissimi Ducis Brunswegiae et Luneburgi consiliarium et archiatrum ...*
180. *Ad Carolum Svecorum Regem XII genius Alemanniae*, alkaa: *"Flos rutilans Regum"*jne.
181. *"Axe sub Arctoo, tarda quo[d] mole Bootes.*
- 181bis (Anonyyminä) *Acclamatio ad Augustissimum Sueciae Regem, Carolum Duodecimum, super liberata Narva, et memorabili ad omnem posteritatem Moscorum clade, die XX Novembris anni Secularis*. 1700. Dist., 58 säettä. Painate ilman painopaikkaa.
- 181ter *"Hör hur den swenske Mars ..."*. 9.7.1702. Ruotsiksi [Strängnäs].

Julkaisemattomia tai viimeistelemättömiä Hermelinin kirjoituksia

182. Viimeistelemätön runo Johannes Columbukselle, painettavaksi Tukholmassa 1680.
 183. *Diss. ... De processu summario*. Proosaa.
 184. *Apophthegmata Svionum*. Proosaa, 13 sivua.
 185. *Exercitium oratorium De ferro*, 1677–1680. Proosaa, 15 sivua.
 186. *Oratio De felicitate Livoniae sub imperio Sveonum*. 1690. Proosaa, 18 sivua.
 187. *Panegyricus in natalem Caroli XI Regi Sveciae dictus anno 1691 die 25 Novembris*. Proosaa, 30 sivua.
 188. *Programma in orationem Olavi Hermelini*. 18.12.1692. Proosaa, foliosivu.
 189. *Programma in orationem O.R. Strömfeldt*. 25.7.1693. Proosaa, foliosivu.
 190. *Oratio in promotione magistrorum*. 7.3.1693. Proosaa.
 191. *Programma Jubilaei Concilii Upsaliensis*. 18.2.1693. Proosaa, foliosivu.
 192. *Oratio in funere Udalricae Eleonorae Reginae Svecorum / in funere serenissimo Reginae Ulricae Eleonorae*, 1693. Proosaa.
 193. *Oratio De encomio gentis Livonicae ...*, v. 1693 kesäkuussa O. R. Strömfeltin nimellä, [julkaisematon]. Proosaa, 10 sivua.
 194. *Oratio De incrementis literarum per Septentrionem*. Proosaa.
 195. *Vindiciae pro ingeniis Septentrionalium, quod ad studia literarum non minus quam armorum sunt apta*. Proosaa, 16 sivua.
 196. *Oratio De dignitate / dignitatibus ordinis academici*.
 197. *Oratio De studio Juris Romani et Patrii conjungendo*. Proosaa, 26 sivua.
 198. *Hecatompolis Svecorum / Svionum, sive centum urbes Sveciae, carmine elegiaco consignatae*,
 nytemmin julkaistu. Toim. H. Helander et alii, 2010.
 199. *Historia Academiae Dorpatensis*. Proosaa.
 200. *Vermia Nova & Antiqua* [aloitettu vuonna 1686]. Proosaa.
 201. *De antiquo Sveonum imperio et jure in Livoniam*. Proosaa.
 202. *De infantibus expositiis tractatus*. Proosaa.
 203. *Syntagma de trophaeis veterum*. Proosaa.
 204. *Heroës Sveciae, seu vitae excellentium virorum, qvorum consiliis armisque res Suedica hõc saeculõ crevit*. Proosaa.
 205. *Epistolae Heroidum Svecicarum, rhythmis vernaculis et cetera*.
 206. *Deliciae poëtarum Suecorum seu praestantissimorum e gente Suecica poëtarum carmina uno alterove volumine edenda* [yhdessä O. Celsiuksen kanssa aloitettu].
 207. *De Musarum cum Marte commercie*. Proosaa.
 208. *Fragmenta praelectionum in jus naturae, eloquentiam & Horatium*. Proosaa.
 209. Ludovici Guicciardinin *Horae subsecivae* -proosateoksen latinannos aloitettu (1689).
 210. *Captiones quaedam de jure naturae*.
 211. *Dispositiones quaedam oratoriae*.
 212. *Annotationer öfwer Landslagen*.
 213. *Epistolarum <exempla>*. Proosaa, 18 sivua.
 214. *Methodus studiorum brevior*. Proosaa, 15 sivua.
 215. *Dispositio orationis in laudem Viburgi*. Proosaa, 2 sivua.
 216. *Oratio quod bonarum literarum scientia ad rem militarem sit utilis*. Proosaa, 2 sivua.
 217. *Oratio in laudem Uplandiae*. Proosaa, 2 sivua.
 218. *Notata non nulla ... dum publicè Odas Horatii agressus est Dorpati*. 1691. Proosaa, 16 sivua.

Aakkosellinen luettelo henkilöistä, joille Hermelin on omistanut runoja

Alstrenius, Lars (kandidaatti) 1679	= 10
Austrenius, Arvid 1681	= 15
Barthelius, Petrus (väitöskirj.) 1691	= 64
Barthelius, Petrus (väitöskirj.) 1693	= 81
Bergius, Bengt 1683	= 20
Bergius, Bengtin tytär 1682	= 18
Bergius, Gunilla 1676	= 1

Böisman, Reinhold (väitösk.) 1696	= 110
Borgh, Andreas (väitöskirj.) 1697	= 114
Brachel, Bernhard 1692	= 67
Bratt, Daniel (väitöskirj.) 1695	= 102 & 103
Brehm, Christina 1688	= 55
Brenner, Sophia 1686	= 43
Broman, Elisabet 1686	= 42
Börk, Isak (puheessa) 1693	= 86
Carlhielm, Gustaf 1691	= 62
Carlhielm, Gustaf 1693	= 88
Carlström, Sven (kunink. siht.) 1681	= 16
Columbus, Johannes 1680	= 182
Cronhielm, Brita 1698	= 123
Cronhielm, Gustaf 1684	= 27
de Croy, Charles Eugène 1700	= 130
Dahlberg, Carl Gustaf 1698	= 121
Dahlberg, Erik 1696	= 111
Dahlberg, Erik 1698	= 120
Dau, Margareta 1698	= 117
Dimberg, Sven 1694	= 91 & 92
Dionysius, Johannes 1683	= 22
Douglas, Gustaf 1680	= 11
Dreilick, Gilius (väitöskirja) 1694	= 90
Edenius, Magnus 1692	= 68
Ehrencrantz, Maria 1681	= 14
Ehrnsteen, Edvard 1687	= 46
Ekegren, Johan 1688	= 55
Emzelius, Laurentius 1683	= 24
Eurelius, Torsten 1682	= 17
Fabrin, Johan 1682	= 19
Fischer, Johann 1696	= 112
Frykman, Erik (kandidaatti) 1679	= 10
Gardtman, Johan 1678	= 6
Gezelius, Johan (väitöskirja) 1693	= 84
Grund, Arvid (väitöskirja) 1692	= 75
Gruvius, Johannes 1703	= 154 & 155
Hakelman, Henricus (kveestori) 1693	= 82
Hakelman, Henrik (opiskelija) 1698	= 118
Hasselbom, Gabriel (kand.) 1679	= 10
Hasselbom, Gabriel (pastori) 1687	= 48
Hastfer, Johan (kenraaliku.) 1690	= 58
Hermelin, Anna 1683	= 24bis
Hermelin, Jonas 1694	= 93 & 94
Hermelin, Kerstin 1683	= 24bis
Hofsteen, E. (kandidaatti) 1679	= 10
Hortensis, Maurus 1703	= 156
Iser, Elisabet 1687	= 52
Jernelius, C. (kandidaatti) 1679	= 10
Jernfelt, Crispin 1686	= 113
Kaarle XI (kuningas) 1691	= 61
Kaarle XI (kuningas) 1691	= 187
Kaarle XI (kuningas) 1701	= 134
Kaarle XII (kuningas) 1697	= 115
Kaarle XII (kuningas) 1700	= 177ter
Kaarle XII (kuningas) 1703	= 151
Kaarle XII (kuningas) 1704	= 161
Kaarle XII (kuningas) 1706	= 168

Kenzel, Andreas 1679	= 8
Kijlberg, Olof (kandidaatti) 1679	= 10
Kiörling, Erik 1683	= 24bis
Krook, Gudmund (väitöskirj.) 1696	= 108
Lagerlöf, Daniel (kandidaatti) 1679	= 10
Lagerlöf, Petrus 1686	= 42
Lagerlöf, Petrus 1699	= 125
Lechander, Nils 1677	= 3
Lewenhaupt, Sten 1684	= 28
Lidberg, Olof 1683	= 24bis
Lindschöld, Erik 1684	= 27
Lindschöld, Erik 1687/1690	= 45/59
Lindschöld, Erik 1687	= 49
Lindschöld, Erik 1688	= 54
Lindschöld, Isak 1684	= 29
Lindschöld, Isak 1686	= 36
Markthaler, Rosina Elisabeth 1696	= 112
Mörling, Lars 1686	= 41
Norberg, P. (kandidaatti) 1679	= 10
Obrecht, Elias 1698	= 122
Olai, Johannes 1686	= 39
Oldekop, Johannes (väitöskirj.) 1693	= 83
Oxenstierna, Bengt 1683	= 25
Radziejowski, Mikael (kardin.) 1702	= 147 & 148
Rörling, Arvidus (väitöskirj.) 1694	= 96
Salemannus, Joachim 1693	= 85
Sarcovius, Daniel 1685	= 33
Schlüter, Peter 1695	= 105
Schreuder, Elof 1685	= 32
Schultin, Nils 1679	= 9
Sellius 1692	= 69
Sjöberg, Gabriel 1693	= 76
Skragge, Israel 1684	= 30
Spegelius, Haquin (piispa) 1683	= 21
Stanislaus I (Puolan kuningas) 1705	= 163
Stenbock, Beata 1680	= 11
Stenbock, Gustaf Otto 1686	= 40
Tigerhielm, Bengt Gustaf 1680	= 12
Tingvall, Johan 1702	= 146
Undén, Carl 1691	= 60
Vigelius, Sven 1686	= 44
Zwillingen, Anna 1698	= 119

Runoja tuntemattomille

"Altera surrexit Sphinx..." 1691	= 61bis
Eques Polonus 1706	= 164

Hermelinin kirjoituksia, joita ei ole omistettu tietyille henkilöille

<i>Adiaphoria</i> (väitöskirja) 1694	= 98
<i>Agnus Poloniae primitialis</i> 1702	= 149
<i>Amici</i> 1686	= 38
<i>Annotationer öfwer Landslagen</i>	= 212
<i>Apophthegmata Svionum</i>	= 184
<i>Aquae corrivandae</i> (väitösk.) 1692	= 74

<i>Auctor carminis de Carolo...</i> 1706	= 166
<i>Auctor poematis de Carolo...</i> 1706	= 165
<i>Boni et cordati reipubl. cives</i> 1702	= 142
<i>Caper</i> 1695	= 106
<i>Captiones quaedam de jure naturae</i>	= 210
<i>Caritas annonae</i> (väitöskirja) 1695	= 101
<i>Catellus</i> 1677	= 2
<i>Cati Irenaei epist. ad amicum</i> 1703	= 152
<i>Clades Saxonum</i> 1701	= 135
<i>Clementia principis</i> (väitösk.) 1694	= 95
<i>Columnae Herculis</i> (väitösk.) 1692	= 70
<i>Communio bonorum</i> (väitösk.) 1696	= 109
<i>De antiquo Sveonum imperio et jure</i>	= 201
<i>De infantibus espositiis tractatus</i>	= 202
<i>De Musarum cum Marte commercie</i>	= 207
<i>De processu summario</i> (väitöskirja)	= 183
<i>De trophaeis veterum syntagma</i>	= 203
<i>Deliciae poëtarum Svecorum</i>	= 206
<i>Discussio criminationum</i> 1700	= 139
<i>Dispositio orat. in laudem Viburgi</i>	= 215
<i>Dispositiones quaedam oratoriae</i>	= 211
<i>Dorsinicia incendio erepta</i> 1702	= 150
<i>En officiell kommuniké...</i> 1707	= 171
<i>Epigramma quinque elegorum</i> 1702	= 143
<i>Epistolae Heroïdum Svecicarum</i>	= 205
<i>Epistolarum exempla</i>	= 213
<i>Epitaphium ebriosi</i> 1693	= 77
<i>Epitaphium juvenis</i> 1692	= 73
<i>Epitome historiae universalis</i> 1690	= 57
<i>Equitatus Holmensis</i> 1685	= 31
<i>Equitis Poloni epistola</i> 1705	= 162
<i>Eruptiones vulcanicae</i> (väitös) 1687	= 47
<i>Ett bref, skrifvet ifrån Hag</i> 1701	= 138
<i>Eubuli Aquilonii epistola</i> 1701	= 140
<i>Examen caesarum</i> 1700	= 131
<i>Exercit. oratorium de ferro</i> 1677–80	= 185
<i>Fatum literarum</i> (väitöskirja) 1693	= 79
<i>Fistula</i> 1678	= 7
<i>Fragmenta praelectionum</i>	= 208
<i>Gallus</i> 1688	= 53
<i>Gratulatio ad urbem Rigam</i> 1701	= 137
<i>Grift-Runa öfver en ärlig Bonde</i>	= 175
<i>Guicciardini Horae Subsecivae Lat.</i>	= 209
<i>Hecatompolis Svionum</i>	= 198
<i>Hepar</i> 1686	= 37
<i>Heroës Sveciae</i>	= 204
<i>Historia Academiae Dorpatensis</i>	= 199
<i>Horatii III,22</i> 1692	= 71
<i>Horologium</i> 1685	= 34
<i>Hälsobrun</i> 1688	= 56
<i>Imitatio Horatii I,1</i> 1691/2	= 66
<i>In epistolam regis Poloniae</i> 1702	= 145
<i>In fasces academicos</i> 1694	= 92
<i>Magisterium philosophicum</i> 1679	= 10
<i>Memoria equitis Poloni</i> 1706	= 164
<i>Methodus studiorum brevior</i>	= 214
<i>Mittoa</i> 1701	= 136
<i>Motala fluvius</i> 1684	= 26

<i>Narva Moscorum clade nobil.</i> 1700	= 126 & 129
<i>Naufragium Saxonum</i> 1703	= 157
<i>Nobilis Poloni epistola ad amicum</i>	= 160
<i>Notata non nulla ad Odas Horatii</i>	= 217
<i>Oratio ad Regem Poloniae</i> 1706	= 170
<i>Or. de bonarum litterarum scientia</i>	= 216
<i>Or. de dignitate ordinis Academici</i>	= 196
<i>Or. de encomio gentis Livonic.</i> 1693	= 193
<i>Or. de felicitate Livoniae</i> 1690	= 186
<i>Or. de incrementis literarum</i>	= 193
<i>Or. de studio Juris Romani et Patrii</i>	= 197
<i>Or. in funere Udalricae Eleon.</i> 1693	= 192
<i>Or. in laudem Uplandiae</i>	= 217
<i>Or. in promotione magistrorum</i> 1693	= 190
<i>Origo Livonorum</i> (väitöskirja) 1693	= 78
<i>Ovidii Fasti II</i> 1692	= 72
<i>Poenalismus</i> 1677	= 4
<i>Poëtae Anagrammatici</i> 1687	= 50
<i>Poëtae Anagrammatici, IV alia</i> 1687	= 51
<i>Pompeius egregius canis</i>	= 181ter
<i>Proelia ad Hogstediam et ...</i> 1706	= 167
<i>Programma in jubil. concilii</i> 1693	= 191
<i>Progr. in orationem Hermelini</i> 1692	= 188
<i>Progr. in orationem Strömfeldt</i> 1693	= 189
<i>Promotio magistrorum</i> 1693	= 87
<i>Puls</i> 1685	= 35
<i>På en frånvarande wäns dag</i>	= 174
<i>Responsio ad legatos ...</i> 1706	= 169
<i>Responsoria equitis Poloni</i> 1700	= 133
<i>Ritterrecht</i> (saksannos) 1697	= 116
<i>Saxones Thorunenses</i> 1703	= 158
<i>Scotnicana domus</i> 1703	= 159
<i>Sede-Bok</i> (käännetty ranskasta) 1683	= 23
<i>Strena</i> 1691	= 63
<i>Svecia antiqua & hodierna</i> 1701	= 124
<i>Torunia capta</i> 1703	= 153
<i>Transfugi</i> (väitöskirja) 1693	= 80
<i>Tumulus fortissimorum equitum</i> 1702	= 144
<i>Vabissa</i> 1708	= 172
<i>Varietas ingeniorum</i> (väitösk.) 1695	= 104
<i>Varna per anagramma Narva</i> 1700	= 127 & 128
<i>Veprica</i> 1709	= 173
<i>Veritas a calumniis vindicata</i> 1700	= 132
<i>Vermia nova et antiqua</i> 1686-	= 200
<i>Vespera</i> 1678	= 5
<i>Vidua domus Tigerhielmiana</i> 1680	= 13
<i>Vindiciae pro ingeniis Septentrional.</i>	= 195
<i>Wiburgum</i> 1694	= 97

LÄHDEKIRJALLISUUS (HKR)

- Anttila, Tero 2014. *The Power of Antiquity. The Hyperborean Research Tradition in Early Modern Swedish Research on National Antiquity*, Acta Universitatis Ouluensis. B 125, Humaniora.
- A History of Nordic Neo-Latin Literature* 1995. Edited by Minna Skafté Jensen. Odense University Press, Odense.
- Aspelin, Henrik Emanuel 1882. *Lehtiä Waasan kaupungin historiasta*. Diss. Helsinki.
- Auhagen, Ulrike – Schäfer, Eckart (hrsg.) 2001. *Lotichius und die römische Elegie*. Narr, Tübingen.
- Bengtsson, Frans G. 1936. *Karl XII:s levnad 2. Från Altranstädt till Fredrikshall*. Holger Schildt, Helsingfors.
- Bengtsson, Frans G. 1989. *Karoliner*. Frans G. Bengtsson-sällskapets skriftserie 1. Frans G. Bengtsson-sällskapet, Lund.
- Berggren, Maria 1994. *Two Panegyrics in Verse. Andreas Stobaeus*. Studia Latina Upsaliensia. Uppsala, Acta Universitatis Upsaliensis.
- Bergh, Birger 1973. Reformations- och stormaktstidens svenska latindiktning. *Den levande antiken. Uppsatser om den klassiska traditionen i litteraturen*. Red. Birger Bergh et al. Prisma, Stockholm. S. 9-32.
- Berthelius, Per-Henrik 1988. *Min bohustländska bokhistoria*. Förlag Båtdokumentationsgruppen, Göteborg.
- Bure, Anders 1985. *Pohjoismaiden kuvaus v. 1626*. Suomennos, johdanto, selitykset Tuomo Pekkanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Bäckstedt, Eva 2005. Latinsk handskrift tolkad efter 300 år. *Svenska Dagbladet* 29.1.2005.
- Classen, Carl Joachim 1980. *Die Stadt im Spiegel der Descriptiones und Laudes urbium in der antiken und mittelalterlichen Literatur bis zum Ende des zwölften Jahrhunderts*. Beiträge zur Altertumswissenschaft 2. Olms, Hildesheim.
- Dahlberg, Erik 1963-1970. *Teckningarna till Svecia Antiqua et Hodierna*. I-IV. (toim. Sigurd Wallin) Stockholm, Nordisk rotogravyr.
- Eimer, Gerhard 1961. *Die Stadtplanung im schwedischen Ostseereich. 1600-1715*. Mit Beiträgen zur Geschichte der Idealstadt. Vaitöskirja, Stockholm. Svenska Bokförlaget / Bonniers, Stockholm.
- Enbuske, Matti 2018. An Ideological Attempt to Create a Swedish Superpower in the 1600s – the Tornio Valley Rune Stone as a Part of Gothicism Historiography. *Transcultural Encounters II. Understanding Humans in Change. Studia Historica Septentrionalia 80, Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys Societas Historica Finlandiae Septentrionalis*, Rovaniemi 2018, S. 389-404.
- Englund, Peter 1989. *Pultava*. Suomentanut Seppo Hyrkäs. Art House, Helsinki. (Ruotsalainen alkuteos 1988).
- Englund, Peter 1993. *Ofredsår*. Om den svenska stormaktstiden och en man i dess mitt. Atlantis, Stockholm.
- Erudition and Eloquence. The Use of Latin in the Countries of the Baltic Sea (1500-1800)*. 2003. Edited by O. Merisalo and R. Sarasti-Wilenius. Suomalaisen Tiedeakateman Toimituksia Humaniora 325. Academia Scientiarum Fennica, Helsinki.

Flinck [Linkomies], Edwin 1916. Kaksi 1600-luvulla kirjoitettua runoa Raumasta ja Porista. *Satakunta IV*. Helsinki. S. 116-123.

Flinck [Linkomies], Edwin 1926. Satakuntalainen latinankielinen runoilija 1600-luvulla. *Satakunta VI*. Helsinki. S. 134-141.

Gyldenstolpe, Michael Olai (Wexionius) 1650. *Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum*. Aboa.

Harrison, Dick 2021. *Sveriges stormaktstid*. Historiska Media, Lund.

Hartigan, Karelisa 1979. *The Poets and the Cities. Selections from the Anthology about Greek Cities*. Beiträge zur klassischen Philologie 87. Meisenheim am Glan, Verlag Anton Hain.

Haveman, Georg 2003. Oratio de Celeberrima Carelorum Civitate Wiburgo – Havemanin ylistys Viipurille. Suomentaneet ja jälkisanan kirjoittaneet H.K. Riikonen ja Marjatta Riikonen. *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 14*. Helsinki. S. 12-42.

Heidenstam, Verner von (1961). *Karoliinit*. Suomentanut Martti J. Raitio. Toinen painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki. (Ruotsalainen alkuteos 1897-1898).

Heikkinen, Reijo 2004. *Kajaanin linna. Västinki vuosisatojen virrassa*. Kainuun Museo ja Lönnrot-instituutti, Jyväskylä.

Helander, Hans 1989. Olof Hermelin Ad Carolum XII, Svecorum Regem, de continuando adversus foedifragos bello [1703]. *Annales Societatis Litterarum Humaniorum Regiae Upsaliensis* 1989. S. 57-86.

Helander, Hans 2004. *Neo-Latin Literature in Sweden in the Period 1620-1720. Stylistics, Vocabulary and Characteristic Ideas*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Latina Upsaliensia 29. Uppsala.

Helander, Hans 2011. Den lärda frun och de lärdes språk. Latindiktning i senkarolinsk tid. *Wår lärda Skalde-Fru. Sophia Elisabet Brenner och hennes tid*. Redaktion: Valborg Lindgärde – Arne Jönsson – Elisabet Göransson. Lund. S. 267-283.

Helander, Hans – Johannesson, Kurt 2018. *Kommentar till översättningen (av Johannes Magnus' Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus)*. Stockholm.

Hermelin, Ingeborg – Helander, Hans 1985. Olof Hermelins *Elegi om fältlivets vedermödor*. *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 1983-1984*. S. 43-66.

Hermelin, Olof 2010. *Hecatompolis Suionum. Svenskarnas hundra städer*. I översättning av Tore Wretö, latinsk textetablering av Bengt E. Thomasson, kommentar av Hans Helander. Atlantis, Stockholm.

Ijsewijn, Jozef 1990. *Companion to Neo-Latin Studies. Part I. History and Diffusion of Neo-Latin Literature*. Second entirely rewritten edition. Supplementa Humanistica Lovaniensia V. Leuven University Press / Peeters Press, Louvain.

Ijsewijn, Jozef – Dirk Sacré 1998. *Companion to Neo-Latin Studies. Part II. Literary, Linguistic, Philological and Editorial Questions*. Second entirely rewritten edition. Supplementa Humanistica Lovaniensia XIV. Leuven, Leuven University Press.

Jaakkola, Jalmari 1958. *Porin historia I-II*. Porin kaupunki, Pori.

Jaanson, Ene-Lille 2000. *Tartu ülikooli trükikoda 1632–1710: ajalugu ja trükisten bibliograafia = Druckerei der Universität Dorpat 1632–1710: Geschichte und Bibliographie der Druckschriften*. Tartu Ülikooli Raamatukogu. Tartu.

Jensen, Minna Skafte (ed.) 1995. *A History of Nordic Neo-Latin Literature*. Odense University Press, Odense.

Johannesson, Kurt 1968. *I polstjärnans tecken. Studier i svensk barock*. Lychnos-bibliotek 24. Almqvist & Wiksell, Stockholm, Göteborg, Uppsala.

Johannesson, Kurt 2018. Översättning av Johannes Magnus' *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus*. Stockholm.

Juslenius, Daniel 1988. *Vanha ja uusi Turku*. Suomentaneet Tuomo Pekkanen ja Virpi Seppälä-Pekkanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Juslenius, Daniel 2005 *Aboa vetus et nova*. Vanha ja uusi Turku, *Åbo förr och nu, Turku Old and New*. Lat. toimittanut Outi Kaltio; kääntäjinä Tuomo Pekkanen ja Virpi Seppälä-Pekkanen, Frans Johan Rabbe ja Laura Mattson sekä Gerard McAlester. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Justander, Samuel Eriki 1679. *Oratio brevis de quibusdam antiquitatibus Abogicis, urbisque situatione*. Aboa.

Kajanto, Iiro 1989. *Humanism in a Christian Society I. The Attitude to Classical Mythology and Religion in Finland 1640-1713*. Suomalaisen Tiedeakatemia Toimituksia B 248. Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki.

Kajanto, Iiro 2000. *Latina, kreikka ja klassinen humanismi Suomessa keskiajalta vuoteen 1828*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Karonen, Petri 2014. *Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. 4. uudistettu painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Kaukovalta, Kyösti 1961. *Uudenkaupungin historia. Ensimmäinen osa*. 2. p. Uudenkaupungin kaupunki, Uusikaupunki. (Sis. Liitteessä II suomennoksen Gabriel Lepuksen (Laguksen) oraatiosta otsikolla Pieni puhe Uudestakaupungista).

Kepsu, Saulo 1995. *Pietari ennen Pietaria. Nevansuun vaiheita ennen Pietarin kaupungin perustamista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kivistö, Sari 2014. *The Vices of Learning. Morality and Knowledge at Early Modern Universities*. Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, Volume 48. Brill, Leiden / Boston.

Kivistö, Sari 2019. *Lucubrations Neolatinae. Readings of Neo-Latin Dissertations and Satires*. Commentationes Humanarum Litterarum 134. Societas Scientiarum Fennica, Helsinki.

Korhonen, Tua 2004. *Ateena Auran rannoilla: Humanistikreikkaa Kuninkaallisesta Turun akatemiasta*. Diss. Helsinki, <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-1812-7>.

Laasonen, Pentti 2009. *Vanhan ja uuden rajmaastossa. Johannes Gezelius nuorempi kulttuurivaikuttajana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Lagerborg, Rolf 1915. *Ur Hecatompolis Suionum. Ett apropos till våra stadshistorier. Studier tillägnade Arvid Hultin på hans sextioårsdag den 3 augusti 1915*. Helsingfors. S. 112-125.

Laine, Esko M. 1997. *Turun akatemia oraatiokirjallisuus 1600-luvulla. Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja*. Toimittanut Tuija Laine. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 24-44.

Lepus, Gabriel Josephi (Lagus) 1663. *Oratiuncula Neostadii descriptionem, veraque ac digna encomia repraesentans*. Aboa.

Lilja, Sven 2000. *Tjuvehål och stolta städer. Urbaniseringens kronologi och geografi i Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal*. Stads- och kommunhistoriska institutet, Stockholm.

Liljegren, Bengt 2000. *Karl XII. En biografi*. Historiska media, Lund.

Liljegren, Bengt 2003. *Kaarle XII. Soturikuninkaan elämä*. Suomentanut Matti Kettunen. Suomen klassikkokustannus, Helsinki.

Lindberg, Bo 1984. *De lärdes modersmål. Latin, humanism och vetenskap i 1700-talets Sverige*. Gothenburg studies in the history of science and ideas 5. Göteborg.

Lindberg, Bo 1993. *Europa och latinet*. Natur och Kultur, Stockholm.

Lindberg, Bo 1997. *Eurooppa ja latina*. Suomeksi toimittanut Osmo Pekonen, viimeisen luvun kirjoittanut Teivas Oksala. Atena, Jyväskylä.

Lindberg, Bo 2003. Latein und Grossmacht. Das Latein im Schweden des 17. Jahrhunderts. *Germania latina. Latinitas teutonica. Politik, Wissenschaft, humanistische Kultur vom späten Mittelalter bis in unsere Zeit*. Band 2. Herausgegeben von Eckhardt Keßler und Heinrich C. Kuhn. Wilhelm Fink Verlag, München. S. 679-692.

Lindgärde, Valborg 2009. *Samlade dikter av Sophia Elisabeth Brenner. Första delen*. Poetiske dikter 1713. Svenska Författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet XXVII. Tukholma, Svenska Vitterhetssamfundet.

Lindroth, Sten 1997. *Svensk lärdomshistoria II. Stormaktstiden*. Norstedts, Stockholm (första upplagan utgiven 1975).

Linkomies, Edwin 1939. Eräs 1600-luvun latinankielinen muistoruno. *Satakunta* XI. S. 5-14.

Lähteenoja, Aina 1932. *Rauman kaupungin historia II. Rauma 1600-1721*. Rauma.

Malm, Mats 1996. *Minervas äpple. Om diktsyn, tolkning och bildspråk inom nordisk göticism*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag.

Manninen, Otto 1948³. *Homeros. Ilias* (suomennos). Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki.

Marklund, Andreas 2008. *Stenbock. Ära och ensamhet i Karl XII:s tid*. Historiska Media, Lund.

Messenius, Johannes 1611. *Sveopentaprotopolis, seu exegesis de quinque primariis, et antiquissimis Svecorum Gothorumque emporiis, Ubsalia, Sigtonia, Scaria, Birca et Stockholmia*. Stockholmia.

Messenius, Johannes 1988. *Suomen, Liivinmaan ja Kuurinmaan vaiheita sekä tuntemattoman tekijän Suomen kronikka*. Latinan kielestä suomentaneet Martti Linna, Jorma Lagerstedt ja Erkki Palmén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Minnet av Poltava 1998. *Minnet av Poltava*. Ögonvittnesskildringar från Karl XII:s ryska fälttåg. I urval och med förord av Peter Englund. Atlantis, Stockholm.

Mäkinen, Anssi 2002. *Linnaleirit ja vainovalkeat. Viipurin läänin asutus kaksikymmentäviisivuotisen sodan (1570–1595) jaloissa*. *Bibliotheca Historica* 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Möller, Daniel 2014. "Hic est, qvi Dominum per tela secutus & inges" Hundgravpoesi på latin och svenska från 1600- och 1700-talen. Vetenskaps-societeteten i Lund. Årsbok 2014, S. 136-157.

Möller, Håkan 2011. "Svensk jag är till mitt språk...?" [Rec. av Olof Hermelin, Hecatompolis Suionum 2011]. *Hufvudstadsbladet* 23.4.2011.

Nikula, Oscar – Nikula, Sigrid 1987. *Turun kaupungin historia 1521–1600, I-II*. Turku.

Oksala, Päivö 1963. Latinan- ja kreikankielinen runous uudella ajalla. *Suomen kirjallisuus II*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura / Otava, Helsinki. S. 451-477.

Oksala, Päivö – Oksala, Teivas 1999. *Vergilius. Aeneis* (suomennos). Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Oksala, Teivas 2010. *Cantiones ducis Johannis et Catharinae Jagellonicae* Einonis Leino. *Fortunniejszy był język, bo ten i dziś miły. Colloquium Neolatinum IV* pod redakcją Izabeli Bogumił i Zofii Głombiowskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk. S. 27-37.

Olaus Magnus Gothus 1951/1976. *Historia om de nordiska folken 1*. Kommentar John Granlund, översättning Robert Geete. Gidlunds, Stockholm.

Olaus Magnus Gothus 1973. *Pohjoisten kansojen historia. Suomea koskevat kuvaukset*. Suomentanut Kaarle Hirvonen. Otava, Helsinki.

Olaus Magnus Gothus 2002. *Suomalaiset Pohjoisten kansojen historiassa I-II*. Päätoimittaja Kai Linnilä. Tammi, Helsinki / Amanita, [Somero].

Olsson, Sven 1953. *Olof Hermelin, En karolinsk kulturpersonlighet och statsman*. Gleerups, Lund.

Olsson, Sven 1969. Hermelin, Olof Nilsson. *Svenskt biografiskt lexikon 18*. S. 703-706.

Oulun vuosisadat 1605–2005. Toim. Reija Satokangas. *Studia Historica Septentrionalia* 46. Pohjois-Suomen Historiallinen yhdistys, Oulun yliopiston historian laitos. Oulu 2005

Paulinus (Lillienstedt), Johan 2000. *Magnus principatus Finlandia – Suomen Suuriruhtinaskunta*. Vuonna 1678 pidetyn kreikankielisen runopuheen editio, runosuomennos, suorasanainen käännös sekä tausta ja selitykset Tuija Korhonen, Teivas Oksala, Erkki Sironen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Pekkanen, Tuomo 1983. Suomen uuslatinalainen runous ennen Turun akatemian perustamista. *Collegium scientiae. Suomen oppihistorian kehityslinjoja keskiajalta Turun akatemian alkuaikoihin*. Toim. Jussi Nuorteva. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 125. Helsinki. S. 99-120.

Pekonen, Osmo 2011. Sadan kaupungin ylistys. 1700-luvun käsikirjoitus todistaa, ettei maabrändäys ole mikään uusi asia. *Kaleva* 7.8.2011.

Pitkäranta, Reijo 1999. Suomen latinankielinen kirjallisuus. *Suomen kirjallisuushistoria 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. S. 109-123.

Pitkäranta, Reijo 2004. *Suomen kirkkojen latina. Ecclesiarum Finlandiae Inscriptiones Latinae. Piirtokirjoitukset kirkoissa, kellotapuleissa ja hautausmailla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Pitkäranta, Reijo 2018. *Lexicon neolatinum dissertationum Academiae Aboënsis (1642-1828). Uuslatinan sanasto Turun akatemian väitöskirjoissa (1642-1828)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ranta, Raimo 1975. *Turun kaupungin historia 1600–1721, I-II* Turku.

Rauthelius, Johannes Danielis 1657. *Oratio de encomio Aboae*. Aboa.

Riikonen, H. K. 2008. Laus urbis in Seventeenth-Century Finland: Georg Haveman's Oratio de Viburgo and Olof Hermelin's Viburgum. *Rhetoric and Literature in Finland and Sweden, 1600-1900*. Edited by Pernille Harsting and Jon Viklund. Copenhagen: Nordisk Netværk for Retorikkens Historie. S. 67-85.

Ruuth, W. et al., 1982. *Viipurin kaupungin historia I osa. Vuoteen 1617* Kirjoittanut J. W. Ruuth ja uudistaneet Ragnar Rosén, Erkki Kuujo, Gunvor Kerkkonen, Aito-Veikko Koskivirta, Viljo Nissilä sekä V. A. Tjulenev. Julkaisija Torkkelin Säätiö. Lappeenranta.

Ruuth, W. et al., 1974. *Viipurin kaupungin historia II osa. Vuodet 1617-1710*. Kirjoittanut J. W. Ruuth ja uudistanut Aimo Halila. Julkaisija Torkkelin Säätiö. Lappeenranta.

Rönty, Alpo 1999: *Vergilius. Aeneis* (suomennos). Helsinki.

Sarasti-Wilenius, Raija 2000. "Noster eloquendi Artifex": Daniel Achrelius' Latin Speeches and Rhetorical Theory in Seventeenth-century Finland. Väitöskirja, Helsinki.

Sarasti-Wilenius 2011. Kirjeen rooli lapsuudesta aikuisuuteen. Gyldenstolpe-perheen latinankielinen kirjeenvaihto. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen. S. 114-140.

Schaeperus, Johannes Henrici (Schäfer, Johan Henriksson) 1650. *Finnoniae elogia*. Aboa.

Schyllberg, Petrus 1722. *Prodromus deliciarum Svecorum poëtarum*. Upsala.

Schyllberg, Petrus 1733-1734. *Prodromus deliciarum Svecorum poëtarum. Editio altera*. Upsala.

Sironen, Erkki 2000. Ruotsin valtakunnan maanylistystekstien topiikasta. *Johan Paulinus (Lillienstedt) Magnus principatus Finlandia. Suomen Suuriruhtinaskunta* (toim. Tua Korhonen, Teivas Oksala, Erkki Sironen). Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S.144-154.

Sironen, Erkki 2007. Mannisen Ilias ja Odysseia. *Suomennoskirjallisuuden historia I* (toim. H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki ja Outi Paloposki). Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 260-263.

Sironen, Ericus (Erkki) 2010. De textu carminum in honorem nuptiarum principis Iohannis et Catharinae Iagellonicae edendo. *Fortunniejszy był język, bo ten i dziś miły. Colloquium Neolatinum IV* pod redakcją Izabeli Bogumił i Zofii Głombiowskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk. S. 20-26.

Sironen, Erkki 2016. De vita et scriptis Olavi Hermelini, poëtae Sveci (1658-1709). *Studia Classica et Neolatina. XV. Quidam novi? Certe. Pars II* pod redakcją Zofii Głombiowskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk. S. 92-100.

Sironen, Timo 2007. Olof Hermelinin Hecatompolis Suionum -runokokoelman Oulu-runo (69) kaikkine konteksteineen. *Faravid 31*. S. 259-277.

Sironen, Timo 2008. A model in ethnic depiction – created 2000 years ago and adapted in 1684 on Lapps. *Imagology and Cross-cultural Encounters in History. Studia Historica Septentrionalia 56*. S. 93-97.

Sironen, Timo 2009. The Celebration of the Restarting of the Academia Gustavo-Carolina at Dorpat on the Eve of the birthday of Charles the XI on November 24th 1691 – An Appeal addressed to the Citizens for a Community Spirit in the Form of a Poem by Olof Hermelin. *Itämeren itäaidalla II. On the Eastern Edge of the Baltic Sea II. Rajat ja integraatio Fenno-Baltian historiassa. Borders and Integration in the History of the Fenno-Baltic Region*. Edited by K. Alenius, A. Honkala and S. Wunsch. *Studia Historica Septentrionalia 58*. S. 57-68.

Sironen, Timo 2010. De aula Aboënsi Ducis Iohannis Vasa. *Fortunniejszy był język, bo ten i dziś miły. Colloquium Neolatinum IV* pod redakcją Izabeli Bogumił i Zofii Głombiowskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk. S. 13-19.

Sironen, Timo 2011a. Olof Hermelinin kaupunkielegia Turusta 1680-luvulta. *Auraica. Scripta a Societate Porthan edita*. Vol. 4, 2011: 57-68.

Sironen, Timo 2011b. Uutta mielenkiintoista tietoa Turusta: kaksi uutta 1680-luvulla latinaksi laadittua kaupunkirunoa. *Turun Sanomat* 24.12.2011.

Sironen, Timo 2012a. ”Sopuisa ja urhea suomalainen, hurja lappalainen ja bjarmi koillisessa, kurissa pidettävä karjalainen, kateellinen ja ilkeä kimbri lounaassa ja aina petollinen sarmaatti idässä.” Vieraiden rajoilla Olof Hermelinin *Hecatompolis Suionum* –kaupunkirunoissa. *Vieraan rajalla*. Kari Alenius – Olavi K. Fält (toim.). *Studia Historica Septentrionalia* 64. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys, Rovaniemi. S. 87-102.

Sironen, Timo 2012b. Changing images of the south-eastern periphery of the Realm? The Northern Baltic in the 17th century from the viewpoint of four Swedish authors. *Itämeren itälaidalla III. On the Eastern Edge of the Baltic Sea III. Vallankäyttö Suomen ja Baltian historiassa. Exercise of Power in the History of Finland and the Baltic Countries*. Edited by K. Alenius. *Studia Historica Septentrionalia* 67. S. 7-31. (S.17-31 Hermelinin aiemmin millekään kielelle tulkitsemattomia Pohjois-Baltiaan liittyviä [Tarton-kaudellaan 1690-1696 luomia] latinankielisiä runoja englanninnettu ja analysoitu).

Sironen, Timo 2014. On religious aspects of Olof Hermelin's collection of elegies on Swedish towns, the *Hecatompolis Suionum* (composed ca. 1685), and in his other poems. *Faravid* 38. S. 83-95.

Sironen, Timo 2016. Olavus Hermelinus, poeta et historiographus Regni Suetici (1658-1709: investigationes recentiores operum. *Studia Classica et Neolatina. XV. Quidam novi? Certe. Pars II* pod redakcją Zofii Głombiowskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk. S. 101-104.

Slits, Frans T.P. 1990. *Het Latijnse stededicht. Oorsprong en ontwikkeling tot in de zeventiende eeuw*. Amsterdam (diss. Nijmegen), Thesis Publishers Amsterdam.

Snellmann, Johannes 2000. *De urbe Uloa. Oulun kaupungista*. Suomenos ja faksimilepainos. Maisterinväitöskirja v. 1737. *Scripta Historica* 28. Oulu-Seura, Oulun kaupunki, Oulun Historiaseura. Suom. Sari Kivistö ja Arto Kirri. Jyväskylä 2000.

Suomen historian kartasto 2007 (toim. Pertti Haapala ja Raisa Maria Toivo). Karttakeskus, Jyväskylä.

Tammi, Sirje (koostanut) – Hiio, Toomas (toimetanud) 1997. *Album rectorum universitatis Tartuensis 1632-1997*. Tartu ülikooli kirjastus, Tartu.

Tarkiainen, Kari 1986. *Se vanha vainooja. Käsitykset itäisestä naapurista livana Julmasta Pietari Suureen*. Historiallisia Tutkimuksia 132. Societas Historica Finlandiae. Helsinki.

Tengström, Emin 1973. *Latinet i Sverige. En kulturhistorisk översikt*. Bonniers, Stockholm.

Tengström, Emin 1974. *En undersökning av Johannes Messenius' Sveopentapropolis, 1611*. Göteborgs universitet, Göteborg.

Tengström, Emin 1977. *Latinsk litteratur i Sverige under 1500- och 1600-talen. Kort översikt över bestånd och forskning*. Viborg. S. 24-34.

Topelius, Zacharias 2018. *Fältskäms berättelser*. Utgiven av Sebastian Köhler och Anna Movall under medverkan av Pia Forssell. Band 2. Zacharias Topelius Skrifter VII. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

Tuhkanen, Tuija 2008. *Kirkon kaunistukseksi ja lahjoittajan kunniaksi. Henrik Flemingin lahjoitukset Suomen kirkkoissa*. Historiallisia tutkimuksia 241. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vahtola, Jouko 1987. *Oulun historia kaupungin perustamisesta isoonvihaan. Valkean kaupungin vaiheet. Oulun historiaa*. Toim. Kyösti Julku. *Studia Historica Septentrionalia* 13. Jyväskylä.

Vahtola, Jouko 2004. *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin*. Otava, Helsinki.

Viiding, Kristi – Orion, Jana – Päll, Janika (koostanud) 2007. *O Dorpat, urbs addictissima Musis... Valik 17. sajandi Tartu juhuluulet*. Eesti keele sihtasutus, Tallinn.

Viipurin seitsemän vuosisataa (toim. Jouni Kallioniemi) 1993. Kirjaveteraanit, Turku.

Virkkunen, A.H. 1953. *Oulun kaupungin historia I. Kaupungin alkua ajoilta isonvihan loppuun*. 2. painos. Oulu.

Voltaire 1921. *Kaarle XII:n historia*. Suomentanut ja johdannolla ja selityksillä varustanut O. A. Kallio. Karisto, Hämeenlinna. (Ranskalainen alkuteos 1731).

Åberg, Alf 1958. *Karolinska dagböcker*. Sammanställda och försedda med inledning av Alf Åberg. Natur och Kultur, Stockholm.

Åberg, Alf 1991. *Fångars elände. Karolinerna i Ryssland 1700-1723*. Natur och kultur, Stockholm.

KUALÄHTEET (ES)

Kansikuva: osa Pohjolan vanhempaa karttaa, ilman otsikkoa. Siniväri, sulka ja lavyyri. Pohjatyö tauluun I:5 Erik Dahlberghin teosta *Suecia antiqua et hodierna* varten. Kungliga biblioteket, Tukholma.

Sivu 14: Olof Hermelin. Ludwig Weyandtin maalaus. Nationalmuseum, Tukholma.

Sivu 20: *Hecatompolis Svionum* -runosarjan nimiölehti. Hermelinin alkuperäinen käsikirjoitus. Uppsalan yliopiston kirjasto.

Sivut 126-127: Tornio lounaasta. Luutnantti V. G. Låwin lyijykynäpiirros ja akvarelli. Pohjatyö tauluun II:71 Erik Dahlberghin teosta *Suecia antiqua et hodierna* varten; yläosa. Kungliga biblioteket, Tukholma.

Sivut 134-135: *Turku* runosarjasta *Hecatompolis Svionum*. Hermelinin alkuperäinen käsikirjoitus. Uppsalan yliopiston kirjasto.

Sivut 144-145: *Viipuri* runosarjasta *Hecatompolis Svionum*. Hermelinin alkuperäinen käsikirjoitus. Uppsalan yliopiston kirjasto.

Sivut 146-147 Viipuri. Laveerattu sulka- ja tussipiirros. Pohjatyö tauluun III:123 Erik Dahlberghin teosta *Suecia antiqua et hodierna* varten. Kungliga biblioteket, Tukholma.

Sivut 172-173: *Helsinki* runosarjasta *Hecatompolis Svionum*. Hermelinin alkuperäinen käsikirjoitus. Uppsalan yliopiston kirjasto.

Sivut 190-191: Uppsala kaakosta. Laveerattu lyijykynäpiirros. Pohjatyö tauluun I:56 Erik Dahlberghin teosta *Suecia antiqua et hodierna* varten. Kungliga biblioteket, Tukholma.

Sivut 194-195: Tukholma idästä. Laveerattu lyijykynäpiirros, etualan staffaasi sulalla. Pohjatyö tauluun I:13 Erik Dahlberghin teosta *Suecia antiqua et hodierna* varten. Kungliga biblioteket, Tukholma.

Sivu 205: *Elegia sotilaselämän vaivoista*, säkeet 1-16. Hermelinin alkuperäinen käsikirjoitus. Linköpingin kaupunginkirjasto.

Henkilöhakemisto (HKR, ES, TS)

Akujärvi, Johanna	45	Cabeliavius, Johannes	233
Aleksanteri Suuri	25	Caesar	25, 133
Andeflycht (suku)	228	Cassiodorus	159
Apelblad, Jonas	48, 238	Cato (nuorempi)	212
Aristoteles	26	Catullus	185
Arosell, Carl	233	Celtis, Conrad	231
Attila	29, 33	Chydenius, Anders	141
August II Väikevä	28, 30–32, 113, 120, 203, 209, 211, 213, 224	Cicero	22, 32, 226
Augustus (keisari)	25, 204, 226	Claesson, Claes	156
Aurelianus (keisari)	25	Clarmannus, Isak Petterson	196, 231
Ausonius	19, 38, 229, 231	Cochlaeus, Johannes	231
		Columbus, Johannes	17, 18, 202, 220
		Columbus, Samuel	17
		Coyet, Peter Julius	27
		Crojus, ks. de Croy	
de Balzac, Guez	32	Cronhielm, Birgitta	44
Bar(c)k, Samuel	32, 33, 204, 206	de Croy, Charles Eugène	44, 45
Barclay, John	25		
Barlaeus, Caspar	230	Dahlberg, Carl Gustaf	44
Bellman, Johan Arent	17, 209	Dahlberg(h), Erik	27, 37–39, 127, 147, 191, 195, 223
Bengtsson, Frans G.	33		
Bergenhielm, Johan	227	Dahlstierna, Gunno,	
Berggren, Maria	47, 165	ks. myös Gunno Eurelius	18, 27
Bergius, Bengt	221	Delia	208
Bertleffius, Martinus	45	Descartes, René	225
de Besenval, Jean-Victor	31	Dreilick, Gillius	23
Bibikov, Ivan	150	Du Four, Philippe Sylvester	34, 222
Bilberg, Johan	125, 132, 190		
Birger jaarli	175, 194, 196, 198	Eerik XIV	186
Björnsson, Olof	157	Eerik Pommerilainen	141
Blutherus, Gunno	21, 22	Eerik Pyhä	50, 136, 148, 189
Bock, Måns		Englund, Peter	24, 33
(ks. myös Magnus Stenbock)	18	Eskil (piispa)	41
Boeclerus, Johannes	225	Eurelius, Gunno,	
Boerius, Nicolaus	45	ks. myös Gunno Dahlstierna	18, 22, 25, 45
Bonde, Carl	25	Europaeus, Daniel	152
Borgh, Erik	231		
Brahe, Per	19, 22, 133, 148, 162, 171, 186	Falaris (Akragaan tyranni)	207
Brauner, Johan	45	Fleming, Klaus (Claes)	19, 137, 196
Brehmsköld, Helena	21, 26, 27	Flinck (Linkomies), Edwin	238
Brenner, Elias	26, 222	Follenius, Gunnar	24
Brenner, Sophia Elisabeth	26, 27, 45, 47, 222	Forelius, Hemming	200
Brunnius, Ericus	132	Freinsheimius, Johannes	225
Brännström, Olaus	132	Fryxell, Erland	48, 238
Bure, Anders	37, 130, 131, 136, 143, 146, 148, 155, 157–159, 166, 167, 170, 171, 174–176, 178, 181, 230, 233–235	de la Gardie, Jakob	176, 177
Bureus, Johannes	17, 36	de la Gardie, Magnus Gabriel	21
Böisman, Reinhold Johan	45	de la Gardie, Pontus	176
		Garissoles, Antoine	177
		Gezelius, Johannes (nuorempi)	19
		Goeding, Andreas	209
		Gottlund, Carl Axel	168
		Gregorius IX (paavi)	133

Grotius, Hugo	23	Horatius	18, 44, 187, 201, 204, 210–212, 217- 219, 223, 226, 227
Gruvius, Johannes	44	Horn, Arvid Bernhard	27
Gyldenstolpe, Michael, ks. Wexionius		Horn, Gustaf Evertsson (Kustaa Evertinpoika)	153
Gyldenstolpe, Nils	19	Humble, Gustaf Adolph	25, 45
		Håkansson, Olof	16
Hanselli, Per	220		
Harrison, Dick	21, 32	livana III	150
Hassel, Henrik	22	livana IV Julma	150, 151
Hasselbom, Gabriel	38	IJsewijn, Jozef	47, 221
Haveman, Georg Henriksson	24, 232	Ingemarsson, Johan	157
Hedvig Eleonora	125	Itkonen, Tuomo	37, 132
Heidenstam, Verner von	33		
Heinsius, Daniel	38, 225, 231	Jaroslav (Novgorodin ruhtinas)	176
Heinsius, Nicolaus	225	Johannes Magnus	17, 36, 125, 158, 164, 192, 196
Helander, Hans	123–125, 132, 138, 142, 143, 147, 149, 160, 164, 169, 170, 175, 179, 185, 189, 192, 196, 208, 210–212, 229, 233, 237, 238	Johannesson, Kurt	17, 18, 125, 164, 192
Henrik (piispa)	136	Johnston, Arthur	230
Hermansson, Johan	45	Jonsson, Knut	157
Hermelin, Carl	27	Jordanes	159
Hermelin, Catharina	27	Juhana-herttua (Juhana III)	133, 139, 149, 186
Hermelin, Helena	27	Juslenius, Daniel	139
Hermelin, Honorine	27	Justander, Samuel Erics	139
Hermelin, Jonas	44, 223	Jöns Maununpoika	150
Hermelin, Margareta ks. Åkerhielm-Obrecht			
Hermelin, Nils	27	Kaarle I (Englannin kuningas)	28
Hermelin, Olof (vanhempi)	14–50, 123, 125, 131–133, 135–138, 140, 142, 143, 145–151, 153–155, 157–165, 167–171, 173, 175, 177–185, 187–193, 197, 199–213, 220–225, 227–237	Kaarle IX (Kaarle-herttua)	137, 139, 151, 155, 158, 176
Hermelin, Olof (nuorempi)	27	Kaarle X Kustaa	28, 152
Hermelin, Olof (taidemaalari)	27	Kaarle XI	22, 25, 27, 37, 39, 42, 101, 115, 125, 132, 158, 165, 199–203, 223, 227, 231
Hermelin, Samuel	27	Kaarle XII	16, 18, 19, 24, 27, 28, 30–35, 43, 44, 107, 118, 151, 200, 203, 206, 208–210, 222–224, 227
Hermelin, Samuel Gustaf	27	Kaarle-herttua, ks. Kaarle IX	
Herodotos	211	Kaarle Knuutinpoika	137
Hessus, Eobanus	231	Kenzel, Andreas	48
Hieronimus	189	Kirri, Arto	158
Hinnel, Gabriel (nuorempi)	45	Kivistö, Sari	158
Hirvonen, Kaarle	36, 50, 128, 157, 164, 165	Knutsson, Karl, ks. Kaarle Knuutinpoika	
Hobbes, Thomas	23	Koskimies, Kaarlo	49
Holmberg, A. E.	21	Krafft, David von	16
Homeros	49, 129, 131, 165, 169	Kristiina	133, 162, 190, 196, 225, 227

Kruse, Erik	149	Machiavelli, Niccolò	23
Kröger, Daniel	156	Manninen, Otto	48, 49
Ksenofon	133	Marino, Giambattista	27
Kustaa Vaasa	155, 162, 166, 171, 182, 186, 188, 194, 225	Martialis	217, 218
Kustaa II Aadolf	21, 79, 88, 96, 176, 177, 179, 184, 189, 210, 225	Marullus, Michael	229
Lagerborg, Rolf	238	Mathesius, Per Niklas	131, 141
Lagerlöf, Petrus (Per)	17–19, 21, 27, 38, 39, 44, 131, 220, 222	Maunu Ladonlukko	192
Lagus, Gabriel Josephi	186	de Maupertuis,	
Laurenbergius, Petrus	233	Pierre Louis Moreau	125
Laurentius Paulinus Gothus	37, 170, 177, 230	Mauro, Hortensio	30, 35, 44, 103, 116, 204
Leibniz, Gottfried Wilhelm von	30	Mayer, Johann Friedrich	30
Lepus, Gabriel Josephi, ks. Lagus, Gabriel Josephi		Messenius, Johannes	19, 36, 163, 196, 230
Leszczynski, Stanislaus, ks. myös Stanislaus I	30, 44, 203, 209	Milton, John	28
Lewenhaupt, Adam	28	Miltopaeus, Martinus	232
Lewenhaupt, Gustaf Adolf	155	Moberg, Olof	45
Lilja, Sven	235	Moller, Arvid	45
Lillienstedt, Johan Paulinus	28, 44, 47–49, 227, 232	Müllenhoff	159
de Limiers, Henri Philippe	15	Månsson, Nils	16
Lindeberg	198	Mörling, Lars	222
Lindeman, Erik, ks. myös Erik Lindschöld		Nikitits, Pietari	150
Lindgärde, Valborg	47	Nilsson, Krister	137
Lindschöld, Erik, ks. myös Erik Lindeman	16, 17, 21, 23, 25, 35, 222, 227	Nilsson, Olof (myöh. Olof Hermelin)	16, 17
Lindschöld, Isak	222	Norrmannus, Laurentius	17, 209
Linkomies, Edwin, ks. Edwin Flinck		Norrmарck, Adam	206
Linné, Carl von	169	Obrecht, Elias	27, 44
Linnilä, Kai	36	Obrecht, Maria Magdalena	27
Linnilä, Kimmo	36	Oedman, Johan Petri	21
Lipsius, Justus	26	Oksala, Päivö	48, 49, 153, 212
Livius	226	Oksala, Teivas	48–50, 169, 175, 212
Loccenius, Johannes	27, 37, 225	Olaus Magnus	36, 37, 50, 124, 125, 128, 130, 131, 140, 143, 149, 150, 157–162, 164, 165
Loke, Sigge	176	Olofsson, Erik, ks. myös Erik Lindeman	17
Lotichius Secundus, Petrus	38, 132, 231	Olsson, Sven	23–25, 28, 30, 31, 34
Lucanus	184, 217, 218	Ovidius	18, 41, 44, 48, 131, 141, 154, 157–160, 169, 179, 183, 184, 186, 187, 198, 203, 204, 206–208, 210–214, 217–219, 223, 226, 227
Lucretius	217	Oxenstierna, Bengt	28, 31
Ludwig XIV	203	Paletski, Dimitri	150
Luther, Martti	42		
Lyy, Toivo	49		
Läw, V. G.	127		
Lönnrot, Elias	152		

Palmkiöld, Elias	198	Sévigné, Madame de	32
Patkul, Johan Reinhold	200, 202, 203	Sigismund III (Puolan kuningas)	137
Paulinus, Johannes, ks. Lillienstedt, Johan		Signac, Pierre	201
Pekkanen, Tuomo	37, 130, 139, 143, 146, 155, 157, 159, 174–178, 181	Silius Italicus	217, 218
Perillos	105, 117, 207	Sironen, Erkki	124, 142, 179, 180
Pietari Suuri (tsaari Pietari I)	28–30, 33, 113, 118, 120, 177, 209–211, 225	Sironen, Timo	38, 41, 42, 128, 129, 131, 137, 164, 180, 192, 196, 197
Piper, Carl	28, 31–33, 35	Sjöberg, Gabriel	223
Porthan, Henrik Gabriel	22	Skragge, Olof	
Posse, Knut	150	(myöhemmin Olof Hermelin)	17
Procopius Latinus	128	Skytte, Johan	226
Propercius	203, 218	Smuul, Juhan	203
Pufendorf, Samuel von	23, 35	Snellmann, Johannes	58, 160, 161
Pyhä Eerik, ks. Eerik Pyhä		Spole, Anders	125
Quintilianus	226	Springer, Frederik Christian	45
Radziejowski, Mikael Stefan	44	Stackelberg, Bernt Otto	33
Rauthelius, Johannes Danielis	139	Stalin, Josif	203
Rehnskiöld, Carl Gustaf	33	Stanislaus I (Puolan kuningas), ks. Leszczyński, Stanislaus	
Reusner, Nicolaus	230	Stadius	217, 218
Richter, Gustav Adam	45	Stenbock, suku	18, 36
Richter, Herman	143, 146, 157, 166, 171, 174, 175, 178	Stenbock, Gustaf Otto	222
Richter, Otto Christophorus	45	Stenbock, Magnus	18, 19, 34, 222
Roos, Carl Gustaf	33	Stiernhielm, Georg	17, 36
Rosen, Carl von	33	Stiernman, Anton A. von	238
Rudbeck, Olof (vanhempi)	17, 21, 35–37, 129, 131, 192	Stobaeus, Andreas	17, 47, 165, 169, 197, 201, 231
Rudebeck, Petter	21	Strömfelt, Otto Reinhold	24, 25
Rudeen, Torsten	22	Stålarin, Arvid	137
Rönnow, Magnus	151	Suetonius	226
Rönty, Alpo	49	Suiski, Vasili (tsaari)	176
Rörling, Arvid	23	Svenonius, Enevaldus	19
Sabinus, Georgius	38, 198, 231	Tacitus	26, 159, 226
Sacré, Dirk	47	Tamerlan, ks. Timur Lenk	
Sadolin, Hans Jörgensen	230	Tarkiainen, Kari	29
Sallustius	226	Tavast, Erik	156
Salmasius, Claudius	28, 225	Terentius	139, 226
Sannazarus, Jacobus	229	Thomasson, Bengt Erik	39, 48, 124, 138, 140–142, 149, 154, 161, 163, 169, 179, 180, 216, 237, 238
Sarbievius, Matthias C.	212	Tibullus	41, 169, 170, 203, 204, 207, 208, 217
Sarcovius, Daniel Caroli	38, 222	Tilly, Johann Tserclaes	210
Scaliger, Julius Caesar	132, 192, 229	Timur Lenk	29, 33
Scena, Danilo	150	Topelius, Zacharias	22, 32
Schefferus, Johannes	37, 132, 225	Torgils Knuutinpoika	136, 148, 151
Schlippenbach, Wolmar von	33	Tuhn (Thun), Josephus	46
Schyllberg, Petrus	220, 221	Ulvichius, Johannes Jonae	231
Seneca	217	Undén, Carl	24
Seppälä-Pekkanen, Virpi	139		

Upmark-Rosenadler, Johan	17, 209
Utrio, Kaari	36
Utrio, Meri	36
Vaasa, suku	59, 83, 91, 139, 140
Valerius Flaccus	217
Vellingk, Mauritz	30
Verelius, Olof	17, 36, 190
Vergilius	18, 41, 48, 140, 142, 153, 165, 169, 175, 183, 190, 204, 206, 207, 209, 211–217, 219, 226, 227
Viiding, Kristi	238
Viljamaa, Toivo	136
Voiture, Vincent	32
Voltaire	32, 35
Vossius, Gerhard	225
Vossius, Isaac	225
Wahlberg, Erik	157
Weiser, Caspar	202
Wennaesius, Erik	233
Westerman, Andreas	24, 34, 45
Westhof, Willich	230
Wexionius, Michael	19, 22, 37, 131, 136, 137, 140, 148, 171, 177, 196, 197, 230, 233–235
Weyandt, Ludwig	14, 15
Wimsemius, Petrus	210
Wrangel, Carl Gustaf	154
Wretö, Tore	50, 185, 236, 238
Yrjö I (Englannin kuningas)	204
Zaharjevits, Jaakko	150
Zeiller, Martin	170
Ziegler, Jacob	125
Åkerhielm, Margareta Obrecht	27
Åkerhielm, Samuel (vanhempi)	27, 31
Åkerhielm, Samuel (nuorempi)	27
Älf, Samuel	48
Örnhielm, Claes Arrhenius	37

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk

1	(1858) PIPPING, FREDR. WILLH.:	Historiska bidrag till Finlands calendariografi.	140 pp.
2	(1858) BURMAN, JOHAN JAKOB:	Berättelse om femte brigadens af Finska arméen krigsrörelser och operationer i Savolaks, Karelen, Öster- och Westerbotten åren 1808 och 1809.	112 pp.

50	(1891) GENETZ, ARVID:	Kuollan Lapin sanakirja ynnä kielinäyteitä.	291 pp.

100:1	(1957) REUTER, MÄRTA:	Pflanzenphänologische Beobachtungen in Finnland 1951–1955.	63 pp.
100:2	(1958) REUTER, MÄRTA:	Tierphänologische Beobachtungen in Finnland 1951–1955.	56 pp.
100:3	(1958) STADIUS, GUNNAR:	Undersökning av språkbegåvningen hos 10–14 åringar.	137 pp.

192	(2013) LEHTO, OLLI:	Tieteen huipulla: Lars Ahlforsin elämä.	150 pp.
193	(2014) KEPSU, KASPER K.:	Den besvärliga provinsen. Reduktion, skattearrendering och bondeoroligheter i det svenska Ingermanland under slutet av 1600-talet.	340 pp.
194	(2015) KAKKURI, JUHANI:	Jämpti mies. Tauno Johannes Kukkamäen elämä.	96 pp.
195	(2015) KORSMAN, KALEVI:	Pentti Eskola - Geologisen tutkimuksen ja opetuksen uudistaja.	124 pp.
196	(2015) GUSTAFFSON, SOFIA:	Leverantörer och profitörer.	255 pp.
197	(2015) KAUPPI, PEKKA & KOTILEHTO, JENNA (toim.):	Vuosisadan metsäbiologi. Peitsa Mikolan juhkakirja.	237 pp.
198	(2016) KLINGE, MATTI:	Furstendömet Idensalmi.	515 pp.
199	(2016) MINARD-TÖRMÄNEN, NATHANAËLLE:	An Imperial Idyll. Finland in Russian Travelogues (1810–1860).	350 pp.
200	(2017) NEVANLINNA, HEIKKI:	Suomalainen polaariretkikunta Lapissa 1882–1884.	173 pp.
201	(2017) HÖCKERSTEDT, KRISTER & LINDQVIST, MARDY:	Lever för liv	342 pp.
202	(2017) DONNER, JOAKIM:	Marine shells in the study of the Holocene	55 pp.
203	(2017) SUNDBACK, SUSAN & ROSENBERG, THOMAS & ROSENLEW, ANNE:	Knut Pipping och etableringen av den moderna sociologin vid Åbo akademi	254 pp.
204	(2018) DAHLBERG, JULIA:	Konstnär, kvinna, medborgare. Helena Westermarck och den finska bildningskulturen i det moderna genombrottets tid 1880–1910.	333 pp.
205	(2018) NEVANLINNA, HEIKKI:	Geofyysikko Eyvind Sucksdorff - havaintojen taituri	183 pp.
206	(2019) STÉN, JOHAN C.-E.:	Anders Johan Lexell Brevväxling, Commerce épistolaire	721 pp.
207	(2019) PERÄLÄ, ANNA:	Tilanomistaja kirja-alalla: Christian Ludvig Hjelt kirjanpainajana, kustantajana ja kirjakauppiiana 1823–1849	411 pp.
208	(2019) KALLEINEN, KRISTIINA:	Nils Gustaf Nordenskiöld - vuorimiehen ja tiedemiehen elämä	223 pp.
209	(2020) SUNDHOLM, FRANCISKA:	Wilhelm Ramsay, Livslång vandring i Fennoskandia	163 pp.
210	(2020) HOLM, SOPHIE:	Diplomatins ideal och praktik. Utländska sändebud i Stockholm 1746–1748.	225 pp.
211	(2020) HOLMBERG, PETER OCH STÉN, JOHAN:	Att observera, mäta och räkna, Blickar på den matematisk-naturvetenskapliga forskningens historia i Finland.	541 pp.

212	(2020) HÖCKERSTEDT, KRISTER & LINDQVIST, MARDY:	Uusi maksa, uusi elämä	373 pp.
213	(2020) GRANDELL, JENS:	Från ett årtionde i Finland. August Schauman, republikanism och liberalism 1855–1865	267 pp.
214	(2020) KAJANNE, VILLE:	Suomen puolesta, Euroopan edestä, Venäjää vastaan? Kansainvälinen vuorovaikutus ja yhteistyö vuoden 1899 kulttuuriadressissa.	348 pp.
215	(2021) NEVANLINNA, HEIKKI:	Ilmatieteiden vaiheita ja vaikuttajia Suomessa.	341 pp.
216	(2021) LINDBERG, BO (red.):	Vårt gemensamma innanhav. Finskt och svenskt kring Östersjön.	129 pp.
217	(2021) ARTUKKA, TOPI:	Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla.	344 pp.
218	(2021) RIIKONEN, H. K.:	Suomesta ja maailmalta. Yrjö Niiniluoto ja hänen kirjallinen tuotantonsa.	329 pp.
219	(2022) AHLSSKOG, MARKUS:	Katsaus Suomen varhaiseen atomihistoriaan.	266 pp.
220	(2022) MARJANEN, JANI:	Ekonomisk patriotism och civilsamhälle. Finska hushållningssällskapets politiska språkbruk i europeisk kontext 1720–1840.	311 pp.
221	(2022) NEVANLINNA, HEIKKI:	Neovius–Nevanlinna – Erään suvun kronikka.	201 pp.